

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİNA BİLGİSİ ANABİLİMDALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TARİHİ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN
SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ,
SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARI,
BUKOLEON SARAYI ÖRNEĞİ**

Meltem ÖZÇAKI (Mimar)
DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Nihat GÖK

İSTANBUL - HAZİRAN 2005

Meltem ÖZÇAKI tarafından hazırlanan “Tarihi, Kültürel ve Doğal Varlıkların Sergileme Açısından Değerlendirilmesi, Sultanahmet Bölgesi Deniz Surları Bukoleon Sarayı Örneği” adlı araştırmanın Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

İmza
Yüksek Lisans Tez Danışmanı

Bu çalışma Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nihat GÖK (MSGSÜ)

İmza

Jüri Üyesi: Prof. Altan AKI (YTÜ)

İmza

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Kayahan TÜRKANTOZ (MSGSÜ)

İmza

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım çalışmamda yakın ilgi ve desteklerini gördüğüm Sayın Yrd. Doç. Dr. Nihat Gök'e ve Sayın Prof. Muammer Onat'a en derin saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, Temmuz, 2005

Meltem ÖZÇAKI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
SUMMARY	IV
ŞEKİL LİSTESİ	V
RESİM LİSTESİ	V
HARİTA LİSTESİ	X
PLAN LİSTESİ	XI
TABLO LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TARİHİ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN KORUNMASI	4
1.1. SİTLERİN KORUNMASI	5
1.2. ANITLARIN KORUNMASI	10
1.2.1. Anıtların Bozulmasına Neden Olan Etkenler	12
1.2.2. Anıtların Restorasyonu	14
1.2.2.1. Restorasyon Öncesi Yapılan Çalışmalar	15
1.2.2.2. Restorasyon Teknikleri	17
BÖLÜM 2: TARİHİ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	26
2.1. SİTLERİN SERGİLENMESİ	27
2.1.1. Kentsel Sitlerde Sergileme	27
2.1.2. Kırsal Sitlerde Sergileme	29
2.1.3. Arkeolojik Sitlerde Sergileme	31
2.1.4. Tarihi Sitlerde Sergileme	33
2.1.5. Doğal Sitlerde Sergileme	35
2.1.6. Karmaşık Sitlerde Sergileme	36
2.2. ANITLARIN SERGİLENMESİ	37
2.2.1. Anıtların Yakın Çevreleriyle Birlikte Sergilenmesi	38
2.2.2. Anıtların Diğer Sanat Eserleriyle Sergilenmesi	40
2.2.3. Anıtların Sergileme Amaçlı Yeniden Düzenlenmesi	43

2.3. TAŞINABİLİR ESERLERİN SERGİLENMESİ	47
BÖLÜM 3: SULTANAHMET BÖLGESİNİN SERGİLEME	
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	54
3.1. SULTANAHMET BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ	55
3.2. SULTANAHMET BÖLGESİNDEKİ SERGİLEME ALANLARI	62
3.2.1. Mimari Değerler ve Yakın Çevreleri	64
3.2.1.1. Yakın Çevreleriyle Birlikte Sergilenecek Binalar	65
3.2.1.2. Yakın Çevreleriyle Müzeler	73
3.2.1.3. Yakın Çevreleriyle Bina Kalıntıları	78
3.2.2. Tarihi Kalıntılar ve Kazı Alanları	82
3.2.3. Açık Alanlar ve Parklar	87
3.2.4. Binalarla Çevrelenmiş Alanlar	92
3.2.5. Çizgisel Kurgular ve Yakın Çevreleri	95
BÖLÜM 4: SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARININ	
SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	99
4.1. SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARININ ÖZELLİKLERİ	100
4.2. SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARI VE YAKIN	
ÇEVRELERİNDEKİ SERGİLEME ALANLARI	110
4.2.1. Saraylar	112
4.2.2. Sur Duvarına Bitişik Yapılaşmalar	124
4.2.3. Düz Duvarlar	131
4.2.4. Hareketli Duvarlar	136
4.2.5. Korunaklı Mekanlar	139
4.2.6. Bağlantı Noktaları	148
4.2.7. Yakın Çevreleriyle Özgünlüklerini Kaybetmiş Duvarlar	153
4.2.8. Sur İçi Mekanları	159
SONUÇ	161
KAYNAKLAR	169
ÖZGEÇMİŞ	

ÖZET

Tez, tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunması; sergileme açısından değerlendirilmesi; Sultanahmet bölgesi ve deniz surlarının sergileme açısından değerlendirilmesi olarak dört bölümde incelenmektedir.

Çalışmanın amacı ve hedefi, tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunarak sergilenmesi; yöntemi ise genelden öze inilerek ve küçük birimlere ayırarak detaylı inceleme yapılmasıdır.

Birinci bölümde, tarihi, kültürel ve doğal varlıkların tanımı yapılarak koruma gerekliliği üzerinde durulmuştur. Taşınmaz varlıklar olarak nitelendirilen sitler ve anıtlar üzerinde çalışma yoğunlaştırılarak anıtlardaki bozulmalar ve restorasyon çalışmaları incelenmiştir.

İkinci bölümde, tarihi, kültürel ve doğal varlıkların sergileme açısından değerlendirilmesi, sitlerin, anıtların ve taşınabilir eserlerin sergilenmesi olarak üç başlık altında incelenmiştir. Sitlerin sergilenmesi, kentsel, kırsal, tarihsel, arkeolojik, doğal ve karmaşık; anıtların sergilenmesi, yakın çevresiyle birlikte, başka sanat eserleriyle birlikte ve sergileme amaçlı yeniden düzenlenmesi alt başlıklarından oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde, karmaşık sit özelliği gösteren Sultanahmet bölgesinin özellikleri ve açık sergileme alanları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Sultanahmet bölgesindeki sergileme alanlarından biri olan deniz surları yakın çevreleriyle birlikte ele alınmıştır. Surlar ve yakın çevrelerinin özellikleri verilerek, bölge sergileme açısından birimlere ayrılmıştır.

Sonuç bölümünde, Sultanahmet bölgesi ve deniz surlarının sorunları belirlenip, çözüm alternatifleri üzerinde durulmuştur. Sura bitişik inşa edilen Bukoleon Sarayı üzerinde detaylı çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler:

Koruma, Sergileme, Tarihi Yarımada, Sultanahmet Meydanı, Surlar

SUMMARY

The thesis is formed of four chapters; conservation of historical, cultural and natural beings, make them profitable to use of exhibition, to make good use of the Sultanahmet region and the city walls in terms of exhibitions.

The aim and the target of the study is to display historical, cultural and natural beings while protecting them and the method is to make a detailed investigation from the general to the detail by separating into small units.

In the first chapter, the definition of the historical, cultural and natural beings are made and the necessity of the conservation is stressed. The study is mostly focused on the sites and the monuments, which are considered to be immovable beings, and the restoration works for the deterioration of the monuments are also examined.

In the second chapter, examination of making good use of historical, cultural and natural beings in terms of exhibition is made and exhibition of the sites, monuments and immovable beings are examined under three topics. The exhibition of the sites is examined under the subtitles; urban, rural, historical, archeological, natural and complex. On the other side, the exhibition of the monuments is examined taking into consideration the relation with its surroundings, exhibit it with other work of arts and use it like a museum.

In the third chapter, the characteristics and the open exhibition areas of the Sultanahmet region, which is considered to be a complex site, is examined.

In the fourth chapter, the city walls including its surroundings that are considered to be one of the exhibition fields of the Sultanahmet area are examined. The zone is divided into units in terms of exhibition while giving explanation about the characteristics of the city walls and its surroundings.

In the last chapter, the problems of the Sultanahmet region and the city walls are determined and alternative solutions are indicated. Detailed study has been shown about the Bukoleon Palace, which is constructed adjacent to the city wall.

Key Words:

Conservation, Exhibition, Historic Peninsula, The Sultanahmet Square, Fortification

ŞEKİL LİSTESİ

- 1.1. Sit alanlarının korunması
E. Madran, N. Özgönül, **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, 2005, 26
- 1.2. İstanbul, Tahtakale Hamamı restorasyonunda çürütme tekniğinin uygulanması
- 1.3. İtalya'daki Pizza Kulesi'nin kesiti
- 1.4. Onarım belirtme teknikleri
İ. A. Mocan, "Onarım Belirtme Teknikleri", **Rölov ve Restorasyon**, 1982, 3, 8, 17, 18
- 1.5. Mısır, ABU Simbel Kaya tapınağının taşınma süreci
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 107
- 2.1. Algılama sürecinde algı ve dinlenme
Z. Erkün, **Müze Sergilemesinde Görsel Kimlik ve Mekan-Yapıt-Grafik İlişkisi**, 1994, 55
- 2.2. Az yoğunluktan çok yoğunluğa kadar artan doku örnekleri
D. Dean, **Museum Exhibition**, 1996, 36
- 2.3. İnsanların boyutsal özelliklerin gösterimi
İnsanın oturma, dokunma ve uzanma ölçüleri verilmiştir. Ölçüler inç ve metre cinsinden verilmiştir
D. Dean, **Museum Exhibition**, 1996, 42
- 2.4. İnsanın düzeyde normal görüş açısı
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62
- 2.5. İnsanın kolay baş hareketi
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62
- 2.6. İnsanın yatayda normal görüş açısı
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62
- 2.7. İnsanın en fazla baş hareketi
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62
- 2.8. Eserin boyutuna göre, izleyici ve eser arasındaki mesafesinin değişimi
Good Show! A Practical Guide for Temporary Exhibitions, 1991, 13
- 2.9. Sergi alanında dolaşım
J. Chiara, J. Callender, "Small Museums", **Time Saver Standarts for Building Types**, 1990, 377

RESİM LİSTESİ

- 1.1. Zonguldak'ın, Safranbolu ilçesindeki konut dokusu
Safranbolu tanıtım broşürü, 2004
- 1.2. Harran evleri
S. Kalfağıl, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 83
- 1.3. Ürgüp, Göreme Peribacalarının görünümü
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 27
- 1.4. İstanbul, Büyükdere- Sarıyer arasına yapılan yol
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 125
- 1.5. İtalya, Venedik'in görünümü
I. ve O. Hacıhasanoğlu, "Mimari ve Kentsel Kimlik, Venedik Örneği", **Yapı**, (158) Ocak, 1995, 49
- 1.6. III. koruma grubuna ait anıtın görünümü, M. Özçakı
- 1.7. İstanbul, Topkapı Sarayı Bab-ı Humayun kapısından geçmeye çalışan otobüsler
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 56
- 1.8. Roma Forumu'ndan günümüze ulaşan kalıntılar
C. Valığı, **Rome and Vatican**, 1996, 26,27
- 1.9. Roma Forumu'nun restitüsyon çizimi
C. Valığı, **Rome and Vatican**, 1996, 28,29
- 1.10. Divriği Ulu Cami minaresinin kesit genişletme yöntemiyle sağlamlaştırılması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 92
- 1.11. San Vitale Kilisesi'nin uçan payandaları

- Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 95
- 1.12. Nikola Kilisesi'ndeki sütunun çemberleme yöntemiyle sağlamlaştırılması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 96
- 1.13. İstanbul, Tahtakale Hamamı'nın restorasyon sonrası görünüşü
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 183
- 1.14. İtalya'daki Pizza Kulesi'nin görünüşü, M. Özçakı
- 1.15. İstanbul, Türk İslam Eserleri Müzesi, M. Özçakı
- 1.16. İstanbul, Türk İslam Eserleri Müzesi'nin içi
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 18
- 1.17. Mısır, ABU Simbel Kaya tapınağının taşınması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 107
- 1.18. İspanya, Elhamra Sarayı restorasyonu
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 166
- 1.19. Pompei Forumunda anastaylosis uygulaması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 111
- 1.20. İzmir, Efes'teki Celsius Kitaplığı'nın restorasyon sonrası görüntüsü
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 113
- 2.1. Boston'un sergilenmesi
L. Klein, **Exhibits Plannig and Design**, 1986, 47
- 2.2. Giriş saçağında sergilenen objeler
Sculpture, 19th. Century and 20th. Century, 1996, 302
- 2.3. Londra, Heron Quays'da trafik lambalarından oluşan ağaç
M. Goodling, **Public: Art: Space**, 1998, 48
- 2.4. New York'ta Tom Otterness'a ait olan eser.
M. Miles, **Art, Space and The City**, 1999, 148
- 2.5. Kent duvarlarında sergileme
M. Miles, **Art, Space and The City**, 1999, 4
- 2.6. Frankfurt'ta Ayşe Erkmen'in "Shipped Ships" adlı eseri
<http://www.trd-online.net/ayseerkmen.htm>
- 2.7. Danimarka, Lejre'de açık hava müzesi
Ö. Küçükerman, "Lejre, Tarih-Arkeoloji Araştırma Merkezi", **Tasarım**, Sayı 30, Aralık 1992, 92
- 2.8. Safranbolu ve köylerinde sürdürülen üretim teknikleri
Safranbolu Tanıtım Broşürü, 2004
- 2.9. Pamukkale doğal sitini oluşturan travertenler, M. Özçakı
- 2.10. Hierapolis kentinin kalıntıları, M. Özçakı
- 2.11. Hierapolis Tiyatrosu'nun restorasyonu
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 125
- 2.12. Arkeolojik sitte kurulan pazar
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 125
- 2.13. Viyana kuşatmasının 300. yıldönümü kutlamaları
W. Aichelburg, **Wiener Künstler Haus 1961-1986**, 172
- 2.14. Çanakkale Savaşları'nda kullanılan siperlerin onarılıp günümüzde sergilenmesi
Eceabat, 59
- 2.15. Seyit Onbaşı'nın anıtı
Eceabat, 85
- 2.16. Tepenin üzerindeki asker resmi ve şiir
Eceabat, 49
- 2.17. Conkbayırı'nda Mehmetçik Parkı'nda yer alan anıtlar
Eceabat, 92
- 2.18. Hisarlık Burnu'na yapılan, Çanakkale Şehitler Abidesi
Eceabat, 81
- 2.19. Conkbayırı'nda savaşı izleyen Mustafa Kemal'e şarapnel parçasının isabet ederek cep saatini parçaladığı nokta
Eceabat, 96
- 2.20. Teksas, Big Bend Milli Parkı'nda hayvanlarla ilgili bilgi veren panolar
N. Urfalhoğlu, "ABD Milli Parklarında Koruma ve Sergileme", **4. Müzecilik Semineri**, 1999, 21
- 2.21. Hipodrom'da Osmanlı döneminde gerçekleştirilen kutlamalar

- Ş. Aydın, **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, 1993, 13
- Resim 2.22.** Pompidu Kültür Merkezi
- The Pritzker Architecture Prize, Renzo Piano**, 1999
- 2.23. İstanbul, Balat'taki çeşmenin görüntüsü
- C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 228
- 2.24. Bodrum Kalesi aydınlık ortamda
- S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 162
- 2.25. Bodrum Kalesi yarı aydınlık ortamda
- S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 164
- 2.26. Bodrum Kalesi karanlık ortamda, M. Özçakı
- 2.27. İstanbul, Haliç'te Sanayi ve Teknoloji Müzesi
- "Rahmi Koç Müzesi, Hasköy-İstanbul" , **Tasarım**, sayı 177, Aralık 2001, 58
- 2.28. Ayşe Erkmen'in Stockholm'deki çalışması
- <http://www.arkitera.com/sanat/2003/10/haberler/ayseerkmen.htm>
- 2.29. 1. İstanbul Bienali (1987), Arnulf Rainer'in, "Yüzler İsa Yüzler" adlı çalışması
- Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 76
- 2.30. 1. İstanbul Bienali (1987), Michelangelo Pistoletto'nin, "Kuyu" adlı çalışması
- Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 75
- 2.31. 2. İstanbul Bienali (1989), Serhat Kiraz'ın, "Dinlerin Tanrısı, Tanrının Dinleri" adlı çalışması
- Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 77
- 2.32. 6. İstanbul Bienali (1999), Tony Oursler'in "Göz" adlı çalışması
- Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 88
- 2.33. Carlo Scarpa'nın müzeye dönüştürdüğü Castelvecchio Kalesi
- A. Köksal, **Carlo Scarpa**, 2001, 68-69
- 2.34. İtalya, Parma'daki Ulusal Galeride sergileme
- J. Montaner, **New Museums**, 1990, 147
- 2.35. İstanbul, Askeri Müze'de vitrin düzenlemesi
- Z. Çayırılı, **Müze Tasarımı ve Sergi Mekanları Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirme**, 1996, 94
- 2.36. Ankara, Etnografya Müzesi'ndeki sergileme, M. Özçakı
- 2.37. Ankara, Anıtkabir Müzesi'ndeki sergileme
- Anıtkabir Müze Broşürü**, 2004
- 2.38. İngiltere, Londra Maddame Tussaud Müzesi'ndeki giyotin sahnesi
- Ş. Aydın, **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, 1993, 14
- 2.39. Almanya, Wiener Künstler Müzesi'nde 1888 yılında yapılan sergileme
- W. Aichelburg, **Das Wiener Künstler Haus 1861-1986**, 1992, 69
- 2.40. Almanya, Wiener Künstler Müzesi'nde 1966 yılında yapılan sergileme
- W. Aichelburg, **Das Wiener Künstler Haus 1861-1986**, 1992, 142
- 2.41. Eser üzerinde uygulanan aydınlatma şiddetinin ve konumunun değiştirilmesinin, eser üzerinde yarattığı etki
- L. Klein, **Exhibits Planning and Design**, 1986, 99
- 2.42. Tekirdağ, Arkeoloji Müzesi'nin bahçesi, M. Özçakı
- 2.43. İstanbul, Eski Şark Eserleri Müze'sinin eskizi
- A. E. Gökhan, **Tasarım**, Sayı 30, Aralık 1992, 110
- 3.1. Tarihi Yarımada'da Mese'nin ve meydanlarının görünümü
- "İstanbul", **Yurt Ansiklopedisi**, cilt 5, 3849
- 3.2. Büyük Saray'ın tahmini rekonstrüksiyonu
- D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 80
- 3.3. Topkapı Sarayı'nın sahilden görünüşü, M. Özçakı
- 3.4. Sultanahmet Cami çevresinin 19. yy. sonlarındaki ahşap konutlarla kaplı görüntüsü
- W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 474
- 3.5. Sultanahmet Cami çevresinin 1930 yılında, yangın sonrası görüntüsü
- W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 474
- 3.6. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
- Ç. Gülersoy, **İstanbul Şarkısı**, 1987,14
- 3.7. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
- D. Kuban, **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, 1998, 40
- 3.8. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı

- Ç. Gülersoy, **Nasıl Bir İstanbul?**, 1990 ,64-65
- 3.9. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
E. Gürsel, “Sultanahmet Düzenlemesi”, **İstanbul**, 1993, 51
- 3.10. Ayasofya'nın güney cephesinin görünüşü, M. Özçakı
- 3.11. Sultanahmet Cami'nin doğu cephesinin görünüşü, M. Özçakı
- 3.12. Ayasofya'nın Osmanlı döneminde çizilmiş gravürü
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 33
- 3.13. T. Allom 'un Ayasofya ve III. Ahmet Çeşmesi'ni gösteren gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 34
- 3.14. Ayasofya'nın asıl girişi, M. Özçakı
- 3.15. Ayasofya'nın sergileme amaçlı kullanılan bahçesi, M. Özçakı
- 3.16. Ayasofya'nın güneyindeki meydan, M. Özçakı
- 3.17. Soğukçeşme Sokağı'nın restorasyondan sonraki görünümü, M. Özçakı
- 3.18. C. Biseo'nun Sultanahmet Cami ve At Meydanı gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 124
- 3.19. Sultanahmet Cami'nin kuzey cephesinin görünümü, M. Özçakı
- 3.20. Sultanahmet Cami'nin kuzeyindeki meydan, M. Özçakı
- 3.21. Sultanahmet Cami ve arasta arasındaki otopark, M. Özçakı
- 3.22. Mozaik Müzesi'nin girişindeki bahçe, M. Özçakı
- 3.23. Arkeoloji Müzesi'nin girişi, M. Özçakı
- 3.24. Mozaik Müzesi'nin Çatısı, M. Özçakı
- 3.25. Mozaik Müzesi'nin kuzeyindeki otopark, M. Özçakı
- 3.26. Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde sergilenen eserler, M. Özçakı
- 3.27. Arkeoloji Müze'sinin bahçesindeki sergileme, M. Özçakı
- 3.28. Hipodrom ve Ayasofya çevresinin tahmini restitüsyonu
C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1998, 172
- 3.29. 15. yy.da Panvinius tarafından çizilen Hipodrom ve üzerindeki dikilitaşlar
D. Kuban, **Bir Kent Tarihi**, 1996, 77
- 3.30. Hipodrom'un Osmanlı dönemindeki kullanımı
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 1, 2002, 219
- 3.31. Hipodrom ve yakın çevresinin günümüzdeki görüntüsü, M. Özçakı
- 3.32. Alman Çeşmesi ve Ayasofya, M. Özçakı
- 3.33. Spendone'un görünüşü, M. Özçakı
- 3.34. Firuz Ağa Cami ve alandaki merdivenler, M. Özçakı
- 3.35. Büyük Saray'ın Pittakia bölümü ve Ayasofya
S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 254
- 3.36. Lausos Sarayı'nın kalıntıları, M. Özçakı
- 3.37. Lausos Sarayı'nın dairesel holü ve Sultanahmet Cami, M. Özçakı
- 3.38. Eski Cezaevinin yanındaki kazı alanının park olarak kullanımı
İmparatorluktan Cumhuriyete İstanbul, 183
- 3.39. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan Bizans sarayının duvarı
“Bizans Sarayı'nın Bir Bölümü Gün Işığında”, **Yapı**, (202) Eylül, 1998, 35
- 3.40. Sultanahmet bölgesindeki açık alanlar, M. Özçakı
- 3.41. Gülhane Parkı'ndan görünüm, M. Özçakı
- 3.42. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki havuzlu meydan, M. Özçakı
- 3.43. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki havuzlu meydan, M. Özçakı
- 3.44. Gülhane Parkı'ndaki Bizantion kentine ait kalıntılar, M. Özçakı
- 3.45. Gülhane Parkı'ndaki süs havuzu ve köprü, M. Özçakı
- 3.46. III. Ahmet Çeşmesi'nin gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 235
- 3.47. III. Ahmet Çeşmesi'nin William Henry Bartlett'a ait gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 39
- 3.48. III. Ahmet Çeşmesi ve Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Humayun Kapısı, M. Özçakı
- 3.49. Ayasofya'nın arka kapısı, Soğukçeşme Sokağı ve Topkapı Sarayı surları, M. Özçakı
- 3.50. Arasta'nın günümüzdeki hali, M. Özçakı
- 3.51. Deniz surlarının görünümü, M. Özçakı
- 3.52. Arasta Meydanı, İskender Paşa Sıbyan Mektebi ve Türbesi, M. Özçakı

- 3.53. Tavukhane Sokağı'ndan İskender Paşa Mektebine bakış, M. Özçakı
- 3.54. Sur duvarları ve kuleler, M. Özçakı
- 3.55. Deniz surları üzerindeki yapılaşma, M. Özçakı
- 4.1. XIX. yy.da Sultanahmet bölgesinin görünüşü
“İstanbul”, **Yurt Ansiklopedisi**, cilt 5, 3827
- 4.2. Sarayburnu'nun Osmanlı dönemindeki görünüşü
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 16
- 4.3. Topkapı Sarayı sahil köşkleri
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 1, 208
- 4.4. Topkapı Sarayı sahil köşkleri
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 1, 209
- 4.5. Topkapı Sarayı, Yeni Köşk (Şevkiye Köşkü) ve Topkapı Köşkü
D. Kuban, **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, 1998, 205
- 4.6. Yıkılan Topkapı Köşkü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 3, 61
- 4.7. Yıkılan Yalı Köşkü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 2, 232
- 4.8. Basın Merkezi olarak kullanılan, Sepetçiler Köşkü
M. Özçakı
- 4.9. Sur ve demiryolu ilişkisi, M. Özçakı
- 4.10. Sur ve sahil yolu ilişkisi, M. Özçakı
- 4.11. İstanbul'un denizden kuşatılması
“İstanbul”, **Yurt Ansiklopedisi**, 3814
- 4.12. Marmara surlarının gravürü
“İstanbul”, **Yurt Ansiklopedisi**, 3811
- 4.13. Taban mozaïği ve içinde yer alan mermer tablanın görünümü
N. Asgari, “İstanbul Temel Kazılarında haberler”, **II. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1985, 57
- 4.14. Bukoleon Sarayı'nın kalıntılarının demiryolu ve Osmanlı konutlarıyla ilişkisi, M. Özçakı
- 4.15. 17. yy.da Choiseul Gouffier tarafından yapılan Bukoleon Saray'ın batı bölümünün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 215
- 4.16. Le Petit tarafından yapılan sarayın doğu bölümünün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 3, 2002, 25
- 4.17. Bukoleon Sarayı'nın doğu bölümünün tonozları
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 27
- 4.18. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı ve arkasında yer alan betonarme apartmanlar, M. Özçakı
- 4.19. Büyük bölümü toprak altında kalan Küçük Kapı , M. Özçakı
- 4.20. Bukoleon Sarayı'nın önünde denizin doldurulmasıyla oluşmuş park, M. Özçakı
- 4.21. Mangana bölgesinde 1982–1983 yıllarında yapılan kazılarda bulunan nişli duvar ve duvarın güneyindeki ufak bölmeli mekanlar
N. Asgari, “İstanbul Temel Kazılarında haberler”, **II. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1985, 53
- 4.22. Mangana Sarayı'ndan günümüze ulaşan duvar parçası ve alanı ikiye ayıran demiryolu, M. Özçakı
- 4.23. Philanthropos Manastırı'nın tahmini restitüsyonu
H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989, 102
- 4.24. Philanthropos Manastırı'nın deniz cephesinin sahil yolu geçmeden önceki görünüşü
H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989, 98
- 4.25. Philanthropos Manastırı'nın ve İncili Köşk'ün görünüşü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 21–22
- 4.26. Philanthropos Manastırı'nın günümüzdeki görüntüsü, M. Özçakı
- 4.27. Değirmenkapı'nın çevresinin Osmanlı dönemindeki görünümü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 19–20
- 4.28. Değirmenkapı, 7.-8. kuleler ve surun kavış yaptığı noktadaki payanda, M. Özçakı
- 4.29. 9 numaralı kule ve düz duvarın görüntüsü, M. Özçakı
- 4.30. İncili Köşk'ün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 220
- 4.31. İncili Köşk'ün gravürü

- Gravürlerle Türkiye; İstanbul**, cilt 2, 2002, 221
- 4.32. İncili Köşk'ün günümüzdeki görüntüsü, M. Özçakı
- 4.33. Arap Köşkü'nün günümüzdeki görüntüsü, M. Özçakı
- 4.34. 16 numaralı kule ile İncili Köşk arasındaki surlar, M. Özçakı
- 4.35. 16. ve 17. kuleler arasındaki kapı ve çeşme, M. Özçakı
- 4.36. 19. kule ve Arap Köşkü, M. Özçakı
- 4.37. 19. kule ve St. Lazarus Kapısı, M. Özçakı
- 4.38. Sur duvarının iç bölümünde yer alan hafifletme kemerleri, M. Özçakı
- 4.39. Balıkhane Kapısı bölgesi ve 22–23. kuleler
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 32–33
- 4.40. Balıkhane Kapısı'nın güneyindeki sur, M. Özçakı
- 4.41. Balıkhane Kapısı'nın güneyindeki surun içindeki hafifletme kemerleri, M. Özçakı
- 4.42. Sultanahmet bölgesinin en kuzeydeki surları, M. Özçakı
- 4.43. Surun kavisi yaptığı köşedeki hafifletme kemerleri, M. Özçakı
- 4.44. Sur duvarının önüne Osmanlı döneminde inşa edilen mescit
R. Demangel, E. Mamboury, **Le Quartier Des Manganes**, 1939, 10
- 4.45. Turgut Reis heykeli ve Topkapı Sarayı, M. Özçakı
- 4.46. Turgut Reis heykeli ve 5. ve 6. kuleler ve park alanı, M. Özçakı
- 4.47. Ahırkapı Feneri ve çevresinin deniz doldurulmadan önceki durumu
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 37
- 4.48. Balıkhane Kapısı bölgesinin park olarak kullanımı, M. Özçakı
- 4.49. Küçük Ayasofya Cami ve önündeki surun, alan doldurulmadan önceki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 49
- 4.50. 1980'lerde Küçük Ayasofya Cami, deniz suru ve Belisarios Kulesi
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 312
- 4.51. Küçük Ayasofya Cami ve önündeki sur, M. Özçakı
- 4.52. Küçük Ayasofya Cami'nin önündeki park ve sur kalıntıları, M. Özçakı
- 4.53. Ahırkapı'nın sahil yolu yapılmadan önceki görüntüsü
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 36
- 4.54. Ahırkapı'nın yakın çevresinin lokanta olarak kullanımı, M. Özçakı
- 4.55. Belisarios Kulesi ve Çatladıkapı'nın gravürü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 48
- 4.56. Belisarios Kulesi'nin görünüşü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 50
- 4.57. Çatladıkapı'nın günümüzdeki kullanımı, M. Özçakı
- 4.58. Çatladıkapı'nın yanında sergilenen sütun kalıntıları, M. Özçakı
- 4.59. 27. kule ve sura bitişik yapılaşmanın 1875 yılındaki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 34
- 4.60. 28–29–30 numaralı kulelerin 1875 yılındaki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 31
- 4.61. Otelin bahçesinden surlara bakış, M. Özçakı
- 4.62. 28. ve 29. kulelere bitişik yapılar, M. Özçakı
- 4.63. 28. kuleye bitişik yapı, M. Özçakı
- 4.64. 30. ve 31. kuleler arasına yeni inşa edilen surlar, M. Özçakı
- 4.65. 31. ve 32. kuleler arasındaki duvar, M. Özçakı
- 4.66. 31. ve 32. kuleler arasındaki duvardan detay, M. Özçakı
- 4.67. Surun üzerine inşa edilen sosyal tesis ve Sultanahmet Cami, M. Özçakı
- 4.68. Çay bahçesi olarak kullanılan alanın görüntüsü, M. Özçakı

HARİTA LİSTESİ

- 1.1. İzmir, Efes'teki Celsius Kitaplığı restorasyonunda kullanılan taşıyıcı sistem şeması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 113

- 2.1. Denizli, Pamukkale'nin haritası
F. N. Ersoy, "Pamukkale Örenyeri Koruma Yaklaşımları", **Mimarlık**, Nisan 2002, 304
- 2.2. İstanbul, Balat'taki yere gömülü çeşmenin algılanması için inşa edilen anfitiyatro
C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 226
- 3.1. Byzantion'un tahmini yerleşim şeması
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 33
- 3.2. Kentin Bizans zamanındaki durumu
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 20
- 3.3. Thiers tarafından yapılan ve Ebersolt'un kitabında bulunan Büyük Saray ve Hipodrom'un planı
C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1989, 170
- 3.4. Laberte'le göre Büyük Saray ve Hipodrom'un planı
C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1989, 151
- 3.5. Topkapı Sarayı ve surları
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 206
- 3.6. Hipodrom'un enine kesiti
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 110
- 3.7. Hipodrom'un boyuna kesiti, batıya Mese'ye bakış
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 111
- 3.8. Hipodrom'un boyuna kesiti, doğuya Sultanahmet Cami ve Ayasofya'ya bakış
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 112
- 4.1. İstanbul surlarının gelişimi
"Surlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994
- 4.2. İstanbul kara surlarının kesit ve planı
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 287
- 4.3. Bukoleon Sarayı'nın bulunduğu yerdeki deniz surlarının kesiti
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 314
- 4.4. Deniz surları üzerindeki kulelerden birinin görünüşü
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 314
- 4.5. Deniz surları üzerindeki kulelerden birinin kesiti
A. M. Schneider, **Byzanz**, 1967, 8, 10
- 4.6. Mamboury'in çizdiği haritada Bukoleon Sarayı'nın tahmini sınırı
C. Mango, "The Palace of the Boukoleon", **Cahiers Archeologiques** 45, 1997, 44
- 4.7. Cyril Mango'nun çizdiği haritada Bukoleon Sarayı'nın tahmini sınırı
C. Mango, "The Palace of the Boukoleon", **Cahiers Archeologiques** 45, 1997, 45
- 4.8. Sarayın tahmini restitüsyonu
E. Mamboury, T. Wiegand, **Kaiserpalaste von Konstantinopel**, 1934, Tafel XIII
- 4.9. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı'nın Karl Wulzinger'e ait tahmini restitüsyon çizimi
E. Mamboury, T. Wiegand, **Kaiserpalaste von Konstantinopel**, 1934, Tafel XXIII
- 4.10. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı'nın E. Mamboury'e ait tahmini restitüsyon çizimi
E. Mamboury, T. Wiegand, **Kaiserpalaste von Konstantinopel**, 1934, Tafel XXI
1. Deniz surlarıyla Sur-i Sultani'nin birleşim noktasında yapılan çalışma
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 62
2. Sarayburnu'nun park olarak değerlendirilmesi
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 63
3. Topkapı Sarayı'nın dış bahçesi için planlanan kültür merkezi
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 65

PLAN LİSTESİ

- 3.1. Ayasofya ve yakın çevresindeki sergileme alanları
Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 90

Özgün çizim M. Özçakı

3.2. Sultanahmet Cami ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 51, 231, 471 ; “Sultan Ahmet Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

3.3. Mozaik Müzesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 231, 471; “Sultan Ahmet Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

3.4. Arkeoloji Müzesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989
Özgün çizim M. Özçakı

3.5. Hipodrom ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 51, 67, 124, 471
Özgün çizim M. Özçakı

3.6. Lausos ve Antiokhos Saraylarının kalıntıları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 124
Özgün çizim M. Özçakı

3.7. Büyük Saray'ın Pittakia Bölümünün Kalıntıları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 90
Özgün çizim M. Özçakı

3.8. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki meydan

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 51, 90, 471; ; “Sultan Ahmet Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

3.9. Gülhane Parkı

Belediye Haritası; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989
Özgün çizim M. Özçakı

3.10. III. Ahmet Çeşmesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 90
Özgün çizim M. Özçakı

3.11. Sultanahmet Külliye'sinin arastası ve yakın çevresindeki sergileme alanları

Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 51, 231, 471; “Sultan Ahmet Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

4.1. Sultanahmet bölgesi deniz surlarının haritaları

Belediye Haritası, W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1–3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35, 36, 78; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

4.2. Bukoleon Sarayı ve yakın çevresi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313, 226; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı

4.3. Mangana bölgesi ve yakın çevresi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; Özgün çizim M. Özçakı

4.4. Değirmenkapı bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; Özgün çizim M. Özçakı

4.5. Saraykapı bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35–36; Özgün çizim M. Özçakı

4.6. Ahırkapı Feneri'nin kuzeyi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1–2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; Özgün çizim M. Özçakı

4.7. Balıkhane Kapısı'nın güneyi

- Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.8. Yeni Köşk'ün güneyi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.9. Odunkapı bölgesi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.10. Balıkhane Kapısı bölgesi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.11. Küçük Ayasofya Cami'nin güneyi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.12. Ahırkapı bölgesi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.13. Çatladıkapı bölgesi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.14. Oteller bölgesi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.15. Bukoleon Sarayı'nın doğusu**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2-3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36, 78; Özgün çizim M. Özçakı
- 4.16. Sur-i Sultani'nin güneyi**
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı
- 1. Bukoleon Sarayı ve yakın çevresinin zaman içindeki değişimi**
Belediye Haritası - W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 67, 226, 231, 313
Özgün çizim M. Özçakı
- 2. Bukoleon Sarayı ve çevresi için önerilen proje**

TABLO LİSTESİ

- 3.1. Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresinin zaman içindeki değişimi**
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 102-105
- 3.2. Sultanahmet bölgesindeki sergileme alanları**
4.1. Sultanahmet bölgesi deniz surları ve yakın çevrelerindeki sergileme alanları

GİRİŞ

Sultanahmet bölgesi, İstanbul'un ilk tohumunun atıldığı, yıllanmış bir çınar gibi büyüdüğü yerdir. İlk kent Bizantion'dur. Romalıların hakimiyetiyle Konstinopol adını alıp Doğu Roma'nın diğer bir değişle Bizans'ın başkenti olmuştur.

Osmanlıların fethiyle İstanbul adını almıştır. Kentte değişen yönetimlerle birlikte, değişen dini inançlar da söz konusudur. Bizantion'da çok tanrılı dine, Bizans'ta Hıristiyanlığa, Osmanlı'da ağırlıklı olarak İslam'a inanılıyordu.

Üç medeniyet birbirinden farklı, kültürel özellikler gösteriyordu. Günümüz Tarihi Yarımadası sadece bir kültürün değil, üzerinde yaşayan tüm kültürlerin izlerini taşır. İstanbul'da asfalt kaplı bir sokak, milattan önceki yol çizgisini gösteriyor olabilir veya bir yapı kendinden önceki bir yapının temellerini kullanıyor olabilir, bazen de yeni yapı toprak altındaki kalıntılara zarar vermemek için başka bir alana konumlanmış olabilir. Eski yapılar yıkılsa bile malzemeleriyle başka bir yapıda hayat bulmuşlardır.

Sultanahmet bölgesi, kuzeyde Topkapı Sarayı, güneyde Küçük Ayasofya Cami, doğuda deniz surları, batıda ise Hipodrom'un sınırladığı alandır. Bölge kentin kurulduğu ve işinsal olarak genişlediği yerdir.

Bizantion'un kuruluş efsanesinde, Sarayburnu yerine Kadıköy'de kurulan Halkedon Kenti "Körler Kenti" olarak tanımlanmıştır. Busbecq, "İstanbul, dünyanın başkenti olarak yaratılmış" demektedir.¹ Bölge, önce Bizans imparatorlarını sonra Osmanlı padişahlarını ağırlamış; görkemli saraylar, önemli dini yapılar bölgede yer almıştır.

İstanbul mimari, tarihsel, kültürel ve ekonomik değerlerinden dolayı "Müze Kent" olarak adlandırılmaktadır. Müze kent, tozlu vitrininden içine baktığımız, yanındaki yazıdan bir şeyler öğrenmeye çalıştığımız müze objesinden farklıdır. Yaşayan, gerçek olan, elimizi uzatıp dokunabileceğimiz bir müzedir. Prof. Doğan Kuban, Tarihi Yarımada'nın, yeraltı kalıntılarını daha iyi değerlendirerek meydana

¹ D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 11,16

getirilecek çeşitli arkeolojik parkların, müze, sergi ve benzeri kültürel eylemlerle sosyokültürel amaçlı turizme yönelik kullanılmasını önermektedir.²

Tarihi, kültürel ve doğal varlıklar öncelikle korunmalıdır. Bakımsızlık, terk, bayındırlık etkilerinden dolayı bozulmalarını önlemek için uzun ve kısa vadeli tedbirler alınmalıdır. Bozulma süreci tersine çevrilmelidir. Dokunun bir parçası olan anıtlarında bakımları yapıp ömürleri uzatılmalıdır. Bozulmaya uğrayan anıtlar uygun restorasyon işleminin ardından korumaya alınmalıdır.

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların sergileme amacıyla değerlendirilmelerinde, kendilerini doğru ifade edebilmeleri ve özgün dokularını yansıtmaları amaçlanır. Tarihi, kültürel ve doğal varlıklar, sitler ve sitlerin yapı taşları olan anıtlardan meydana gelir. Mekanın kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihsel ve doğal özellikleri göz önünde bulundurularak sergileme yapılmalıdır.

Tarihi Yarımada'nın gözbebeği olan Sultanahmet bir "Açık hava Müzesi"dir. Her gün yüzlerce turisti ağırlamaktadır. Bölgedeki arkeolojik kalıntıların çoğu toprak altındadır ve yer 1-2m kazılsa altından başka bir şehir çıkar. Ayasofya ve Sultanahmet Cami gibi önemli dini yapılar bölgenin simgesi olmuştur. Alanın geçirdiği değişim sonucu, çoğu sivil mimarlık örneği yıkılmış ve büyük meydanlar oluşmuştur. Meydanlar, süs havuzu, pergolalı oturma alanları ile sıradan bir park görünümündedir. Büyük kütleli yeni yapılar ve yoğun araç trafiği, alanın tarihsel ve mekansal özelliklerini yansıtamamaktadır.

Sultanahmet bölgesindeki deniz surları, tıpkı İstanbul genelinde olduğu gibi kurulan üç medeniyetin izlerini taşır. Yıkılan surlar aynı temel üzerinde yükseltilmiştir. Bazen bir sarayın duvarı olmuş bazen bir limana ev sahipliği yapmışlardır. Demiryolu, surları büyük oranda tahrip etmiştir. Sahil bulvarı da surları denizden uzaklaştırmıştır.

Tezin oluşturulmasında Prof. Muammer Onat'ın derslerinde üzerinde durduğu Descartes'in felsefesinden yararlanılmıştır. Filozofa göre mantığı oluşturan dört kural: doğruluğu apaçık bilinmeyen şeyi doğru olarak adlandırmamak, incelenen güçlüklerin her birini olabildiğince parçalara ayırmak, düşünceleri en basit

² D. Kuban, **Türkiye'de Kentsel Koruma**, 33

nesnelere en karmaşık bilgilere götürmek, genel gözden geçirmeler yaparak hiçbir şeyi dışarıda bırakmamaktır.

Tezde de tarihi, kültürel ve doğal varlıkların korunması, sergileme açısından değerlendirilmesi; Sultanahmet bölgesi ve yakın çevreleriyle deniz surları incelenmiştir. Sultanahmet bölgesi ve deniz surları sergileme alanları düşünülerek küçük parçalara ayrılmıştır. Birimler planlar, fotoğraflar, gravürler ve yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Sergileme birimleri, ortak özellikleri doğrultusunda bir araya getirilmiştir.

BÖLÜM 1:

TARİHİ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN KORUNMASI

Tarihi, kültürel ve doğal varlıklar, ulusların dünya uygarlığına katkılarının belgeleridir. Korunmaları ve gelecek kuşaklara aktarılmaları, var olmamızın önemli bir şartıdır. Bizim için değeri, anıları ve gelenek haline gelmiş olanı korumamız kültürel sürekliliği sağlayacaktır. Tarihi, kültürel ve doğal varlıklar, insan yaşamıyla bütünleştiği ve belli gereksinimlerini karşıladıkları zaman bir değer kazanırlar. Onların korunmasıyla değişik toplumların ürünleri bir bütün olarak izlenip birbirlerinden etkilenmeleri görülebilecektir. Koruma, kamu yararına gerçekleştirilen bir kalınma faktörüdür.

Thurnwarld kültürü, tutum, davranış, gelenek, görenekler, düşünce, ifade tarzı ve değer yargılarından meydana gelen uyumlu bir bütün olarak tanımlamıştır.³ Tarih ise zamanın insanlar tarafından oluşturulmuş eylem, kurum ve yapılarla belirlenen bölümüdür.⁴ Kültür varlığı kanunda, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili yerüstünde veya yeraltında bulunan taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır. Tabiat varlığı ise, jeolojik, tarih öncesi veya tarihi devirlere ait olup ender bulunan, özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yerüstü ve yeraltı değerleri olarak tanımlanmıştır.⁵

Tarihi, kültürel ve doğa varlıklar, taşınır ve taşınmaz olarak ikiye ayrılmaktadır. Taşınır varlıklar, resim, heykel, ikona, seramik kaplar, çini, cam, metal, deri eşya, dokumalar, mobilya, mücevher, sikke, el yazması kitap gibi sanat eserleri ve belgelerdir. Müzelerde veya özel koleksiyonlarda saklanırlar. Özel durumlarda, aslında bir taşınmaza ait olan duvar resmi, mozaik heykel, alçı pencere, ocak yaşmağı gibi bileşenler de yerlerinde korunamayacak duruma gelebilir ve müzelere alınırlar.⁶

Taşınmaz varlıklar, anıtlar ve sitlerdir. Anıtlar, tek yapı veya külliye gibi yapılar grubu olabilirler. Anıt kavramı genişleyerek, anıt-kent, anıt-ülke, anıt-kıta

³ B. Özer, **Kültür, Sanat, Mimarlık**, 2000, 18

⁴ B. Özer, "Mimari Mirası Korumanın Anlamı, Kapsamı Ve Sınırları Üzerine", **Yapı**, Sayı 17, Mart-Nisan 1976, 33

⁵ 2863 Sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**, 1983, madde 3

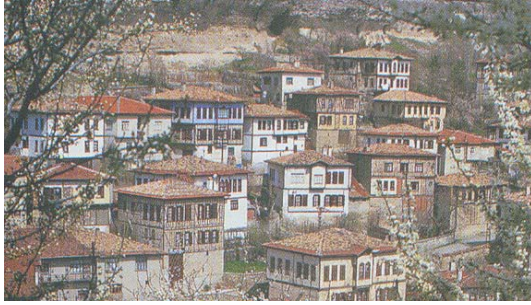
⁶ Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 22

boyutuna ulaşmıştır. Ancak anıtın boyutu birçok anıt ve kentsel dokuyu içerecek biçimde genişletildiğinde, anıt yerine sit kavramının kullanılması uygun olmaktadır.⁷ Sitler, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.⁸

1.1. SİTLERİN KORUNMASI

Sitler, kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihsel, doğal ve karmaşık sitler olarak altı bölüme ayrılmaktadır.

Kentsel sit, mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanatsal özelliği bulunan ve yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları gibi kültürel ve doğal çevre elemanlarının birlikte buldukları alanlardır.⁹ Yerleşmeler yalnızca konut bölgeleriyle değil, el sanatlarının yer aldığı sanayi bölgeleriyle de önemli kent tarihi verilerini yaşatmaktadır.¹⁰ Mardin kentsel site bir örnektir.

Resim 1.1. Zonguldak'ın, Safranbolu ilçesindeki konut dokusu
Safranbolu tanıtım broşürü, 2004

Resim 1.2. Harran evleri
S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 83

Kırsal sit, yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü, yapım tekniği ve malzemesiyle; köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlerdir. Tarımsal

⁷ Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 22

⁸ 2863 sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**, 1983, madde 3

⁹ **Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik**, 1989, madde 3

¹⁰ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 27

üretim dayalı bir yerleşmede her ailenin sahip olduğu, ahır, samanlık, serander (yerden yüksek depo) birimlerinin yan yana geliş biçimi, evlerin araziye yerleşme düzeninin oluşturduğu dokulardır.¹¹ Safranbolu ve Harran evleri kırsal site örnektir. (Bkz. Resim 1.1.- 1.2.)

Arkeolojik sit, antik bir yerleşmenin kalıntılarının bulunduğu, yer veya su altındaki korunması gerekli alanlardır.¹² Zeynep Ahunbay, arkeolojik siti tarih öncesinden endüstri devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlar olarak tanımlamaktadır. Çatalhöyük prehistorik sit, Kadıköy’de günümüzde kullanılmayan gaz fabrikaları ise endüstri arkeolojisine örnektir.¹³

Tarihi sit, önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir. Çanakkale Savaşları’nın yapıldığı Gelibolu Yarımadası tarihi sittir.

Resim 1.3. Ürgüp, Göreme Peribacalarının görünümü
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 27

Peribacaları doğal oluşumlardır. Oluşumların içlerinin çeşitli amaçlarla kullanılması ve değişime zorlanmaları, yıkılmalarına neden olmaktadır.

Doğal sit alanlarının fiziksel, biyolojik, estetik, kültürel değerlere sahip olması gerekir. Fiziksel değerler, alanın büyüklüğü, coğrafi konumu, jeolojik, morfolojik özellikleri; biyolojik değerler, ekosistemler, bitki ve hayvan türleri; estetik değerler, olağan veya olağanüstü özellikleridir. Kültürel değerler, alanın doğa harikası ya da kendine özgün olmasıdır. Doğal sitin sahip olabileceği diğer değerler, bitki örtüsü, hayvan topluluklarının çeşitli ve olağan dışı olması; olağanüstü, ender ya da tehlike altında olması, estetik ya da mitolojik değer taşıması; doğa tarihi açısından önemli olmasıdır.¹⁴ (Bkz. Resim 1.3.)

¹¹ Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 27

¹² **Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik**, 1989, madde 3

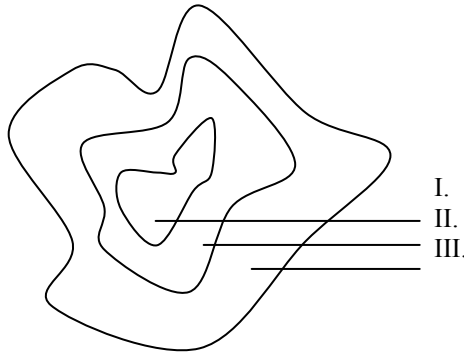
¹³ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 26,27

¹⁴ E. Madran, N. Özgönül, **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, 2005, 25

Karmaşık sit, en az iki sit özelliği gösteren alanlardır. Örneğin Pamukkale, travertenleri ve Hierapolis kentinin kalıntıları ile doğal ve arkeolojik sit özelliğini bir arada gösterir.

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların, yaşamlarını sürdürmeleri için korunmaları gerekir. Koruma, muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleridir.¹⁵ Üstün Alsaç, korumanın uzmanların dışında, tekil bireylerden devlet örgütlerine kadar pek çok kişi ve kuruluşu yakından ilgilendirdiğini söylemiştir. Korumanın araştırmalar, uygulamalar, yasal düzenlemeler, parasal kaynaklar, kültürel ve turistik değerlendirmeler gibi çok çeşitli yanları vardır. Taşınır ve taşınmaz tekil yapılardan, kent, bölge hatta ülke ölçeğine kadar üstünde durulması gereken önemli bir konudur.¹⁶

Tarihi, kültürel ve doğal değerleri korumak için yapılan araştırmalar, saptama ve belgeleme çalışmaları, çevre ile ilgili analizler, rölöve ve tipoloji çalışmaları, restorasyon işlemleri, yeniden kullanım kararlarından oluşan bir süreçtir.

Şekil 1.1. Sit alanlarının korunması

I. derece sit alanları olduğu gibi korunur ve yeni yapı yapılmaz. İncir ağaçları, yapılara kökleriyle zarar verdiğinden kesilirler. Doğal sit alanlarında estetik ve çevreyle uyumlu, WC, büfe, bilet gişesi, beki kulübesi gibi geçici yapılara izin verilmektedir.

II. derece sit alanlarında lokanta, kafeterya gibi hizmet binaları yapılabilir ve insanlar alanda piknik yapabilirler.

III. derece sit alanlarında çok zorunlu hallerde imar planları yapıp, 2-3 katı geçmeyen, arsa derinliğinin %15'i kadar alanı kullanan konutlar inşa edilebilir.

E. Madran, N. Özgönül, **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, 2005, 26

Çalışmalarının ilk aşamasını saptama ve belgeleme çalışması oluşturur. Korunacak olan tarihi, kültürel ve doğal varlıklar tam olarak saptanır. Saptama ve belgeleme çalışmalarının iki amacı vardır. Birinci amacı, siteleri korumaya yönelik tescil kararlarını almak ve düzenli bir arşiv oluşmasını sağlamaktır. İkinci amacı,

¹⁵ 2863 sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**, 1983, madde 3

¹⁶ Ü. Alsaç, **Türkiye'de Restorasyon**, 1992, 77

yasal koruma kapsamına alınan varlıklarının izlenmesi ve korunmaları için gerekli önlemlerin alınabilmesini sağlamaktır.¹⁷ (Bkz. Şekil 1.1.)

Çevre ile ilgili analizler ölçekli haritalar üzerine işlenir. Korunacak yapılar mevcut özelliklerine göre farklı anlatım teknikleriyle paftalara işaretlenir. Rölöve tipoloji çalışmaları yapılır. Çalışmalar, yapılacak restorasyon uygulamaları için yol gösterici olurlar. Restorasyon uygulamaları, sağlamlaştırma, onarım, yenileme ve temizleme işlemleridir. Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin kullanım sorunları, bozulmalarına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve kültürel etkinliklerle kullanılma yollarının aranmasıdır.¹⁸

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların bozulmasına neden olan etkenler, bakımsızlık, terk, bayındırlık etkileri ve rant baskısıdır. Belediyenin yaptıkları yol, altyapı düzenleme çalışmaları da görsel ve fiziksel bozulmalara yol açmaktadır. Korumanın başta gelen sorunlarından biri değişen dünya ve yaşam koşullarına karşın, tarihi sürekliliğin sağlanmasıdır.¹⁹ (Bkz. Resim 1.4.)

Resim 1.4. İstanbul, Büyükdere- Sarıyer arasına yapılan yol
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 125

Yol tarihi dokudan koparılarak, deniz üzerine inşa edilmiştir. Böylece yolun alana sonradan yapıldığı ve dokuyla bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Alanın özgün karakterini bozsa da istenildiği zaman kaldırılabilmesi, uygulamanın olumlu yönüdür.

Tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunmasında, koruma amaçlı kamulaştırma ya da özelleştirmeden ziyade mülk sahibine yardım edilmeli; koruma sonuç değil bir süreç olarak kabul edilmelidir. Saklamak anlamında korumak (depoculuk-bekçilik), sergilemek üzere korumak (müzecilik), değiştirmeden kullanmak (onarımcılık) anlayışları benimsenmeli; değiştirerek kullanmak

¹⁷ Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 127–129

¹⁸ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 129–132

¹⁹ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 125-126

(yapmacılık), yenileyerek kullanmak (yıkıp-yapmacılık), belgelemek dışında yok oluş sürecine müdahale etmemek (seyircilik) uygulamalarından kaçınılmalıdır.²⁰

Koruma uygulamalarında ilgili kuruluşlar aktif ve pasif olarak sürece etki edebilir. Pasif uygulamalar, tescil etme, mal veya mülk üzerindeki hakları kısıtlama, planlama, yasaklama, denetlenme ve cezalandırma türü müdahalelerdir. Aktif koruma, yönlendirme, destekleme, satın alma, takas etme, istimlak etme, plan ve proje uygulamalarıdır. Korumayla ilgili kuruluşlar aktif bir biçimde süreçte yer almalıdır. Aktif korumada yönlendirme, bilgi verme ve danışmanlıktır; destekleme, kredi ve vergi kolaylıkları, proje çizimlerinde kolaylık ve idari işlerin basit olmasıdır; sorumluluğu paylaşmak, kredi vermek ve inşaat işlerinde devrede olmaktır; sorumluluğu tamamen üstlenmek, mülkü satın almak ve projeleri hazırlayıp uygulamayı yapmaktır.²¹

Korumanın başarılı olduğu ülkelerde, halkın korumaya büyük katkısı olmaktadır. İngiltere’de korumayla ilgili çalışan kuruluşlara, devlet ve halk bağış yapmaktadır. Derneklerden biri, birkaç eski binayı alıp restore ettikten sonra satmakta ve elde edilen gelire başka yapılar satın alarak aynı işlemi sürdürmektedir.²²

Resim 1.5. İtalya, Venedik’in görünümü I. ve O. Hacıhasanoğlu, “Mimari ve Kentsel Kimlik, Venedik Örneği”, *Yapı*, (158) Ocak, 1995, 49

Venedik çamurlu toprak üzerine kurulmuştur. Yapılar, sağlam zemine kadar inen ahşap kazıkların üzerine, tuğla ve kâgir malzmeden inşa edilmiştir. Kentin su seviyesi, Petrokimya tesisinin atıkları kanalları doldurduğundan, her yıl yükselmektedir. Günümüzde suyu belli seviyede tutmak için fonlar ayrılıyor, belediye ekipleri çalışıyor, beş yıllık kalkınma planları yapılıyor ve su laboratuvarında inceleniyor.

Avrupa’da eski kent dokusuna sahip birçok mahalle müze gibi muhafaza edilmektedir. Mahalleler konut işlevinden arındırılabilirdiği gibi, oturanlara maddi destek verilerek iskan etmeleri de sağlanmaktadır. Kentleri korumanın en gerçekçi

²⁰ R. R. Bademli, **Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması**, 1997, 14

²¹ R. R. Bademli, a.g.k., 1997, 14, 19–20

²² F. Akozan, “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek”, *Kültür ve Sanat*, Sayı 4, Haziran 1976, 59

yolu, onları “Kültür Merkezleri” olarak kabul edip yerel üretimin devam ettirilmesini sağlamaktır. Tarihi çevreler korunurken ekonomik ve teknik koşullar gözetilerek çağdaş konutlar, işyerleri, mahalleler ve kentler de planlamak ve inşa edilmek zorundadır.²³ (Bkz. Resim 1.5.)

Türkiye’de koruma konusundaki sorunlar, tespit ve tescil çalışmalarındaki sorunlar, çok başlılık, çalışmalardaki farklılıklar, bilgi paylaşımı ve koruma stoğu eksikliğidir. Farklı kuruluşlar, farklı tanımlarla tespit çalışması yapmakta ve ellerindeki bilgileri birbiriyle paylaşmamaktadır. Koruma ölçütleri, bilimsel ölçütlere dayanmadığından tescil kararları keyfi ya da politik olmaktadır. Orman, Kültür ve Çevre Bakanlıkları birbirlerinden bağımsız olarak korunacak değerleri tespit etmekte ve plan, proje, uygulama çalışması yapmaktadır. Değişik kurumlarca alınan tescil kararları, diğer kuruluşlara duyurulmamaktadır. Elimizde, değişik kuruluşlar tarafından, farklı özelliklerde, farklı kavram ve tanımlar içeren bir stok vardır. Farklı bilgiler tek bir anlayış içerisinde birleştirilip, elektronik ortamda yaygın kullanıma açılmalıdır.²⁴

1.2. ANITLARIN KORUNMASI

Geçmişte dini, ulusal, ideolojik simge olan; yaygın beğeni kazanan yapılar korunmaktaydı. Yapılar toplum, yaptıran kişi veya vakıflar sayesinde korunmuşlardır. Günümüzde ise korumanın kapsamı tek yapı değil, tarihi dokuyu oluşturan mütevazı yapıtları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Tarihi bir sokak, mahalle veya kent korunacak değer olarak benimsenmektedir. Kamu fonlarıyla koruma çalışmaları yürütülmektedir.²⁵

Koruma, geçmişi dondurmamak, saklamak ya da çağın insanı için yaşanmaz duruma getirmek değildir. Korunacak olanın kopya edilmesi, geri kalmışlığı ve yüzyılı kavramamış olmayı gösterir. Koruma, yapıtın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamanın yanında ekonomik bir olaydır. Örneğin ülkemizdeki konut sorununun

²³ B. Özer, “Mimari Mirası Korumanın Anlamı, Kapsamı Ve Sınırları Üzerine”, *Yapı*, Sayı 17, Mart-Nisan 1976, 36, 37

²⁴ R. R. Bademli, *Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması*, 1997, 12, 13

²⁵ Z. Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, 1999, 8

çözümünde korunacak yapılar düzenlenip kullanılabilir. Korumanın sürekliliğini sağlamak için günün şartlarına göre kendini yenileyebilecek bir planlama şarttır.²⁶

Koruma planı, ülke üzerinde bütün zamanlar içinde yaşamış toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel düzeylerini belgeleyen varlıkları kapsamalıdır. Yapılacak çalışmada, gelecek kuşaklara daha doğru ve daha çok bilgi aktaracak yapılar seçilip korunmalı, öncelik belli yapılara verilmelidir. Çünkü tüm yapılar korumak olanaksızdır.²⁷ (Bkz. Resim 1.6.) Hangi yapıların öncelikli olarak korunması gerektiğinin bilimsel bir yolla belirlenebilmesi yöntemine koruma ölçütleri denmektedir.

2863 sayılı yasa çerçevesinde hazırlanan, 4.3.1988 tarih, 14 sayılı karara göre koruma grupları

- I. grup yapıların içi ve dışı korunup, malzeme değişikliği yapılmadan, bakım ve onarımı yapılabilir.
- II. grup yapıların gabarisinde ve cephesi değiştirilmeden, taşıyıcı sisteminde, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilir.
- III. grup yapıların cephe özelliklerine sadık kalınarak gabarisinde, taşıyıcı sisteminde, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilir.
- IV. grup yapılar tek başına koruma sansını kaybetmiştir. Koruma Kurulu'nun önerisi doğrultusunda yıkılıp yerine yeni bina yapılabilir.

Resim 1.6. III. koruma grubuna ait anıtın görünümü
M. Özçakı

Üstün Alsaç, yapının korunması gerekli anıt sayılabilesinin, bulunduğu yere, zamana, özellikle de kararı verecek yetkililere göre değiştiğini söylemektedir. Anıtın korunması için, sanat yapıtı olması; düzenleme, tasarlama, biçimlenme açısından bir türün örneği olması; toplumsal, kültürel tarihin belli bir dönemini yansıtıyor olması; yapımında yenilik oluşturması ya da yinelenemeyecek bir beceri ürünü olması; kendi çağını temsil etmesi; ünlü bir kişi ya da tarihsel olayla bağlantısının olması; kent tasarımı, peyzajı açısından değer taşıması; ünlü bir mimarın yapıtı olması durumlarından birine uygun olması gerekir. Bir sokağın, kent

²⁶ C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 23, 25

²⁷ B. Çeçener, **İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları**, 1995, 255–227

parçasının ya da tüm kentin kendine özgü biçimi, yüzyılların birikimiyle oluşmuş silueti olabilir. Siluetin bozulmadan korunması da ölçütlere katılabilir.²⁸

Doğan Kuban, yapının öncelikli olarak korunması ve restorasyonunun yapılmasındaki koruma ölçütlerini, birincil ve ikincil ölçütler olarak ikiye ayırmaktadır. Birincil ölçütler, yapının taşıdığı değerden ileri gelmektedir ve genel geçer saptamaları; ikincil ölçütler restorasyonun yapılacağı zamandaki mevcut koşulları kapsamaktadır. Birincil ölçütler, estetik değerler (sanat ve mimarlık tarihi içindeki konumu), tarihi belge değeri (tarihi belgeleyen özelliklere sahip olmak ya da tarihi bir olguya tanıklık etmek) ve çevresel değerler (yapının bir yaşama kültürü, teknoloji ve sanat belgesi olması) dır. İkincil ölçütler korunmuşluk derecesi, işlevlendirme olanakları ve restorasyonu gerçekleştirecek ekonomik olanaklardır.²⁹

Zeynep Ahunbay, koruma ölçütlerini tarih belge, zaman ve estetik değer ölçütü olarak üçe ayırmıştır. Bir yapının veya yapılar grubunun tarihi belge niteliğini yansıtması için tarihi bir olayla ilişkili olması veya bir süreci yansıtması gerekmektedir. Zaman ölçütü olarak, Türkiye’de 2863 sayılı kanuna göre 1960 yılından önce yapılan yapılar koruma kapsamındadır. Estetik değer ölçütünün ise sanat tarihçileri ve estetik uzmanların görüşleri dikkate alınarak yapılması gerekir.³⁰

1.2.1. Anıtların Bozulmasına Neden Olan Etkenler

Anıtların restorasyonundan önce bozulma nedenleri belirlenmelidir. Restorasyon sonunda, eğer anıtın bozulmasına neden olan etkenler ortadan kaldırılmamış ise yapı bozulmaya ve yok olmaya devam eder. Anıt çeşitli zamanlarda, güneş altında, yağmur yağarken, karla örtüldüğünde izlenerek çevresel koşullardan nasıl etkilendiği gözlenmelidir.³¹ Anıtların bozulma nedenleri iç ve dış olarak ikiye ayrılır.

Anıtların bozulmasının iç nedenleri, yapının konumu, bulunduğu zeminin özellikleri, ilk tasarımındaki hatalar, hatalı yapı malzemesi, teknik ve kötü işçilik kullanılmasından kaynaklanır.

²⁸ Ü. Alsaç, **Türkiye’de Restorasyon**,1992, 83

²⁹ D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**,2000, 120, 121

³⁰ Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 28–31

³¹ Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 38

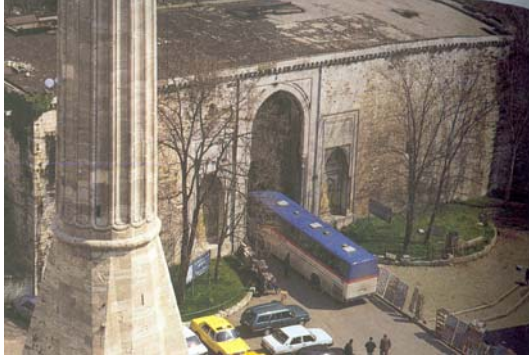
Yapı yanlış konumlandırılırsa, mevsimsel doğal olaylardan etkilenir. Örneğin baharda taşan ırmaklar yapıların içine girip binaya ve eşyalarına zarar verebilir. Yapının oturduğu zeminin mukavemetinin düşük olması ya da homojen olmaması, yapıda zaman içinde dönme, farklı oturma gibi hareketlerin görülmesine neden olabilir. Binaların taşıyıcı sistemlerinde ilk tasarımdan gelen boyutlandırma hataları varsa duvar, sütun, payanda gibi taşıyıcılar üzerlerine gelen yükleri karşılayamıyorlarsa, ciddi hasarlar ortaya çıkmaktadır. Yapıda kullanılan malzemeler iyi nitelikte olmalı, taşlar doğadaki tabakalaşmasına uygun, kullanılan harçlar çözülme cinsten, tuğlalar iyi pişirilmiş, ahşap strüktürde kullanılan ağaç sert olmalıdır. Kötü işçilik ve detay kullanımından kaynaklanan hatalar da yapıda bozulmalara neden olmaktadır. Örneğin kesme taşları birleştirmek için kullanılan kenetler iyi izole edilmezse korozyona uğramakta, hacimleri büyüdüğünde ise taşı çatlatmaktadır.³²

Anıtların bozulmasının dış nedenleri, doğal ve insana bağlı nedenler olarak ikiye ayrılır. Doğal nedenler, uzun süreli etkenler ve doğal afetlerdir. İnsana bağlı nedenler, terk, kötü kullanım ve onarımlar, yangınlar, savaşlar, vandalizm, bayındırlık etkileri, turizm, hava kirliliği ve trafiktir.

Yapılar uzun süre doğanın değişik etkileri altında yıpranırlar. Isı farklılıkları, egemen rüzgar, yağışlar, hayvanlar ve mikroorganizmalar yapıları zarar verirler. Isı değişimleriyle meydana gelen donma ve çözülme süreçleriyle malzemeler yorulur ve yıpranır. Yağmur sularının yüzeyden akarken yaptıkları aşındırıcı etki de kolay aşınan taşlarla yapılmış anıtlarda önemli hasarlara yol açar. Don olayında, çatlaklara giren su donup kama etkisi yaparak çatlakların büyümesine, büyük parçaların kopmasına yol açar. Rüzgar, deniz tuzu ve kum içerdiğinde hızlı yüzey aşınmalarına neden olabilir. Kuşlar, böcekler, fareler anıtlara zarar verirler. Liken ve mikroorganizmalar taşların üzerinde yerleşerek onların bozulmasına neden olur. Doğal afetler, ne zaman olacağı önceden bilinmeyen, ani ve şiddetli felaketlerdir. Deprem, toprak kayması, sel, tayfun gibi olaylar tarihi çevrelerin hasarına yol açar.³³

³² Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 38-45

³³ Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 45-49

Resim 1.7. İstanbul, Topkapı Sarayı Bab-ı Humayun kapısından geçmeye çalışan otobüsler
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 56

Tarihi yolların araç trafiğine açılması, yapıların titreşimden etkilenmesine neden olmaktadır. İnsanlara göre düzenlenmiş yollar, boyutsal olarak da yeni istekleri karşılayamamaktadır.

Tarihi yerleşmelerin sosyal ve ekonomik nedenlerle terk edilmesi, kentsel dokunun ve önemli anıtların bakımsız kalmasına neden olmaktadır. Kötü kullanım ve onarımlar anıtların harap olmasını hızlandırır. Bilinçsizce yapılan değişiklikler strüktür düzeninde aşırı yüklemeye veya süreksizliklere neden olmaktadır. Yangınlar ahşap yapıları ve mahalleleri yok etmektedir.³⁴ Vandalizm, bir düşüncenin simgesi veya hatırlanmak istenilmeyen bir egemenliğin izi olarak değerlendirilen anıtların bilinçli olarak ortadan kaldırılmasıdır. Bayındırlık etkileri olarak adlandırılan, yeni yolların açılması; kat yüksekliğinin artmasıyla siluet etkisinin zayıflaması; önlem almadan anıtların bitişiğinde derin kazılar yapılması, tarihi dokuda bozulmalara neden olmaktadır. Hava kirliliği anıtların üzerinde kirli bir tabaka oluşmasına, ayrıca taşları eriten asit yağmurlarına neden olmaktadır. Cephelerde biriken kurum mimari ayrıntının algılanmasını engellemekte, tabakanın altında kalan taşlar özelliklerini yitirerek erimektedir. Tarihi çevreler turizme açılırken insan yoğunluğu, mekanı aşındırıcı, strüktürü yorucu olmamalıdır. Ziyaretçilerin her noktaya ulaşması engellenip gezi güzergahı farklı bir malzemeyle kaplanabilir. Tarihi kentlerin ağır taşıt trafiğine açılması, yapılarda titreşim ve temellere yapılan baskı sonucu hasarlara neden olmaktadır. Korunması istenen kentsel dokularda yayalaştırma bölgeleri oluşturmak, trafiği daha uygun yerlere kaydırmak gerekir.³⁵ (Bkz. Resim 1.7.)

1.2.2. Anıtların Restorasyonu

³⁴ Kundaklama 1977 yılında ahşap konut sahiplerinin binayı tescilden düşürmek için kullandıkları bir yöntemdi. Ancak artık bir bina yansa da tescil kaydı silinmemekte ve yerine eldeki verilere göre, aynı ölçüde benzer görünümlü bir yapı yapılması gerekmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, 1988, madde 16

³⁵ Z. Ahunbay, a.g.k.,1999, 50, 53–58

Restorasyon, aslını bozmadan onarmaktır. Viollet le Duc restorasyonu, yapıyı korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belli bir zamanda hiç var olmadığı şekliyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek olarak tanımlamıştır.³⁶ Uygulamalarda daima akılda tutulması gereken şart, değiştirilen her kısmın yerine yenisi, en iyi malzeme ile daha mükemmel ve daha geçerli bir ustalıkla konmalıdır. Restore edilmiş yapı mevcut durumundan daha uzun süre dayanacak şekilde geleceğe ulaştırılmalıdır.³⁷

Sanatsal değeri olan yapının, kültür ve tarih belgesi olarak bütün özgün nitelikleriyle ömrünün uzatılmasını sağlayan teknik ve müdahalelerin tümü restorasyon etkinliğini oluşturur. Ammoni'nin vurguladığı gibi restorasyon hem bilim, hem de sanattır.³⁸ Anıtlarda neyin korunacağı çok iyi bilinmelidir. Alınan doğru kararlar, restorasyonun bilinçli ve başarılı olmasını sağlar. Her yapının restorasyonu kendisine has bir konudur ve özel kararlar alınmasını gerektirir.³⁹

1.2.2.1. Restorasyon Öncesi Yapılan Çalışmalar

Restorasyon öncesi yapılan çalışmalar, araştırma, rölöve hazırlanması, restitüsyon projesinin hazırlanması ve restorasyon projesinin hazırlanması olarak dört aşamadan oluşur.

Restorasyon öncesi yapılan araştırmalar, tarihi ve arkeolojik, sanat tarihi, teknik araştırmalar ve anıtın yasal statüsünün belirlenmesidir. Tarihi ve arkeolojik araştırmalar, tarih kitapları ve arşivlerden; eski dergi, gazete ve filmlerden; eski fotoğraf, minyatür, gravür ve resimlerden; haritalardan yararlanılarak yürütülür. Sanat tarihi araştırmaları, kültür varlığının tasarımında etkili olan estetik anlayışın, mimari tasarım ilkelerinin irdelenmesi, yapıldığı dönemin sanat akımlarının belirlenmesi; ait olduğu yapı tipinin tanınması ve tipolojik olarak değerlendirilmesidir. Teknik araştırmalar, restore edilecek binanın durumunun incelenmesi, hasar nedenlerinin araştırılması ve teşhis edilmesidir. Nemden kaynaklanan sorunlar, farklı oturma, ezilme, çatlama, gibi taşıyıcı sistemdeki aksaklıklar, malzeme bozulmaları, yanlış

³⁶ C. Erder, **Tarihi Çevre Bilinci**, 1971, 251

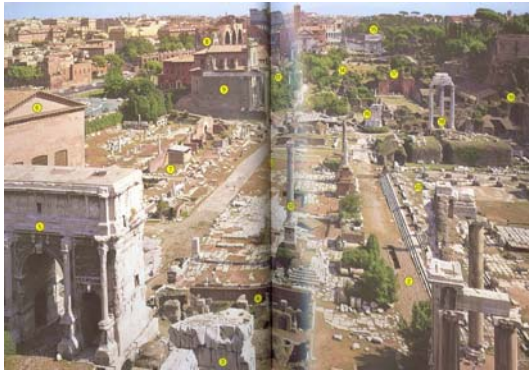
³⁷ C. Erder, a.g.k., 1971, 266

³⁸ D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 9

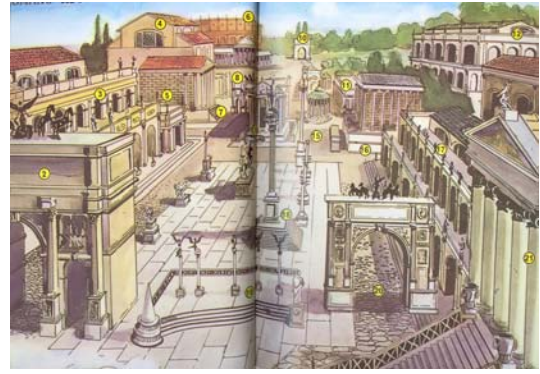
³⁹ F. Akozan, "Geçmişimiz İçin Bir Gelecek", **Kültür ve Sanat**, Sayı 4, Haziran 1976, 57

onarımın neden olduğu hasarlar tespit edilmektedir. Kültür varlıklarının yasal statüsü diğer bir deyişle koruma derecesi, ona yapılacak müdahalenin sınırlarını belirlemektedir.⁴⁰

Rölöve, bir yapının, kent dokusunun veya arkeolojik kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık tarihi açısından değerlendirilmesi ve restorasyon projelerinin hazırlanabilmesi için binanın iç ve dış mimarisine, özgün dekorasyonuna ve taşıyıcı sistemi ile yapı malzemelerine ait mevcut durumun ölçekli çizimlerle anlatımıdır.⁴¹ Mevcut durumun tespitinde kullanılan bir yöntemdir.

Resim 1.8. Roma Forumu'ndan günümüze ulaşan kalıntılar
C. Valığı, **Rome and Vatican**,1996, 26,27

Resim 1.9. Roma Forumu'nun restitüsyon çizimi
C. Valığı, **Rome and Vatican**,1996, 28,29

Restitüsyon, değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ya da yok olmuş öğelerin, yapıların ya da yerleşmelerin ilk tasarımdaki ya da belirli tarihteki durumlarının plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle ya da maketlerle anlatımıdır.⁴² (Bkz. Resim 1.8.-1.9.) Restitüsyon projeleri birden fazla olabilir. Yapıda eksiklikler ne kadar fazlaysa, o döneme ait yapının elemanlarıyla ilgili alternatifler ne kadar çoksa, o kadar farklı restitüsyon projesi hazırlanır.

Restorasyon projesi, tarihi yapının bozulma nedenleri araştırıldıktan ve teşhis edildikten sonra bozulmanın durdurulması ve varsa strüktürel aksaklıkların giderilmesi için müdahalelerin belirlenmesidir. Onarımın özgün dokuya en az müdahale ile gerçekleştirilmesi, yapım tekniklerinin eskisiyle uyumlu olması,

⁴⁰ **Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi**

⁴¹ **Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi**

⁴² Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 85

yapının iç düzeninin değiştirilmemesi ve mekan bütünlüğünün zedelenmemesi gerekmektedir.⁴³

1.2.2.2. Restorasyon Teknikleri

Üstün Alsaç restorasyonu, yapının ilk yapıldığında var olan işlev-yapım-biçim ilişkilerinin en az biri korunarak yapılan onarım ve değiştirme işlemi olarak tanımlanmaktadır. Örnek olarak, eski bir yapının müzeye dönüştürülmesi, yapının taşıyıcılarının yenilenmesi veya kat çıkma, kanat ekleme gibi işlemler birer restorasyondur.⁴⁴

Her yapıyı, türünün tek örneği olarak görmek; yeni restorasyon ölçütleri, ilkeleri benimsemek en doğru yaklaşımdır. Eski yapının biçimsel bütünlüğünü elden geldiğince bozmamaya çalışmak, özellikle çağdaş yapı gereçleriyle donatıları kullanırken yapıları zedelememeye, güzelleştirmek isterken çirkinleştirmemeye, güçlendireyim derken zayıflatmamaya çalışmak gibi genel geçer ilkelere uymak gerekir.

Bilinçsizce, bilgisizce yapılan her türlü işlem anıtın daha hızlı bozulmasına yol açar. Eski bir yapı restore edilirken duvarlar istenildiği gibi yer değiştirilemez, sıcak-soğuk, kuru-ıslak mekanlar istenen yere konamaz. Mimarlar ve restoratörler eski ve yeni yapı gereçlerinin belli uyum içerisinde bir araya gelmesine çalışırlar.

Hazırlanacak projelerde elden geldiğince yapının özgün elemanlarının korunması ve bozulmaması istenir. Yapının özgün elemanları: nakışlar, oymalar ve alçı, kalem, hattatlık, madencilik, yaldızlama işleri; çiniler, mozaikler, duvar resimleri, ahşap kaplamalar; ocak, raf, niş, merdiven korkulukları; masa, sandalye, sedir gibi elemanlardır.⁴⁵

Restorasyon yalnızca eski yapının tarihini, yapım tekniğini bilerek ve tarihsel duyarlılıkla gerçekleştirilemez, çağdaş tekniklerin de bilinmesi gerekir.⁴⁶ Restorasyon teknikleri, sağlamaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapma,

⁴³ **Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi**

⁴⁴ Ü. Alsaç, **Türkiye’de Restorasyon**, 1992, 64

⁴⁵ Ü. Alsaç, a.g.k., 1992, 85, 86, 89

⁴⁶ C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 140

çağdaş ek, temizleme ve taşımadır. Çoğu kez kültür varlığının restorasyonunda, tekniklerin birkaçı bir arada uygulanır.

Sağlamlaştırma tümüyle bilimsel bir müdahaledir. Koruma statüsü kazanmış her yapıya ilk aşamada malzeme ve strüktür olarak yaşamını uzatacak fiziksel ve kimyasal müdahaleye yapılmalıdır. Sağlamlaştırmada zorunlu olmadıkça özgün malzeme korunmalı ve eski yapı tekniği bilinmelidir. Yeni malzeme ve teknikler kullanıldığında, özgün malzemeye gerekirse geri dönülebilmesi sağlanmalıdır.⁴⁷ Sağlamlaştırma malzeme ya da taşıyıcı sistem sağlamlaştırması olarak ikiye ayrılmaktadır.

Resim 1.10.Divriği Ulu Cami minaresinin kesit genişletme yöntemiyle sağlamlaştırılması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 92

Uygulama binanın yapım malzemesi ile aynı ve binaya bitişik yapılmıştır. Günümüz uygulamalarında, anıttan farklı bir malzeme ve istenildiği zaman sökülebilecek yöntemler uygulanmaktadır. Mantolama çağdaş restorasyon uygulamalarında tercih edilmemektedir.

Resim 1.11. San Vitale Kilisesi'nin uçan payandaları
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 95

Taşıyıcılar, binayı ayakta tutmakta zorlanıyorsa olası tahribatı engellemek için uçan payandalar yapılabilir. Binanın yapım malzemesi ile aynı olan yeni taşıyıcı yapının yükünü hafifletmektedir.

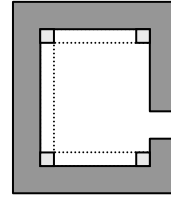
Resim 1.12. Nikola Kilisesi'ndeki sütunun çemberleme yöntemiyle sağlamlaştırılması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 96

Metal elemanlarla yapılan sağlamlaştırmalarda, metal olası korozyonlara karşı korunmalıdır. Aksi takdirde sağlamlaştırılan taşta da bozulma ve renk değişimleri görülür.

⁴⁷ D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 116, 117

Malzeme sağlamlaştırması, kerpiç, ahşap ve taş malzemelerde farklılık gösterir. Kerpiç, sürekli bakım yöntemiyle, çamur harcıyla sıvanarak korunabilir. Ahşap, böceklenirinin ölmesi ve dokularının sağlamlaşması için kimyasal maddelerle işlem görür. Taş, yüzeyine kimyasallar uygulanarak sağlamlaştırılır.

Taşıyıcı sistem sağlamlaştırmaları, eski ve yeni yöntemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski yöntemlerle yapılan sağlamlaştırmada, uygulamanın yapının özgün elemanı olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Yeni yöntemlerde ise çelik gibi malzemeler kullanıldığından uygulama özgün yapıdan ayrılabilir. Örneğin eski uygulamalarda sağlamlaştırılması istenen sütun aynı malzeme kullanılarak genişletilirken, yeni uygulamalarda sütunun içi oyularak içine çelik taşıyıcı konmaktadır.

Şekil 1.2. İstanbul, Tahtakale Hamamı restorasyonunda çürütme tekniğinin uygulanması

Resim 1.13. İstanbul, Tahtakale Hamamı'nın restorasyon sonrası görünüşü
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 183

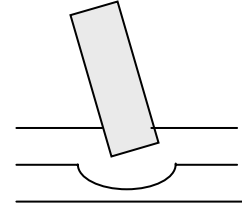
Çürütme işleminde, kagir yapının taşıyıcı duvarları, betonarme veya çelik kolonların, tamamının veya bir kısmının girebileceği kadar boşaltılıyor. Kolonlar kirişlerle birbirine bağlanıyor. Uygulamanın doğru ya da yanlış olması yapıya göre değişmektedir. Restorasyon işleminin gösterilmesi ya da belli edilmemesi konusunda bir fikir birliği günümüzde yoktur ve tartışmalar sürmektedir.

İ. Büyükdığın, Yayınlanmamış Restorasyon Dersi Notları

Sağlamlaştırmadaki eski yöntemler, kesit genişletme-mantolama; destekleme-payandalama ve çemberleme-bağlantı çubukları-gergi uygulamalarıdır.⁴⁸ (Bkz. Resim 1.10.-1.12.) Sağlamlaştırmada yeni uygulanan yöntemler, temele çimento şerbeti enjekte etme, ankranj yöntemiyle ayrılmakta olan parçaları birleştirme (CINTEC),

⁴⁸ Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 96

temel genişletme, kazıklarla sağlam zemine inme ve çürütmedir.⁴⁹ (Bkz. Resim 1.13.-1.14.- Şekil 1.2.-1.3.) Yeni uygulanan yöntemlerin başarısı zaman içinde belli olacaktır.

Şekil 1.3. İtalya'daki Pizza Kulesi'nin kesiti

Resim 1.14. İtalya'daki Pizza Kulesi'nin görünüşü
M. Özçakı

Pizza Kulesi kum ve killi toprağın bombe yaptığı yere inşa edilmiştir. Dayanaksız zeminin altında sağlam zemin bulunmaktadır. Yapı zaman içinde yana yatmıştır. Yatmasını durdurmak için temeli beton harcıyla doldurulmuştur. Uygulama sonrası yapının yatma hızı 6 kat artmıştır. Bunun üzerine toprağın içindeki suların çekilmesi, bombe olan toprağın boşaltılıp doldurulması ve çevresindeki beton dolguya çelikler koyarak sağlam zemine kadar indirme seçenekleri düşünülmüştür. Yapının içine çelik plaklar konmasına karar verilmiş ve yıkılması durdurulmuştur. Tamamıyla eski haline gelmesi ise mümkün değildir. Uzmanlar, 200–300 yıl yapıda yana yatma olmayacak demektir.

İ. Büyükdığan, Yayınlanmamış Restorasyon Dersi Notları

Çağdaş ek, tarihi yapıların yeniden kullanılmaları için yapılan, görünümü mümkün olduğunca az etkileyen çağdaş tasarımlardır.⁵⁰ Eklere, ancak yapının geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresi ile olan bağlantısına zarar vermediğinde izin verilebilir.⁵¹

Bütünleme, bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapı ve yapı öğelerini ilk tasarımdaki bütünlüğe kavuşturmadır.⁵² Kullanılacak olan malzeme seçimi, estetik bir karardır. Yalnızca tarihi belge niteliği vurgulandığı zaman müdahaleyi belirten değişik bir malzeme kullanılabilir. Bütünlemede yapının estetik bütünlüğü bozulmamalıdır.⁵³ (Bkz. Şekil 1.4.)

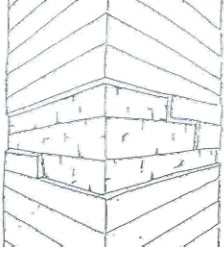
⁴⁹ İ. Büyükdığan, yayınlanmamış Restorasyon ders notları

⁵⁰ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 98

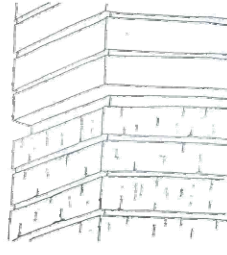
⁵¹ **Venedik Tüzüğü**, 1964, madde 15

⁵² Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 96–97

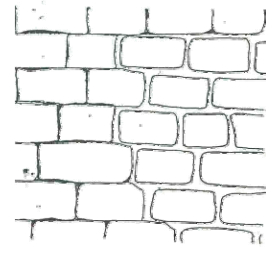
⁵³ D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 117

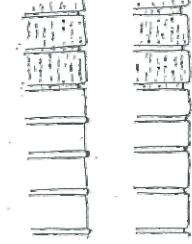
a. orijinal sathın, onarım sathından geride olması

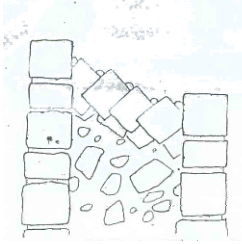
b. Satırlar arasına derz ile hat çekmek

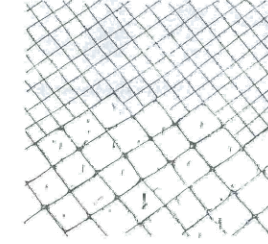
c. Satırlarda değişik derz tekniklerinin uygulaması

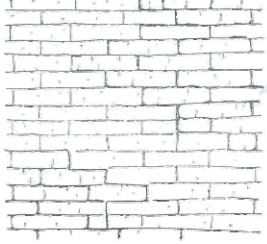
ç. Satırlarda değişik derz tekniklerinin uygulanması

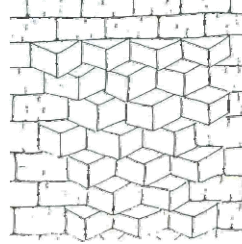
d. Farklı ebatlarda malzeme uygulaması

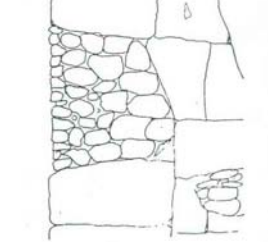
e. Farklı ebatlarda malzeme uygulaması

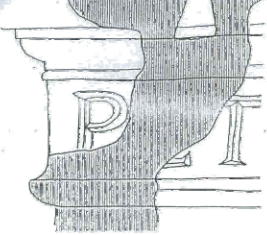
f. Malzemenin cephesinde değişiklik yapılması

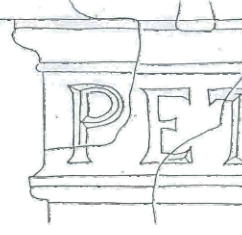
g. Malzemenin değişik örgü tekniği ile uygulanması

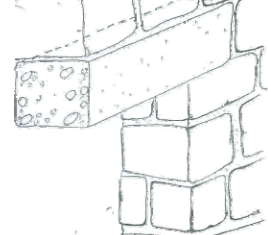
ğ. Orijinalin değişik malzeme ile tamamlanması

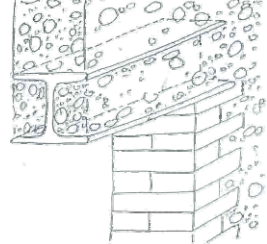
h. Tamamlayıcı hatlar uygulaması

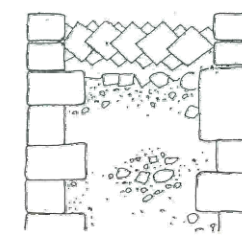
ı. Tamamlayıcı hatlar uygulaması

i. Yeni malzemenin kendi görünümünde bırakılması

j. Yeni malzemeye, orijinal görünüm verilmesi

k. Yeni malzeme uygulaması

Şekil 1.4. Onarım belirtme teknikleri
İ. A. Mocal, "Onarım Belirtme Teknikleri", *Rölöve ve Restorasyon*, 1982, 3, 8, 17, 18

Yeni işlev verme, zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı istekler nedeniyle özgün işlevini yitiren yapının farklı bir işleve uyarlanmasıdır. Eski binaların yeniden kullanılması için bir amaçtır. Yeni işlev verilmesi büyük zorlama getiren binalar müzeye dönüştürülmektedir.⁵⁴ (Bkz. Resim 1.15.-1.16.)

Resim 1.15. İstanbul, Türk İslam Eserleri Müzesi
M. Özçakı

Hipodrom'un yanından yer alan İbrahim Paşa Sarayı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Resim 1.16. İstanbul, Türk İslam Eserleri Müzesi'nin içi
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 18

Duvarlardaki nişler cam ile örtülüp, vitrin olarak kullanılmıştır. Binanın avluya bakan bölümünde gün ışığından etkilenmeyen eserler sergilenmiştir. Odalar da ise yapay aydınlatma kullanılmış ve ışıktan etkilenen eserler sergilenmiştir. Zeminde kullanılan iki farklı malzeme, dolaşım ve sergileme bölümlerini birbirinden ayırmaktadır.

Yeniden yapma, tümüyle yıkılmış, yok olmuş ya da çok harap durumda olan anıtın elde bulunan belgelere dayanarak yeniden yapılmasıdır. Bir kopya tarihi yapının kütle ve mekanını ancak biçimsel olarak canlandırabilir, onun yerini alamaz.⁵⁵ Günümüzde çok özel durumlar dışında yapılmamaktadır. Uygulama bazı kültürlerde ise gelenek haline gelmiştir. Örneğin 690 yılında kurulan ahşap Şinto Tapınağı, günümüze kadar her yirmi yılda bir temelinden çatısına kadar aynı malzeme ve yapım tekniğiyle, bir önceki tapınağın yanına kurulmuştur.⁵⁶

⁵⁴ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 97, 98

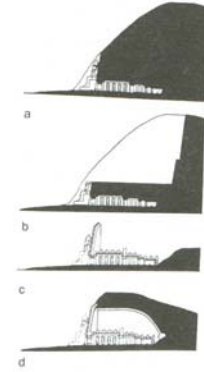
⁵⁵ **Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi**

⁵⁶ Ü. Alsaç, **Türkiye'de Restorasyon**, 1992, 65

Resim 1.17. Mısır, ABU Simbel Kaya tapınağının taşınması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 107

Şekil a'da anıtın özgün durumdaki kesiti gösterilmiştir. Şekil b'de anıtın cephesi koruma amacıyla kumla örtülmüş ve anıtın yer aldığı tepe kesilmiştir. Şekil c'de kesilen anıt, parçalar halinde yeni konumuna taşınmış ve hazırlanan betonarme strüktür üzerine monte edilmiştir. Şekil d'de anıtın üzerine betonarme örtü yapılmış ve yapay bir tepe ile örtülmüştür.

Şekil 1.5. Mısır, ABU Simbel Kaya tapınağının taşınma süreci
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 107

Taşıma, tarihi anıt veya yerleşmenin bulunduğu yerde korunmasının zor hatta olanaksız olduğu durumlarda uygulanır. Taşımanın nedeni bayındırlık etkileri, jeolojik yapı ya da doğal afetlerdir. Anıt, tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir bölümünün başka yere taşınmasına (korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslar arası çıkarlar dışında) izin verilmemelidir.⁵⁷ (Bkz. Resim 1.17.-Şekil 1.5.)

Temizleme, anıtların veya sitlerin genel etkilerini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan eklerden arındırılmalarıdır. Ancak anıtlara mal edilmiş farklı dönemlerin katkıları saygı görmelidir. Onarımın amacı üslup birliği⁵⁸ demek değildir. Temizleme bezeme temizliği ve cephe temizliği olarak ikiye ayrılmaktadır. Bezeme temizliği, anıtların iç veya dış mekanlarında bulunan kalem işi, fresk gibi süslemelerin; cephe temizliği ise anıtların dış yüzeylerindeki kir tabakasının temizlenmesidir.⁵⁹

⁵⁷ **Venedik Tüzüğü**, 1964, madde 7

⁵⁸ Üslup birliği, anıtı tek dönemin yapısı haline getirmek için zamanla kazandığı eklerden arındırılmasıdır. Var olanın yıkılıp yerine "ilk üsluba uygun" tasarımlar yapmak, anıtların tarihi kimliklerinin değişmesine neden olmaktadır.

Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 9

⁵⁹ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 100-105

Arkeolojik sit alanlarında, anastylosis, temizleme, bütünleme ve sağlamlaştırma yapılabilir. Antik yapılar yeniden kullanım zorlamaları ile karşı karşıya bırakılmamalıdır. (Bkz. Resim 1.18.)

Resim 1.18. İspanya, Elhamra Sarayı restorasyonu
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 166

Sarayının yıkılan bölümlerinin temel yerleri belirtilmiş, yeniden yapım uygulamasına gidilmemiştir.

Anastylosis yıkılmış, parçaları dağılmış olan antik yapıların özgün parçalarının derlenip bir araya getirilerek ayağa kaldırmasıdır.⁶⁰

Anastylosis için anıta ait pek çok parçanın korunmuş olması ve yapı içindeki yerlerinin bilinmesi gereklidir. Birleştirmede kullanılan malzeme her zaman ayırt edilebilecek nitelikte olmalı, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır. Anastylosis uygulamaları, taşıyıcıda ve malzemede olarak ikiye ayrılır.

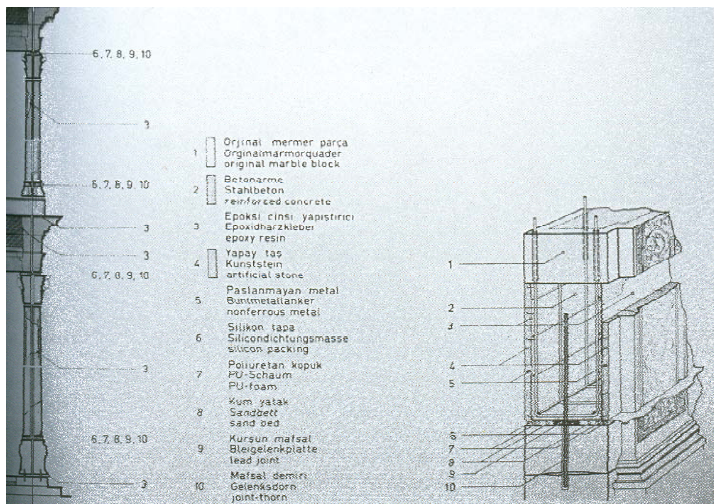
Resim 1.19. Pompei Forumunda anastaylosis uygulaması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 111

Beyaz mermer mimari öğelerin, kırmızı renkli tuğlalarla bütünlenmesi büyük renk karşıtlığı yaratılmıştır. Anastaylosis uygulamalarında abartılardan kaçınmak gerekir.

⁶⁰ Venedik Tüzüğü, 1964, madde 15

Anastylosiste kullanılmayacak kadar harap parçaların yerine kopyalarının hazırlanması gerekebilir. Eğer mümkünse özgün malzeme kullanılmalıdır. Özgün malzeme bulunamıyorsa yapay taş kullanılabilir. Kullanılacak yapay taşın fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, doğal taş ile uyumuna dikkat edilmesi gerekir. Yeni malzeme genel bakışta göze batmamalı ancak yanından bakıldığında ayırt edilebilmelidir.⁶¹ (Bkz. Resim 1.19)

Antik taşıyıcıları yük bindirmek malzemeyi zorlayıcı olabileceğinden yeni bir taşıyıcı sistem oluşturmak tercih edilmektedir. Dr. Hueber tarafından gerçekleştirilen Efes Celsius Kitaplığı'ndaki anastaylosis uygulamasında taşıyıcı sistem kalın duvar içerisine yerleştirilen bir betonarme çerçeve ve ondan taşan konsollardır. (Bkz. Resim 1.20.-Harita 1.1.)

Harita 1.1. İzmir, Efes'teki Celsius Kitaplığı restorasyonunda kullanılan taşıyıcı sistem şeması
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 113

Resim 1.20. İzmir, Efes'teki Celsius Kitaplığı'nın restorasyon sonrası görüntüsü
Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 113

Antik yapının mimari elemanları betonarme taşıyıcı ile ayağa kaldırılmıştır.

⁶¹ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 110–114

BÖLÜM 2:

TARİHİ, KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARIN SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüzde müze kavramı bina ölçeğinden daha genişletilmiş, tarihi, kültürel ve doğal varlıklar da öğretici özelliklerinden dolayı müze kapsamına alınmışlardır. ICOM'un⁶² 1995 yılında kabul ettiği çağdaş anlamdaki müze, toplumun ve gelişimin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden, malzemeler üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kar düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur.⁶³ ICOM, toplum ve çevresi ile ilgili malzemeyi sunan, koruyan, toplayan müze karakterindeki sit alanları ve tarihi anıtlar, doğal, arkeolojik ve etnografik anıtlar ve siteleri de müzecilik kapsamında değerlendirmektedir.⁶⁴

Üstün Alsaç, “değerlendirme kültür ve doğa varlıklarının sergilenmesi, düzenlenmesi, tanıtılması, kısaca ondan kültür ve turizm amaçlı yararlanılmasıdır” demektedir.⁶⁵ Tarihi çevrelerin sergileme açısından değerlendirilmesi ile toplumdan kopmamaları ve iç içe yaşamaları amaçlanmaktadır.

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların sergilenmesi, sitlerde ve anıtlarda olmak üzere ikiye ayrılır. Sitler kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihsel, doğal ve karmaşık sitlerdir. Sit sergilemelerinin başlıca özelliği, alanın özelliğinin bozulmaması, yıpranmaması, ziyaretçiye doğru biçimde anlatılmasıdır. Anıt sergilemeleri: anıtların yakın çevresiyle birlikte sergilenmesi, diğer sanat eserleriyle birlikte sergilenmesi ve sergileme amaçlı yeniden düzenlenmesi olarak üçe ayrılır. Anıtın çevresi, mimari düzeni, işlevi ile öncelikle kendini doğru olarak ifade edebilmesi sağlanmalıdır. Anıtlar, diğer sanat eserleriyle birlikte sergilenerek canlandırılabilir. Sitlerin ve anıtların taşınabilir eserlerle sergilenmelerinde insan algılamasının nelere bağlı olduğu iyi bilinmelidir.

⁶² ICOM (International Council Of Museums) müzelerle ilgili çalışan uluslar arası kuruluştur.

⁶³ B. Madran, “Müze Türleri”, *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, 1999, 6

⁶⁴ B. Madran, a.g.m., 1999, 6

⁶⁵ Ü. Alsaç, *Türkiye’de Restorasyon*, 68

2.1. SİTLERİN SERGİLENMESİ

Sitler kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihsel, doğal ve karmaşık sitler olarak gruplanmaktadır. Sitin kendisi sergilenecek bir oluşumdur ancak alanda yeni eserler de sergilenebilir. Alanın düzenlenmesi istenirken öncelikli olarak yıpranmasını, zarar görmesini engelleyecek tedbirler almak gereklidir. Kentsel sitlerde, anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin; topografik, iklimsel, kültürel nedenlerden kaynaklanan oluşumların, yapı yapma biçimlerinin, sokak dokularının korunması istenir. Kırsal sitlerin de kendine özgü yerleşme karakteristikleri korunmalı, bozulmamalı ve üretim teknikleri sürdürülmelidir. Tarihsel sitlerde, tarihsel kimliği vurgulayan ve açıklayan sunumlar yapılmaktadır. Arkeolojik sitlerde algılamayı kolaylaştırmak için yazı ve restitasyon projelerini içeren panolardan yararlanılır. Elemanların doğru yerlerinde sergilenmesi ve anastaylosis uygulamaları açıklayıcı olmaktadır. Doğal sitlerde ziyaretçilerin doğal hayatı rahatsız etmemesi gerekir. Karmaşık sitlerde alanın korunacak ve sergilenecek tüm değerleri gözetilerek uygun sergileme yapılmaktadır.

2.1.1. Kentsel Sitlerde Sergileme

Kentler özgün karakterleri ile bir kimlik kazanırlar. Kimlik bireysel ve tek olmaktır. Kentsel kimlik bir kentin, doğal, yapay elemanları ve sosyokültürel özellikleridir. Doğal elemanlar coğrafi özellikler, bitki örtüsü, iklim ve topografya; yapay elemanlar binalar, kent bölgeleri, yollar, meydanlar, anıtlar ve kent mobilyalarıdır.⁶⁶

Örneğin Venedik, kentsel ve mimari kimliğini doğru karar ve uygulamalarla korumuş bir kentsel sittir. Kentin simgeleri, adalar, kanallar, köprüler, geçitler, küçük ve büyük meydanlar, özellikle San Marko Meydanı, saat kulesi ve gondollardır. Kentin bütünü San Marko Meydanı'ndaki saat kulesinden veya adaları ve Büyük Kanalı gezen gemilerden algılanabilmektedir. Kentteki yapılar gotik üslubunda ve

⁶⁶ I. Hacıhasanoğlu, O. Hacıhasanoğlu, "Mimari ve Kentsel Kimlik, Venedik Örneği", *Yapı*, Sayı 158, Ocak 1995, 46

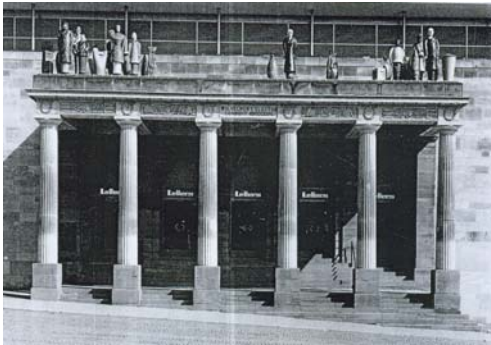
beyaz, kırmızı veya sarının tonlarından oluşmaktadır. Kentte yeşil alanların yok denecek kadar az olmasına karşın, balkonlarda çiçekler yetiştirilmektedir.⁶⁷

Resim 2.1. Boston'un sergilenmesi
L. Klein, *Exhibits Planning and Design*, 1986, 47

ABD, Boston'daki John Hancock binasının üst katında dürbünler ile kentin seyredilebileceği bir alan yaratılmıştır. Pencerenin üzerinde kentteki önemli yapıların resmi ve haklarında bilgi verilmiştir.

Bir meydanda veya bina cephesinde sergilenen heykel, o kentin bir parçasıdır. Dokudan koparılmaması gerekir. Ancak sanatsal değeri yüksek olan ve dış hava şartlarından korunması istenen heykel müzeye kaldırılıp yerine kopyası bırakılabilir. İtalya'da çoğu ortaçağ heykeli müzelere kaldırılmış, yerlerine kopyaları konmuştur.

Resim 2.2. Giriş saçağında sergilenen objeler
Sculpture, 19th. Century and 20th. Century, 1996, 302

Modern yapının giriş saçağı Eski Ege Uygarlıklarının tapınaklarını, üzerindeki heykeller akroterleri anımsatmaktadır.

Resim 2.3. Londra, Heron Quays'da trafik lambalarından oluşan ağaç
M. Goodling, *Public: Art: Space*, 1998, 48

Araçların dönüş yaptığı göbekteki üç ağacın ikisi gerçek, diğeri ise 65 trafik lambasından oluşmuş eserdir. Kompozisyonun anlatmak isteği ağaçların kentteki önemidir.

⁶⁷ I. Hacıhasanoğlu, O. Hacıhasanoğlu, a.g.m., 1995, 46-49

Resim 2.4. New York'ta sergilenen Tom Otterness'in eseri
M. Miles, *Art, Space and The City*, 1999, 148

15cm boyundaki objeler sokakta bulunan bir kolonu kesmektedir.

Resim 2.5. Kent duvarlarında sergileme
M. Miles, *Art, Space and The City*, 1999, 4

Sanat ve Tasarım Enstitüsü öğrencileri, çocuklarla beraber oyun alanının duvarını boyuyorlar.

Resim 2.6. Frankfurt'ta Ayşe Erkmen'in "Shipped Ships" adlı eseri
<http://www.trd-online.net/ayseerkmen.htm>

Sanatçı, Venedik (İtalya), Shingu (Japonya) ve İstanbul'da çalışan üç vapuru içindeki personelle birlikte Main Nehri'ndeki diğer gemilerle birlikte 1 ay çalışması için Frankfurt'a getirtmiştir. Toplanan ücretler Amazon bölgesindeki bir araştırma gemisine bağışlanmıştır.

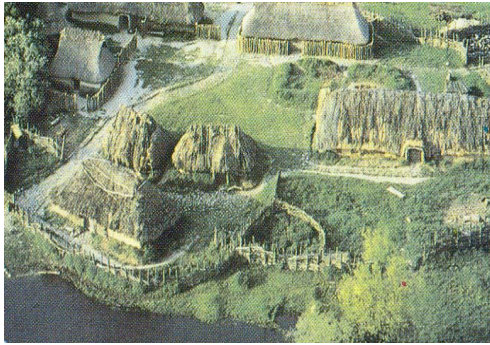
Kentlerde yeni eserler de sergilenebilir. Yeni eserlerin boyutları, kompozisyon konuları ve malzemeleri çeşitlilik gösterir. Eserin boyutu, sergilenen alanın büyüklüğüne, eserin alan içinde nasıl konumlanacağına ve hangi noktalardan algılanacağına göre çeşitlilik gösterir. Eserler 10-15cm gibi küçük boyutlu olabilecekleri gibi bir apartman yüksekliğinde ya da meydan genişliğinde olabilirler. Eserler heykel, duvar resmi, poster, yer döşemesi veya sadece bir yazı da olabilir. Kent sergilemelerinde modern anlayışın getirdiği en büyük yenilik kuşkusuz kullanılan malzemelerde olmuştur. Eski dönem sergilemelerinde mermerden yapılan heykellerin yerini şimdi çok farklı malzemeler almıştır. (Bkz. Resim 2.2.- 2.6.)

2.1.2. Kırsal Sitlerde Sergileme

Kırsal sitlerin kendilerine özgü karakteristik özellikleri vardır. Yapıların arazideki dağılımı, birbirleriyle ilişkisi, doku içinde sokakların biçimi, yörenin yapı

geleneği, malzeme olanakları, çatı biçimleri, kullanılan renkler bölgenin özellikleri sonucunda oluşmuştur.⁶⁸

Kırsal sitte, tarımsal üretimin sürdürülmesi ve ürünlerin turistik amaçlı satılması öngörülebilir. Tarımsal üretim, halı dokumacılığı, cam üretimi, seramik yapımı, bakırcılık v.b. olabilir. Ziyaretçilere yapım tekniğinin tanıtılması ve ürünlerin satılması, yörenin tanıtımı ve gelir elde edilmesi açısından önemlidir. (Bkz. Resim 2.7.)

Resim 2.7. Danimarka, Lejre'de açık hava müzesi Ö. Küçükerman, "Lejre, Tarih-Arkeoloji Araştırma Merkezi", **Tasarım**, Sayı 30, Aralık 1992, 92

Müzedede çalışan gönüllü aileler, yörede 2000 yıl önce yaşamış insanların gündelik hayatını canlandırıyorlar. Tarla sürme, yemek pişirme, demir dövme gibi aktivitelerin tümünde binlerce yıl öncenin aletleri kullanılıyor. Binaların yapımında ise eski yapı malzemesi ve inşaa tekniği kullanılıyor.

Resim 2.8. Safranbolu ve köylerinde sürdürülen üretim teknikleri **Safranbolu Tanıtım Broşürü**, 2004

Ayakkabı, döşeme, yastık yapımı gibi üretim yöntemlerinin, ziyaretçilere sunulması yöreye ek gelir getirip, süreklilik sağlayacaktır.

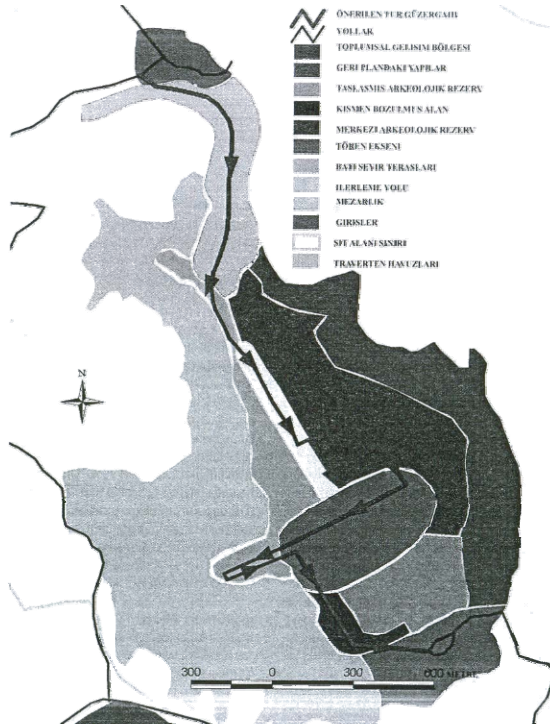
Örneğin Safranbolu kırsal sit özelliklerini ve otantik üretim tekniklerini korumuş bir yerleşmedir. Safranbolu'nun temel öğeleri, kerpiç veya taş dolgulu ahşap karkas tekniğiyle yapılmış iki ya da üç katlı, beyaz badanalı, kiremit örtülü, cumbalı evlerdir.⁶⁹ Safranbolu evlerinin bazıları içinde yaşayanlar tarafından turistlere gezdirilmektedir. Yapılar müze-ev olarak kullanılmaktadır. Yerleşimin

⁶⁸ Z. Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, 1999, 121, 122

⁶⁹ Z. Ahunbay, a.g.k., 1999, 122

safran bitkilerinden üretilen tatlıları çok meşhurdur ve ilçedeki pek çok dükkanda satılmaktadır. Bazı dükkanlar, safran bitkisinin üretimini ve yemek yapımında kullanımını kısa filmlerle turistlere anlatmaktadır. (Bkz. Resim 2.8.)

2.1.3. Arkeolojik Sitlerde Sergileme

Harita 2.1. Denizli, Pamukkale'nin haritası
F. N. Ersoy, "Pamukkale Örenyeri Koruma Yaklaşımları", *Mimarlık*, Nisan 2002, 304

Harita üzerinde arkeolojik ve doğal sit alanlarının sınırları belirlenmiştir. Yaya ve araç ulaşımının alandaki güzergahı gösterilmiştir.

Resim 2.11. Hierapolis Tiyatrosu'nun restorasyonu
D. Kuban, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*, 2000, 125

Tiyatronun elemanları gerçek yerlerine konmuş ve sahne bütün ayrıntıları ile algılanmaktadır.

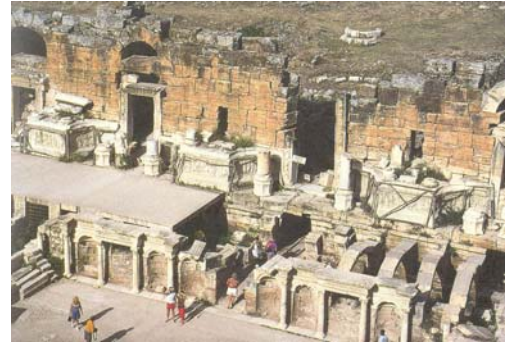

Resim 2.9. Pamukkale doğal sitini oluşturan travertenler
M. Özçakı

Resim 2.10. Hierapolis kentinin kalıntıları
M. Özçakı

Yapının bir bölümünün ayağa kaldırılması, bütünü algılanmasını kolaylaştırır.

Arkeolojik kazılarda, sondaj çalışmasıyla yapının sadece köşeleri ortaya çıkartılıp tarihsel ve boyutsal veriler toplanmaktadır. Tüm yapının gün yüzüne çıkarılması ekonomik açıdan ve işçilik açısından büyük masraflar getirmekte ayrıca güneş, yağmur, ısı değişimi gibi doğal şartlar kalıntılara zarar vermektedir. Sadece köşeleri açığa çıkarılan yapı ziyaretçiler açısından anlaşılır olmadığından, arkeolojik çalışmaların tamamlanmasından sonra yapının bir duvarı gün yüzüne çıkarılıp diğer köşeler toprakla örtülüyor.⁷⁰ Yapının bir duvarının veya bazı kolonlarının anastaylosis yöntemiyle ayağa kaldırılması yapının üçüncü boyutunun da algılanmasını sağlamaktadır. (Bkz. Resim 2.10.- 2.11.)

Arkeolojik sitlerdeki taşınır kültür varlıkları, kazı alanın yanına inşa edilecek ören yeri müzelerine kaldırılmalıdır. Alanın girişinde tarihçesi, yapıları ve bölge insanının yaşayışı hakkında bilgi verilmesi, arkeolojik alanla ilgili kitapların ve haritaların satılması, mümkünse rehberlik hizmetlerinin verilmesi sağlanmalıdır.

Arkeolojik alanlarda dolaşım güzergahı önceden belirlenmelidir. Yapılan düzenlemeler insanların alanda düzgün bir biçimde ilerlemelerini, istenmeyen yerlere girmemelerini ve gezmelerinde kolaylık sağlamayı amaçlamalıdır. (Bkz. Harita 2.1.) Yapıların yanlarına restitüsyon projeleri ve yazılı bilgi konarak da yapılar hakkında bilgi verilmelidir.

Resim 2.12. Arkeolojik sitte kurulan pazar
D. Kuban, **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, 2000, 125

Arkeolojik alanlarda yapılan etkinlikler, kazı çalışmalarında yararlanılmak üzere gelir elde edilmesini sağlar.

Arkeolojik sitler çoğunlukla turistleri ağırlamaktadır. Alanı bilen yöre halkını bölgeye çekmek ve elde edilecek kazancın kazılarda kullanılması için çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Etkinlikler alana geçici pazar kurulması ya da

⁷⁰ 10.05.2005 tarihinde, Yrd. Doç. Dr. Oğuz ÖZER ile görüşme

anfitiyatroda konser verilmesi olabilir.(Bkz. Resim 2.12.) İnsan yoğunluğunun çok fazla arttırılmasının sit üzerinde aşındırıcı etki yapacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.4. Tarihi Sitlerde Sergileme

Tarihi sitlerde üç boyutlu canlandırmaların kullanılması: alanın daha kısa sürede algılanmasını, daha etkileyici olmasını ve tarihi ortamın yaşatılmasını sağlamaktadır.

Viyana Kuşatması'nın 300. yıldönümü dolayısı ile 1963 yılında düzenlenen etkinlikler çerçevesinde, Viyana'daki bütün müzelerde ve meydanlarda kuşatma günlerini canlandıran sahneler kurulmuştur. (Bkz. Resim 2.13.) Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın otağı ve at üzerindeki gerçek ölçülerindeki maketi sergilenenlerden bazılarıdır.

Resim 2.13. Viyana kuşatmasının 300. yıldönümü kutlamaları
W. Aichelburg, **Wiener Künstler Haus 1961–1986**, 172

Kentin çeşitli noktalarında yapılan etkinliklerden birinde, dönemin kıyafetlerini giymiş Türk ordusunun askerleri canlandırılmıştır.

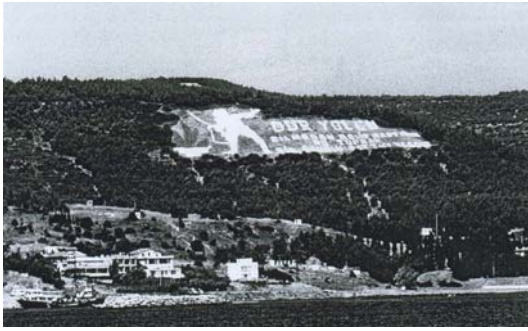
Çanakkale Savaşları'nın yapıldığı Gelibolu Tarihi Yarımadası alanın tarihi unsurları göz önünde bulundurularak ziyaretçilere sunulmaktadır. Kara savaşlarında kullanılan siper günümüzde ziyaret edilmektedir. Alana savaşı anlatan çok sayıda anıt ve heykel konmuştur. Savaşta şehit olan Türk ve yabancı askerlerin mezarları da ziyaret edilebilmektedir. (Bkz. Resim 2.14.- 2.19.)

Resim 2.14. Çanakkale Savaşları'nda kullanılan siperlerin onarılıp günümüzde sergilenmesi

Resim 2.15. Seyit Onbaşı'nın anıtı
Seyit Onbaşı, Çanakkale Savaşlarında düşman kuvvetlere ait Icean savaş gemisini, 216 okkalık top mermisiyle batırmıştır.

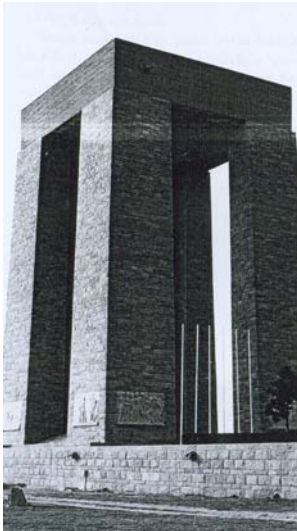

Resim 2.16. Tepenin üzerindeki asker resmi ve şiir

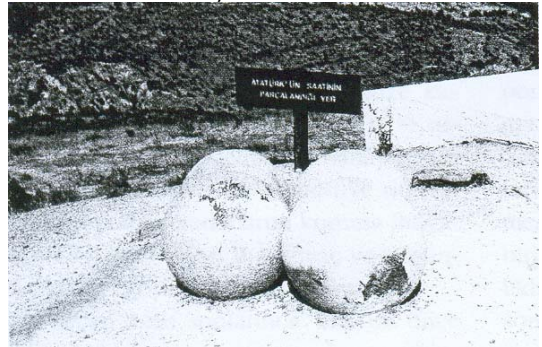
“Dur yolcu
Bilmeden gelip bastığın bu toprak
Bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.”

Resim 2.17. Conkbayırı'nda Mehmetçik Parkı'nda yer alan anıtlar
Anıtlar, tepeyi tümüyle kaplayan ve kademeli olarak yükselen beş beton kütlede meydana gelmektedir. Anıtlar, 25 Nisan 1915 ve 9-10 Ağustos 1915 çarpışmalarını anlatır. 25 Nisan 1915 günü düşman Conkbayırı'na ulaşmadan burada durdurulmuştur.

Resim 2.18.
Hisarlık Burnu'na yapılan,
Çanakkale Şehitler Abidesi
Yapının Anadolu Yakası'ndan görülebilmesi, mimari etkisini güçlendirmektedir.

Resim 2.19. Conkbayırı'nda savaşı izleyen Atatürk'e şarapnel parçasının isabet ederek cep saatini parçaladığı nokta
Taş abidenin üzerinde Atatürk'ün kendi sözleriyle olayın hikayesi yazılmıştır ve dört gülle Atatürk'ün durduğu noktayı belirtmektedir.

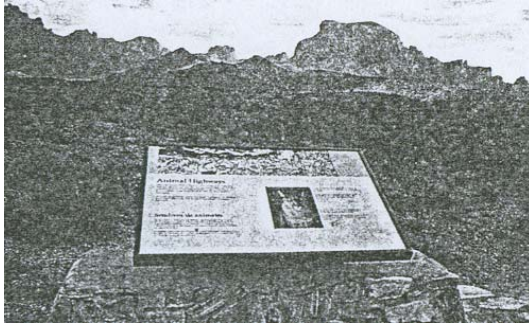
Gelibolu Tarihi Yarımadası'nda yapılan sergileme uygulamaları
Eceabat, 49-96

İlk resimdeki uygulamada alanın tarihsel değerleri canlandırılmıştır. Diğer resimlerde alanın tarihsel değerlerinden esinlenilmiş ve çevre yorumlanarak farklı bir biçimde yansıtılmıştır.

2.1.5. Doğal Sitlerde Sergileme

Doğal sit sergilemelerinde, doğal hayatın etkilenmemesi, rahatsız edilmemesi ve bozulmaması istenir. Gezi güzergahının belirlenmesi, alanın gezilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

ABD milli parklarında, parkın girişinde bilet satışının da yapıldığı bir ziyaretçi merkezi bulunmaktadır. Merkezlerde, ait oldukları milli park ile ilgili dia, kitap, kartpostal, kaset, tişört, anahtarlık, yaka iğnesi gibi küçük eşyalar ve tüm ülkedeki milli parkları anlatan kitaplar satılmaktadır. Merkezlerde parkın tarihçesi ve gezilecek yerleri ile ilgili video film izlenmektedir.⁷¹

Resim 2.20. Teksas, Big Bend Milli Parkı'nda hayvanlarla ilgili bilgi veren panolar N. Urfaloğlu, “ABD Milli Parklarında Koruma ve Sergileme”, **4. Müzecilik Semineri**, 1999, 21

Panolar alanda dağınık olarak değil, gezi yolunun kenarlarında sergilenmektedir.

New York, El Morro Milli Parkında bir yılanın değiştirdiği derisi veya kurumuş böcek gibi parçalar “lütfen dokunmayınız” yazısı ile sergilenmektedir. Teksas, Big Bend Milli Parkı'nda bir gezi güzergahı belirlenmiş ve yolun kenarına konan panolarda alandaki hayvanlarla ilgili bilgi verilmektedir.(Bkz. Resim 2.20.) Parkın içinde 10.000–12.000 yıl önce yaşamış hayvan kemiklerinin yer aldığı alan da gezilmektedir.⁷²

Manyas Kuş Gölü'nde kuşların ziyaretçilerden rahatsız olmaması için ahşap gözlem kuleleri inşa edilmiştir. Parkta, yılın belli zamanlarında 200'ün üzerinde kuş görülebilmektedir.⁷³ Niagara Şelalesi'nin gezilmesinde ise gemi, teleferik ya da helikopter kullanılmaktadır. Gemiyle yapılan gezilerde, firmalar her ziyaretçiye

⁷¹ N. Urfaloğlu, “ABD Milli Parklarında Koruma ve Sergileme”, **4. Müzecilik Semineri**, 1999, 21

⁷² N. Urfaloğlu, a.g.m., 1999, 21

⁷³ http://www.sihirlitur.com/belgesel/kus_cennetleri/

yağmurluk vermektedir. Gemi şalenin çok yakınına kadar giderek, insanların fotoğraf çekmesine olanak tanınmaktadır.⁷⁴

2.1.6. Karmaşık Sitlerde Sergileme

Karmaşık sitler ez az iki sit özelliği gösteren alanlardır. Alanın barındırdığı tüm özelliklerle göz önünde bulundurularak, en doğru ifade tekniği aranmalıdır.

Karmaşık sitlere örnek olarak İstanbul Hipodrom'unu verebiliriz. Hipodrom arkeolojik, tarihi ve kentsel sit özelliklerini göstermektedir. Yapı, Bizans döneminde inşa edilmiş ve günümüze üç dikilitaşı ve güney duvarı kalmıştır. Osmanlı döneminde alanda aylarca süren sünnet düğünleri yapılmış ayrıca alan pek çok kanlı ayaklanmaya sahne olmuştur. Antik yapı toprakla doldurularak üzerinde Sultanahmet Külliyesi'nin bazı yapıları inşa edilmiştir.

Resim 2.21. Hipodrom'da Osmanlı döneminde gerçekleştirilen kutlamalar
Ş. Aydın, **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, 1993, 13

Osmanlı döneminde hipodrom'un çevresinde saraylar inşa edilmişti. Resimde, saraydan alandaki töreni izleyen padişah ve saray halkı gösterilmiştir.

Şennur Aydın, Hipodrom'da aylarca süren sünnet düğünleri ve kutlamaları canlandırılabilir demektedir. Canlandırmalarda nakkaşların çizimleri yol gösterici olacaktır.⁷⁵ (Bkz. Resim 2.21.) Çelik Gülersoy da yapının üzerindeki 19. yy. Nezaret'inin kongre binası olarak düzenlenip kent yaşamına daha fazla katılmasını önermektedir.⁷⁶

⁷⁴ <http://www.infoniagara.com/attractions/skyway/index.html>

⁷⁵ Ş. Aydın, **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, 1993, 13

⁷⁶ Ç. Gülersoy, **Nasıl Bir İstanbul ?**, 1990, 67, 68

Prof. Muammer Onat günümüzde Sultanahmet'in yeniden düzenlenmesiyle ilgili bir proje yürütmektedir. Projede, Hipodrom'un üzerindeki araç trafiğinin kaldırılarak alanın iki ayrı kot olarak düzenlenmesi planlanmaktadır.⁷⁷

2.2. ANITLARIN SERGİLENMESİ

Anıtların sergilenmesi yakın çevreleriyle birlikte sergilenmesi, diğer sanat eserleriyle sergilenmesi, sergileme amaçlı yeniden düzenlenmesi olarak üç bölümde incelenmektedir.

Resim 2.22. Pompidou Kültür Merkezi
The Pritzker Architecture Prize, Renzo Piano,
1999

Dışavurumculuk akımının temsilcilerinden olan yapının tüm tesisatı dış cephesinde. Modern mimarinin ürünü olan yapının gelecek kuşaklara aktarılması ve korunması gereklidir.

Anıt, kent içindeki konumu, yakın çevresi, boyutsal özellikleri, plan tekniği, üslubu, yapım tekniği ve malzemesi, mimari detayları ve içindeki eşyalarıyla sergilenecek bir elemandır. (Bkz. Resim 2.22.) Anıtın diğer sanat yapıtlarıyla sergilenmesinde, eserler anıttan esinlenerek oluşturulmakta veya alanın tarihselliğiyle bir bağ kurmaktadır. Bu tip sergiler çoğunlukla geçici nitelikte olup, belli zamanlarda kent halkını da mekana çekmeyi amaçlamaktadır. Anıtın sergileme amaçlı düzenlenmesi, eski işlevini yerine getiremeyen yapının, müze olarak kullanımınıdır. Müze işlevi, yapıya en az kullanım zorlaması getirir ve mekanı tüm insanların ziyaretine açar. Yeni kullanım, modern tesisat uygulamalarını zorunlu kılmaktadır.

⁷⁷ 28.04.2005 tarihinde, Prof. Muammer ONAT ile görüşme

2.2.1. Anıtların Yakın Çevreleriyle Birlikte Sergilenmesi

Yapılar, kentin belli bir dönemdeki statüsünü; yaşayanların bilgi, beğeni ve becerilerini; sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerini; hakim üretim biçimlerini yansıtırlar. Günümüze kadar geçirdikleri değişimlerle yerel tarih belgesidirler. Yapılar üstlendikleri rollere göre kent belleğini oluşturur ve kentle birlikte anılırlar. Kent yaşamının her evresinin yeterince anlaşılabilmesi için, her dönemden yeteri kadar örnek binanın ayakta kalması gereklidir.⁷⁸

Kent belliğinin oluşmasında üstendikleri rollere göre yapılar, simge, anı, tanık ve belge olarak gruplandırılmıştır. Simge yapılar, yerleşmenin tanınmasında referans noktaları oluştururlar. Örneğin New York'un Özgürlük Heykeli, Paris'in Eiffel Kulesi, İzmir'in Saat Kulesi kenti tanımlayan elemanlardır. Anı yapılar, kentle ilgili bir olayın anısına yapılmışlardır. Üzerinde bulunan yazıt, bezeme gibi elemanlarla kent tarihine doğrudan katkıda bulunurlar. Örneğin Bağdat Köşkü, IV. Murat'ın Bağdat seferi onuruna yapılmıştır. Tanık yapılar, kentin yaşamında yer alan önemli bir olaya tanıklık eden yapılardır. Tanık yapılara örnek olarak Sivas Kongresi'nin yapıldığı okul verilebilir. Belge yapılar, yapıldıkları dönemin en çok benimsenen ve yaygın olarak kullanılan öğelerini içerirler. Belge yapılar, genel tasarım ve yaşam biçiminin tanımlanması; mimari elemanları; bezemeleri, malzemeleri ve yapım tekniklerinin belirlenmesinde önemli kaynaklardır. Belge yapılara örnek, yöre insanının yaşayışı hakkında önemli ipuçları veren konutlardır.⁷⁹

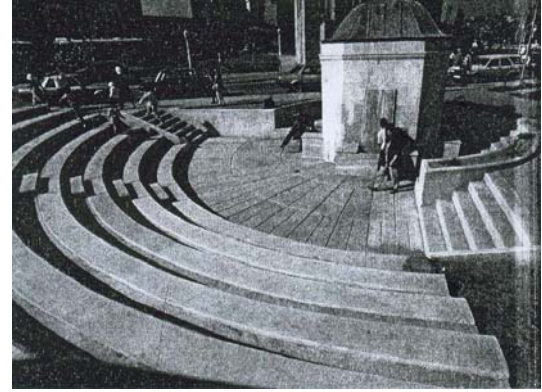
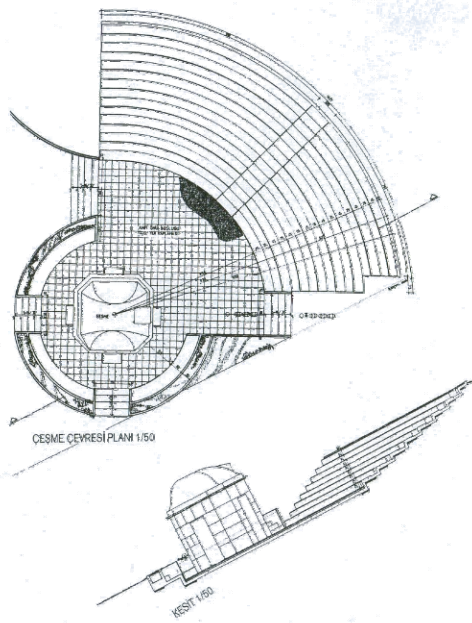
Anıt toplum hayatında önemli bir rol oynuyorsa, yeni elemanlara ihtiyaç duymadan olduğu gibi korunur ve sergilenir. Örneğin Dolmabahçe Sarayı, tüm eşyalarıyla korunup müze olarak sergilenmektedir. Sarayda bulunan Atatürk'ün vefat etmeden önce kullandığı oda, tüm ayrıntıları ile son halindeki gibi korunmaktadır. Ayasofya günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Ziyaretçiler yapıyı ve içindeki mozaikleri görmek amacıyla yapıyı ziyaret etmektedir.

⁷⁸ E. Madran, "Kent Belliginin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları", *Mimarlık*, Sayı 228, Nisan 2001, 47-48

⁷⁹ E. Madran, a.g.m., 2001, 47-48

Yakın çevresiyle birlikte anıtın sergilenmesi, onun bir sergileme objesi olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Anıt, bir eserin müzede sergilendiği gibi tarihi doku içinde sergilenmektedir. Kendini doğru ifade edebilmesi için, kimliğini kaybetmemesi, çevresinin görselliğinin bozulmaması ve algılanması gerekir.

Anıtın algılanmasının kesintiye uğradığı durumlarda, onu kente kazandırmanın yolları düşünülmelidir. Cengiz Bektaş, Balat'ta yere gömülü ve harap durumda bulunan çeşmeyi yeniden su akacak biçimde onarıp çevresinde bir anfi düzenlemiştir. Çeşme gerçek boyutlarıyla ortaya çıkmış ve bir kent mobilyası olarak odak oluşturmuştur. Bölgede yaşayan gençlerin bir araya gelecek mekanlara ihtiyaçlarının olması, alana olan ilgiyi arttırmaktadır.⁸⁰ (Bkz. Resim2.23.-Harita 2.2.)

Resim 2.23. İstanbul, Balat'taki çeşmenin görüntüsü
C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 228

Harita 2.2. İstanbul, Balat'taki yere gömülü çeşmenin algılanması için inşa edilen anfiyatrosu
C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 226

Anıtın sergilenmesi isteniyorsa gece aydınlatması yapılarak onun yerleşmenin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanabilir. Tüm anıtların aydınlatılması mümkün olmadığından kentin silüetinde önemli yer tutanlara öncelik verilmelidir. Uygun ışık şiddeti ile belli noktalardan aydınlatılan yapıların, bazı noktaları vurgulanabilir. (Bkz. Resim 2.24.-2.26.)

⁸⁰ C. Bektaş, **Koruma Onarım**, 2001, 212-213

Resim 2.24. Bodrum Kalesi aydınlık ortamda
S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002,
162

Anıt yakın çevresi ile birlikte algılanıyor.

Resim 2.25. Bodrum Kalesi yarı aydınlık ortamda
S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002,
164

Yapı, aydınlatma elemanları ile aydınlatılıyor. Anıt daha şiddetli ve beyaz renkli ışıkla aydınlatılırken, surlarda daha yaygın ve sarı renk bir aydınlatma uygulanıyor. Aydınlatma yoğunluğu binaya veriliyor.

Resim 2.26. Bodrum Kalesi karanlık ortamda
M. Özçakı

Gece aydınlatması yapıldığında, anıt yerleşme içinde odak noktası oluşturuyor.

2.2.2. Anıtların Diğer Sanat Eserleriyle Sergilenmesi

Anıtın içinde veya yakın çevresinde başka sanat eserleri sergilenabilir. Sergiler geçici ya da sürekli olarak ikiye ayrılmaktadır. Anıtın özgün mimarisinin bozulmadan sergileme amaçlı kullanılması, yöre halkının yapıyı tekrar ziyaret etmesine ve yapının kullanılarak yaşam süresinin uzamasına imkan vermektedir. (Bkz. Resim 2.27.)

Edirne'de Selimiye Cami'nin önünde bulunan dükkanlar yıkılmış ve ortaya geniş bir boşluk çıkmıştır. Alan günümüzde çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Alana, Selimiye Cami'nin mimarı, Sinan'ın heykeli yerleştirilmiştir. Heykel arkasında bulunan cami ile birlikte sergilenmektedir.

Resim 2.27. İstanbul, Haliç’te Sanayi ve Teknoloji Müzesi
“Rahmi Koç Müzesi, Hasköy-İstanbul”, *Tasarım*, sayı 177, Aralık 2001, 58

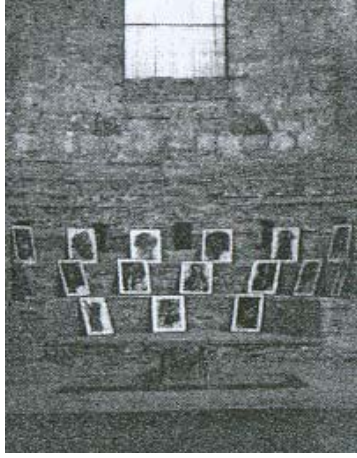
Hasköy Tersanesi, Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. 2001 yılından itibaren, Sanayi ve Teknoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır. Yapının deniz ile bağlantılı avlusuna bakan cepheleri cam ile kapatılmıştır. Görsel anlamda açık ve kapalı alan birlikteliği korunmuştur. İç mekanda otomobil, at arabası gibi tersaneyle ilgili olmayan objeler sergilenirken avluda gemi ve sandallar sergilenmektedir. Gemi ve sandalların tarihi ya da maddi bir değeri yoktur sadece mekanın gerçek işlevini vurgulamak için sergilenmektedirler.

Anıtın başka bir sanat eseriyle sergilenmesine örnek olarak Ayşe Erkmen’in çalışmalarını verebiliriz. Sanatçı mekanı yeniden ele alıp, kendi fikirleriyle yorumladıktan sonra var olan mekanda başka bir mekan yaratmaktadır. (Bkz. Resim 2.28.)

Resim 2.28. Ayşe Erkmen’in Stockholm’deki çalışması
<http://www.arkitera.com/sanat/2003/10/haberler/ayseerkmen.htm>

Eserde, sanatçı binanın sütunlarını yeniden ele alınarak yorumlamıştır. Odanın içinde bulunan beyaz mantar döşemenin aynısı siyah çelikten yapılarak ters çevirmiş ve çelik kolonlar gri kurdelelerle birbirine bağlamıştır. Böylece yeni kolonlar ve yeni şeffaf duvarlarla mekan içinde başka bir mekan yaratılmıştır.

Resim 2.29. 1. İstanbul Bienali (1987), Arnulf Rainer'in, "Yüzler İsa Yüzler" adlı çalışması
Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 76

Apsiste koro merdiveninin üzerine dizilmiş 16 adet siyah-beyaz erkek portre fotoğrafı, İsa'yı simgeleyen haçın altında sergilenmişti. Eser, İsa imajının çağdaş yorumu olarak algılanabilir.

Resim 2.30. 1. İstanbul Bienali (1987), Michelangelo Pistoletto'nin, "Kuyu" adlı çalışması
Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 75

Ana nefin ortasına yerleştirilen derin bir silindir, tavandan aşağıya koni biçiminde inen tül bir örtü ile kapatılmıştı. Kuyunun içine bakıldığında zemindeki ayna nedeniyle izleyici kendi başını görebiliyor ve sanki bir aziz görüntüsü ortaya çıkıyor.

Resim 2.31. 2. İstanbul Bienali (1989), Serhat Kiraz'ın, "Dinlerin Tanrısı, Tanrının Dinleri" adlı çalışması
Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 77

Kilise'nin kuzey nefinde, yere mum eritilerek çizilmiş kare bir çerçeve içine, birbirleri ile aynı boyutlarda, zeminleri aynalı beş cam dikdörtgen prizma yerleştirilmiştir. Karenin köşelerinde yer alan cam vitrinlerde dört din kitabı yer alıyordu. Ortada yer alan beşinci vitrin içindeyse bir embriyo görüntüsü bulunmaktaydı.

Resim 2.32. 6. İstanbul Bienali (1999), Tony Oursler'ın "Göz" adlı çalışması
Z. İ. Boynudelik, , "Aya İrini", **III. Sanat Seçkisi**, 88

Galeriye yerleştirilmiş bir video projeksiyonundan, ana kubbe içine yansıyan hareketli göz, mekandaki ışığın değişimine göre zaman zaman görünüp kaybolmaktaydı. Hareketli bir gözün izlemek ve izlenmekle olan ilişkisi, dini bir mekanda tanrının izleyiciliği ile ilişkilendirilebilir.

Aya İrini son yıllarda müzik festivalleri, sanat sergileri ve Bienaller için kullanılmaya başlanmıştır.⁸¹ İstanbul'un en eski kilisesi olan yapı, Osmanlılar zamanında cephanelik olarak kullanılmıştır. Bienallerde sanatçılar eserlerini mekandan ilham alarak oluşturmuşlardır. (Bkz. Resim 2.29-2.32.)

Anıtlı beraber sergilenen eserler tiyatro gösterisi veya bir konser de olabilir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Kenter Tiyatrosu, antik dönem eserinden Antigone'yi sahnelemiştir. Yapının girişi sahne olarak düzenlenmiş, bahçeye sandalyeler dizilmiştir. Oyun, Arkeoloji Müzesi'nin antik öğeler barındıran cephesine ve anıtlı sergilenen eserlere gönderme yapmıştır.

2.2.3. Anıtların Sergileme Amaçlı Yeniden Düzenlenmesi

Eski işlevini yerine getiremeyen yapılar düzenlenip müze olarak kullanılmaktadır. Yeni işlev uyarlamasında yapıya havalandırma, ısıtma, aydınlatma, sergileme elemanları gibi yeni tesisatların ve ıslak hacimlerin ilavesi gerekir. Müdahaleler belli sınırlar içinde kalmalı ve yapının özgünlüğünü bozmamalıdır. (Bkz. Resim 2.33.)

Resim 2.33. Carlo Scarpa'nın müzeye dönüştürdüğü Castelvechio Kalesi
A. Köksal, **Carlo Scarpa**, 2001, 68–69

Castelvechio'nun restorasyonunda Scarpa, kalenin kulelerinden birine yeni bir merdiven ve kule ile konutlar arasında bir köprü inşa etmiştir. Resim galerisine çıkmak için bir merdiven tasarlamış ve müze bürolarını yerleştirmek için batı kanadında değişiklik yapmıştır. Detaylara önem veren mimar, sergilenen tüm eserleri inceleyip onlar için uygun sergileme ortamı yaratmıştır.

Müzeler kültür ve uygarlık örneklerinin bir sistem içinde sergilendiği mekanlardır. Müzelerde sergilenen eserlerin verdiği etki serginin konusu ve sergi alanının mekansal düzeni ile yakından ilgilidir. Londra Ulusal Tarih Müzesi'nde yapılan araştırmada, sergi mekanının ilgi çekici olmasındaki üç unsur ziyaretçilerin

⁸¹ Z. İ. Boynudelik, "Aya İrini", *III. Sanat Seçkisi*, 68

sergi konusuna olan ilgileri, rehber ziyaretçi iletişimi ve sergi hakkında önceden bilinenler olarak saptanmıştır.⁸²

Müzeler, koleksiyonlarını ziyaretçilere anlatmak için, kimi zaman basit, kimi zamanda karmaşık teknikler kullanmaktadır. Gösterim teknolojisi çok çeşitli olmakla birlikte, durağan ve dinamik olarak iki kısımda incelenebilir.⁸³

Durağan (Geleneksel) gösterim teknikleri: vitrin içi sergileme veya stand üzerinde sergilemelerdir. (Bkz. Resim 2.34.-2.35.) Modeller, diatomalı odalar, mateler, mankenler, çizimler, fotoğraflar ve bilgi panoları gibi durağan unsurlarla da desteklenmektedirler.

Resim 2.34. İtalya, Parma'daki Ulusal Galeri'de sergileme

J. Montaner, **New Museums**, 1990, 147

Palazzo della Pilot, 1986'den beri müze olarak kullanılmaktadır. Düzenlemeyi Guido Canali yapmıştır. Sergi salonunun üst bölümüne uzay kafes sistem yeni bir taşıyıcı yerleştirmiştir. Resimlerin asıldığı panolar, yeni taşıyıcıya tutturulmuştur. Böylece tarihi mekanın duvarları korunmuştur.

Resim 2.35. İstanbul, Askeri Müze'de vitrin düzenlemesi

Z. Çayırılı, **Müze Tasarımı ve Sergi Mekanları Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirme**, 1996, 94

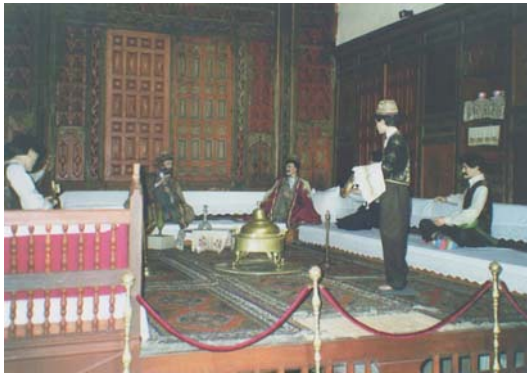
Vitrinde sergilenen objeler aynı döneme ait ve mutfakla ilgili araçlardır. Eserlerin bir kompozisyon halinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sunulması ilgi çekici ve öğretici olmuştur. Eserlerin farklı yükseklikteki kaideler üzerinde sunulması sergiye hareketlilik getirmiştir.

Durağan gösterim tekniklerinden biri olan diatomalı gösterimler, kısmen resim, kısmen modellerle düzenlenmektedir. Genellikle ön planda modeller arka planda ise dev boyutlu duvar resmi yer alır. (Bkz. Resim 2.37) Maketler statik gösterimli sergilerde anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır. Maketle anlatım çeşitli

⁸² M. Erbay, "Yurtdışı Müzelerinde Gösterim Teknolojisindeki Değişimler", **4. Müzecilik Semineri**, 1999, 18

⁸³ M. Erbay, a.g.m., 1999, 18

yerleşim yerleri, bina ve araçların gerçek boyutlarının küçültülerek kopyalarının yapılması şeklinde gerçekleşir. Manekener ve mumyalar, insan ya da hayvanlara benzetilerek çok farklı malzemeden yapılmış ve kaplanmış gösteri materyalleridir. Mumyalar, manekenerin özel balmumundan yapılmış gün ışığında sergilenemeyen çeşitleridir.⁸⁴ (Bkz. Resim 2.36)

Resim 2.36. Ankara, Etnografya Müzesi'ndeki sergileme
M. Özçakı

Konaktan müzeye çevrilen binada, eski kullanımını gösteren sahneler yaratılmıştır. Sergide kullanılan manekener gerçek değildir. Üzerlerindeki kıyafetler orijinal giysilerin kopyasıdır ve orijinaler vitrin içinde sergilenmektedir. Konağın mutfağında da yemek hazırlama sahnesi canlandırılmıştır.

Resim 2.37. Ankara, Anıtkabir Müzesi'ndeki sergileme
Anıtkabir Müze Broşürü, 2004

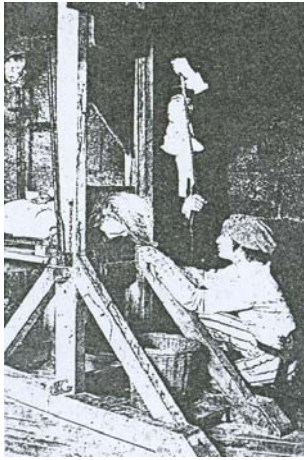
Ağustos 2002 yılında açılan müzenin bir bölümünde, Çanakkale Kara ve Deniz Savaşları, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'u konu alan üç panorama yer almaktadır.

Resimde, Çanakkale Savaşı panoramasından bir kare görülmektedir. Atatürk, arkasındaki askerler ve siperin bir bölümü duvar resmidir. Sahnenin önündeki Atatürk'e ait eşyalar ve siperler üç boyutludur. Savaş sesleri ve müzik sergiye eşlik etmektedir.

Dinamik gösterim teknikleri, özel hazırlanmış düzeneklere ihtiyaç duyarlar.

Dinamik teknikler: sesli yönlendiriciler, film, video ve slayt gösterileri, hareketli modeller, canlı yorumcular, bilgisayar destekli sergiler, interaktif gösterimler, video disketleri ve dramalardır. Sergi alanına girmeden önce multi medya tekniği ile bilgilendirme yapılabileceği gibi sergi esnasında da görsel etkilerden yararlanılabilir. (Bkz. Resim 2.38.)

⁸⁴ M. Erbay, a.g.m., 1999, 18-19

Resim 2.38. İngiltere, Londra Madame Tussaud Müzesi'ndeki giyotin sahnesi
Ş.Aydın, **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, 1993, 14

Müzedede, insanların balmumundan yapılmış son derece gerçekçi heykelleri sergilenmektedir. Serginin bir bölümünde loş bir ışık ve uygun bir müzik eşliğinde insanların giyotinle öldürülmeleri hareketli olarak canlandırılmıştır.

Görsel ve işitsel sistemler kulaklıklar ya da telefon düzenekleriyle müzelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kulaklıklar aracılığıyla müzenin değişik bölümlerinde sergilenen eserlerle ilgili sözlü anlatım yapılmaktadır. Hareketli mankenli gösterim tekniği: yarı hareketli ve tam hareketli mankenlerin kullanımı ile oluşturulmaktadır. İnsan taşıyan araçlar ziyaretçileri maket veya mankenler arasında gezdiren araba veya araçlar kullanarak yapılan düzenlemelerdir. Böylece müzeyi gezmek yorucu olmamakta ve geziler daha kısa zamanda tamamlanmaktadır. Drama yönteminde (obje ile aynı yy. ait kıyafetli) rehber, belirlenmiş bir müze objesinin başında, onunla ilgili açıklama yapıp ziyaretçilerin sorularını yanıtlar.⁸⁵

Taşınır kültür varlıkları müzelerde kapalı bir alanda sergilenenler bile ortam koşullarından etkilenirler ve bozulmaya uğrarlar. Eserlerin ışık, sıcaklık, nem ve kirlilikten korunmaları; güvenliklerinin sağlanması gerekir. Işığa duyarlı nesnelere gün ışığından etkilenmektedir. Tarihi yapılarda gün ışığı kontrolü perde kullanılması, camların film tabakası ile kaplanması veya az ışık geçiren camların takılması ile sağlanmaktadır.⁸⁶ Aydınlatmanın yetersiz olduğu durumlarda yapay aydınlatmadan yararlanılır. Işığa duyarlı nesnelere ile kaynak arasına filtreler konabilir, ışık yansıtılarak eser üzerine gönderilebilir veya morötesi ışınları çok az yayan lambalar kullanılabilir.⁸⁷ Sıcaklık dalgalanmaları eserlerde bozulmalara yol açar. Sıcaklık neme duyarlı ısıyı belli seviyede tutan cihazlarla denetlenebilir. Nemin azalması

⁸⁵ M. Erbay, a.g.m., 1999,19-20

⁸⁶ F. Can, "Bozulma Nedenleri ve Önlemler", *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, 1999, 101-110

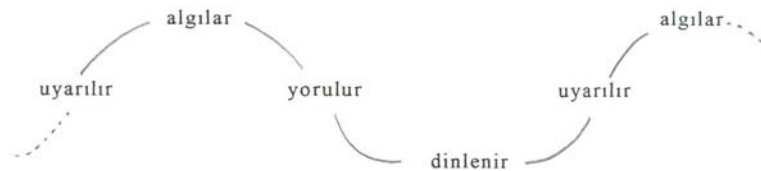
⁸⁷ H. Sirel, "Müze Eşyasının korunması ve Sergilenmesi ile Aydınlatma İlişkisi", *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, 1999, 114-115

eserlerin su kaybedip kuruma ve çatlamasına, artması ise küf mantarlarının oluşmasına yol açar. Genel veya bölgesel iklimlendirme tesisatı, nem verici veya çekici cihazlar, koşullandırılmış silika jel, nem ayarlayan tuzlar gibi çeşitli donatılardan yararlanarak nem denetim altında tutulabilir. Kirlilik, taşların üzerinde bir tabakanın oluşmasına, metallerin ise erimesine yol açar. Önlem olarak eşyalar bir film tabakası ile kaplanabilir. Sıcaklık, nem ve kirliliğe çok duyarlı nesnelere vitrin içinde özel iklimlendirme elemanları yardımıyla korunabilir. Küf ve böceklerle mücadele için gerektiğinde ilaçlama yapılmalıdır. Küf olan raf ve dolaplarda hava dolaşımı sağlanmalıdır.⁸⁸

2.3. TAŞINABİLİR ESERLERİN SERGİLENMESİ

Sergi düzenlemek sanatsal ve bilimsel bir iş olup şansa ve gelişmiş güzel uygulamalara bırakılmamalıdır. Sergi düzenlenirken temkinli olup iyice ölçüp biçilerek en iyi etkiyi verilmeye çalışılmalıdır. Sergi düzeni iyi olmadığında insanlar kötü bir şekilde etkilenir ve serginin önemine, güzelliğine ilgisiz kalırlar.⁸⁹ Mekanın düzenlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken faktörlerden birisi, insanların nesnelere ve mekanı nasıl algıladıklarının⁹⁰ bilinmesidir.

Sergilenen eserlerin mekandan ayrılıp kolay algılanabilmeleri için serginin yoğunluğuna, aydınlatma değerlerine, renklere, dokuya, insan ve objelerin boyutsal özelliklerine, malzeme özelliklerine ve kot farklarına dikkat etmek gerekir.

Şekil 2.1. Algılama sürecinde algı ve dinlenme
Z. Erkün, **Müze Sergilemesinde Görsel Kimlik ve Mekan-Yapıt-Grafik İlişkisi**, 1994, 55

⁸⁸ F. Can, a.g.m., 1999, 101–110

⁸⁹ D. Dean, **Museum Exhibition**, 1996, 32

⁹⁰ Algı: duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecidir.

D. Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, 1991, 98

Resim 2.39. Almanya, Wiener Künstler Müzesi'nde 1888 yılında yapılan sergileme
W. Aichelburg, **Das Wiener Künstler Haus 1861–1986**, 1992, 69

Resimler altlı üstlü ve birbirlerine degecek biçimde asılmıştır. Heykeller ise salonun orta bölümünde yeşilliklerin içinde sergilenmiştir. Bir yeşillığın içinde çok sayıda, küçük boyutlu insan büstü yer almaktadır. Salonun ortasında yer alan kanepeler renkli kumaştan yapılmıştır. Mekanda ziyaretçilerin de olduğu düşünülürse, eserleri algılamanın zorluğu daha iyi anlaşılır. Boyutlandırma konusunda da ciddi hatalar yapılmıştır. Örneğin kanepede oturanların büyük boyutlu resimlerin tümünü algılaması zordur.

Resim 2.40. Almanya, Wiener Künstler Müzesi'nde 1966 yılında yapılan sergileme
W. Aichelburg, **Das Wiener Künstler Haus 1861–1986**, 1992, 142

Aynı müzede 80 yıl sonra yapılan sergileme, müzecilikte değişen anlayışı göstermektedir. Duvarda sergilenen resimler insanın göz hizasına göre yerleştirilmiştir. Resimlerin yoğunluğu, boyutlarına göre belirlenmiştir. Heykeller, göz hizasında sergilenmeleri için kaidelerin üzerine konmuştur. Koyu renkli heykeller beyaz; açık renkliler ise siyah kaideler üzerinde sergilenmektedir. Yerde dokuya sahip döşeme uygulanmıştır. Döşemedeki doku farkı ana dolaşım yolu ve sergileme mekanını birbirinden ayırmaktadır. Duvarların koyu renk olması parlamayı ve gözün yorulmasını engellemektir. Tavanın beyaz olması ise ortamın daha aydınlık olmasını sağlar.

Sergideki tüm eserlerin sağlıklı ve eşit ağırlıkta algılanabilmesi, algılama sürecinin doğru belirlenmesi ile sağlanır. Algılama süreci kişinin ortalama dikkatini toplayabileceği zaman sınırına göre belirlenir. Sürenin dışına çıktığında ziyaretçi dikkatini toplamakta zorlanır, yorulur ve sıkılır.⁹¹ (Bkz. Şekil 2.1.) Sergi esnasında insanların küçük molalar verip zihinlerini tazelemeleri yoğunluğun aşırı artmamasıyla sağlanır. (Bkz. Resim 2.39.-2.40.)

Aydınlık değeri, açıklık ya da koyuluk değeridir ve renge bağlı değildir. Koyu alanlar en düşük; açık alanlar en yüksek aydınlatma değerine sahiptir. Koyu aydınlık değerleri, ağır bir görüntü oluştururken; açık aydınlık değerleri, daha hafif bir etki yaratmaktadır. Aydınlık değeri, eserin rengi, yüzey özellikleri ve ışıklandırma ile kontrol edilebilir.⁹² Eserlerin üzerine gelen ışığın yönü ve şiddetinin değiştirilmesiyle farklı etkiler yaratmak mümkündür. (Bkz. Resim 2.41.)

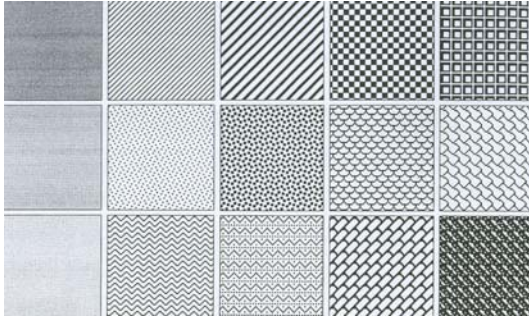
Resim 2.41. Eser üzerinde uygulanan aydınlatma şiddetinin ve konumunun değiştirilmesinin, eser üzerinde yarattığı etki

L. Klein, *Exhibits Planning and Design*, 1986, 99

⁹¹ Z. Çayırılı, *Müze Tasarımı ve Sergi Mekanları Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirme*, 1996, 91

⁹² D. Dean, *Museum Exhibition*, 1996, 32–33

Renk, ışığın enerjisi ve insan beyninin işleyişi sonucu algılanmaktadır. Işık uzayda düz bir çizgi olarak ilerler ve bir cisme dokunur. Cisimden yansıyan enerji göze ulaşır. Birçok mesaj gözden, sınırlar aracılığıyla beyne iletilir. Sinyallere renk denmektedir. Renklerin pek çok karakteristik özellikleri vardır. Kırmızı, sarı ve mavi ana renklerdir. Bunların karışımıyla ara renkler olarak adlandırılan, mor, turuncu ve yeşil oluşur. Siyah renksizlik, beyaz ise tüm renklerin karışımıdır. Kırmızı, turuncu ve sarı sıcak renkler; mor, mavi ve yeşil soğuk renklerdir. Renklere yüklenen anlam kültürlere göre de değişmektedir. Günümüzde pembe, bayan; mavi, erkek rengi olarak kabul edilmektedir. Geçen yüzyılda Amerika’da bunun tersi kabul edilmekteydi. Renkler duyguların ifadesinde de kullanılmaktadır. Amerika’da mavi, mutsuzluk, hüzn; yeşil, kıskançlık; kırmızı ise kızgınlığı ifade etmektedir.⁹³ Renk bilgisi sergi mekanı renginin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir olgudur. Eserler, çevrelerinden ayrılıp daha çabuk algılanmaları için, farklı bir yüzey renginin önünde sergilenirler.

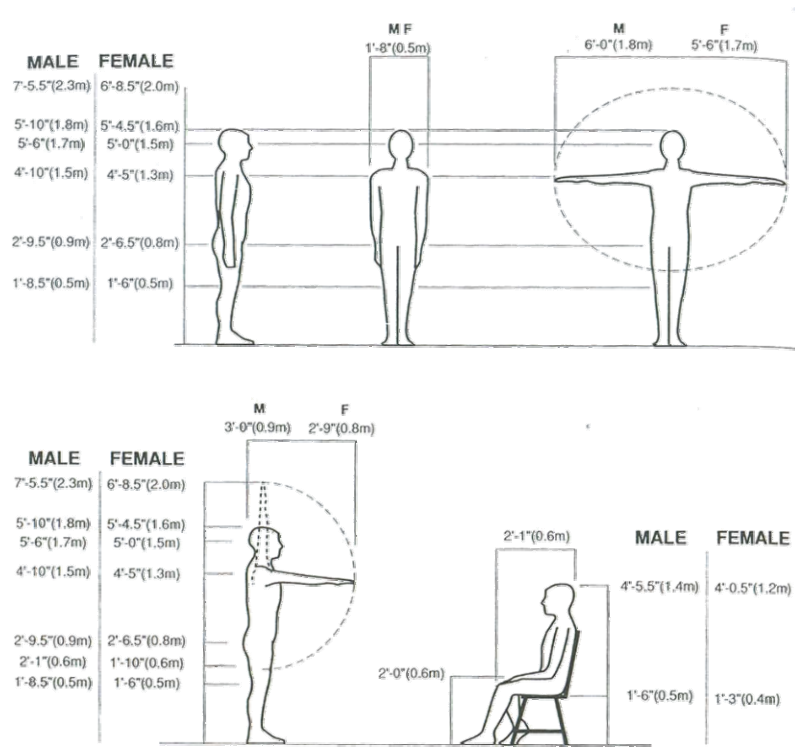
Şekil 2.2. Az yoğunluktan çok yoğunluğa kadar artan doku örnekleri
D. Dean, **Museum Exhibition**, 1996, 36

Eserlerin özelliklerine göre arkalarında yer alacak dokunun yoğunluğu belirlenir. Doku farklılaşması eserlerin algılanmasında önemli bir faktördür.

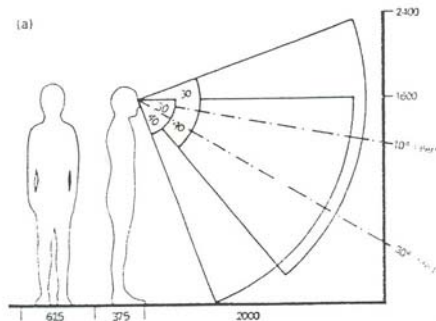
Doku, yüzeyin pürüzlülük ya da pürüzsüzlük oranıdır. Parlak ve pürüzsüz bir yapıt, donuk ve pürüzlü bir fon yardımıyla ön plana çıkarılabilir veya kaide üzerinde sergileme yapılıyorsa, objenin dokusu ile kaidenin dokusu arasında zıtlık oluşturarak fark yaratılabilir. Zıt ekti yaratmaya çalışılırken aşırıya kaçılmamalıdır. Aşırılıklar eserlerin farklı algılanmasına neden olur. Doku bir ifade elemanıdır. Mekanın boyut kazanması için, sıklık-seyreklilik, sıcaklık-soğukluk, hareketlilik-durgunluk ifadeleri ile göze yakınlık-uzaklık tesirleri verilmektedir.⁹⁴ (Bkz. Şekil 2.2.)

⁹³ D. Dean, a.g.k., 1996, 33–35

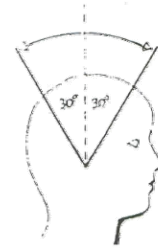
⁹⁴ Z. Çayırılı, a.g.k., 1996, 84–85

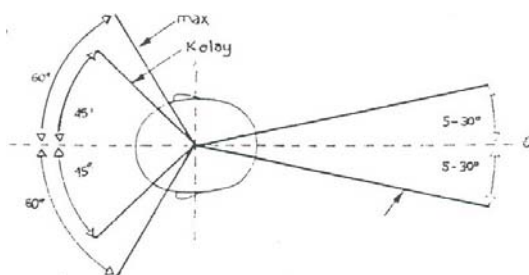
Şekil 2.3. İnsanların boyutsal özelliklerinin gösterimi
İnsanın oturma, dokunma ve uzanma ölçüleri inç ve metre cinsinden verilmiştir.
D. Dean, **Museum Exhibition**, 1996, 42

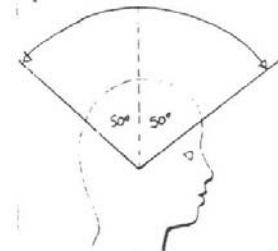
Şekil 2.4. İnsanın düşeyde normal görüş açısı
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62

Şekil 2.5. İnsanın kolay baş hareketi
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62

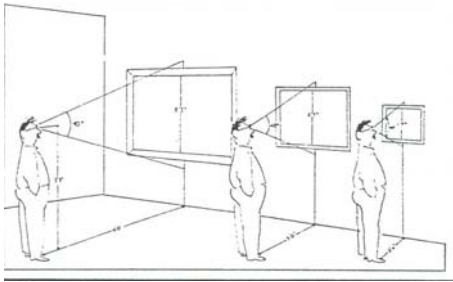

Şekil 2.6. İnsanın yatayda normal görüş açısı
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62

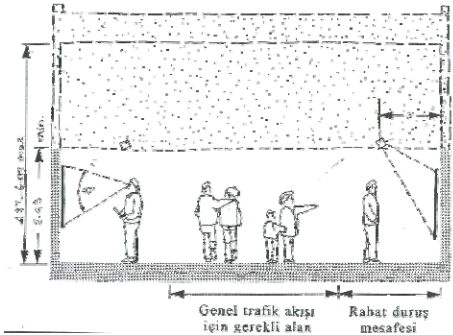

Şekil 2.7. İnsanın en fazla baş hareketi
B. N. Lewis, A. F. Tout, **The Design of Educational Exhibits**, 1988, 62

Sergilenen objenin rahatlıkla algılanabilmesi için insanın ve sergi elemanının boyutsal özelliklerine dikkat etmek gerekir. Sergi mekanın düzenlenmesinde insanın vücut ölçüleri ve baş hareketleri göz önünde bulundurulmalıdır. (Bkz. Şekil 2.3.- 2.7.) Eşyanın boyutsal özellikleri ise eşya ve insan arasındaki uzaklığı ve ilişkiyi belirler. (Bkz. Şekil 2.8.- 2.9.) Müzelerde çok büyük boyutlu bir obje sergilenecekse daha proje aşamasında eser mekanın boyutunu belirler ve tasarımı şekillendirir.

Şekil 2.8. Eserin boyutuna göre, izleyici ve eser arasındaki mesafesinin değişimi
Good Show! A Practical Guide for Temporary Exhibitions, 1991, 13

Şekil 2.9. Sergi alanında dolaşım
J. Chiara, J. Callender, "Small Museums", **Time Saver Standarts for Building Types**, 1990, 377

Sergi mekanlarında rahat duruş mesafesi ve genel trafik akış alanları bırakılmalıdır. Rahat duruş mesafesi eserin boyutuna; genel trafik akış alanı ise müzeyi aynı anda gezen ortalama ziyaretçi sayısına göre belirlenir. İki değer de insanın ergonomisiyle yakından ilgilidir.

Yer ziyaretçiler gezdiği bir düzlem olmasının yanında eserlerin de sergilendiği bir düzlemdir. Sergi mekanlarında döşemede farklı malzemeler kullanılmakta böylece ziyaretçilerin dolaştıkları zeminle, eserlerin oturduğu zemin birbirinden ayrılmaktadır. Zeminde kullanılan farklı malzemeler insanları dolaylı olarak eserlerden uzak tutmakta böylece eserlerin güvenliği de sağlanmış olmaktadır. (Bkz. Resim 2.42.) Örneğin, Elissa Aalto, Alvar Aalto, Jean Jacques Barüel tarafından Aalborg'da tasarlanan sanat merkezinde ziyaretçiler gri halıda dolaşırken eserler beyaz mermer zemin üzerinde sergilenmektedir.

Resim 2.42. Tekirdağ, Arkeoloji Müzesi'nin bahçesi
M. Özçakı

Eski Vali Konağı müzeye dönüştürülmüştür. Müzenin bahçesinde fazla kot farkı olduğundan teraslama yapılmış ve bahçe bölümlere ayrılmıştır. Eserler çimen üzerinde sergilenmekte ziyaretçiler yaya yollarını dolaşarak sergiyi izlemektedir.

Resim 2.43. İstanbul, Eski Şark Eserleri Müze'sinin eskizi
A. E. Gökhan, **Tasarım**, Sayı 30, Aralık 1992, 110

Yapıyı, Nezih Eldem müzeye çevirmiştir. Müze'de eserler insanların üzerine bastıkları zeminden daha alçak bir kotta sergilenmektedir. Mekan sergilenen eserlerin boyutuna göre şekillenmiştir.

Ziyaretçilerin gezdiği zemin ile eserlerin farklı kotlarda yer alması, eserlerin algılanmalarını, göz hizasına gelmelerini ve dolaylı olarak güvenliklerini sağlamaktadır. Eserler dolaşım zemininden daha yüksekte ya da daha alçakta sergilenebilir. İki kotta farklı renk ve malzemelerin kullanılmasıyla vurgu daha da arttırılabilir. (Bkz. Resim 2.43.)

BÖLÜM 3:

SULTANAHMET BÖLGESİNİN SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sultanahmet bölgesi, kuzeyde Sarayburnu'ndan başlayıp, güneyde Küçük Ayasofya Cami ile biten; doğuda deniz surları ile başlayıp, batıda hipodromu ve yanındaki sarayları da içine alan alandır. Bölge kısaca Bizantion kentini ve Büyük Sarayı kapsamaktadır. Sergileme amacıyla Sultanahmet'in seçilmesinin nedeni alanın tarihsel, kültürel ve doğal değerlerinden ileri gelmektedir. Bölge İstanbul'un ilk yerleşim bölgelerinden biridir.

Alana ilk yerleşim milattan önceki yüzyıllardan başlayarak günümüze kadar gelmiştir. Bölge İmparatorların yaşadığı alan olduğundan pek çok anıtsal yapıya ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde İstanbul'u ziyaret eden tüm turistler, tarihi atmosferi yaşamak için bölgeyi ziyaret etmektedir. Alan İstanbul'un tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bölge Sultanahmet Cami ve Ayasofya gibi tarihsel ve kültürel değere sahip, anıtsal yapıları barındırmaktadır. Alanda çok sayıda müze de bulunmaktadır.

Sultanahmet bölgesinin doğal özellikleri, bir yarımada olması, karşı kıyıya bakıldığında bir yerleşmenin görülmesi, denizin ve karanın ilişkisi ve topografyasıdır. Büyük Sarayı'nın parçalı yapısı ve geniş terasları, Topkapı Sarayı'nın tepenin üzerinde yer alması, Hipodrom'un tonozlu yapısı ve surların kıvrılması hep topografyanın bir sonucudur. Marmara'dan gelen gemilerin Karadeniz'e ulaşmak için Sarayburnu'ndan geçmek zorunda olmaları alanı askeri bakımdan da önemli kılmıştır.

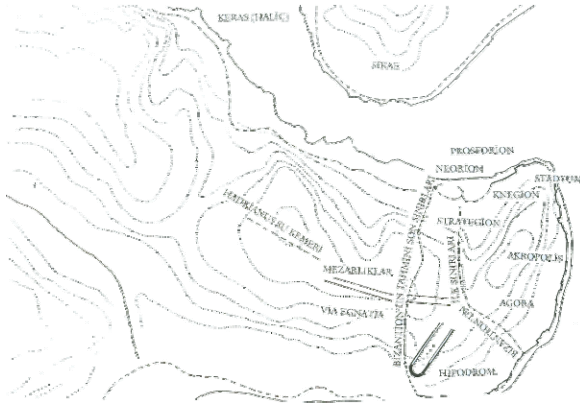
Sultanahmet bölgesindeki tarihi, kültürel ve doğal değerlerin sergileme amacıyla değerlendirilmesi, bölgenin özellikleri ve sergileme alanları olarak iki bölümde incelenmiştir. Bölgenin özelliklerinde alanın tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve onu şekillendiren önemli yapılar incelenmiştir. İkinci bölümde bölge sergileme açısından birimlere ayrılmıştır. Her birim yeraltı ve yerüstü kalıntıları, sergilenecek yapıları, taşınabilir sergileme elemanları gözetilerek detaylı olarak incelenmiştir.

2.1. SULTANAHMET BÖLGESİNİN ÖZELLİKLERİ

Sultanahmet bölgesinde Byzantion, Constantinopolis ve İstanbul kentleri kurulmuştur. Kurulan her kent bir öncekinden devraldığı mirası sürdürmüş, üzerine eklemelerde bulunmuştur.

Sultanahmet bölgesinde kurulan ilk şehir Byzantion'dur. MÖ 700'lü yıllarda kurulmuştur.⁹⁵ Kentin asıl boyutu bilinmemektedir. Tahminen bugünkü Topkapı sarayı ve çevresini kapsamaktadır.⁹⁶ Alanın en yüksek yerinde içinde saray, stoa ve çok sayıda tapınağı barındıran Akropolis yer alıyordu. Akropolis ile deniz arasında teraslarla oluşturulmuş düzlüklere stadion, gymnasium, tiyatro ve birkaç hamam inşa edilmişti. Kent heykellerle donatılmıştı. Nekropol ismi verilen kent mezarlığı, sur dışında batı ve haliç boyundaydı. Şehrin kuzeyinde Neorion ve Bosporion adında iki limanı vardı.⁹⁷

Byzantion, zamanla genişleyip mevcut surun dışına taşınca yeni bir sur sistemiyle çevrelenmiştir. Aynı dönemde agoradan surlara uzanan Mese Yolu açılmış ve Hipodrom'un inşaatına başlanmıştır. Hipodrom'un yanında Zeuksippos Hamamı; Akropolis'te Kneion (vahşi hayvan dövüş alanı) ve çeşitli tapınaklar inşa edilmiştir.⁹⁸ (Bkz. Harita 3.1.)

Harita 3.1. Byzantion'un tahmini yerleşim şeması
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 33

Şekilde agora, limanlar, mezarlıklar ve tahmini kent sınırı gösterilmiştir.

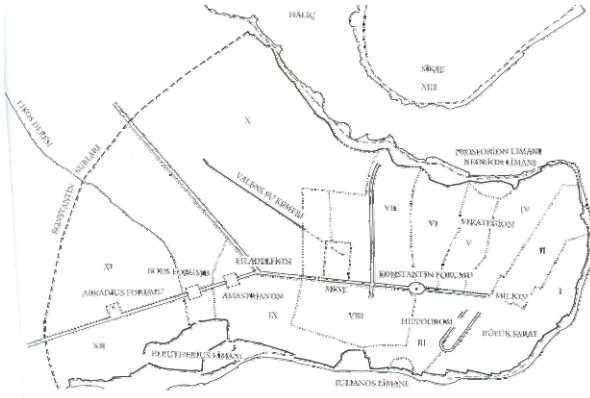
⁹⁵ E. Yücel, "Sultanahmet'in Dünü, Bugünü", *İstanbul*, Sayı 49, Nisan 2004, 33

⁹⁶ D. Kuban, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, 1996, 19

⁹⁷ D. Kuban, a.g.k., 1996, 21

⁹⁸ D. Kuban, a.g.k., 1996, 23

Şehir, Doğu Roma'nın başkenti olunca Constantinopolis adını almıştır. Constantinopolis'in resmi dini Hıristiyanlık'tı. Bu dönemde Hipodrom tamamlanmış, çevresine yeni yapılar ve Büyük Saray inşa edilmiştir. Ancak yapıların çoğu yangın, deprem, kuşatma ve isyanlardan dolayı günümüze ulaşmamıştır. Kentin dini merkezi Ayasofya olmaya devam etmiştir.⁹⁹ Bizantion kentinden kalan yerleşme korunmuş ve eski kent merkezinde yeni yapılaşma olmamıştır. (Bkz. Harita 3.2.-Resim 3.1.)

Harita 3.2. Kentin Bizans zamanındaki durumu
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 20

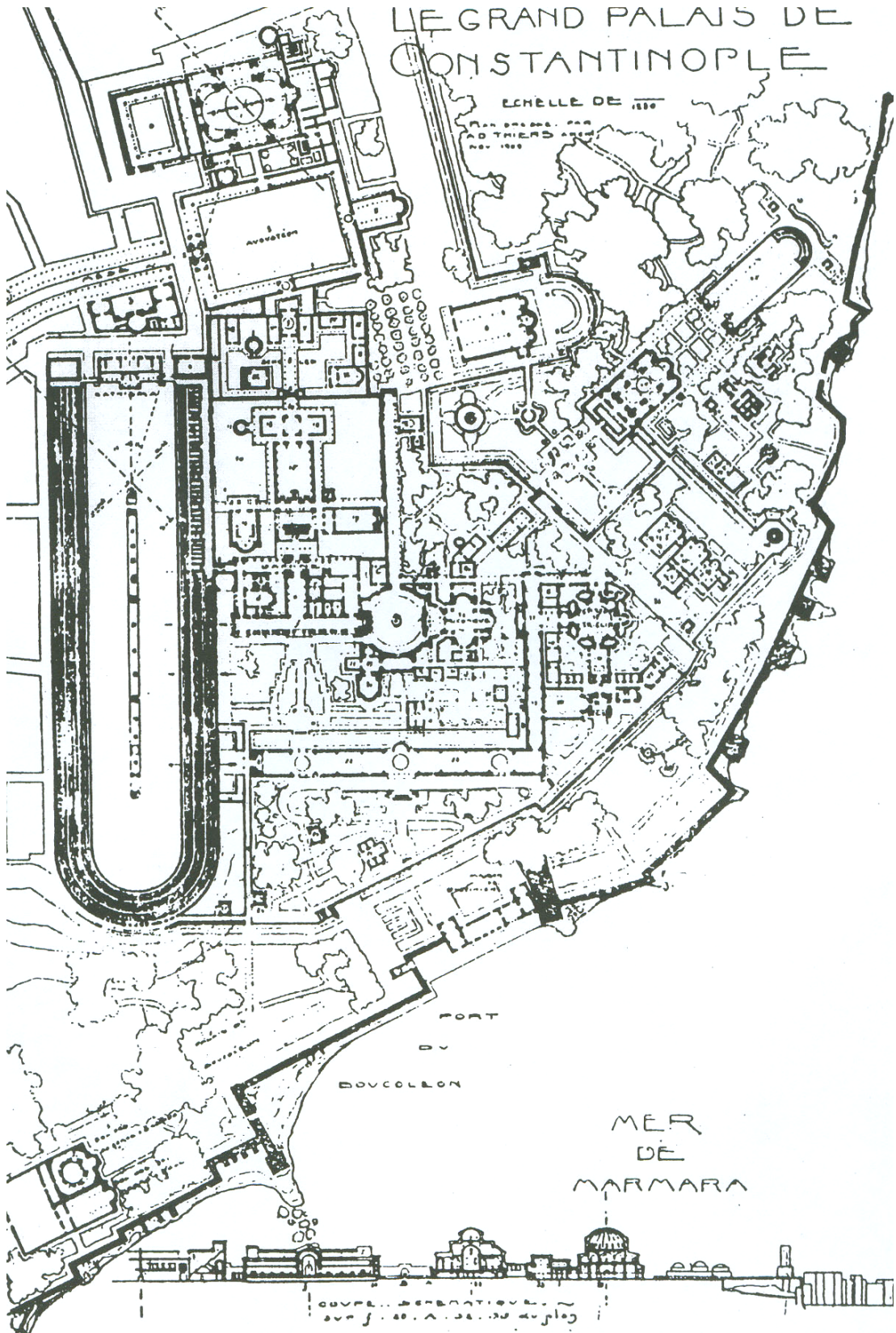
Şekilde, kentin ana yolu olan Mese ve üzerindeki meydanlar görülmüştür.

Resim 3.1. Tarihi Yarımada'da Mese'nin ve meydanlarının görünümü
"İstanbul", **Yurt Ansiklopedisi**, cilt 5, 3849

Büyük Saray, Hipodrom'un doğusuna inşa edilen ve Marmara Denizi'ne kadar uzanan yapılar topluluğudur. I. Constantinus döneminde (323–337) Roma İmparatorluk Saraylarına benzetilerek yapılmıştır. Sarayın güneybatısında muhafız kışlaları, okullar, avlular ve bir kilise yer alıyordu. Batıda sarayın kabul salonu, oturma odaları, yan yana pek çok büyük salon ve heykelli büyük bir avlu bulunmaktaydı. Büyük Saray, Daphne Sarayı ile bağlantılıydı. Daphne Sarayı'ndan Hipodrom'daki İmparatorluk locasına ulaşılıyordu. Hipodrom ve kapalı saray bölümleri arasında kalan alan sonraları muhafız kışlası, ahır ve depo olarak

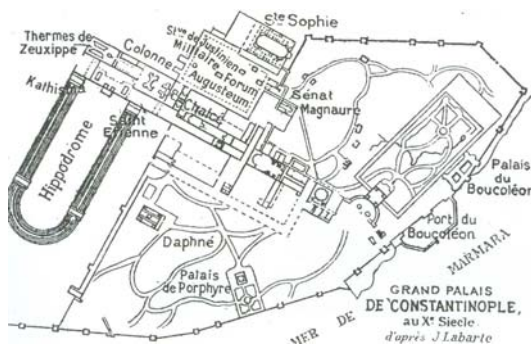
⁹⁹ E. Yücel, "Sultanahmet'in Dünü, Bugünü", *İstanbul*, Sayı 49, Nisan 2004, 33

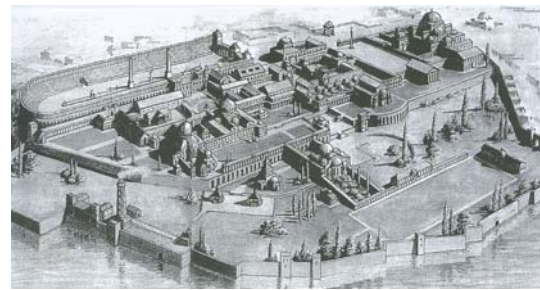
Harita 3.3. Thiers tarafından yapılan ve Ebersolt'un kitabında bulunan Büyük Saray ve Hipodrom'un planı
C. E. Arseven, *Eski İstanbul*, 1989, 170

kullanılmıştır. 5. yy.da sarayın batısına Bukaleon Sarayı inşa edilmiştir. (Bkz. Harita 3.3.-3.4.-Resim 3.2.)

Nika isyanında (532) çıkan yangından dolayı zarar gören saray mekanları yeniden yapılmıştır. Ayasofya ile arasındaki revaklar sayesinde saray, Ayasofya'nın üstündeki imparatorluk odalarına bağlanmıştır. Sonraki dönemlerde saray batıya doğru genişlemeyi sürdürmüştür. 13. yüzyılda Latin işgalinden sonra yapı Pharos Kilisesi olarak kullanılmıştır. Kent aynı yüzyılda Latinlerden geri alındıktan sonra Büyük Saray'da oturulmuş, Blakhernai Sarayı yapılıncaya terk edilmiştir. 14.-15. yy.da zindan olarak kullanılmıştır.

Harita 3.4. Laberte'le göre Büyük Saray ve Hipodrom'un planı
C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1989, 151

Resim 3.2. Büyük Saray'ın tahmini rekonstrüksiyonu
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 80

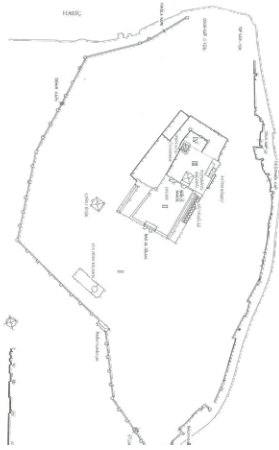
İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle onarım ve yeni yapılanmalar öncelikle Hipodrom'un çevresinde yoğunlaşmıştır. Hipodrom'un adı At Meydanı olarak değiştirilmiş ve alanda büyük törenler, eğlenceler yapılmıştır. Ayasofya, camiye dönüştürülmüş baş ibadet merkezi olmaya devam etmiştir.¹⁰⁰

Topkapı Sarayı, Bizantion Kenti'nin Akropolis tepesine inşa edilmiştir. Saray arazisi içinde yer alan deniz surları sağlamlaştırılmış, yeni kara suru inşa edilmiştir. Saray, sürekli değişen ve eklenerek büyüyen bir yapılar topluluğudur.¹⁰¹ Saray, çevresine yapıların dizildiği dört avludan oluşmuştur. Bab-ı Humayun Kapısı'ndan girilen 1. avluda, depolar, ahırlar, atölyeler, hastane yer almaktaydı. Bab-üs Selam Kapısı'ndan geçilen 2. avluda, devlet törenleri yapılıyor ve Divan, Hazine, Kubbealtı, Adalet Kasrı ve mutfaklar yer alıyordu. 3. avluda, Arz Odası,

¹⁰⁰ E. Yücel, "Sultanahmet'in Dünü, Bugünü", **İstanbul**, Sayı 49, Nisan 2004, 35

¹⁰¹ D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 205-208

Fatih Köşkü, Has Oda, İçoğlanlar ve Akağalar koğuşu, Enderun ve Harem bulunmaktaydı. Ağalar Cami ve III. Ahmet Kütüphanesi alana sonraki dönemlerde eklenmiştir. 4. avlunun çevresinde, Mecidiye, Bağdat, İftariye ve Revan Köşkleri ile Lale Bahçesi yer alıyordu.¹⁰² Sarayın ana binasından ayrı yapılan köşkler, Yalı, Sepetçiler, İncili, Topkapı, Alay, Mermer, Yeni ve Arap Köşkleri idi. (Bkz. Harita 3.5.– Resim 3.3.)

Resim 3.3. Topkapı Sarayı'nın sahilden görünüşü
M. Özçakı

Harita 3.5. Topkapı Sarayı ve surları
D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 206

Türklerin kenti almalarından itibaren Büyük Saray alanı, halkın yerleşim merkezi olmuştur. Daphne, Kathisma Sarayları ve hipodrom çevresinde büyük saraylar yapılmıştır. 1609–1617 yıllarında sarayların bazıları yıkılarak, Sultanahmet Cami inşa edilmiştir. Hipodrom dışındaki tüm alanlar, ahşap konutlarla kaplanmıştır. 1871 ve 1910 yıllarında iki aşamalı olarak deniz surlarının içinden demiryolu geçirilmiştir.

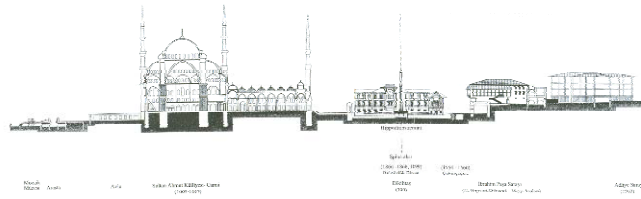
Resim 3.4. Sultanahmet Cami çevresinin 19. yy. sonlarındaki ahşap konutlarla kaplı görüntüsü
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 474

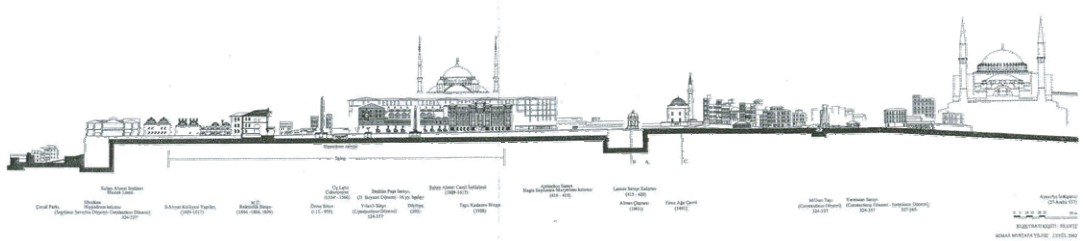
Resim 3.5. Sultanahmet Cami çevresinin 1930 yılında, yangın sonrası görüntüsü
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 474

¹⁰² "Topkapı Sarayı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

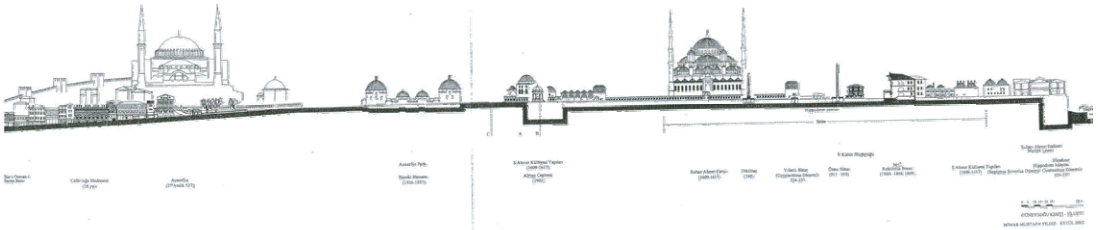
Osmanlı döneminde alanda çok yoğun olan konutlar, 20. yüzyılda çıkan yangın sonrası yıkılmıştır.¹⁰³ (Bkz. Resim 3.4.-3.5.) Eski konut alanları günümüzde park olarak kullanılmaktadır. Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinin bir bölümü halka açılmış ve Gülhane Parkı adını almıştır. Topkapı Sarayı'nın çevresindeki Bizantion kenti kalıntılarının çok küçük bir kısmı gün ışığına çıkartılmıştır. Tarihi Yarımada'nın trafik yükünü azaltmak için sahil yolu geçirilmiş ve alanın denizle olan bağı koparılmıştır.

Harita 3.6. Hipodrom'un enine kesiti
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 110

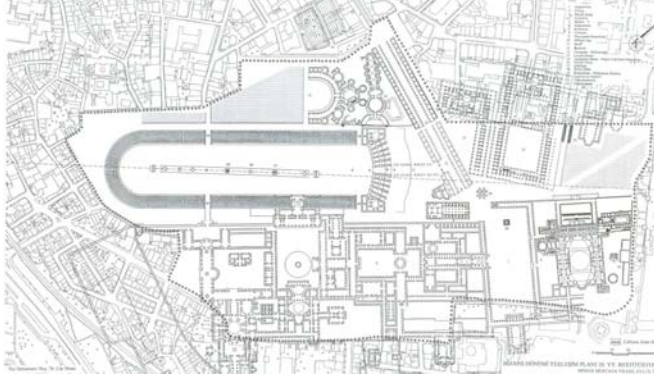
Harita 3.7. Hipodrom'un boyuna kesiti, batıya Mese'ye bakış
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 111

Harita 3.8. Hipodrom'un boyuna kesiti, doğuya Sultanahmet Cami ve Ayasofya'ya bakış
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 112

¹⁰³ P. Sarıöz, **Bir zamanlar İstanbul**, 1996, 29

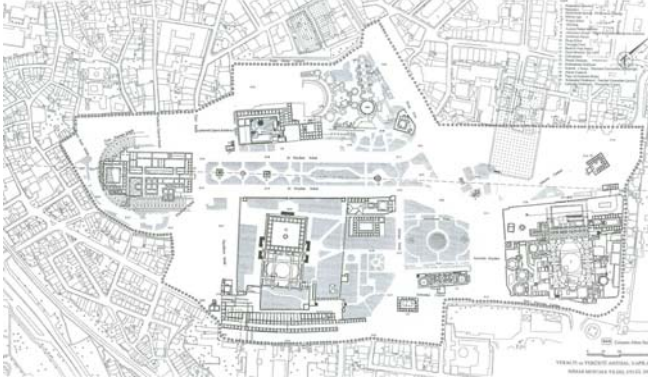
Tablo 3.1. Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresinin zaman içindeki değişimi
M. Yıldız, **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, 2002, 102–105

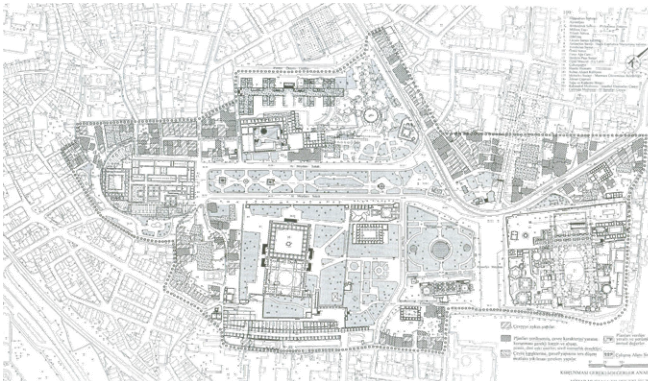
Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresinin **10. y.y.da Bizans dönemindeki durumu**

Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresinin **19. y.y.da Osmanlı dönemindeki durumu**

Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresindeki **yeraltı ve yer üstü anıtsal yapılar**

Sultanahmet Meydanı ve yakın çevresinin **mevcut durumu**

3.2. SULTANAHMET BÖLGESİNDEKİ SERGİLEME ALANLARI

Sultanahmet bölgesi karmaşık yani arkeolojik, tarihsel ve kentsel sit özelliklerini bir arada gösterir. Bizantion ve Bizans'tan kalan kalıntıları barındırdığından dolayı arkeolojik; kuruluşundan itibaren kentin yönetim merkezi olduğundan ve önemli tarihsel olaylara tanıklık ettiğinden tarihsel; Osmanlı dönemi yapılarını barındırdığı ve günümüzde de yaşam alanı olduğundan kentsel sittir. Alan pek çok anıtsal yapıya ev sahipliği yapmaktadır. (Bkz. Resim 3.6.-3.7.)

Sultanahmet bölgesindeki açık sergileme alanları, yeraltı ve yerüstü zenginliklerine, tarihsel verilere, geçirdiği değişime, günümüzdeki kullanımına, mevcut imar planlarına, gelecek için düşünülen değişikliklere, mevcut sergileme elemanlarına ve planlanan sergileme çeşidine göre birimlere ayrılmıştır. Ortak özellik gösteren birimler aynı grup içinde incelenmiştir. Alanın sınıflara ayrılması inceleme ve değerlendirme aşamalarında kolaylık sağlamaktadır.

Sultanahmet bölgesindeki sergileme alanları, mimari değerler ve çevreleri, tarihi kalıntılar ve kazı alanları, açık alanlar ve parklar, binalarla çevrelenmiş alanlar, çizgisel kurgular ve yakın çevreleridir. (Bkz. Tablo 3.2.)

Resim 3.6. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
Ç. Gülersoy, **İstanbul Şarkısı**, 1987, 14

Sahil yolunun yapımından sonra alanın deniz ile bağlantısı azalmıştır. Deniz surlarının dışında, geniş yeşil alanlar oluşmuştur. Yeşil alanlar, park, çocuk oyun alanı, çay bahçesi olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.7. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
D. Kuban, **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, 1998, 40

Alandaki yapım faaliyeti günümüzde de sürmektedir. Zaman içinde yıkılan ahşap konutların yerine betonarme yapılar yapılmaktadır. Sultanahmet, Müzeler bölgesi olmasının yanı sıra iskan bölgesi olma özelliğini de korumaktadır.

Tablo 3.2. Sultanahmet bölgesindeki sergileme alanları

BÖLÜM	ALT BÖLÜM	İNCELENELEN ALAN	İNCELENELEN KISIM	TOPRAK ÜSTÜNDE KALINTI		TOPRAK ALTINDA KALINTI		KALINTILAR HANGİ DÖNEMİN			KALINTILARIN AIT OLDUĞU BİNA	GÜNÜMÜZDE ALANIN KULLANIMI	MEVCUT TAŞINABİLİR SERGİLEME ELEMANLARI	
				VAR	YOK	VAR	YOK	BİZANTION	BİZANS	OSMANLI				
MİMARİ DEĞERLER VE YAKIN ÇEVRELERİ	SERGİLENECEK OBJE OLAN BİNALAR VE YAKIN ÇEVRELERİ	AYASOFYA	BAHÇESİ	X		X		X			AVLU, MEDRESE	SERGİLEME	YAPI ELEMANLARI, MEZARLAR	
			ASIL GİRİŞ		X								ÇAY BAHÇESİ	
			AUGUSTEION MEYDANI		X			X				AUGUSTEION MEYDANI	TAŞIT YOLU VE OTOPARK	
			SOĞUKÇEŞME SOKAĞI		X								PANSİYON, LOKANTA, KÜTÜPHANE	
	MÜZELER VE YAKIN ÇEVRELERİ	SULTANAHMET CAMİ	SULTANAHMET CAMİ	CAMININ KUZEVİNDEKİ MEYDAN	X		X			X		ZEUKSİPPUS HAMAMLARI	PARK	
				CAMI ARASTA ARASI	X		X			X		SULTANAHMET KÜLLYESİ	OTOPARK	
				MÜZENİN BAHÇESİ		X			X			BÜYÜK SARAY	SERGİLEME	YAPI ELEMANLARI
		BİNA KALINTILARI VE YAKIN ÇEVRELERİ	HIPODROM	HIPODROM	MÜZENİN BAHÇESİ	X		X				BİZANTION KENTİ YAPILARI	SERGİLEME	YAPI ELEMANLARI, MEZARLAR
					YARIŞ ALANI	X		X				HIPODROM	PARK VE ARAÇ YOLU	
					SPHENDONE'NİN GÜNEYİ	X		X					ÇAY BAHÇESİ VE OTOPARK	
TARİHİ KALINTILAR VE KAZI ALANLARI		LAUSOS VE ANTIOKHOS SARAY KALINTILARI		X		X				LAUSOS VE ANTIOKHOS SARAYLARI	PARK	SÜTUNLAR, M. A. ERSOY'UN BÜSTÜ		
			BÜYÜK SARAY'IN PİTTİKIA BÖLÜMÜ	X		X				BÜYÜK SARAY	KAZI ALANI			
AÇIK ALANLAR VE PARKLAR		GÜLHANE PARKI		X		X				ZEUKSİPPUS HAMAMI	PARK			
			AYASOFYA, SULTAN AHMET CAMİ ARASI		X		X			BİZANTION KENTİ YAPILARI	PARK	HEYKELLER		
BİNALARLA ÇEVRELENMİŞ ALANLAR		III. AHMET ÇEŞMESİ		X		X					MEYDAN			
			SULTANAHMET ARASTASI		X		X			BÜYÜK SARAY	MEYDAN			
ÇİZGİSEL KURGULAR VE YAKIN ÇEVRELERİ		DENİZ SURLARI		X		X				SARAYLAR, KOŞKLER	YÜRÜYÜŞ VE ARAÇ YOLU	YAPI ELEMANLARI, TURGUT REİS HEYKELİ		
				X		X								

3.2.1. Mimari Değerler ve Yakın Çevreleri

Mimari değerler, sergilenecek obje olan binalar, müzeler ve bina kalıntıları olarak üç başlık altında incelenmiştir. (Bkz. Resim 3.8.-3.9.)

Sergilenecek obje olan binalar, anıtsal yapılardır. Halkın gözünde taşıdıkları önemden, belli bir dönemin yapı tekniğini yansıttıklarından iç mekanları değiştirilmeden korunmuş ve müze olarak gezilen yapılardır. Ayasofya ve Sultanahmet Cami bölgedeki sergilenecek objedir.

Müzeler, taşınır kültür varlıklarının sergilenmesi amacıyla kullanılırlar. Tüm objelerin sergilenmesinde kapalı alanlar yeterli değildir, müze bahçesi de dış hava şartlarına dayanıklı nesnelere sergilenmesinde kullanılır. Bölgede, Arkeoloji ve Mozaik müzeleri bulunmaktadır.

Bina kalıntıları tarihi yapıların yıkılması sonucu günümüze ulaşan, toprak altında veya toprak üstündeki değerlerdir. Bina kalıntıları başlığı altında Hipodrom incelenmektedir. Hipodrom arkeolojik bir yapı olmasının yanı sıra üzerine inşa edilen anıtsal yapılar ve çevresindeki kentsel site ait yapılar ile birlikte değerlendirilmelidir.

Resim 3.8. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
Ç. Gülersoy, *Nasıl Bir İstanbul?*, 1990 ,64-65

Sultanahmet bölgesi çok önemli arkeolojik kalıntılara ev sahipliği yapmaktadır. Ancak alana başta turist otobüsleri olmak üzere çok sayıda araç girmektedir. Konutları Tarihi Yarımada dışında olan ve bölgede çalışan esnaf, gündüzleri alana araçlarıyla gelmekte ve tarihi anıtların çevresi otopark olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.9. Sultanahmet bölgesinin hava fotoğrafı
E. Gürsel, “Sultanahmet Düzenlemesi”, *İstanbul*, 1993, 51

Trafik yolları zamanla oluşan boşlukları parçalamaktadır. Böylece birbirinden kopuk; düzenleniş biçimleri, oturma düzenleri ve peyzaj öğeleri açısından farklılık gösteren çok sayıda meydan ve park oluşmuştur.

3.2.1.1. Yakın Çevreleriyle Birlikte Sergilenecek Binalar

Sultanahmet bölgesinde sergilenecek obje olan binalar Ayasofya ve Sultanahmet Cami'dir. Taşıdıkları anlam, mimari değerleri, belli bir dönemi yansıtmaları açısından yapılar korunmakta ve yakın çevreleriyle birlikte sergilenmektedirler.

Ayasofya, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde kentin ana ibadet mekanı olmuştur. Hükümdarlar tarafından kullanılmıştır. Sultanahmet Cami içindeki çinileri, altı minareli yapısı, estetik görünüşüyle önemli bir yapıdır. İki yapı da bölgeyle özdeşleşmiş ve simge haline gelmiştir.

Yapıların çevreleri eski dönemlerde yoğun olarak ahşap konutlarla çevrelenmişti. Günümüzde yapıların yıkılması ile geniş meydanların içinde yer almışlardır. Ancak yakın çevrelerinin araç trafiğine açılması ve otopark olarak kullanılması, algılanmalarını kesintiye uğratmakta ve zorlaştırmaktadır.

Ayasofya'nın yakın çevresindeki sergileme alanları, girişi, bahçesi, Augusteion Meydanı ve Soğukçeşme Sokağı'dır. (Bkz. Resim 3.10.)

Sultanahmet Cami'nin yakın çevresindeki sergileme alanları, cami'nin kuzeyindeki meydan ve cami arasta arasındır. (Bkz. Resim 3.11.)

Resim 3.10. Ayasofya'nın güney cephesinin görünüşü
M. Özçakı

Yapının asıl girişi batı bölümünden olmasına rağmen günümüzde güney cephesi kullanılmaktadır. Yıkılan ahşap konut dokusunun oluşturduğu geniş meydan girişin değişmesindeki en büyük nedendir.

Resim 3.11. Sultanahmet Cami'nin doğu cephesinin görünüşü
M. Özçakı

Arasta, Sultanahmet Cami'nin 3-4m aşağı kotundadır. Cami arastanın üzerinden yükseliyor gibi bir izlenim vermektedir.

A. Yakın Çevresiyle Ayasofya

Ayasofya, bulunduğu yere inşa edilen üçüncü kilisedir. Yapı, Büyük Saraya sütunlu bir geçiş ile bağlıydı. Binanın altında büyük bir sarnıç olduğu düşünülmektedir. Ayasofya ile birlikte Patrikhane, vaftizhane ve Augusteion Meydanı inşa edilmiştir.

Ayasofya, ahşap çatılı bazilika tipi yapılar ile kagir kubbeli merkezi tipteki yapıların birleşimidir. İç ve dış olmak üzere iki narteksi vardır. Ana mekanı, dört büyük taşıyıcı ayakla yan neflerden ayrılmıştır. Ana mekanı örtmek için bir kubbe yapılmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı devrinde kilise kentin ana camisi olur ve yanına medrese yapılır. Camiye iki minare eklenir. Sinan tarafından (1573) onarılır ve camiye 24m'den daha yakın, çoğu konut olan binalar yıktırılır. Patrikhanenin yerine türbeler yapılır. Eski vaftizhane (17. yy.da) türbeye dönüştürülür. Güney köşesine sebil yapılır. Bahçesine (18.yy.da) kütüphane, imaret ve şadırvan inşa edilir.¹⁰⁵ (Bkz. Resim 3.12.-3.13.)

Yapı 1935 yılından itibaren müze olarak kullanılmaktadır. Medrese yıkılmış, kalıntıları görülebilmektedir.

Resim 3.12. Ayasofya'nın Osmanlı döneminde çizilmiş gravürü
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 33

Osmanlı döneminde yapıya minareler eklenmiş ve kentin ana camisi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının yakın çevresi ahşap konutlarla çevrelenmiştir. Bölgedeki tek meydan, at meydanı olarak adlandırılan Hipodrom'dur.

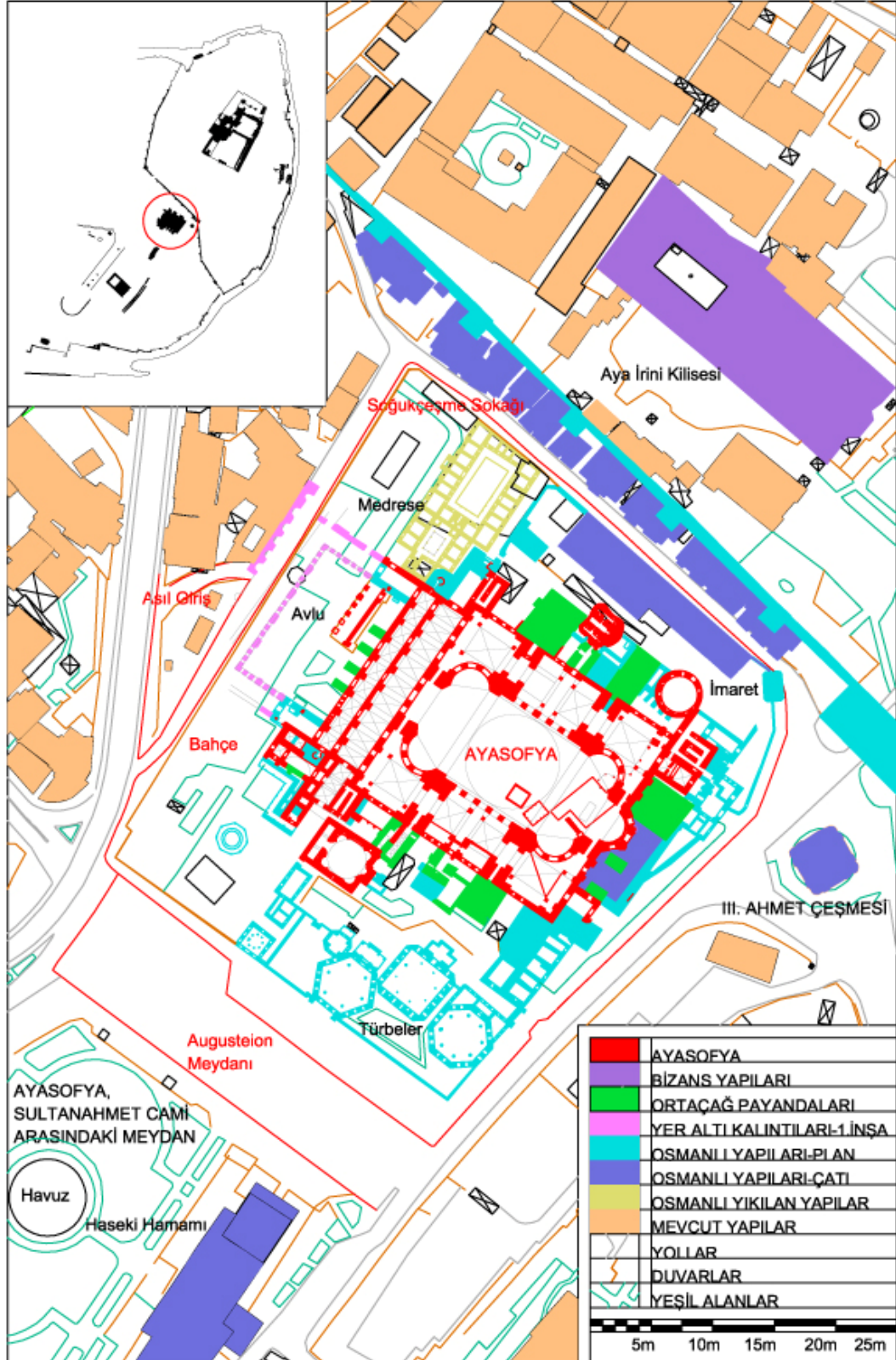

Resim 3.13. T. Allom'un Ayasofya ve III. Ahmet Çeşmesi'ni gösteren gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 34

III. Ahmet Çeşmesi'nin bulunduğu meydan Ayasofya Meydanı olarak adlandırılmaktadır.

¹⁰⁴ "Ayasofya", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹⁰⁵ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 84-96

Plan 3.1. Ayasofya ve yakın çevresindeki sergileme alanları
 Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 90
 Özgün çizim M. Özçakı

A.a. Ayasofya'nın Girişi

Ayasofya'ya batısındaki revaklı avludan girilmekteydi. Günümüzde revaklı avlu yıkılmıştır. Yerine betonarme yapılar yapılmış, bir kısmı da çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Eski girişi dar bir patika ve görkemli bir Osmanlı çeşmesi göstermektedir.

Yapıya günümüzde Sultanahmet Cami'ne bakan güney bahçe kapısından girilmektedir. Uygulama yapının tarihsel özellikleriyle bağdaşmamaktadır. (Bkz. Resim 3.14.)

Resim 3.14. Ayasofya'nın asıl girişi M. Özçakı

Ayasofya'nın gerçek girişi nitelsiz betonarme yapılarla sarılmış durumdadır. Dar bir patika ve görkemli bir çeşme girişi anımsatmaktadır.

A.b. Ayasofya'nın Bahçesi

Ayasofya'nın bahçesi bir paravan ile ikiye ayrılmıştır.

Bahçenin bir bölümü açık sergileme alanı olarak kullanılmaktadır. Alanda, Sultanahmet bölgesindeki yıkılan yapıların kalıntıları sergilenmektedir. (Bkz. Resim 3.15.)

Bahçenin diğer bölümü ziyaretçiler tarafından kullanılmıyor. Bu bölümde yıkılan medresenin temelleri; başka yerlerden getirilmiş Bizans mezarları ve Osmanlı mezar taşları bulunmaktadır. Alan ayrıca itfaiye araçlarının park yeri olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.15. Ayasofya'nın sergileme amaçlı kullanılan bahçesi M. Özçakı

Ayasofya'nın bahçesinde sadece yakın çevredeki değil, sur çevresindeki yapıların mimari elemanları da sergileniyor. Bahçede ağırlıklı olarak sütunlar ve sütun başlıkları bulunuyor.

A.c. Augustaion Meydanı

Meydanın yapımı 2. yy.dır. 193–211 yıllarında meydanın çevresine revaklar inşa edilmiştir. Meydanın büyüklüğü ve Ayasofya ile arasındaki mesafe bilinmemektedir.

Doğusunda Senato Binası, güneyinde Büyük Saray yer almaktaydı. Revaklarının altında hâkimler davalara bakarlardı. Revaklar, Ayasofya ve Büyük Sarayı birbirine bağlardı.

106

Günümüzde meydanın bir bölümü trafiğe açılmış ve otopark olarak kullanılmaktadır. Meydanın eski halini anımsatacak hiçbir iz kalmamıştır. (Bkz. Resim 3.16.)

Resim 3.16. Ayasofya'nın güneyindeki meydan
M. Özçakı

Meydan turist otobüslerinin durakladığı, yolcu indirip bindirdiği yerdir. Alanda otobüsler, otomobiller ve insanlar birbirinin içine geçmiş durumdadır.

A.ç. Soğukçeşme Sokağı

Soğukçeşme Sokağı, Ayasofya ile Topkapı Sarayı surları arasında olup 12 evle, 1 Roma sarnıcından oluşmaktadır. 18. yy.'da biçimlendiği düşünülmektedir. Sokak, Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nda çalışan kişiler için inşa edilmiştir.

Yapılar, 1986 yılında restore edilmiştir. Soğukçeşme Sokağı, 9 pansiyon, 1 kitaplık, 1 personel evi, lokanta haline getiren sarnıç ve 1 özel mülke ait evden oluşmaktadır.

¹⁰⁷ (Bkz. Resim 3.17.)

Resim 3.17. Soğukçeşme Sokağı'nın restorasyondan sonraki görünümü
M. Özçakı

Ayasofya'nın yakınındaki sokağın korunması Osmanlı dönemi yaşayışı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Dini yapı, çevresindeki konut dokusuyla birlikte sergilenmektedir.

¹⁰⁶ D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 73–77

¹⁰⁷ "Soğukçeşme Sokağı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

B. Yakın Çevresiyle Sultanahmet Cami

Sultanahmet Cami'nin yerinde, Bizans döneminde Büyük Saray bulunuyordu. Osmanlı döneminde alanda önemli kişilerin sarayları inşa edilmiştir. Sultan I. Ahmet (16. yy.da) Osmanlı saraylarından beş tanesinin üzerine Sultanahmet Külliyesi'ni inşa ettirmiştir.¹⁰⁸

Sultanahmet Külliyesi, cami, hünkar kasrı, medrese, türbe, sebil, sıbyan mektebi, darüşşifa, tımarhane, Hipodrom'un Sphendone'sının üzerindeki imaret yapıları, Arasta Sokağı'ndaki çarşı ve sebilhane ile hamamdan meydana gelmiştir. Külliyenin mimarı, Sedefkâr Mehmed Ağa'dır.¹⁰⁹

Caminin merkezi bir yapısı vardır. Dört tarafındaki yarım kubbeler ile desteklenmiş bir kubbesi vardır. Dördü camiye bitişik ve üç şerefeli, ikisi avlu duvarı üzerinde ve iki şerefeli olmak üzere toplam altı minaresi vardır. Osmanlı mimarlığında ilk ve tek altı minareli camidir. Caminin içi mavi çiniler, renkli camlar ve ahşap işçiliği ile bezenmiştir. İznik'te yapılan 20.000'i aşkın çininin mekana verdiği renkten dolayı "Mavi Cami" olarak da bilinir.¹¹⁰ (Bkz. Resim 3.18.-3.19.)

Resim 3.18. C. Biseo'nun Sultanahmet Cami ve At Meydanı gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 124

Caminin asıl girişi At Meydanı'ndaki kapılarından. Günümüzde Ayasofya'ya bakan kapısı ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.

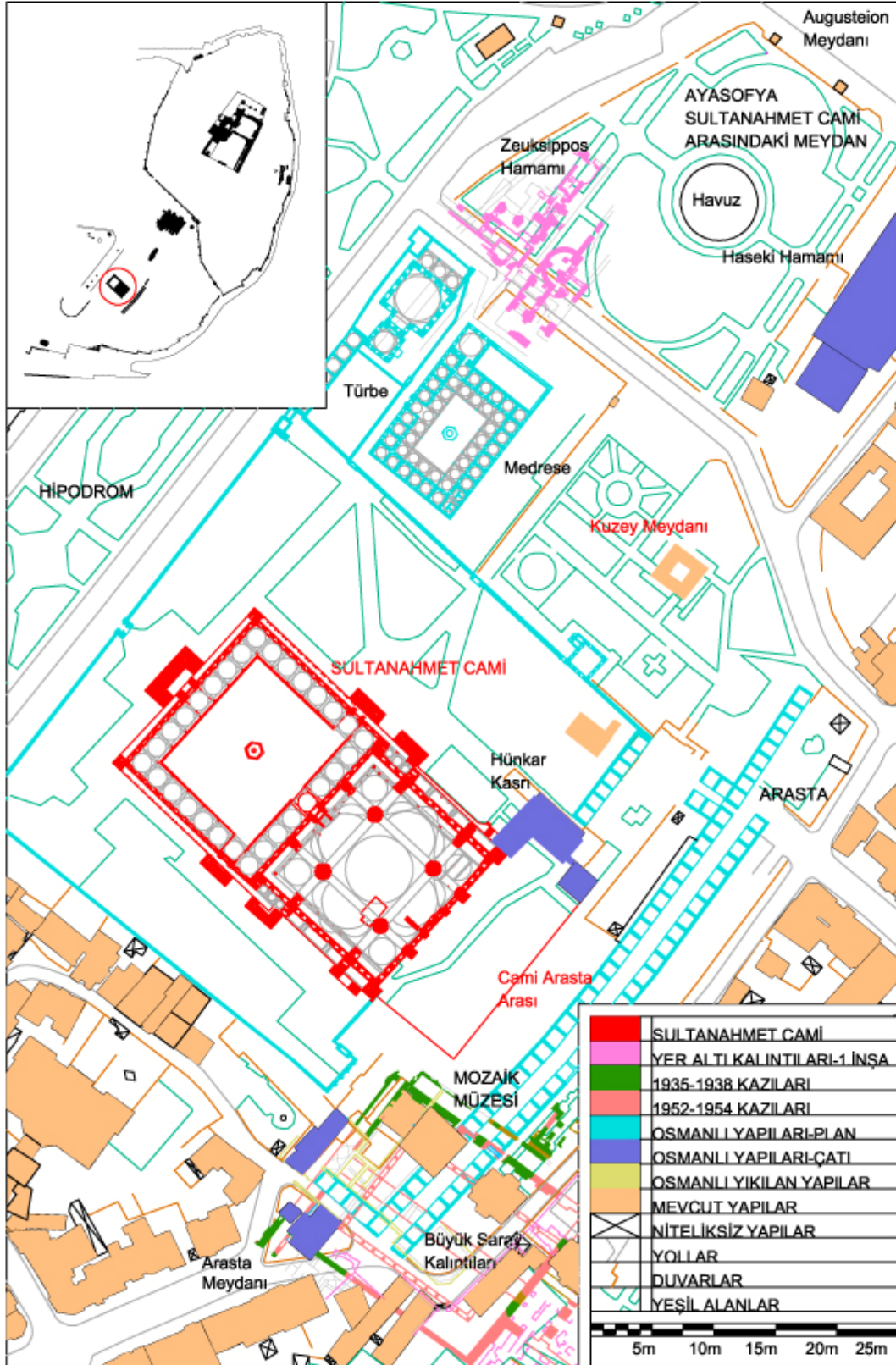
Resim 3.19. Sultanahmet Cami'nin kuzey cephesinin görünümü
M. Özçakı

Yoğun kalabalıkları ağırlayan banklar ve cami'nin görünüşü

¹⁰⁸ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 470

¹⁰⁹ "Sultan Ahmet Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹¹⁰ A.g.m., 1994

Plan 3.2. Sultanahmet Cami ve yakın çevresindeki sergileme alanları
Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 51, 231, 471 ; "Sultan Ahmet Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

B.a. Sultanahmet Cami'nin Kuzey Meydanı

Meydanı, güneyde Sultanahmet Cami, batıda medrese, kuzeyde taşıt yolu sınırlamaktadır.

Alan, önce Bizans saraylarına ardından Osmanlı konutlarına ev sahipliği yapmıştır. Zaman içerisinde yapıların yok olmasıyla günümüzdeki halini almıştır.

Meydan, günümüzde park olarak kullanılmaktadır. Anfitiyatroyu andıran bank dizisi, Ayasofya'yı ve Sultanahmet Cami'ni seyretmek isteyen yoğun kalabalıklar tarafından kullanılmaktadır. (Bkz. Resim 3.20.)

Resim 3.20. Sultanahmet Cami'nin kuzeyindeki meydan
M. Özçakı

Alanda kalabalık gruplar tarafından kullanılan bir bank dizisi, pergolalar ve bitkilerle oluşturulmuş çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır.

B.b. Sultanahmet Cami Arasta Arası

Alanı, Sultanahmet Cami ve Arasta sınırlamaktadır. Caminin zemin, arastanın ise çatı kotundadır. Alana, Arasta Meydanı'ndan ve hünkar kasrının altındaki geçitten ulaşılmaktadır.

Günümüzde bölgede çalışan insanların araçlarını park ettikleri bir otopark görünümündedir. (Bkz. Resim 3.21.) Yıkılan külliye binalarının kalıntılarının içinde de tavuk yetiştirilmektedir.

Sultanahmet Cami, külliye yapılarından olan hünkar kasrı ve Ayasofya alandan görülebilmektedir.

Resim 3.21. Sultanahmet Cami ve arasta arasındaki otopark
M. Özçakı

Arastanın restorasyonunda inşa edilen betonarme çatısının üzerinde yürünebiliyor.

3.2.1.2. Yakın Çevreleriyle Müzeler

Sultanahmet bölgesindeki müzeler, Türk İslam Eserleri, Topkapı Sarayı, Mozaik ve Arkeoloji Müzeleri'dir.

Topkapı Sarayı ve Türk İslam Eserleri Müzeleri'nin yakın çevrelerinde açık sergileme alanları bulunmadığından, bu bölümde incelenmemişlerdir. İbrahim Paşa Sarayı müzeye çevrilip Türk İslam Eserleri Müzesi adını almıştır. Yapıda ağırlıklı olarak halılar ve kilimler sergilenmektedir. Osmanlı dönemi saraylarından olan Topkapı, müze olarak ziyarete açılmıştır.

Bahçesi sergileme amacıyla kullanılan müzeler, Mozaik ve Arkeoloji Müzeleridir. Yapılar müze olarak tasarlanmış ve arkeolojik taşınabilir kültür varlıklarını barındırmaktadırlar.

Mozaik Müzesi'nde Büyük Saray'a ait mozaikler sergilenmektedir. (Bkz. Resim 3.22.) Müze binası, arkeolojik çalışmaların sonucunda alanda bulunan mozaikleri koruyacak şekilde inşa edilmiştir.

Arkeoloji Müzesi, Topkapı Sarayı'nın bahçesinin içindedir. Sadece İstanbul'daki değil Osmanlı topraklarından getirilen arkeolojik mirası sergilemektedir. (Bkz. Resim 3.23.)

Resim 3.22. Mozaik Müzesi'nin girişindeki bahçe
M. Özçakı

Girişin iki yanında sütunlar ve sütun başlıkları sergileniyor. Sütunların çimler üzerinde sergilenmesiyle sergi alanı ve dolaşım yolu birbirinden ayrılmıştır. Arastanın duvarı da sergiye dokulu bir fon oluşturmaktadır. Bahçeyi yoldan ayıran duvar ve demir korkuluk çok alçak yapıldığı için yoldan geçen insanlar bahçeyi görebilmektedir.

Resim 3.23. Arkeoloji Müzesi'nin girişi
M. Özçakı

Yapının girişi eski Ege Uygarlıklarının tapınaklarını anımsatıyor. Yapı sanki içindeki koleksiyonu dışarı yansıtıyor. Müzenin bahçesi de açık sergileme alanı olarak kullanılıyor.

A. Yakın Çevresiyle Mozaik Müzesi

Alana, Bizans döneminde İmparator Sarayı, Osmanlı döneminde Sultanahmet Külliyesi'nin Arastası inşa edilmiştir. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda, Büyük Saray'ın mozaikle kaplı zeminine ulaşılmıştır. Müzenin mozaik zeminin üzerine, onu koruyacak şekilde yapılmasına karar verilmiştir.

Mozaik Müzesi'nde Büyük Saray'ın 143 mozaik panosu ile çevreden toplanmış mimari elemanlar teşhir edilmektedir. Müze arastanın ortasından geçen yol ile ikiye ayrılmış, alttan geçen dehlizle iki kütle birbirine bağlanmıştır. Müzenin çatıları demir taşıyıcıdır. Çatıların üzerinde doğal ışık almayı sağlayan fenerler vardır.¹¹¹ (Bkz. Resim 3.24.) Yapı Üç kare formun birleşmesinden oluşmaktadır. Dikkat çekmeyen mimarisi ve müze aydınlatma ilkelerinin uygulanışı açısından, iyi tasarlanmış bir yapıdır.

Müzenin giriş bahçesi sergileme amacıyla kullanılmaktadır. Alanda mermer sütun kalıntıları sergilenmektedir. Mozaikler dış hava şartlarına dayanıklı olmadıklarından bahçede sergilenmemektedir.

Müzenin bahçesinin kuzeyindeki alan otopark olarak kullanılmaktadır. (Bkz. Resim 3.25.)

Resim 3.24. Mozaik Müzesi'nin Çatısı
M. Özçakı

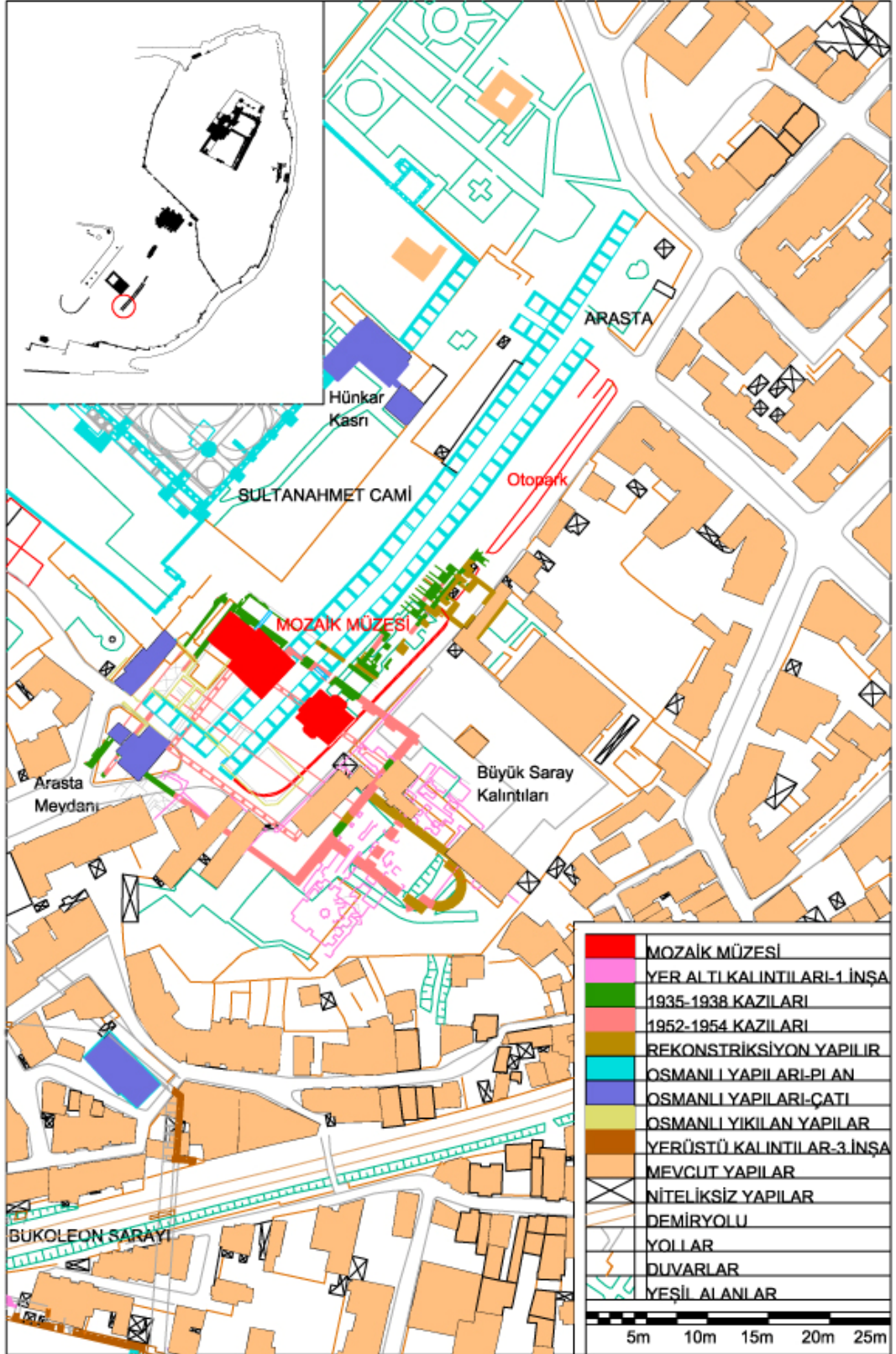
Müze, tek katlı, alandaki tarihi yapılar gibi kare formu ve çevreye uyumlu bir renktedir. Yapı ışığın tümünü çatısındaki fenerlerden almaktadır. Yapıyla ilgili tek sorun girişinin kolay ulaşılır olmamasıdır.

Resim 3.25. Mozaik Müzesi'nin kuzeyindeki otopark
M. Özçakı

Otopark ve müzenin girişi birbirinden arastaya girişi sağlayan yaya yoluyla ayrılmıştır.

¹¹¹ "Mozaik Müzesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.3. Mozaik Müzesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları
 Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 231, 471; "Sultan Ahmet Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

B. Yakın Çevresiyle Arkeoloji Müzesi

Alexander Vallauray tarafından tasarlanan yapı, 1891–1907 yıllarında inşa edilmiştir. Yapı, son derece klasik bir plan şeması ve neogrek bir cephe sistemine sahiptir. Zamanla yetersiz kalan müze binası, doğusuna yapılan çağdaş ekle genişletilmiştir.

Müze koleksiyonunda bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer alan değişik kültürlerle ait zengin ve çok önemli eserler bulunmaktadır.¹¹²

Yapıyla aynı avluda Çinili Köşk ve Eski Şark Eserleri Müzesi yer almaktadır. Çinili Köşk, Topkapı Sarayı köşklerinden biridir. Eski Şark Eserleri Müzesi, Güzel Sanatlar Akademisi olarak tasarlanmış sonra müzeye çevrilmiştir. Dokuz salondan oluşmaktadır.¹¹³ Batısındaki oturma alanından Gülhane Parkı seyredilmektedir.

Müzelerin oluşturduğu avluda çok sayıda arkeolojik eser bulunmaktadır. Eserlerin bir kısmı beton blokların üzerinde sergilenmektedir. Ziyaretçilerin dolaşım yolu gözetilerek bahçe düzenlenmiştir. Avluda yaz aylarında müze ziyaretçileri tarafından kullanılan bir çay bahçesi bulunmaktadır. (Bkz. Resim 3.26.- 3.27.)

Resim 3.26. Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde sergilenen eserler
M. Özçakı

Resimde Çinili Köşk, Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısı ve kafeteryanın çevresinde sergilenen eserler görülüyor.

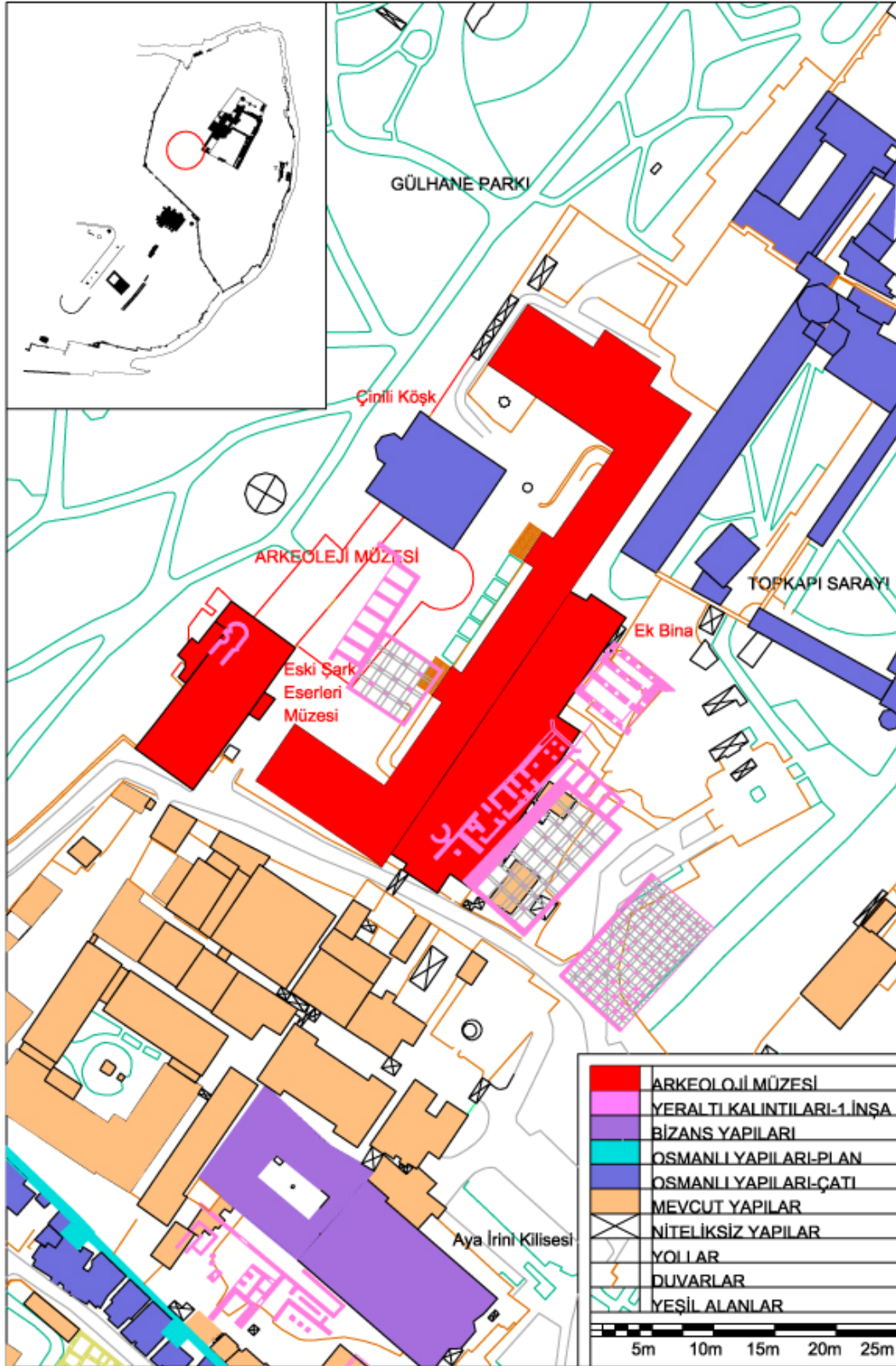

Resim 3.27. Arkeoloji Müze'sinin bahçesindeki sergileme
M. Özçakı

Alt bahçedeki sergileme, önce üst kottan algılanıyor. İnsanlar çimlerin üzerine basarak alanı gezerken, eserler beton kalıplarının üzerinde sergileniyor. Bahçede, tıpkı müze içinde olduğu gibi bir dolaşım yolu belirlenmiştir.

¹¹² “Arkeoloji Müzeleri”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹¹³ “Eski Şark Eserleri Müzesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.4. Arkeoloji Müzesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları
Belediye Haritası; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989
Özgün çizim M. Özçakı

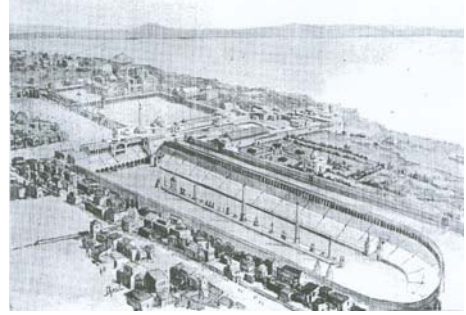
3.2.1.3. Yakın Çevreleriyle Bina Kalıntıları

Bina kalıntıları, Bizans döneminde yapılıp günümüze bazı bölümleri ulaşan yapılardır. Kazı alanlarından farklı arkeolojik sit olmalarının yanında, diğer sit özelliklerini de göstermeleridir. Tüm veriler göz önünde bulundurularak sergileme alternatifleri düşünülmelidir.

Sultanahmet bölgesindeki arkeolojik, tarihsel ve kentsel sit özelliği gösteren, bina kalıntısı Hipodrom'dur. Bizans döneminde yapıldığı ve günümüze bazı bölümleri ulaştığından arkeolojik sit; Osmanlı döneminde üzerine yeni yapılar inşa edildiğinden ve yapılar günümüzde de kullanıldığından kentsel sit ve içinde önemli tarihi olaylar cereyan ettiğinden, tarihsel sit özelliği göstermektedir. (Bkz. Resim 3.28.-3.29.)

Yarışların yapıldığı alan üzerinde üç antik taş bulunmaktadır. Osmanlılar zamanında alana yeni yapılar ve Alman Çeşmesi inşa edilmiştir. Sphendone'nin güneyindeki alanda Osmanlı'nın ahşap konutları bulunmaktaydı, zamanla konutların yıkılması ile bir meydan oluşmuştur.

Hipodrom ve yakın çevresindeki sergileme alanları, yarışların yapıldığı alan ve Sphendone'nin güneyidir.

Resim 3.28. Hipodrom ve Ayasofya çevresinin tahmini restitüsyonu
C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1998, 172

Çizimde Ayasofya'nın güneyinde yer alan Augustion Meydanı ve Ayasofya'nın revaklı giriş avlusu ve avlunun önündeki meydan gösterilmiştir. Hipodrom'un doğusunda Büyük Saray yer almaktadır.

Resim 3.29. 15. yy.da Panvinius tarafından çizilen Hipodrom ve üzerindeki dikilitaşlar
D. Kuban, **Bir Kent Tarihi**, 1996, 77

Çizimde, dikilitaşlar, Hipodrom'un Sphendone'nu ve kapıları, Mese ve konut dokusu gösterilmiştir.

A. Yakın Çevresiyle Hipodrom

Hipodrom'un yapımına 193–211 yıllarında başlanmış, Constantinius (324–337) zamanında tamamlanmıştır. Alanda araba yarışları, hayvan avı ve törenler yapılmaktaydı. Hipodrom'un spinası üzerinde yaklaşık 10 sütun ve duvarında çok sayıda heykel bulunmaktaydı.¹¹⁴ Güneşli havalarda Hipodrom'un üzerine tenteler gerilirdi. Dikilitaşların üzerinde muhtemelen tenteleri bağlamak için makaralar vardı.¹¹⁵

Yapı yaklaşık 420-440m ye 117-125m ölçülerindeydi. Tahminen 80m genişliğinde bir arenası vardı. Alanın güneybatı bölümü, oldukça eğimli araziye düzeltmek için, her biri tonozla örtülü 25 adet hücreden oluşan büyük bir altyapı ile kapatılmıştı. Ortalama 100 000 kişi alabiliyordu.¹¹⁶ (Bkz. Resim 3.30.-3.31.)

Osmanlı döneminde yapının elemanları yeni yapılarda kullanılmıştır. At Meydanı, atlıların oyunları ve kutlama törenleri için kullanılmıştır. Alan pek çok kanlı ayaklanmaya da sahne olmuştur. 16. yy.da Sultanahmet Cami yapılmış, inşaat sırasında çıkan toprakla hipodrom doldurulmuştur. Hipodrom'un üzerine de külliyeinin imareti inşa edilmiştir.¹¹⁷

Resim 3.30. Hipodrom'un Osmanlı dönemindeki kullanımı
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 1, 2002, 219

Osmanlı döneminde hipodrom toprakla doldurulmuştur. Alan halkın kullandığı, içinde ağaçlar bulunan bir park görünümündedir.

Resim 3.31. Hipodrom ve yakın çevresinin günümüzdeki görüntüsü
M. Özçakı

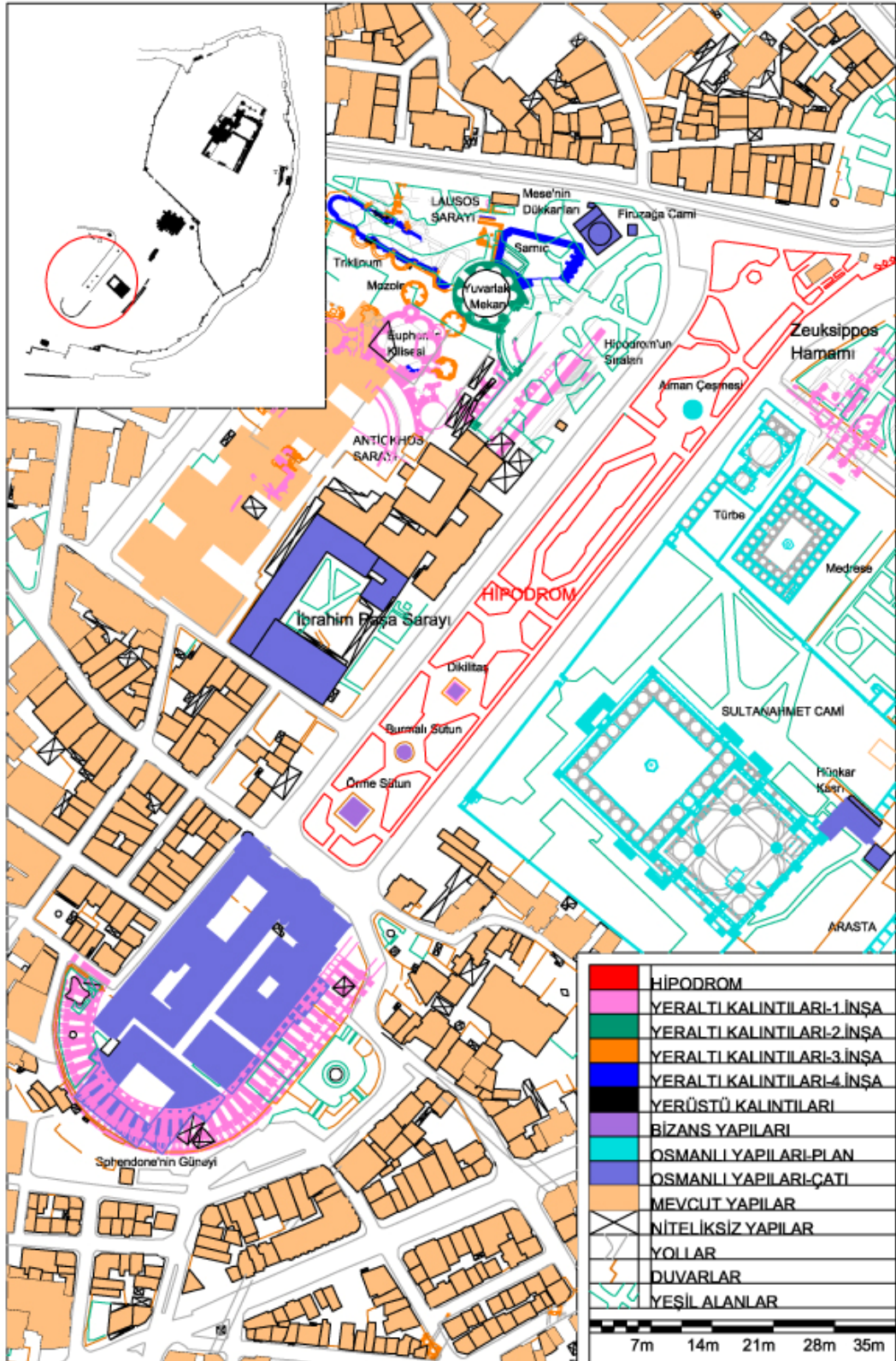
Hipodrom'un üzerindeki külliye yapıları, Endüstri Meslek Lisesi; Eski Nezaret binası ise Marmara Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılmaktadır.

¹¹⁴ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 64, 67,68

¹¹⁵ C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1989, 171

¹¹⁶ W. W. Müller, a.g.k., 69

¹¹⁷ "Sultan Ahmet", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.5. Hipodrom ve yakın çevresindeki sergileme alanları
 Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 51, 67, 124, 471
 Özgün çizim M. Özçakı

A.a. Hipodrom'un Yarış Alanı

Alanın zemin seviyesi, yapıldığı döneme göre 5m daha yukardadır.¹¹⁸ Dikilitaş, Burmalı Sütun ve Örme Sütun günümüze ulaşan antik taşlardır. Sütunların görülebilmesi için çevrelerine çukur açılmıştır. Bugüne kadar yapılan kazılarda Spina duvarına rastlanmamıştır.¹¹⁹ Alman Çeşmesi ise doldurulan zemin kotundadır. (Bkz. Resim 3.32.)

Hipodrom günümüzde araç trafiğine açılmıştır. İç kısmı yeşillendirilmiş ve park olarak kullanılmaktadır. Yapının gerçek boyutu algılanamamaktadır.

Resim 3.32. Alman Çeşmesi ve Ayasofya
M. Özçakı

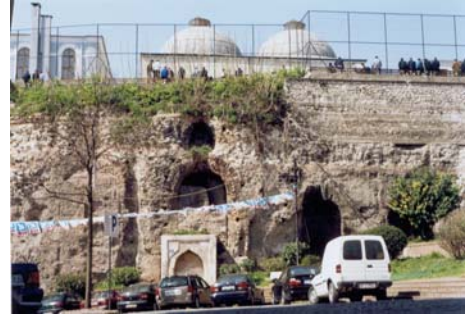
Çeşme, dikilitaşlar gibi Spina aksı üzerindedir. Dikilitaşlardan tek farkı doldurulan zemin üzerinde olmasıdır.

A.b. Sphendone'un Güneyi

Hipodrom'un güney bölümüne Sphendone denmektedir. Yarış arabalarının rahat dönebilmesi için dairesel olarak inşa edilmiştir. Tonozlardan oluşmaktadır.

Osmanlı döneminde Sphendone'a bitişik ahşap konutlar inşa edilmiştir. Günümüzde konutların çoğu yıkılmıştır.

Boşalan alan otopark ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde Sphendone'a bitişik inşa edilen çeşme, günümüzde ayaktaadır. (Bkz. Resim 3.33.)

Resim 3.33. Sphendone'un görünüşü
M. Özçakı

Resimde, Külliye yapıları ve Osmanlı çeşmesi görülüyor. Alan otopark ve çay bahçesi olarak kullanılıyor. Çay bahçesi alana kademeli olarak yerleşmiştir.

¹¹⁸ "Hipodrom", **Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹¹⁹ A.g.m., 1994

3.2.2. Tarihi Kalıntılar ve Kazı Alanları

Sultanahmet bölgesinde bulunan kazı alanları, Lausos, Antiokhos Saray kalıntıları ve Pittakia bölümü kalıntılarıdır. Yapıların tümü Büyük Saray'a aittir.

Sultanahmet arkeolojik sit olmasının yanı sıra, kentsel ve tarihi sitte olduğundan hangi alanların kazılacağı ve bu kazının bölgenin genelini nasıl etkileyeceği önemlidir. Ayrıca kazı alanın, yapılacak masrafa değecek bir önem arz etmesi gerekmektedir.

Lausos, Antiokhos Sarayları'nın bulunduğu alan günümüzde park olarak kullanılmaktadır. Alanın tarihi kimliğini vurgulayan çok az arkeolojik öge yerüstündedir. Osmanlı döneminde inşa edilen Firuz Ağa Cami günümüzde ayakta. (Bkz. Resim 3.34.)

Cezaevinden otele dönüştürülen yapının, yanındaki alanda kazı çalışmaları sürmektedir. Bölge, Büyük Saray'ın bir parçasıdır ve Pittakia olarak adlandırılmaktadır. Kazılarda gün yüzüne çıkarılan yapı kalıntıları, saçaklarla koruma altına alınmıştır. Alan ziyaretçi girişine kapalıdır. Kazıların tamamlanması ile bölge ve yapıları hakkında daha geniş bilgi elde edilebilecektir. (Bkz. Resim 3.35.)

Resim 3.34. Firuz Ağa Cami ve alandaki merdivenler
M. Özçakı

Caminin yanındaki Osmanlı konutlarının yıkılması ile cami yalnız kalmıştır. Yapı Mese'nin bittiği noktada yer almaktadır. Resimde alanda büyük yer kaplayan merdivenler gösterilmiştir.

Resim 3.35. Büyük Saray'ın Pittakia bölümü ve Ayasofya
S. Kalfagil, **Türkiye'nin Üzerindeki Işık**, 2002, 254

Kazı alanını Ayasofya, III. Ahmet Çeşmesi, Osmanlı dönemi yapısı olan cezaevi ve tarihi konutlar çevrelemektedir.

A. Lausos ve Antiokhos Saraylarının Kalıntıları

Bizanslı iki rahip 5.yy.da alana Lausos ve Antiokhos Sarayları'nı yaptırırlar.

Lausos Sarayı'nda çok sayıda, büyük boyutlu antik heykeller bulunmaktaydı. Yangınlardan dolayı zarar gören yapı, 476 yılında yıkılıp sanat eserleri yok olmuştur. Adliye sarayının yapımı sırasında, antik yapının güney kısmı ortaya çıkarılmıştır.¹²⁰

(Bkz. Resim 3.36.-4.37)

Antiokhos Sarayı, 518–528 yıllarında kiliseye dönüştürülür ve Euphemia Kilisesi adını alır. Sonraki dönemlerde 4 mozole kiliseye eklenir. İbrahim Paşa Sarayı, Antiokhos Sarayı'nın bazı bölümleri üzerine yapılmıştır.¹²¹ Sarayın bir bölümünün üzerine de Adliye Sarayı inşa edilmiştir.

Osmanlılar döneminde (1481– 512) alana Firuz Ağa Cami inşa edilmiştir.¹²² Eskiden burada olan Aziz İoannes Kilisesi'nin yerine yapıldığı düşünülmektedir.

Alan, günümüzde park olarak kullanılmaktadır. Bizans döneminden kalan kalıntılar peyzaj ögesi gibi sergilenmektedir. Çevreleri yoğun bir yeşille kaplanmıştır. Alanın doğu ve batı ekseninde 10m'lik kot farkı vardır.

Resim 3.36. Lausos Sarayı'nın kalıntıları
M. Özçakı

Yapılara ait restitüsyon çizimi veya açıklayıcı bilgi bulunmamaktadır. Antik bir duvarın üzerinde M. A. Ersoy'un büstü yer almaktadır. Kalıntılar yaz aylarında çevrelerindeki yeşilden dolayı düzenli olarak sulanmaktadır.

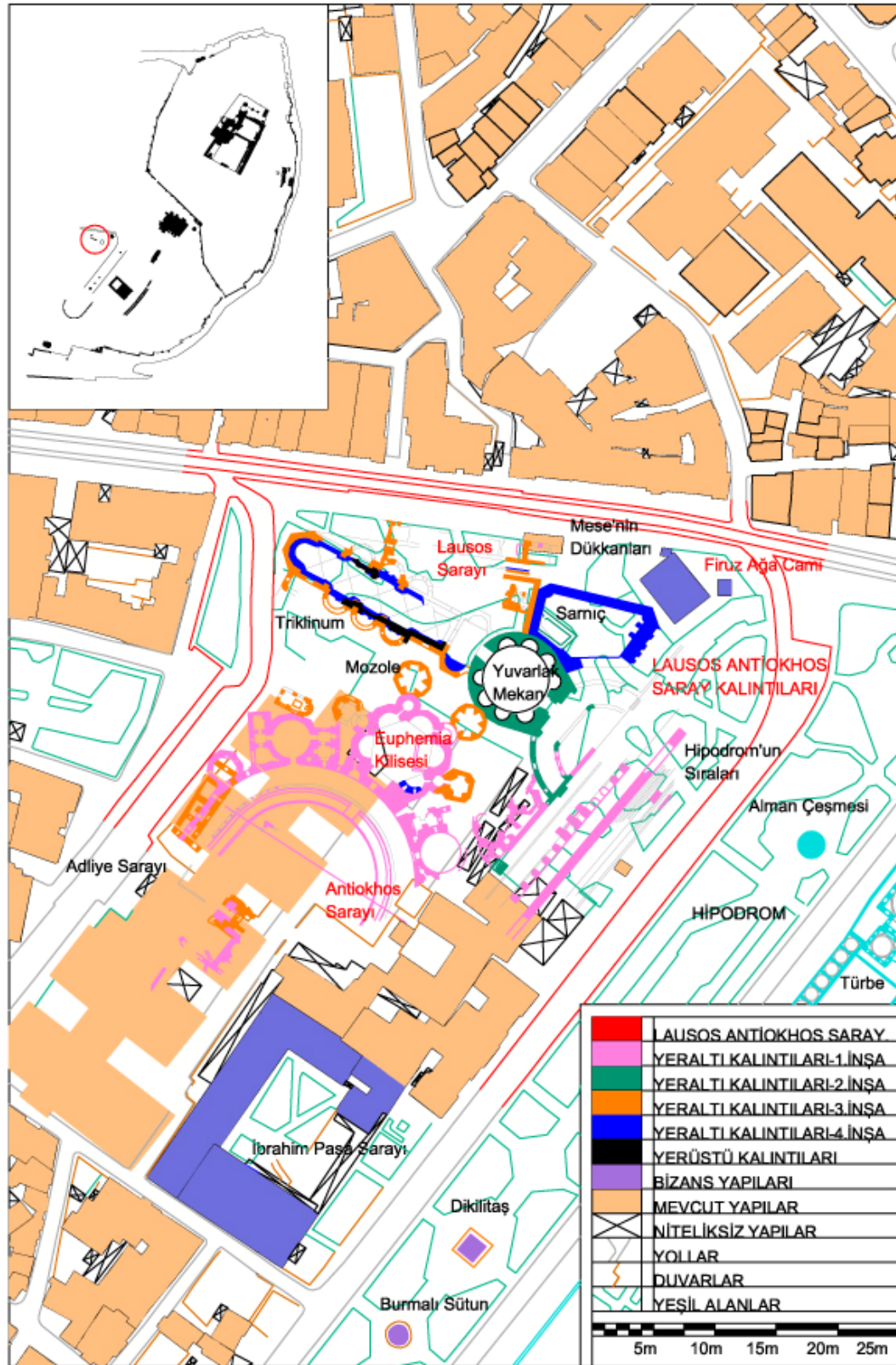
Resim 3.37. Lausos Sarayı'nın dairesel holü ve Sultanahmet Cami
M. Özçakı

Holün yanında yapıya ait, etrafa dağılmış sütunlar bulunuyor. Holün içine merdivenler yardımıyla girilebiliyor. Kalıntıların hemen yanında bir çay bahçesi yer alıyor.

¹²⁰ W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 124

¹²¹ W. W. Müller, a.g.k., 2002, 122–125

¹²² W. W. Müller, a.g.k., 2002, 124

Plan 3.6. Lausus ve Antiochos Saraylarının kalıntıları
Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 124
Özgün çizim M. Özçakı

B. Büyük Saray'ın Pittakia Bölümünün Kalıntıları

Kazı alanı, Büyük Saray'ın Pittakia bölümü olarak kabul edilmektedir.¹²³

Osmanlı döneminde alana Darülfünun inşa edilmiştir. Fakat bina önce meclis sonra adliye sarayı olarak kullanılmıştır.¹²⁴ Alanın güney bölümüne cezaevi inşa edilmiştir.

Çıkan bir yangın sonucu adliye sarayı yanmıştır. Boşalan alanın çevresi bir dizi ağaçla çevrelenmiş ve park olarak kullanılmıştır. (Bkz. Resim 3.38.)

Günümüzde eski cezaevi restore edilmiş ve otel olarak kullanılmaktadır.

Yapının yanındaki alanda kazılar sürmektedir.

Kazılar İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Antik yapının, Bizans döneminde kullanılan resmi bir binaya ait olduğu tahmin edilmekte ancak kesin işlevi bilinmemektedir. Yapının içinde 1m genişliğinde, eski cezaevinin altındaki sarnıca, Ayasofya'ya ve Topkapı Sarayı'na giden kanallar vardır. Bir duvar üzerinde de geometrik ve bitkisel motiflerle süslü bir pano bulunmuştur.¹²⁵ (Bkz. Resim 3.39.)

Resim 3.38. Eski Cezaevinin yanındaki kazı alanının park olarak kullanımı M. Belge, J. Freely, Ü. Kıvanç, **Bir varmış bir yokmuş: İmparator'luktan Cumhuriyete İstanbul**, 2000, 183

Resimde kazı çalışmaları bitip ziyaretçilere açılacak alanın, III. Ahmet Çeşmesi, Ayasofya ve Bab-ı Humayün girişiyle nasıl görsel zenginlik sunacağı anlaşılmaktadır.

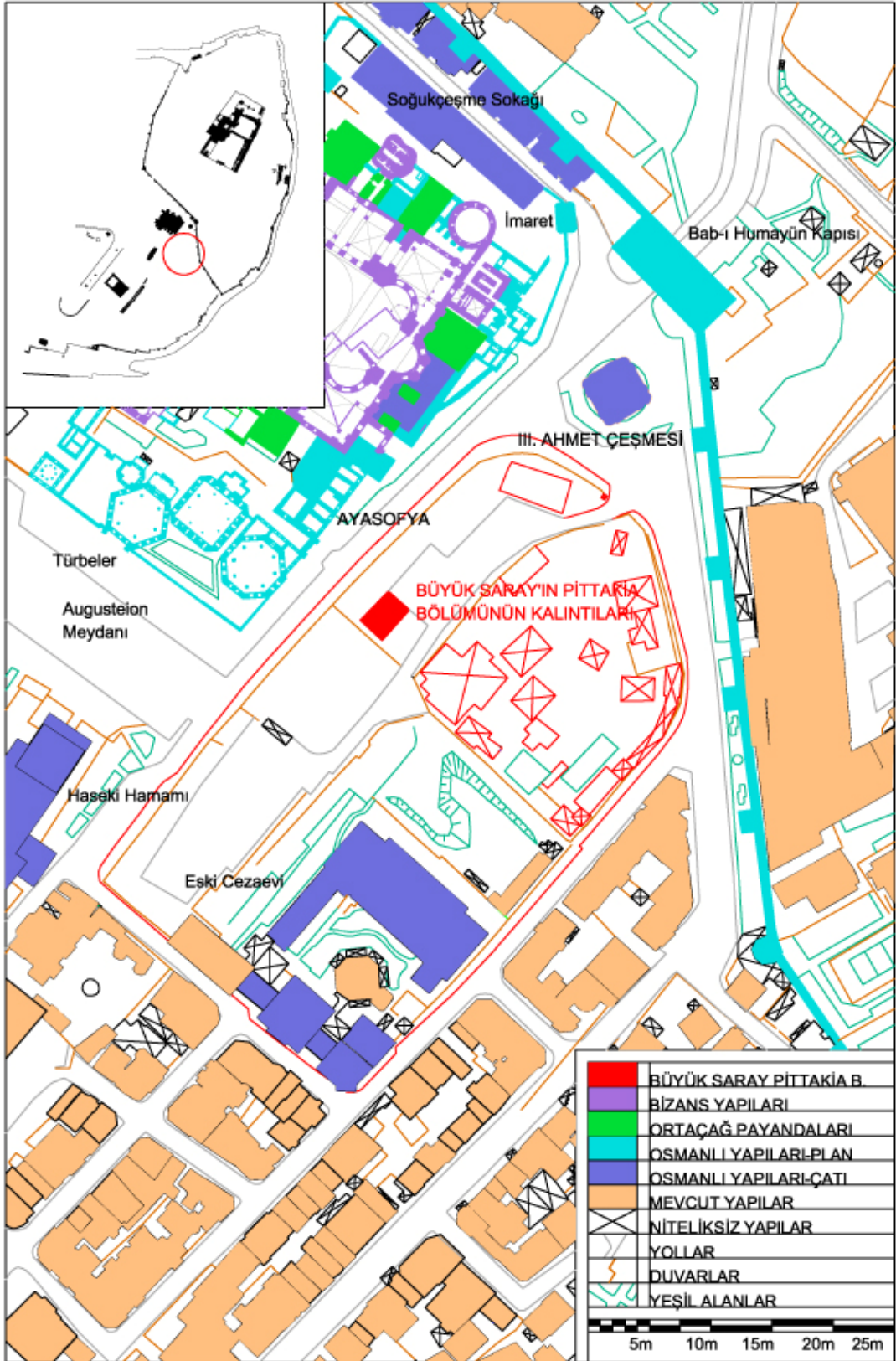

Resim 3.39. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan Bizans sarayının duvarı "Bizans Sarayı'nın Bir Bölümü Gün Işığında", **Yapı**, (202) Eylül, 1998, 35

¹²³ D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 147

¹²⁴ P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 37

¹²⁵ "Bizans Sarayı'nın Bir Bölümü Gün Işığında", **Yapı**, Sayı 202, Eylül 1998, 35

Plan 3.7. Büyük Saray'ın Pittakia Bölümünün Kalıntıları
Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 90
Özgün çizim M. Özçakı

3.2.3. Açık Alanlar ve Parklar

Sultanahmet bölgesinde bulunan açık alanlar ve parklar, Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki meydan ve Gülhane Parkı'dır. Alanlar arkeolojik kalıntıları barındırırlar. Ancak arkeolojik yapıların yerleri, işlevleri ve sağlam kalan bölümleriyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Açık alanlar ve parklar günümüzde İstanbul'un ihtiyacı olan rekreasyon hizmetini sunmaktadırlar.

Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki meydanda Büyük Saray'ın bazı bölümlerinin bulunduğu kabul edilmektedir. Parkta yapılacak bir kazı çalışması iki anıtsal yapının görünüşünü büyük ölçüde etkileyeceğinden ve önümüzdeki dönemde böyle bir düşünce olmadığından alan açık alanlar ve parklar başlığı altında incelenmiştir. (Bkz. Resim 3.40.)

Gülhane Parkı, Bizantion şehrinin kurulduğu ve Topkapı Sarayı'nın sınırları içinde kalıp Cumhuriyet Dönemi ile birlikte halka açılan alandır. Gün ışığına çıkarılmış antik binaların yanı sıra, pek çok yapı toprak altındadır. Park, hafta sonları İstanbulluları ağırlayan ve kent içindeki çok az yeşil dokusundan biridir. Alanda ünlü kişilere ait heykeller de sergilenmektedir. (Bkz. Resim 3.41.)

Resim 3.40. Sultanahmet bölgesindeki açık alanlar
M. Özçakı

Sultanahmet ve Ayasofya arasındaki alan araç yollarından dolayı üç parçaya ayrılmıştır. Her birinin farklı amaçlarla kullanılması ile bağımsız üç meydan oluşmuştur.

Resim 3.41. Gülhane Parkı'ndan görünüm
M. Özçakı

Parkta çay bahçesi gibi tesislerin yapımı sürmektedir. Yayalar, bazen de araçlar tarafından kullanılan geniş yol, parkı boydan boya geçmektedir.

A. Ayasofya ve Sultanahmet Cami Arasındaki Meydan

Büyük Saray'dan sonra Osmanlı mahallelerini barındıran alan, günümüzde park olarak kullanılmaktadır. (Bkz. Resim 3.42.)

Alanda yeterli bir arkeolojik çalışma olmadığından Büyük Saray'ın ne kadarının sağlam kaldığını bilmiyoruz. Yapılan kazılarda Zeuksippos Hamamı'nın, sadece temellerinin bir bölümünün sağlam olduğu anlaşılmıştır.

Yapının üstü tekrar toprakla örtülmüştür. Hamamın bir bölümünün üzerinden taşıt yolu geçmektedir.¹²⁶

Alanda ayakta kalan tek yapı Osmanlı dönemine ait Haseki Hamamı'dır. 1558 yılında Mimar Sinan tarafından yapılmış ve çifte hamam olarak tasarlanmıştır. Yapı ufak değişikliklerin dışında simetriktir.¹²⁷ Günümüzde Kültür Bakanlığı'na bağlıdır ve içinde halı satışı yapılmaktadır.

Parkı sınırlandıran çevresinden geçen araç yoludur. Haseki Hamamı geniş bir yaya yolu ile meydandan ayrılmıştır. Meydanın ortasındaki havuz ve yeşilliklerle yapılan suni şekiller ile arkeolojik kalıntılar umursanmamıştır. (Bkz. Resim 3.43.) Alanda yerel kıyafetli satıcılar bulunmaktadır.

Resim 3.42. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki havuzlu meydan
M. Özçakı

Ayasofya ve Sultanahmet Cami'nin bahçe kapıları karşılıklıdır. Kapılar arasına parkın içinden geçen bir yaya yolu yapılmıştır.

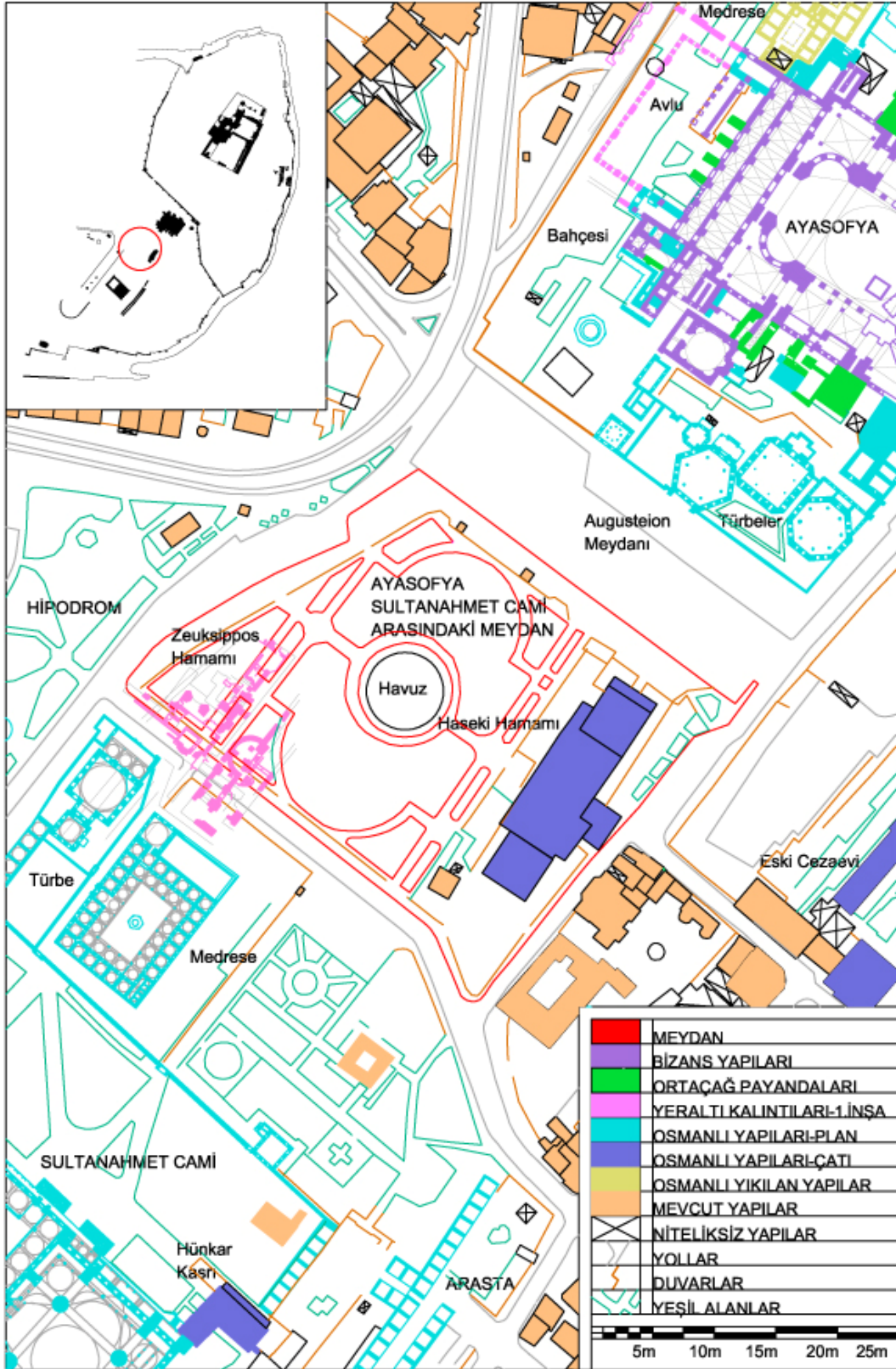

Resim 3.43. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki havuzlu meydan
M. Özçakı

Yaz aylarında havuzun fiskiyelerinin çalışmasıyla alan serinlemektedir. Havuzun çevresine dairesel olarak banklar yerleştirilmiştir.

¹²⁶ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 48

¹²⁷ "Haseki Hamamı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.8. Ayasofya ve Sultanahmet Cami arasındaki meydan
Belediye Haritası; W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 51, 90, 471; "Sultan Ahmet Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

B. Gülhane Parkı

Bizantion kentinin yer aldığı alanda çok az kalıntı gün ışığına çıkarılmıştır. Antik kentle ilgili bilinenler tahminlerden ibarettir. Alanın kuzey bölümünde çevresi demirlerle çevrelenmiş antik bir yapı kalıntısı ve Gotlar Sütunu günümüze ulaşmıştır. (Bkz. Resim 3.44.)

Osmanlı döneminde alana Topkapı Sarayı inşa edilmiş ve alan bir koruma duvarıyla kentten ayrılmıştır. Sarayın çevresindeki alan dış bahçe olarak kullanılmıştır.

Günümüzde Topkapı Sarayı dış bahçesinin çok küçük bir kısmı park olarak kullanılmakta ve Gülhane Parkı olarak adlandırılmaktadır. Diğer bölümler askeriye aittir. Askeri alan Topkapı Sarayı'nın da güvenliğini sağlamaktadır.

Parkın içinde botanik bahçesi ve akvaryumu olan bir sarnıç bulunmaktadır. Park, ağaç ve çalı türleri bakımından oldukça zengindir. 90'ın üzerinde egzotik türün varlığı saptanmıştır.¹²⁸ (Bkz. Resim 3.45.)

Tarihi Yarımada üzerinde halkın nefes alabileceği, dolaşabileceği yegane yerdir. Hafta sonları ve yaz aylarında parkın ziyaretçi sayısı oldukça artmaktadır. Alana sonradan konulan heykellerle de sergileme yapılmaktadır.

Resim 3.44. Gülhane Parkı'ndaki Bizantion kentine ait kalıntılar
M. Özçakı

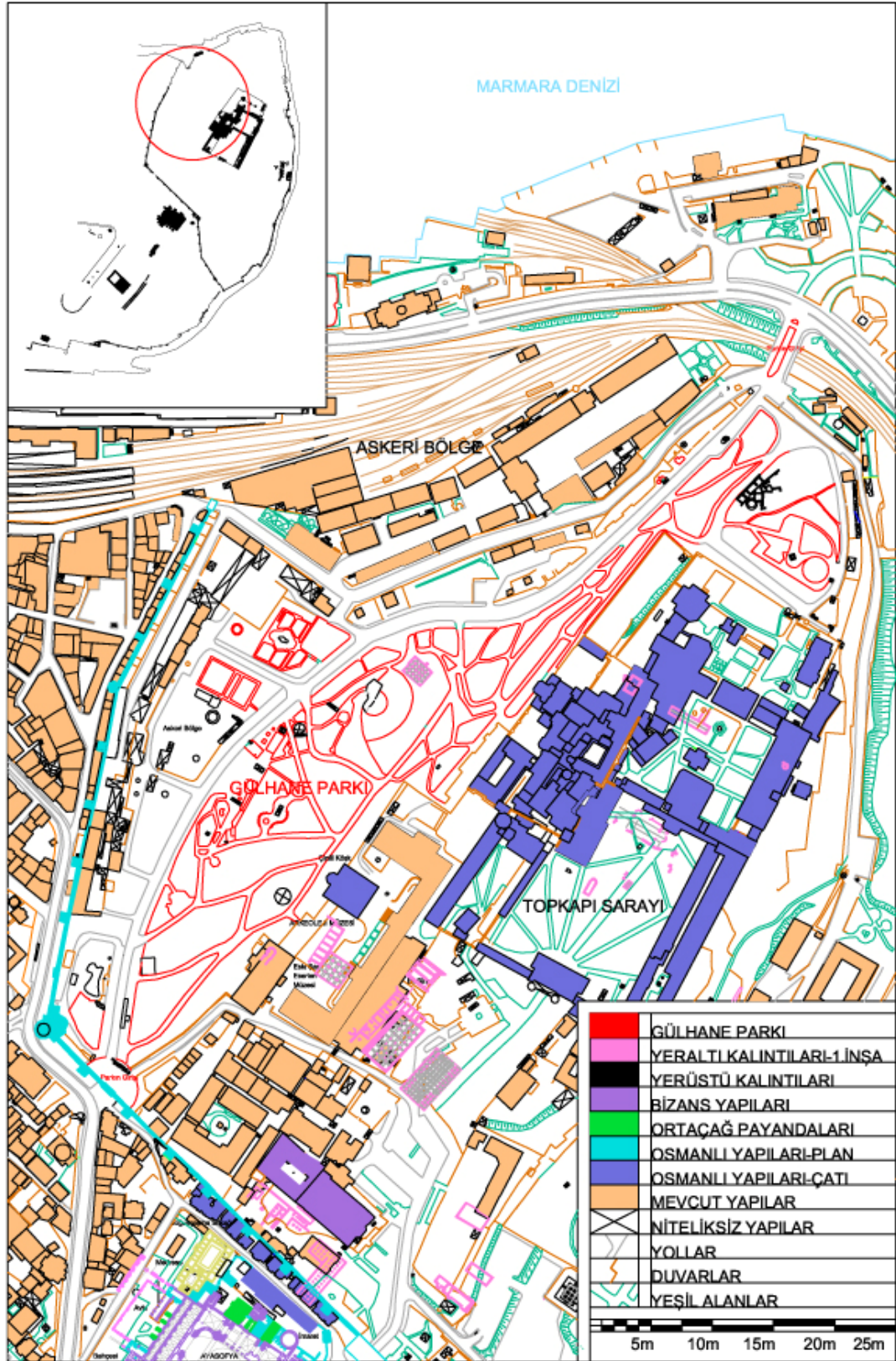
Bölgenin arkeolojik kalıntıları ile ilgili çok az çalışma yapılmıştır. Çoğu yapı yeraltındadır. Kentin tapınak, agora gibi önemli yapılarının yerleri sadece tahmini olarak bilinmektedir.

Resim 3.45. Gülhane Parkı'ndaki süs havuzu ve köprü
M. Özçakı

Parkın kuzey çıkışındaki Sarayburnu'nda, bir park daha bulunmaktadır. Sahil yolu iki rekreasyon alanını birbirinden ayırmaktadır.

¹²⁸ "Gülhane Parkı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.9. Gülhane Parkı

Belediye Haritası; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989
Özgün çizim M. Özçakı

3.2.4. Binalarla Çevrelenmiş Alanlar

Binalarla çevrelenmiş alanlar, yolların kesişim noktalarında bulunan ve meydan olarak adlandırılan boşluklardır. Doğan Hasol, meydanı “halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, düz, açık ve geniş yer; alan” olarak tanımlamıştır.¹²⁹ Meydanlar sadece bir boşluk olarak değerlendirilmemeli içindeki anıtlarla birlikte korunmalı ve sergilenmelidir.

Sultanahmet bölgesindeki binalarla çevrelenmiş tek alan III. Ahmet Çeşmesi'nin bulunduğu meydandır. (Bkz. Resim 3.46.-4.47.)

III. Ahmet Çeşmesi, Ayasofya, Topkapı sarayı surlar ve eski adliye binasının bulunduğu alanla çevrelenmiştir. Meydana, Soğukçeşme Sokağı, Bab-ı Humayün Yolu ve Cankurtaran Kapısı'ndan ulaşılmaktadır. Çeşmenin bulunduğu alan Ayasofya Meydanı olarak da adlandırılmaktadır.

Ayla Ödekan, III. Ahmet Çeşmesi'ni doluluk boşluk karşıtlığı, düşey yatay dengesi, alt yapı üst yapı ve geometrik biçimlerin ilişkisi bakımından başarılı bir tasarım örneği olarak değerlendirmektedir. Klasik Osmanlı'dan batı etkisine, özellikle baroğa, geçişi simgeleyen bir başyapıt olarak tanımlamaktadır.¹³⁰

Resim 3.46. III. Ahmet Çeşmesi'nin gravürü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, cilt 2, 2002, 235

Gravürde çeşme ve halkın yaşamından bir kesit sunulmaktadır.

Resim 3.47. III. Ahmet Çeşmesi'nin William Henry Bartlett'a ait gravürü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, cilt 2, 2002, 39

Ayasofya, Ayasofya'nın arka giriş kapısı ve Bab-ı Humayün kapısı çeşmenin arkasında diğer görünenlerdir.

¹²⁹ D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 1998, 313

¹³⁰ “Ahmed III Sebili ve Çeşmesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

A. III. Ahmet Çeşmesi

Çeşme III. Ahmet tarafından Perayton adlı bir Bizans çeşmesinin yerine yapılmıştır. Bir meydan çeşmesidir ve barok üslubundadır. (Bkz. Resim 3.48.)

İki basamakla çıkılan bir zemin üzerinde yer almaktadır. Dört cephelidir. Merkezinde sekizgen prizma gövdeli bir su haznesi bulunmaktadır. Ahşap çatısı kurşun kaplıdır. Üzerindeki küçük kubbeler, altın yaldızlı alemlerle son bulmaktadır.¹³¹

Çeşme, gerek konumu gerekse süslemeleriyle bir heykeli anımsatmaktadır. Surlardan alana yaklaşırken uzak noktalardan algılanabilmektedir. Ayasofya'nın İmaret'e hizmet eden Osmanlı dönemi kapısı, surlar, Babı-Humayün Kapısı ve Soğukçeşme sokağı evleriyle bir bütünlük içindedir. (Bkz. Resim 3.49.) Eski Cezaevi'nin yanındaki kazı çalışması tamamlanıp çevresindeki metal duvar kaldırılınca çeşme, havuzlu meydandan da algılanabilecektir.

Meydan taşıt trafiğine açılmıştır. Turist otobüsleri meydandan geçip Topkapı Sarayı'nın bahçesine girmektedir. Alanda yapılacak sergilemede çeşmenin en iyi şekilde algılanması sağlanmalıdır.

Resim 3.48. III. Ahmet Çeşmesi ve Topkapı Sarayı'nın Bab-ı Humayun Kapısı
M. Özçakı

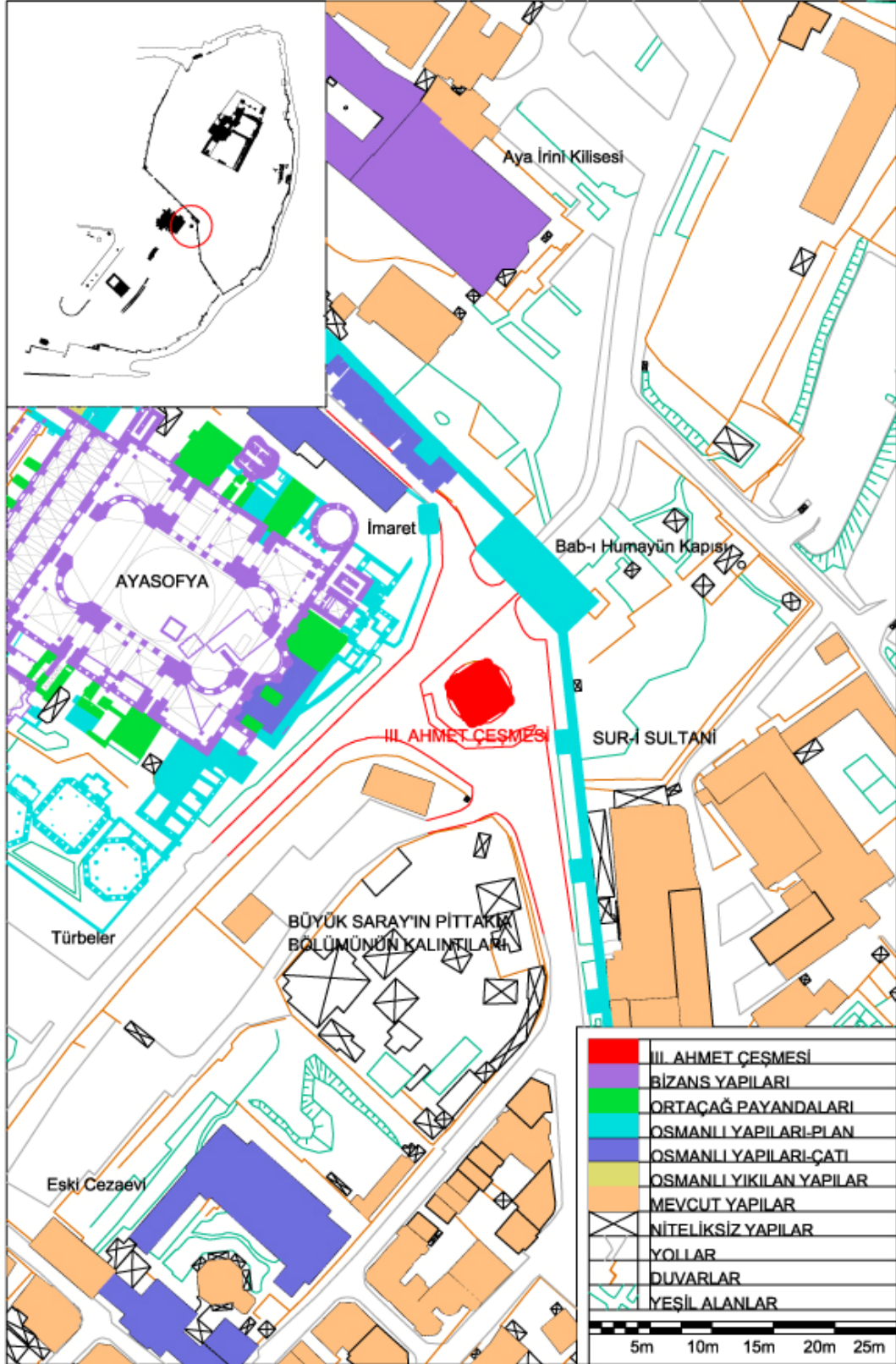
Çeşmenin çevresi alçak demir korkuluklarla çevrelenmiştir. Günümüzde yapının suyu akmamaktadır.

Resim 3.49. Ayasofya'nın arka kapısı, Soğukçeşme Sokağı ve Topkapı Sarayı surları
M. Özçakı

Soğukçeşme Sokağı'nın evlerinin restore edilmesi ile tarihi dokunun sürekliliği sağlanmıştır. Osmanlı toplum yapısındaki, saray, dini yapı ve halk konutlarının ilişkisi canlandırılmıştır.

¹³¹ "Ahmed III Sebili ve Çeşmesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.10. III. Ahmet Çeşmesi ve yakın çevresindeki sergileme alanları
Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 90
Özgün çizim M. Özçakı

3.2.5. Çizgisel Kurgular ve Yakın Çevreleri

Sultanahmet bölgesi'ndeki çizgisel kurgular, Sultanahmet Külliyesi'nin Arastası ve deniz surlarıdır.

Arasta, Sultanahmet Cami'nin doğusunda yer almaktadır. İki yapı arasında bağlantı vardır. Arastadaki turist yoğunluğu, Sultanahmet Meydanı'na göre oldukça azdır.

Arasta, deniz surları üzerinde bulunan Çatladıkapi ile bağlantılıdır. Bu aks üzerinde Arasta Meydanı yer almaktadır. Meydanın ortasında İskender Paşa Mektebi ve Türbesi bulunur. Meydan, araç trafiğine açılmıştır. Yapılacak düzenlemede, alanın daha canlı hale gelmesini sağlamalıdır. (Bkz. Resim 3.50.)

Sultanahmet bölgesi deniz surları savunma amaçlı yapılardır. Bizans ve Osmanlı ekleriyle organik bir görünüm kazanmışlardır. Surlardaki hareketlilik sergileme açısından uygun mekanlar yaratmaktadır. (Bkz. Resim 3.51.)

Surlarla ilgili ayrıntılı inceleneme dördüncü bölümün konusudur. Sultanahmet bölgesi deniz surları ve yakın çevrelerindeki sergileme alanları, saraylar, sur duvarına bitişik yapılaşmalar, düz duvarlar, hareketli duvarlar, korunaklı mekanlar, yakın çevreleriyle özgünlüklerini kaybetmiş duvarlar ve sur içi mekanları olarak sekiz başlık altında incelenecektir.

Resim 3.50. Arasta'nın günümüzdeki hali
M. Özçakı

Resimde dükkan olarak kullanılan kira odaları görülmektedir. Kira odalarının önündeki boşluk çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Arasta düz değil araziye uygun olarak hafif kıvrılmıştır.

Resim 3.51. Deniz surlarının görünümü
M. Özçakı

Sahil yolunun yapımından sonra sur deniz ilişkisi kesilmiştir. Sur ile trafik yolu arasında çok az yeşil alan bırakılmıştır. Araçlar bazı noktalarda nerdeyse kulelere sürterek geçmektedir.

A. Sultan Ahmet Külliyesi'nin Arastası

Arasta, İstanbul'da 17. yy.dan kalan tek üstü açık çarşıdır. Arasta sokağında, ilk yapıldığında, 65 dükkan bulunmaktaydı. Mozaik Müzesi ve araya giren sarnıçtan dolayı dükkan sayısı azalmıştır. Bugün arastanın kuzey uçundaki 9 dükkan aslında kira odalarıdır. Kira odaları iki, dükkanlar ise tek katlı yapılmıştır. Arasta 1912 yılındaki yangında yıkılmış, 1980 yılında tekrar yapılmıştır.¹³² Günümüzde İstanbul'u tanıtan turistik eşyalar satılmaktadır.

Arastanın güney tarafında Arasta Meydanı bulunmaktadır. Meydanın ortasında İskender Paşa Sıbyan Mektebi ve Türbesi yer alır. Meydanın bir köşesinde külliyeyle ait hamam bulunmaktadır. Kalıntı halindeki yapıya bitişik betonarme bir yapı yapılmıştır. Çatladıkapı'dan gelen yol meydana ulaştığında ikiye ayrılır, yolların biri arastaya diğeri camiye gider. (Bkz. Resim 3.52.-3.53.)

Meydan, araçların manevra yapmaları için gereken mesafe düşünülduğünde oldukça dardır. Mektep ve türbe alanının ortasında sıkışmış gibi durmaktadır. Arastanın bir parçası olan alanın ve içindeki yapıların değerlendirilmesi gereklidir.

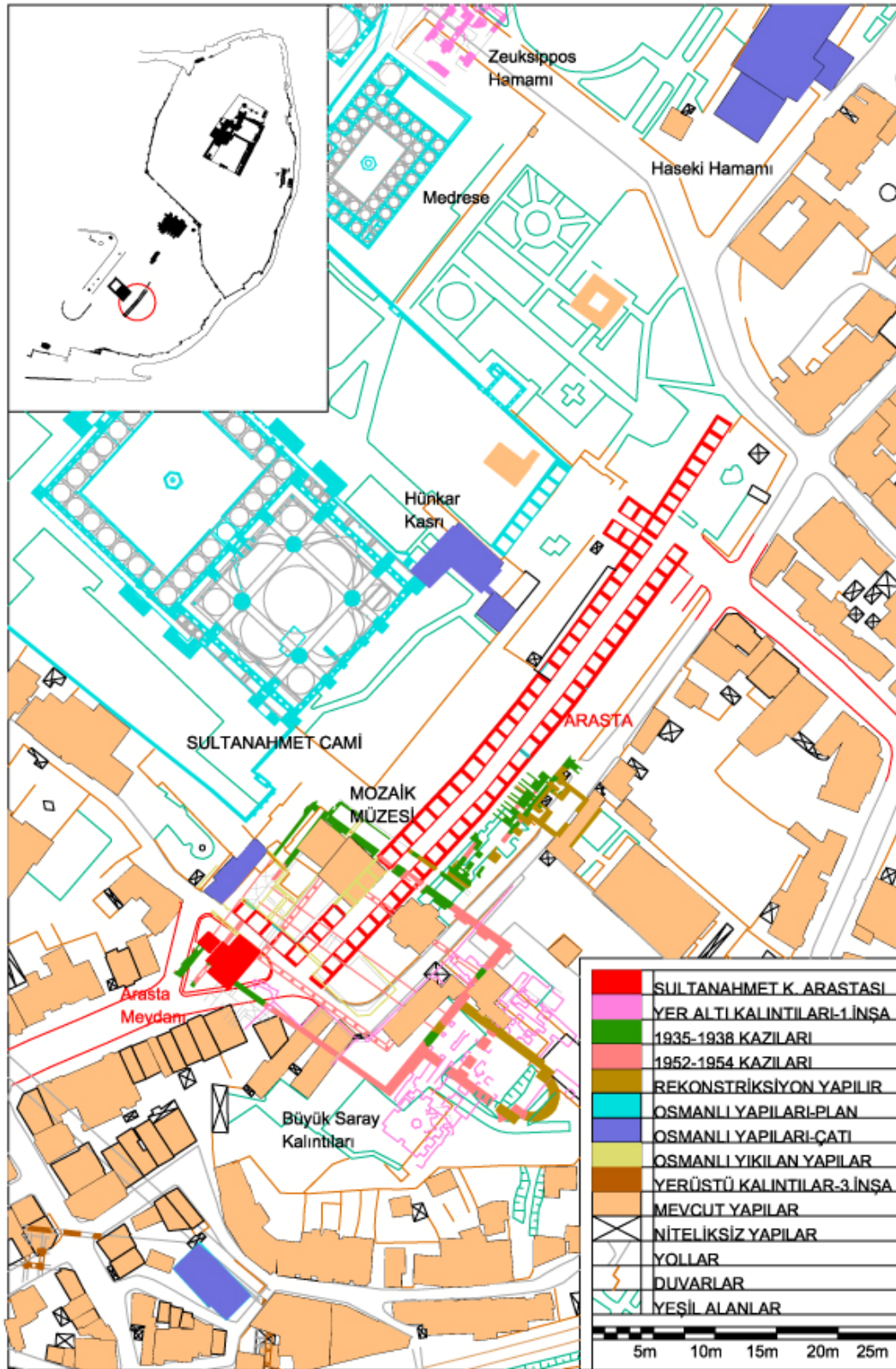
Resim 3.52. Arasta Meydanı, İskender Paşa Sıbyan Mektebi ve Türbesi
M. Özçakı

Meydanın trafiğine açılması ve yol kenarlarına park edilmesi, tarihi yapıların algılanmasını zorlaştırmaktadır.

Resim 3.53. Tavukhane Sokağı'ndan İskender Paşa Mektebine bakış
M. Özçakı

¹³² “ Sultan Ahmet Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Plan 3.11. Sultanahmet Külliye'sinin arastası ve yakın çevresindeki sergileme alanları Belediye Haritası; W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 51, 231, 471; "Sultan Ahmet Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994; Özgün çizim M. Özçakı

B. Deniz Surları ve Yakın Çevreleri

Sultanahmet bölgesi içinde incelenecek olan surlar, Sarayburnu ile Küçük Ayasofya Cami arasındadır.

Surların mimari elemanları, kuleler, duvarlar, kapılar, mazgallar ve merdivenlerdir. Kule kitabeleri surların yapım tarihleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Denizin savunmaya yardımcı olan etkisinden dolayı tek sıra olarak inşa edilmişlerdir. Sur duvarına bitişik saraylar inşa edilmiştir.

Surların şekillenmesi doğal ve ihtiyaçlardan kaynaklanan nedenlerle organikdir. Surlar tek bir medeniyetin ürünü değil, Bizantion, Bizans ve Osmanlı'nın ortak eseridir. Şehrin sınırları genişledikçe, surlar da batıya doğru genişlemiştir. Doğal nedenler ve savaşlar sonucu yıpranan surlar çok tamir edilmiştir. (Bkz. Resim 3.54.)

Demiryolu ve sahil yolunun geçişi surların yakın çevrelerinde büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Demiryolu sur çevresindeki yapıların yıkılmasına, sahil yolu ise sur dışında geniş yeşil alanların oluşmasına neden olmuştur.

Değişimler sonucu surlar ve yakın çevrelerinde oluşan sergileme alanları, dördüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. (Bkz. Resim 3.55.)

Resim 3.54. Sur duvarları ve kuleler
M. Özçakı

Resim surun restore edildiği bölümden çekilmiştir. Sur, Bizans temelleri üzerine Cumhuriyet döneminde yeniden inşa edilmiştir. Yeni bölümler ilk bakışta kolaylıkla fark edilmektedir.

Resim 3.55. Deniz surları üzerindeki yapılaşma
M. Özçakı

Bizans ve Osmanlı dönemlerinde hükümdarların konutları sur üzerine yapılmıştır. Resimde sağdan sola doğru İncili Köşk, Arap Köşkü ve Ahırkapı Feneri görülüyor.

BÖLÜM 4:

SULTANAHEMET BÖLGESİ DENİZ SURLARININ SERGİLEME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Alanda kurulan ilk yerleşmeden başlayarak Sultanahmet bölgesi daima önemli yapılara ev sahipliği yapmıştır. Alana yerleşen medeniyetlerin bıraktıkları kültürel miras nasıl Sultanahmet bölgesini zenginleştirdiyse, surlar da kurulan tüm medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Bölgedeki deniz surları dümdüz bir oluşum değil üç boyutlu bir kıvrılmanın ürünüdür.

Surlarla ilgili olarak bilinen bilgiler çok azdır. Surlar estetik veya bir alanı sınırlandırmak amacıyla değil, savunma duvarı olarak inşa edilmişlerdir. Şekillenme nedenlerinin örnekler üzerinde incelenmesi aslında sonucu olmayan bir bulmaca çözmeye benziyor. Yeni bir fotoğraf buldukça veya yeni bir cümle okudukça daha önce hiç akla gelmeyen, yapılanları tümüyle değiştiren bir süreç başlıyor.

Sultanahmet bölgesindeki deniz surlarının sergilenme açısından değerlendirilmesi, deniz surlarının özellikleri ve surların ve yakın çevrelerinde oluşan sergileme alanlarının incelenmesi olarak iki bölümden oluşmaktadır.

Deniz surlarının özellikleri bölümünde, surlar ve yakın çevrelerinin zaman içindeki değişimi, mimari özellikleri ve şekillenme nedenleri incelenmiştir. Bölüm konuya giriş yapmak amacıyla taşımaktadır. Surların değişimi alana kurulan üç medeniyetin etkisiyle olmuştur. Surların yakın çevrelerinin değişimi ise günümüzde hala sürmektedir. Surların mimari elemanları, kuleler, duvarlar, kapılar, mazgallar ve merdivenlerdir. Surların değişim gösteren şekillenmesi, doğal ve insana bağlı nedenler sonucu oluşmuştur.

İkinci bölümde, deniz surları ve yakın çevrelerindeki sergileme alanları incelenmiştir. Sergileme alanları, saraylar, sur duvarına bitişik yapılaşmalar, düz duvarlar, hareketli duvarlar, korunaklı mekanlar, bağlantı noktaları, yakın çevresiyle özgünlüklerini kaybetmiş duvarlar ve sur içi mekanları olarak alt başlıklara ayrılmıştır.

4.1. SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARININ ÖZELLİKLERİ

Sarayburnu'nda kurulan ilk kent Ligos'tur. Kenti çevreleyen duvarların olduğu genellikle kabul edilse de surlarından günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Kentin kara ve deniz surlarının nereden geçtiği bilinmemektedir.¹³³

Sarayburnu'nda ikinci kurulan kent Bizantion'dur. Kentin surları ile ilgili bilgiler tahminlerden ibarettir. Surların, Topkapı Sarayı dış bahçesinin içinde kaldığı genel olarak kabul edilmektedir. Surların, burnun hemen batısından başlayıp güneye doğru tepe yamacından çıkarak Zeynep Sultan Cami civarından geçip III. Ahmet Çeşmesi'nden doğuya kıvrılıp tepenin güney yamacını izleyerek, güneyde Ahırkapı Feneri ile Mangana Sarayı arasındaki bir noktada sonlandığı kabul edilmektedir. Kentin kara surları vardı, deniz tarafındaki bölümü şiddetli dalgaları kesmek için oluşturulmuş taş yığılması görünümündeydi. Ksenefon, Akropolis'i kuşatan ikinci bir surun olduğunu söylemiştir.¹³⁴

1871'deki demiryolu inşaatı sırasında 2m'den büyük taşlar bulunmuştur. Ligos ya da Bizantion surlarına ait olduğu sanılan çok büyük taş bloklara, Marmara kıyılarında iki yerde rastlanmıştır.¹³⁵

İmparator Septimius Severus Bizantion'u, üç yıllık kuşatmanın ardından, 196'da ele geçirmiştir. Savaşın surlar üzerindeki etkisiyle ilgili üç görüş öne sürülmektedir. Birinci görüşe göre imparator surları tamamıyla yıktırıştır ve yakınında yeni bir sur yaptırmıştır. İkinci görüşe göre ise surlar yıktırılmamış ve hep aynı çizgiden geçmektedir.¹³⁶ Üçüncü görüşe göre surları yarıya kadar yıktırış ve siniri geçince üstlerini tamamlatmıştır.¹³⁷ (Bkz. Harita 4.1.)

Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'na başkentlik yapacak olan Constantinopolis'in kurucusu I. Constantinus, hükümdarlığı döneminde (324–337) kentte büyük imar faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Constantinus surunu, Septimius Severus Suru'nun batısına yaptırmıştır.¹³⁸ (Bkz. Harita 4.1.) İmparator, Marmara deniz

¹³³ "Surlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹³⁴ A.g.m., 1994

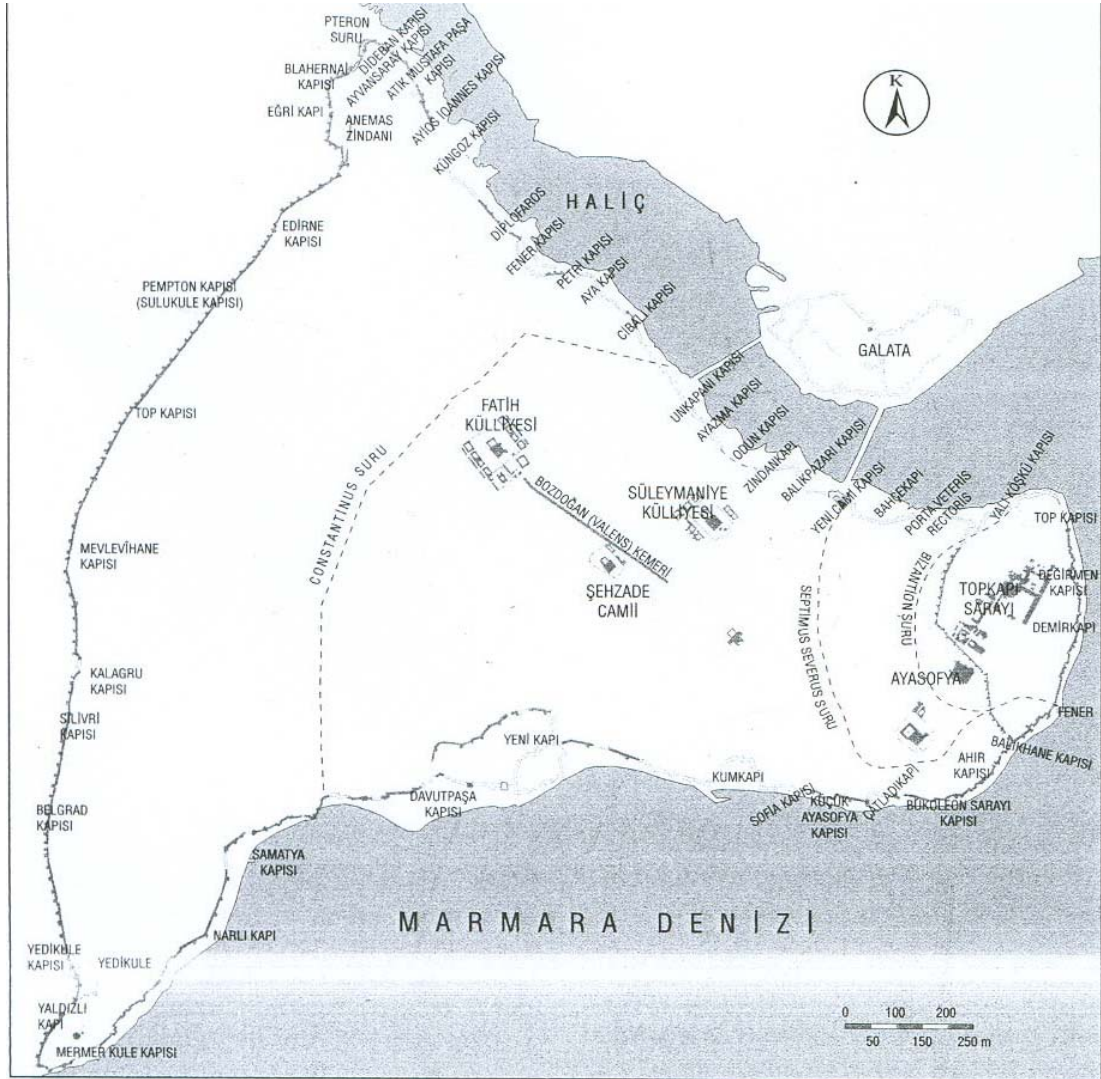
¹³⁵ D. Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi**, 1996, 19, 20

¹³⁶ "Surlar, Marmara Surları", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

¹³⁷ F. Dirimtekin, **Fetihden Önce Marmara Surları**, 1953, 1

¹³⁸ "Surlar, Marmara Surları", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

surlarını da, kara surlarına kadar uzattırmiştir. Surlar, Arkadios (408–395) zamanında tamir edilmiştir.¹³⁹

Harita 4.1. İstanbul surlarının gelişimi
“Surlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Haritada doğudan batıya doğru, Bizantion, Septimius Severus, Constantinus ve Theodosios surları gösterilmiştir.

¹³⁹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 2

II. Theodosios (439), Constantinius surlarının batısına yeni kara surlarını yaptırdığında, deniz surlarını da bu hatta kadar uzatmıştır.¹⁴⁰ (Bkz. Harita 4.1.)

Deniz surları denizin etkisi, depremler ve kuşatmalar sırasında zarar görmüş ve onarılar geçirmiştir. 713–715 yıllarında (II. Tiberios, II. Anastasilos tarafından) Arap saldırısına karşı surlar sağlamlaştırıldı. 825 yılından itibaren Marmara Denizi’ndeki 8,5km uzunluğundaki surlar (II. Mikhail, Theophilos tarafından) sağlamlaştırıldı ve pek çok yeni kule inşa edildi. Uygulama 842–867 yıllarında da (III. Mikhail döneminde de) devam etti. 886–912 yıllarında (VI. Leon tarafından) ve 976–1025 yıllarında (II. Basileios tarafından) onarımlar sürdürüldü. 1143–1180 yıllarında Mangana Sarayı’nın yakınlarına Mangana Kulesi inşa edildi. Boğazın geçilmesini engellemek için kule bir zincir ile Kız Kulesi’ne bağlandı. 1259–1282 yıllarında (VIII. Mikail tarafından), 1282–1328 yıllarında (II. Patlailogos tarafından) ve 1347–1354 yıllarında (VI. Kantakuzenos tarafından) sur onarımları sürdürüldü. 1425–1448 yıllarında (VIII. Pantaiologos tarafından), Osmanlılara karşı surların bazı bölümleri onarıldı.¹⁴¹

Resim 4.1. XIX. yy. da Sultanahmet bölgesinin görünüşü
“İstanbul”, **Yurt Ansiklopedisi**, cilt 5, 3827

Resim 4.2. Sarayburnu'nun Osmanlı dönemindeki görünüşü
P. Sariöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 16

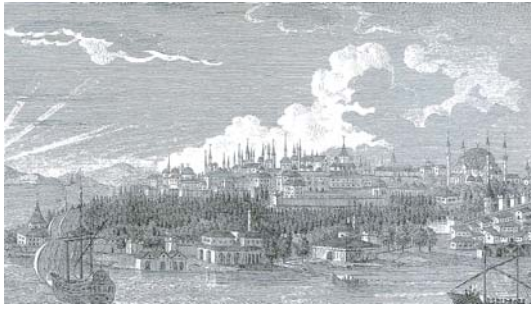
Fatih Sultan Mehmet’in fethinden sonra kent İstanbul adını alır. Osmanlı döneminde de sur onarımları sürmüştür ancak imparatorluğun sınırları çok genişlediğinden sur savunmasına fazla önem verilmemiştir.¹⁴² (Bkz. Resim 4.1.-4.2.)

¹⁴⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 2

¹⁴¹ W. W. Müller, **İstanbul’un Tarihsel Topografyası**, 2002, 312–316

¹⁴² F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, VI

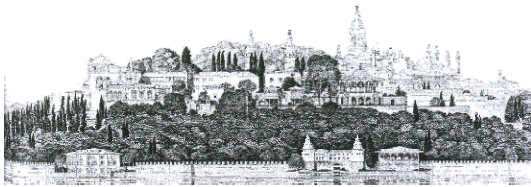
1635 yılında IV. Murat'ın kente girişi nedeniyle surlar onarıldı. Olası bir Venedik saldırısına karşı 1656 yılında deniz surlarının önündeki evler yıkılıp duvarlar beyaza boyandı. 1972–1723 yıllarında iki bölüm halinde Yalıköşkü ve Narlıkapı arasındaki deniz surları; Çatladıkapı ve Ahırkapı inşa edildi. 1816 yılında Sultan II. Mahmut'un emriyle Topkapı'nın mermer kesme taşlardan yapılmış kuleleri yıkılıp güneyine Mermer Köşk inşa edildi. 1807'de şehir, İngilizler tarafından tehdit edildiğinde deniz surlarının bazı bölümleri yeniden inşa edildi.¹⁴³

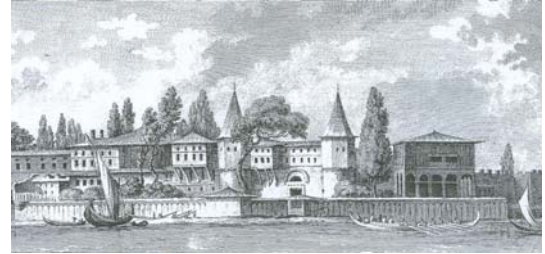
Resim 4.3. Topkapı Sarayı sahil köşkleri
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 1,
208

Resim 4.4. Topkapı Sarayı sahil köşkleri
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 1,
209

Resim 4.5. Topkapı Sarayı, Yeni Köşk (Şevkiye Köşkü) ve Topkapı Köşkü
D. Kuban, **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları, 1998, 205**

Resim 4.6. Yıkılan Topkapı Köşkü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 3, 61

Resim 4.7. Yıkılan Yalı Köşkü
Gravürlerle Türkiye: İstanbul, 2002, cilt 2,
232

Resim 4.8. Basın Merkezi olarak kullanılan,
Sepetçiler Köşkü
M. Özçakı

¹⁴³ W. W. Müller, a.g.k., 2002, 318

16. yy.dan itibaren deniz surları üzerine Padişahın Haremine ait köşkler inşa edilmiştir. Köşkler ağırlıklı olarak Topkapı Sarayı'na yakın olan Sarayburnu'nda yapılmıştır. Yıkılan köşkler, Yalı, Topkapı, Mermer, Yeni, Çadır, Üçüncü Yer ve Mecidiye Köşikleri'dir. İncili ve Arap Köşikleri'nin çok az bir bölümü ayakta. Sağlam olarak günümüze ulaşan tek köşk Sepetçiler Köşkü'dür. (Bkz. Resim 4.3.- 4.8.)

1871 yılında inşa edilen demiryolu, Topkapı Çatladıkapı, Kumkapı, Yenikapı ve Davutpaşa iskelesinde surların yıkılmasına neden olur.

1910 civarında, ikinci ray inşa edilirken Samatyakapı da yıkılır. (Bkz. Resim 4.9.)

1918–1920 yıllarında İmparator saraylarında ve Mangana bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmalarla bağlantılı olarak deniz surları da incelenir ve bazı onarımlar gerçekleştirilir.¹⁴⁴

1959 yılından itibaren Sirkeci'den Mermer Kule'ye, kısmen eski deniz surlarının önünden geçen sahil yolu yapılır. Bu sırada surların bazı bölümleri yıkılır, molozlar ise surların diplerine atılır. Uygulama büyük setlerle temellerin zarar görmemesine de neden olur.¹⁴⁵ Doldurulan alanlar, park, çocuk bahçesi ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. (Bkz. Resim 4.10.)

Resim 4.9. Sur ve demiryolu ilişkisi
M. Özçakı

Bazı yerlerde demiryolu surların mazgal seviyesinden geçmektedir. Demiryolunun üst kottan geçmesinin nedeni surla bitişik olarak inşa edilen sarayların üzerinden geçmesidir.

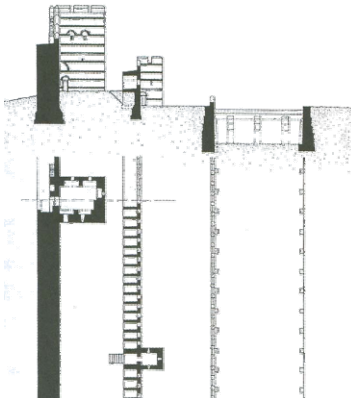
Resim 4.10. Sur ve sahil yolu ilişkisi
M. Özçakı

Sahil yolu ile surlar arasında bazı noktalarda geniş yeşil alanlar bulunsa da çoğunlukla araçlar surlara sürtecek izlenimi vermektedir.

¹⁴⁴ W. W. Müller, a.g.k., 2002, 318

¹⁴⁵ W. W. Müller, a.g.k., 2002, 318

Belediye 1992 yılında yaptığı ihalelerle kara, Haliç ve Marmara surlarında çok sayıda yeni onarım başlattı. Toplam 11 alanda çalışma yapıldı. Deniz surlarında, Sarayburnu-Ahırkapı Feneri, Ahırkapı-Kumkapı ve Samatya’da çalışmalar yürütülmüştür. Rölövesi tamamlanmadan, restorasyon projesi hazırlanmadan uygulamaya başlayanlar, yeterli deneyim olmadan uygulama yapanlar, korumacı yaklaşım hedefinden sapmıştır. 1994 yılında uygulamalar durdurulmuştur.¹⁴⁶

Harita 4.2. İstanbul kara surlarının kesit ve planı
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 287

Kara surları, deniz surlarından farklı olarak iki sıra halinde inşa ediliyordu. Surların iç tarafında büyük boyutlu kulelerle güçlendirilmiş kalın bir sur duvarı bulunmaktaydı. Birinci surun dışındaki ikinci sur, daha küçük boyutlu idi. İki sur duvarının dışında içi su dolu bir hendek vardı.

Deniz surları, tek sur olarak inşa edilmiştir. (Bkz. Harita 4.2.) Önünde karaya asker çıkmasına imkan vermemek, mevcut akıntılardan tamamıyla istifade etmek ve fırtınalı havalarda düşman donanmasının yaklaşmasını engellemek için surlar tamamıyla deniz kenarına yapılmıştı. Zamanla deniz sahili doldurarak surlar ile deniz arasında karaya asker çıkabilecek saha oluştuğunda (önemli noktalarda) surlar yeniden deniz kenarına sürülerek inşa edilmiştir.¹⁴⁷ Sürekli olan inşa eyleminin nedenleri: zamanla surların eskimesi; depremlerin, deniz dalgalarının ve lodos fırtınalarının yıkıcı etkisi ve zayıf dolgu zemin üzerine inşa edilen surların yana yatmalarıydı. Surun mukavemetini arttırmak için, büyük kaya blokları veya başka binalarda önceden kullanılmış iri mermer parçalar surların önünde barikat olarak ya da surların temellerinde kullanılmış, üst kısımlar ise hafifletme kemerli ve zayıf taş malzemeden inşa edilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁶ “Sur Onarımları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

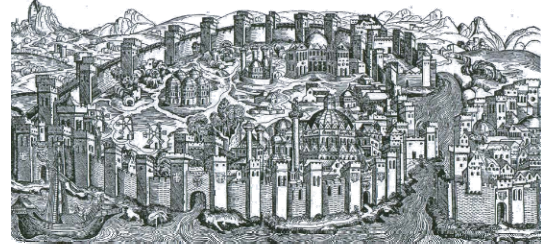
¹⁴⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 4

¹⁴⁸ “Surlar, Marmara Surları”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Surların mimari elemanları, duvarlar, kuleler, kapılar, mazgallar ve merdivenlerdir. (Bkz. Resim 4.11.-4.12) Duvarların yüksekliği 12-15m'dir. Kuleler 20m yüksekliğinde ve dört köşelidir.¹⁴⁹ Kuleler sur dibine yaklaşan düşmanı yandan vurmak için duvara bitişik ve dışa taşkın olarak yapılırdı. Çok katlı olan kulelerin içinde nöbet sırası bekleyen askerlerin yatması için birimler mevcuttu. Savunmada kullanılacak askeri aletin depolandığı yer olarak da kullanılırdı.¹⁵⁰ (Bkz. Harita 4.4.-4.5.) Surlar ve kuleler mazgallı¹⁵¹ olarak inşa edilirdi. Mazgallar askerlerin gizlenmesini sağladığından, savunmada önemli bir işleve sahipti. Günümüzde çoğu yıkılmış olan mazgallar, surun ancak bazı bölümlerinde görülebilmektedir. Kara surlarında olduğu gibi, deniz surlarında da kısa zamanda çok sayıda askerin sur üzerine çıkmasına yarayacak büyük askeri merdivenler bulunmaktaydı. Merdivenlerin hepsi yıkılmıştır.

Resim 4.11. İstanbul'un denizden kuşatılması
"İstanbul", **Yurt Ansiklopedisi**, 3814

Resim 4.12. Marmara surlarının gravürü
"İstanbul", **Yurt Ansiklopedisi**, 3811

Surlar üzerinde büyük ve küçük boyutlu kapılar bulunmaktaydı. Büyük kapılar mal geçişi için kullanılmıştır. Surların en zayıf noktaları olduklarından sıkı bir kontrolle korunmuşlardır. Küçük kapılar mabetlere, saraylara, önemli dini yerlere gitmek için kullanılmıştır.¹⁵² Bizans döneminde artan Osmanlı baskısı karşısında küçük kapılar kapatılmış, büyük kapılar ise küçültülmüştür. Osmanlılar bazı kapıları açarak kullanmışlardır.

¹⁴⁹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 5

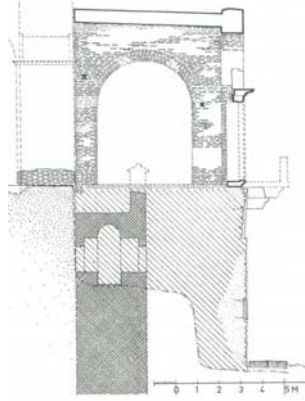
¹⁵⁰ "Kule", **Ana Britannica**, 1989, cilt 14, 49

¹⁵¹ Mazgal: 1. Kale duvarlarında iç yanı geniş, dış yanı dar delik, 2. Kale korkuluğunda mazgal dışleri arasında kalan her boşluk

Mazgal dışi: Kale korkuluklarında çıkıntılardan her biri

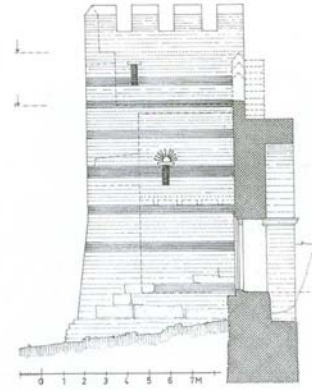
D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 1998, 305

¹⁵² F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, 5

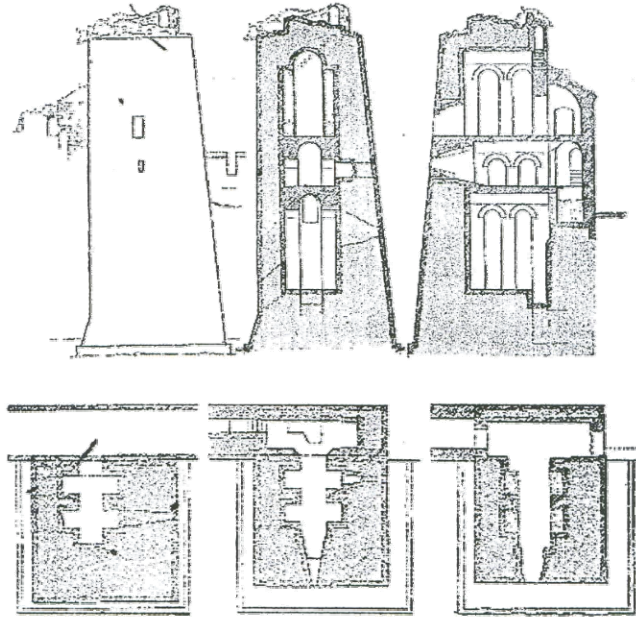
Harita 4.3. Bukoleon Sarayı'nın bulunduğu yerdeki deniz surlarının kesiti
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 314

Koyu olarak gösterilen duvar, alana inşa edilen ilk surdur. Saray inşasında yeni duvar denize yaklaştırılarak inşa edilmiştir. Sarayın duvarı 3,2m genişliğindedir. Alt kısmına tuğla ve kesme taşlardan bir kaide yapılmıştır. Duvarın yapım tarihi 5. yy. olabilir. Dökme tekniği kullanılan köreltilmiş duvarın dış yüzü kaplanmıştır.

Harita 4.4. Deniz surları üzerindeki kulelerden birinin görünüşü
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 314

16. kulenin kuzey cephesinin görünüşü. Koyuyla gösterilmiş olan kısım sur duvarı ve üzerinde bulunan kapıdır.

Harita 4.5. Deniz surları üzerindeki kulelerden birinin kesiti
A. M. Schneider, **Byzanz**, 1967, 8, 10

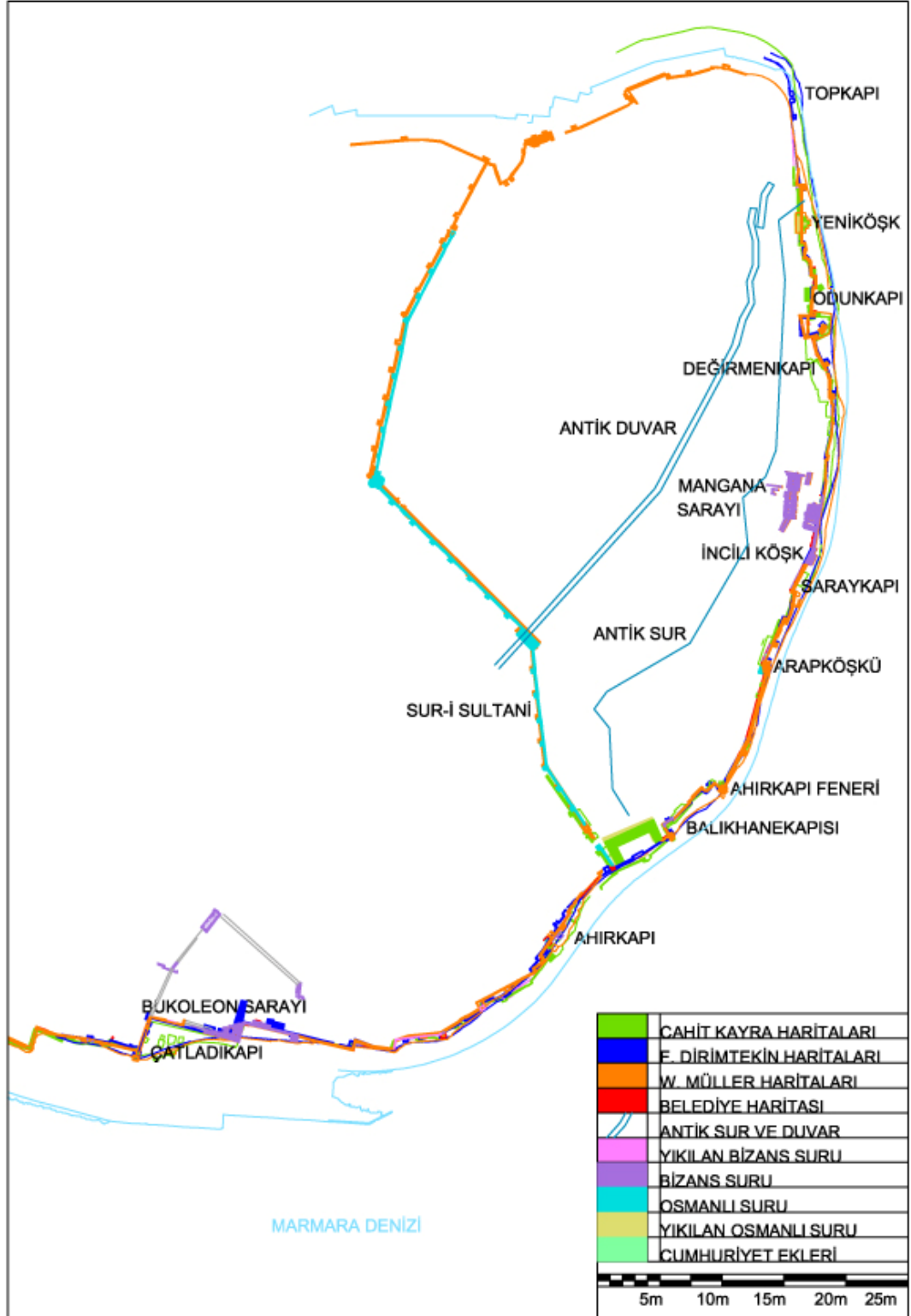
Surlarla ilgili en kesin bilgileri, kule kitabelerinden öğrenmekteyiz. Kulelerin üzerine, yaptıran İmparatorun adının ve yapım tarihinin bulunduğu bir kitabe konmaktaydı. Kule onarım geçirmiş ise ikinci bir kitabede bununla ilgili bilgi verilmekteydi. Üstlerinde kitabe olmayan kuleler, yıkılan Bizans kulelerinin yerine Osmanlı döneminde yeniden inşa edilenlerdir.

Deniz surları, kara surları gibi bir monotonluk ve tekrar göstermezler. Alanın özelliklerine göre birbirini takip etmeyen bir şekillenmenin ürünüdürler. Farklı şekillenmenin nedeni doğal ve insana bağlı nedenlerdir.

Doğal faktörler, arazinin topografyası, deniz akıntılarının etkisi, surun konumu ve boyutsal özelliklerdir. Surlar güvenlik nedeniyle deniz kenarına, karanın şekline göre yapılırlardı. Deniz akıntıları surları aşındırdığı ve önünü toprakla doldurduğu için yıkılıp tekrar inşa ediliyorlardı. Liman ve ana kapılar akıntılarının az olduğu yerlere yapılıyordu. Surlar, deniz kenarında bulunduğundan dolayı tek sıra halinde ve mukavemetli olmaları için belli ebatlarda yapılmışlardır.

İnsana bağlı etmenler, ihtiyaçlar doğrultusunda oluşmuştur. Surun özel bir işlev yüklenmesi ya da sıra bitişik inşaatlar, onun şekillenmesini etkilemiştir. Surların önüne liman ve önemli kapılar yapılacağı zaman surlar korunaklı mekanlar oluşturacak biçimde içeri çekilirdi. Sur duvarına bitişik yapılaşma yapıldığı zaman ise surlar yıkılıp bina ile birlikte tekrar inşa edilir, surun üzerinde pencere, balkon gibi yapı öğeleri yer alırdı.

Surlarla ilgili haritalar üst üste konulduğunda birbirleriyle tam olarak örtüşmedikleri görülür. Bunun en önemli nedeni eski haritaların yeterli teknik donanım olamadan çizilmesidir. Çalışmada tüm haritalar incelenmiş, yazılarla ve mevcut kalıntılarla uyumu gözetilerek hazırlanan haritada çalışma sürdürülmüştür. (Bkz. Plan 4.1.) Kuleler, en kuzeydeki 1 olarak kabul edilip, güneye doğru artacak şekilde numaralandırılarak incelenmiştir. Numaralandırmadaki amaç incelemeyi kolaylaştırmak ve kaynaklarla olan bağlantıyı koparmamaktır.

Plan 4.1. Sultanahmet bölgesi deniz surlarının haritaları
Belediye Haritası, W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, Kroki 1-3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35, 36, 78; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

4.2. SULTANAHMET BÖLGESİ DENİZ SURLARI VE YAKIN ÇEVRELERİNDEKİ SERGİLEME ALANLARI

Surlar, şekillenme özellikleri, yakın çevrelerindeki alanlar, mevcut yapı kalıntıları, sergileme elemanları ve olanaklar gözetilerek sergileme açısından değerlendirilmiştir. Surlar ve yakın çevrelerindeki sergileme alanları, saraylar, sur duvarına bitişik yapılaşmalar, düz duvarlar, hareketli duvarlar, korunaklı mekanlar, bağlantı noktaları, yakın çevresiyle özgünlüklerini kaybetmiş duvarlar ve sur içi mekanları olmak üzere sekiz başlıkta incelenmiştir.

Saraylar, Bizans döneminde ve sura bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Sur duvarı yıkılıp yapının bir cephesini oluşturacak şekilde yeniden inşa edilmiştir. Saraylardan günümüze yapı kalıntıları ve sur üzerinde izler kalmıştır. Sur duvarına bitişik yapılaşmalar da tıpkı saraylar gibi, yapının bir cephesi sura bitişik olarak inşa edilmiştir. Yapıların kullanılış amaçları ve isimleri bilinmemektedir. Yapıların saraylara hizmet ettikleri ve ikinci derecede önemli oldukları düşünülmektedir. Surlardaki düz duvarlar belirli bir doğrultuda alana yerleşmişlerdir. Surların bazı noktalarında hafifletme kemerleri vardır. Hareketli duvarlar, sura bitişik olarak farklı dönemlerde yapılan yapıların sura verdiği biçim değişiklikleridir. Korunaklı mekanlar, duvarların içeri çekilmesiyle oluşmuş mekanlardır. Surların dış kısmında oluşan alanlar, park olarak kullanılmaktadır. Bağlantı noktaları, Sultanahmet bölgesi ile sahilin bağlantısını sağlayan kapılardır. Çevrelerinde koruma önlemleri artırılmış ve kule sayısı fazlaştırılmıştır. Bizans döneminde inşa edilen kapılar, günümüzde de kullanılmaktadırlar. Yakın çevresiyle özgünlüklerini kaybetmiş duvarlar, zaman içerisinde yeni yapılaşma bölgesi içinde kalan surlardır. Çevreleri lokanta, çay bahçesi ve otel olarak kullanılmaktadır. Sur içi mekanları surların içinde yer alan boşluklardır.

Alt başlıkların incelenmesinde, konumu, özellikleri ve şekillenme nedenleri, mimari elemanları, sura bitişik yapılaşmalar, deniz araçlarının yanaşması için yapılan düzenlemeler ve surların yakın çevresinde bulunan sergileme alanları belirlenmiştir.

Tablo 4.1. Sultanahmet bölgesi deniz surları ve yakın çevrelerindeki sergileme alanları

BÖLÜM	ALT BÖLÜM	YERİ (KULELERE GÖRE)	DUVARLAR						KAPILAR				KULELER												
			YERİ	DURUMU		BİTİŞİK YAPI		YAPI İZLERİ		ADI	HANGİ YAPIYA AİT	YAPIM AMACI			KULLANIMI	NO	SON KULLANIMI			DURUMU					
				YIKILMIŞ	YARILMIŞ	VAR	YOK	PENCERE	KALINTILAR			İNSAN	MAL	AÇIK			KAPALI	KULE	FENER	KÖŞK	AVAKTA	YILMIŞ	YARILMIŞ		
SARAYLAR	BUKOLEON SARAYI(*)	32 - 33	32 KULENİN BATISI	X		X			X	X	(*)	SARAYIN DOĞU BÖLÜMÜ	X			X	32		X			X			
			33 KULENİN DOĞUSU			X	X				X	ISKELE KAPISI(*)	SARAYIN İKİ BÖLÜMÜNÜ BAĞLIYOR					X							
	MANGANA SARAYI(*)	9 - 11	9 - 11 KULELER ARASI			X	X			X	X	(*)	ST. GEORGIOS MANASTIRI	X			10							X	
												(*)	PHILANTHROPOS MANASTIRI	X	X										
SÜR DUVARINA BİTİŞİK YAPILAMALAR	DEĞİRMEN KAPI BÖLGESİ	7 - 9	7 - 8 KULELER ARASI	X							DEĞİRMEN KAPI(*)	TOPKAPI SARAYI FIRINI		X		8	X					X			
			8 - 9 KULELER ARASI	X		X			X	X	DEMİR KAPI(*)			X		X	9	X						X	
	SARAYKAPI BÖLGESİ	11 - 17	11 KULE SARAY KAPI ARASI	X								(*)	MANGANA SARAYI	X		X	11			X				X	
			SARAY KAPI 15 KULE ARASI	X								SARAY KAPI (*)	MANGANA SARAYI	X		X	12	X						X	
													(*)		X		X	14	X					X	
													(*)		X		X	15	X				X		
								X		X	X		(*)	HODEGETRIA MANASTIRI	X		X	16	X					X	
													(*)		X		X	17			X				X
	DÜZ DUVARLAR	AHRKAPI FENERİ'NİN KUZEYİ	17 - 20	17 - 20 KULELER ARASI	X					X		(*)		X		X	18	X						X	
													ST. LAZARUS KAPISI(*)	ST. LAZARUS KİLİSESİ	X		X	19	X						X
	BALIKHANE KAPISI'NİN GÜNEYİ	22 - 23	22 - 23 KULELER ARASI	X					X							23	X					X			
HAREKETLİ DUVARLAR	YENİKÖŞK'ÜN GÜNEYİ	5'NİN KUZEYİ	YENİKÖŞK'ÜN GÜNEYİ	X					X		(**)		X		X	(**)	X						X		
KÖRÜNAKLİ MEKANLAR	ODUNKAPI BÖLGESİ	7'NİN KUZEYİ	ODUNKAPI 5 KULE ARASI	X					X		ODUNKAPI (HASTALAR KAPISI) (**)	SARAY HASTANESİ	X		X	5	X					X			
			5 - 6 KULELER ARASI	X			X									6	X					X			
			6 - 7 KULELER ARASI	X			X									7	X					X			
	BALIKHANE KAPISI BÖLGESİ	20 - 22	20 - 22 KULELER ARASI			X	X				(*)						20	X				X			
												BALIKHANE KAPISI (*)	TOPKAPI SARAYI		X	X	21	X						X	
																	22	X						X	
KÜÇÜK AYASOFYA'NIN GÜNEYİ	36 KULE ÇEVRESİ	36 KULE ÇEVRESİ	35 KULENİN BATISI			X	X				(*)		X		X	36	X						X		
												(*)	KÜÇÜK AYASOFYA C.	X		X									
BAĞLANTI NOKTALARI	AHRKAPI	24 - 25	24 - 25 KULELER ARASI	X			X	X			AHRKAPI (*)	SARAY AHIRLARI	X	X		24	X						X		
																25	X						X		
	ÇATLADI KAPI	33 - 35	33-35 KULELER ARASI	X			X				ÇATLADI KAPI (*)	BÜYÜKSARAY	X	X		33	X					X			
ÖZGÜNLÜKLERİNİ KAYBETMİŞ DUVARLAR	BUKOLEON SARAYI'NIN DOĞUSU	30 - 32	30 - 31 KULELER ARASI	X			X									30	X						X		
			31 - 32 KULELER ARASI	X			X																		
	OTELLER BÖLGESİ	26 - 30	27 KULENİN ÇEVRESİ			X	X			X							26	X						X	
																	27	X						X	
								X	X		X						28	X					X		
								X		X							29	X					X		
														30	X							X			
SÜR İÇİ MEKANLARI	SÜR-I SULTANI'NİN GÜNEYİ				X																				

(*) BİZANS DÖNEMİ YAPISI

(**) OSMANLI DÖNEMİ YAPISI

4.2.1. Saraylar

Bizans döneminde inşa edilen saraylar, surların ve yakın çevrelerinin şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Saray yapılacak alandaki savunma duvarları yıkılarak, sur yapının bir duvarını oluşturacak şekilde yeniden inşa edilmiştir. Sur duvarlarında, pencere, kapı veya balkon gibi yapı elemanları bulunmaktadır. Sultanahmet bölgesindeki sura bitişik inşa edilen saraylar, Bukoleon ve Mangana Sarayları'dır.

Yapılar demiryolu inşaatında büyük zarar görmüş, büyük bölümleri yıkılmıştır. Mangana Sarayı'nın kalıntıları günümüzde toprak altındayken, Bukoleon Sarayı'nın neredeyse tamamının üzerine Osmanlı döneminde konutlar inşa edilmiştir.

A. Bukoleon Sarayı

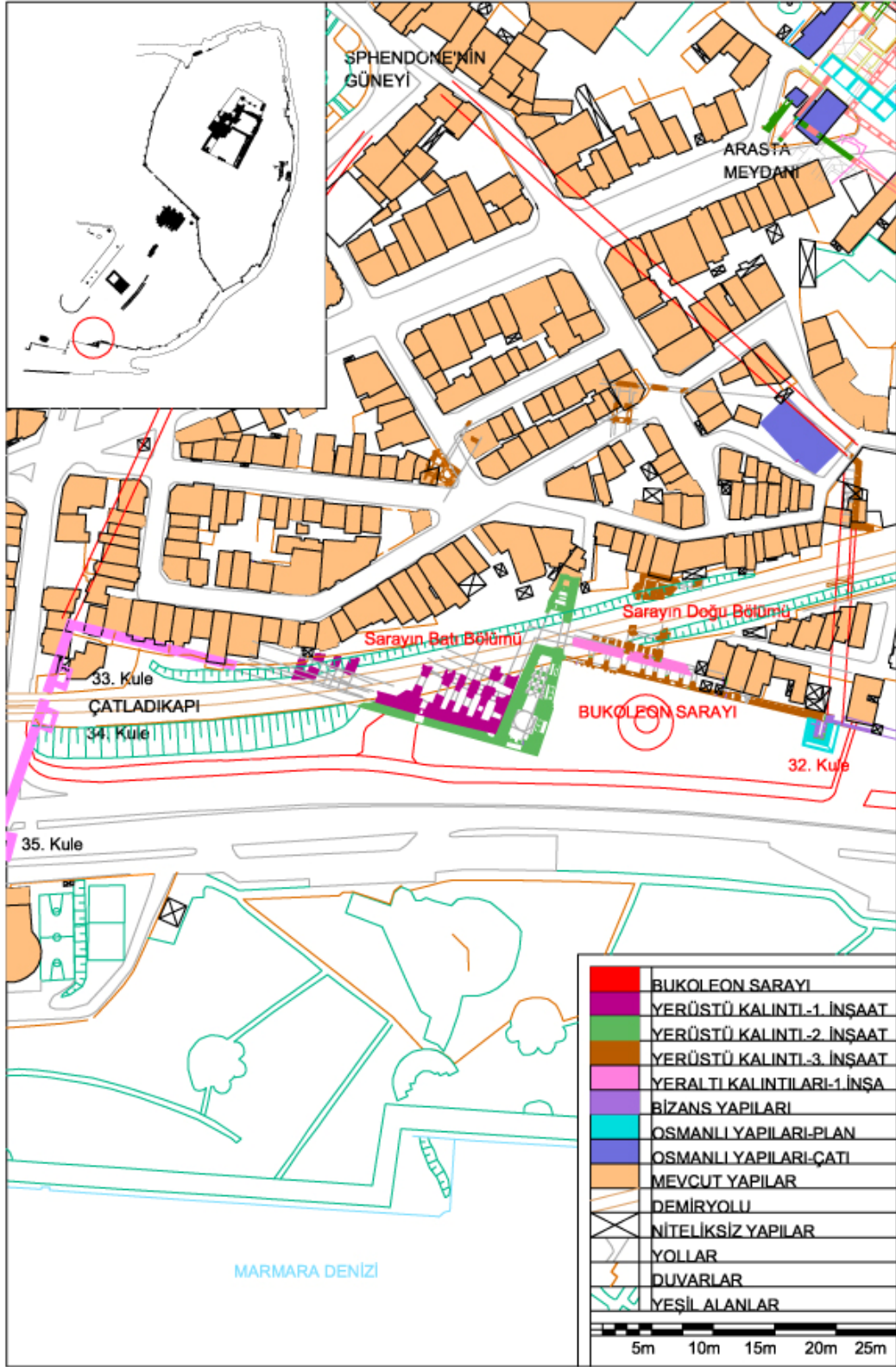
Büyük Saray'ın bir bölümü olduğu düşünülen Bukoleon Sarayı sura bitişik olarak inşa edilmiştir. (Bkz. Plan 4.2.)

Deniz kıyısındaki saraylardan birincisinin II. Theodosios (408–450) tarafından yaptırıldığı sanılır, ancak asıl konumu ve biçimi bilinmemektedir. Verilere göre saray oldukça izole ve sahilin şekline uygun olarak yapılmıştı.¹⁵³ Sarayın biraz batısında Hormisdas yani Hürmüz Sarayı yer alıyordu. Yapıda Bizans'a irtica eden İran prensi oturduğundan onun adını almıştır. Celal Esat Arseven, Hürmüz Sarayı'nın iki katlı olduğunu ve yoldan geçerken tonozlu kemerli birinci katının görüldüğü, zemin katının ise toprak altında kaldığını söylemiştir.¹⁵⁴

Bukoleon Sarayı'nın ikinci inşaatı Nikophoros II. Phokas (963–969) zamanından gerçekleştirildi. Sarayın önünde bir avlusu vardı. Phokas (963–969) bir kehanete inanarak öldürüleceğine inanıyordu. Sarayı emniyete almak için Fener kulesinden başlayarak Kapu Ağası Cami'ne kadar uzanan ve kuzey batıya dönerek hipodromun yanındaki St. Petrus kilisesi'nin yanından, deniz surlarıyla birleşen bir

¹⁵³ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 225

¹⁵⁴ C. E. Arseven, **Eski İstanbul**, 1989, 157

Plan 4.2. Bukoleon Sarayı

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313, 226; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı

sur yaptırmıştı.¹⁵⁵ Surların yanına da ambar ve alışveriş yerleri yaptırmıştı.¹⁵⁶

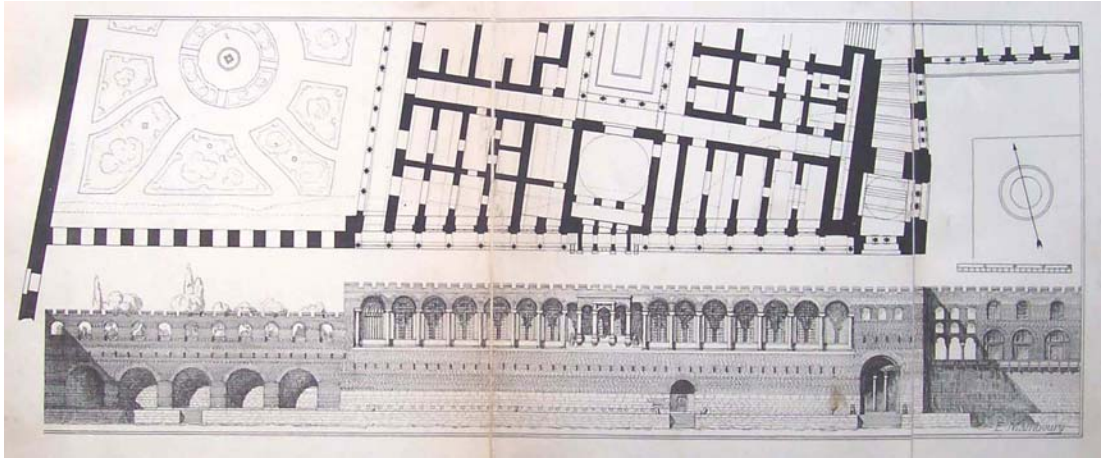
Phokas'ın yaptırdığı surların, Fener kulesinin kuzeyindeki bölümü demiryolu inşaatı sırasında yıkılmıştır. (Bkz. Harita 4.6-4.7.)

Harita 4.6. Mamboury'in çizdiği haritada Bukoleon Sarayı'nın tahmini sınırı
C. Mango, "The Palace of the Boukoleon",
Cahiers Archeologiques 45, 1997, 44

Harita 4.7. Cyril Mango'nun çizdiği haritada Bukoleon Sarayı'nın tahmini sınırı
C. Mango, "The Palace of the Boukoleon",
Cahiers Archeologiques 45, 1997, 45

Harita 4.8. Sarayın tahmini restitasyonu
E. Mamboury, T. Wiegand, *Kaiserpalaste von Konstantinopel*, 1934, Tafel XIII

Bukoleon Sarayı'nın kalıntılarının 25m kuzeyinde, demiryolu'nun yanında, Fenerli Köprü Sokağı üzerindeki bir inşaat çalışmasında saraya ait bir taban mozaïği bulunmuştur. Taban mozaïğinin boyutları 7m'ye 5m'dir. Çevresinde tuğla bir duvar vardır. Mozaik tablanın içinde 3m'ye 2m boyutlarında monolit mermer bir tabla

¹⁵⁵ F. Dirimtekin, *Fetihten Önce Marmara Surları*, 1953, 29,30

¹⁵⁶ W. Müller, a.g.k., 2002, 225

bulunur. Tablanın, bir sunak masasının alt tablası olduğu düşünülmektedir. (Bkz. Resim 4.13.)

Resim 4.13. Taban mozaïği ve içinde yer alan mermer tablanın görünümü
N. Asgari, “İstanbul Temel Kazılarında haberler”, *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1985, 57

10.-11. yy.lara ait olan yapının Bukoleon Sarayı'nın önemli bir mekanıdır. Yapının sarayla ilişkisini göstermek için kalıntılar yerlerinde korunmuştur. Kalıntılar yeni yapılan inşaatın bodrum katında, bağımsız kapısı olan bir oda içine alınmıştır.

Saray'ın üzerine Osmanlı döneminde konutlar inşa edilmiştir. Demiryolu inşaatında ayakta kalan saray kalıntıları yıkılmıştır. (Bkz. Resim 4.14.) Marmara Denizi ile Hipodrom arasında kalan Bukoleon Sarayı'nda günümüze, sur duvarına bitişik deniz cephesi ve demiryolunun kuzeyinde birkaç duvar kalıntısı kalmıştır. Sarayın deniz cephesi ve kalıntıları, 31 numaralı kulenin batısı başlığı altında incelenmiştir.

Resim 4.14. Bukoleon Sarayı'nın kalıntılarının demiryolu ve Osmanlı konutlarıyla ilişkisi
M. Özçakı

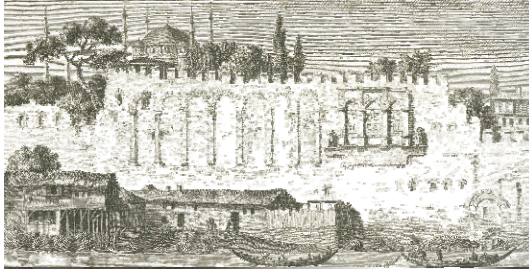
Demiryolunun kuzeyindeki bölgede de saraya ait bazı duvar parçaları ayaktaadır.

A.a. 31 Numaralı Kulenin Batısı

Surun mimari elemanları 32. kule, sarayın batı ve doğu bölümlerini oluşturan duvarlar ve saraya hizmet eden kapılardır.

32. kule daha kuzeyde bulunan bir fenerin yıkılmasıyla İmparator Nikephoros Phokas (963–969) tarafından yaptırılmıştır. Kule, Marmara'dan gelen gemileri gözlemek için ve fener olarak kullanılıyordu. Eski Fener Kulesi olarak adlandırılan 32. kulenin zemin genişliği 10m, üst genişliği 7,90m ve duvar kalınlığı 2,5m'dir.¹⁵⁷

Sarayın batı bölümü II. Theodosios'un (408–450) zamanında yapılmıştır. Sarayın iki yanında, oturan aslan heykelleriyle süslü, bir cumba bulunuyordu. Yapı kısmen mermer blok taşlar, kısmen mermer sütunlar ile yapılmıştı.¹⁵⁸ (Bkz. Resim 4.15.)

Resim 4.15. 17. yy.da Choiseul Gouffier tarafından yapılan Bukoleon Saray'ın batı bölümünün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 215

Sarayın batı bölümünün kemerleri görülüyor. Cumbanın iki yanında bulunan aslan heykelleri günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır.

Resim 4.16. Le Petit tarafından yapılan sarayın doğu bölümünün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 3, 2002, 25

Sarayın pencerelerini üzerinde kemerler yer alıyor. Pencerelerin önündeki balkon yıkılmış konsol parçaları görünüyor. Sarayın deniz ile birleştiği noktada mermer taş parçaları kullanılmıştır. Günümüzde zemin kotu mermer levhaların hemen altındadır.

Sarayın doğu bölümü Nikophoros II. Phokas (963–969) zamanında yapılmıştı. Mevcut sur duvarları denize doğru ötelenerek, sarayla birlikte yeniden inşa edilmişti. Saray, tuğla tonoz örülü mekanlardan ve zengin süslemelere sahip sütunlardan meydana geliyordu. Denize bakan cephesinde, sur duvarı üzerinde bir dizi mermer çerçeveli pencere yer alıyordu. Pencerelerin önünde boydan boya

¹⁵⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 28

¹⁵⁸ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 30

uzanan mermer konsolun kalıntıları, günümüzde de görülebilmektedir.¹⁵⁹ (Bkz. Resim 4.16.-4.17.)

Resim 4.17. Bukoleon Sarayı'nın doğu bölümünün tonozları
W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 27

Sarayın kapıları, İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı, Küçük Kapı ve adı bilinmeyen küçük boyutlu bir kapıdır.

Resim 4.18. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı ve arkasında yer alan betonarme apartmanlar
M. Özçakı

Resim 4.19. Büyük bölümü toprak altında kalan Küçük Kapı
M. Özçakı

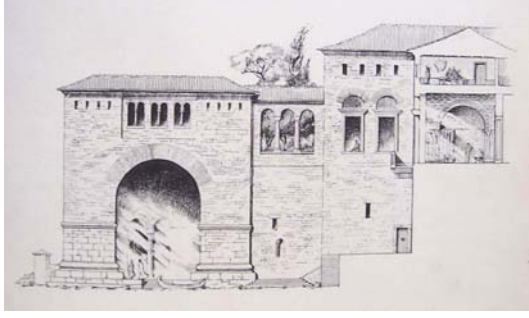
İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı, İmparatorların, önemli kişilerin ve elçilerin kullandığı kapıydı. Gerisindeki geniş merdiven ile Bukoleon Sarayı'na ve oradan üstü örtülü bir yol (Diabarixos) ile Büyük Saray'a ulaşıldı. Kapı önce küçültülmüş, sonrada örülmüştür.¹⁶⁰ Günümüzde örülen duvarın bir kısmı yıkılmıştır. (Bkz. Resim 4.18.-Harita 4.9.-4.10.)

Küçük Kapı, sarayın denize açılan kapılarından biridir. Kapının iki tarafında başka yerlerden getirilerek buraya konmuş olan V.-VI. yy.lara ait, işlenmiş mermer

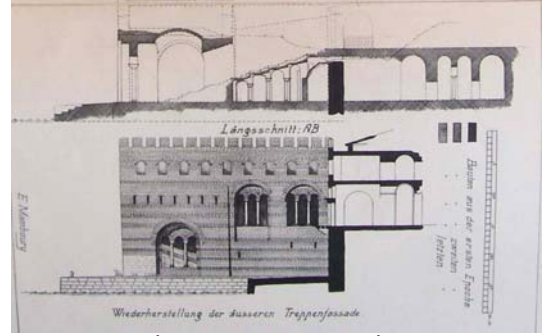
¹⁵⁹ "Bukoleon Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 1994

¹⁶⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 11, 12

bloklar vardı. Mermerlerden birinin üzerinde İmparator İustinianos'a ait monogramlar vardı. Kapı 6m genişliğinde ve 1,85m enindeydi. Demiryolu inşası sırasında harap olan kapı 1920'de meydana çıkarılmış ve tamir edilmiştir.¹⁶¹ (Bkz. Resim 4.19.)

Harita 4.9. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı'nın Karl Wulzinger'e ait tahmini restitüsyon çizimi E. Mamboury, T. Wiegand, **Kaiserpalaste von Konstantinopel**, 1934, Tafel XXIII

Harita 4.10. İmparatorluk Sarayı İskele Kapısı'nın E. Mamboury'e ait tahmini restitüsyon çizimi E. Mamboury, T. Wiegand, **Kaiserpalaste von Konstantinopel**, 1934, Tafel XXI

Sarayın doğu bölümünün kapısı, Eski Fener Kulesi'nin yanında mermer çerçevesindedir. Kapı sonraki dönemlerde örülmüştür.

Sarayın batısında küçük bir liman olan Hormisdas Limanı bulunuyordu. Liman, Çatladıkapı'nın veya Küçük Ayasofya'nın önünde olabilir.¹⁶² İmparator Theophilos, Hormisdas Limanı'nı Bukoleon Limanı'nın bir parçası haline getirmiştir. Bukoleon Limanı, Theodosios Sarayı'nın önünde (batıdaki bölümde) bulunuyordu. Liman denizden bir dalgakıranla ayrılmıştı. Gerçek sınırları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Asıl işlevi saraya hizmet etmekte ve mütevazı boyutlardaydı. Rıhtım mermerden yapılmıştı ve üzerinde birçok heykel bulunmaktaydı. Limanın rıhtımında boğa ile aslanın dövüşmesini sembolize eden bir heykel yer alıyordu. Zaten "Bukoleon" da aslan ve boğa sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir.¹⁶³ Günümüzde iskeleye ait kalıntılar toprak altında kalmıştır.

Sarayın önünde, sahilin doldurulmasıyla geniş bir park oluşturulmuştur. Sarayın büyük kısmı yeni yapılaşma altındadır. Demiryolu da sarayın üzerinden

¹⁶¹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 12, 30

¹⁶² F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 54

¹⁶³ "Bukoleon Sarayı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

geçmektedir. Sarayın doğu bölümünün deniz cephesi ve birkaç tonozu ayakta. Batı bölümünün ise zemin katı ve birinci katının bir kısmı ayakta. (Bkz. Resim 4.20)

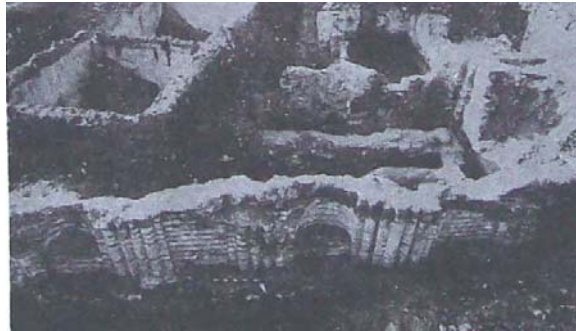
Resim 4.20. Bukoleon Sarayı'nın önünde denizin doldurulmasıyla oluşmuş park
M. Özçakı

Resmin sağında 32 numaralı Eski Fener Kulesi, sarayın doğu bölümü, İskele Kapası ve saray üzerindeki yapılar görülüyor.

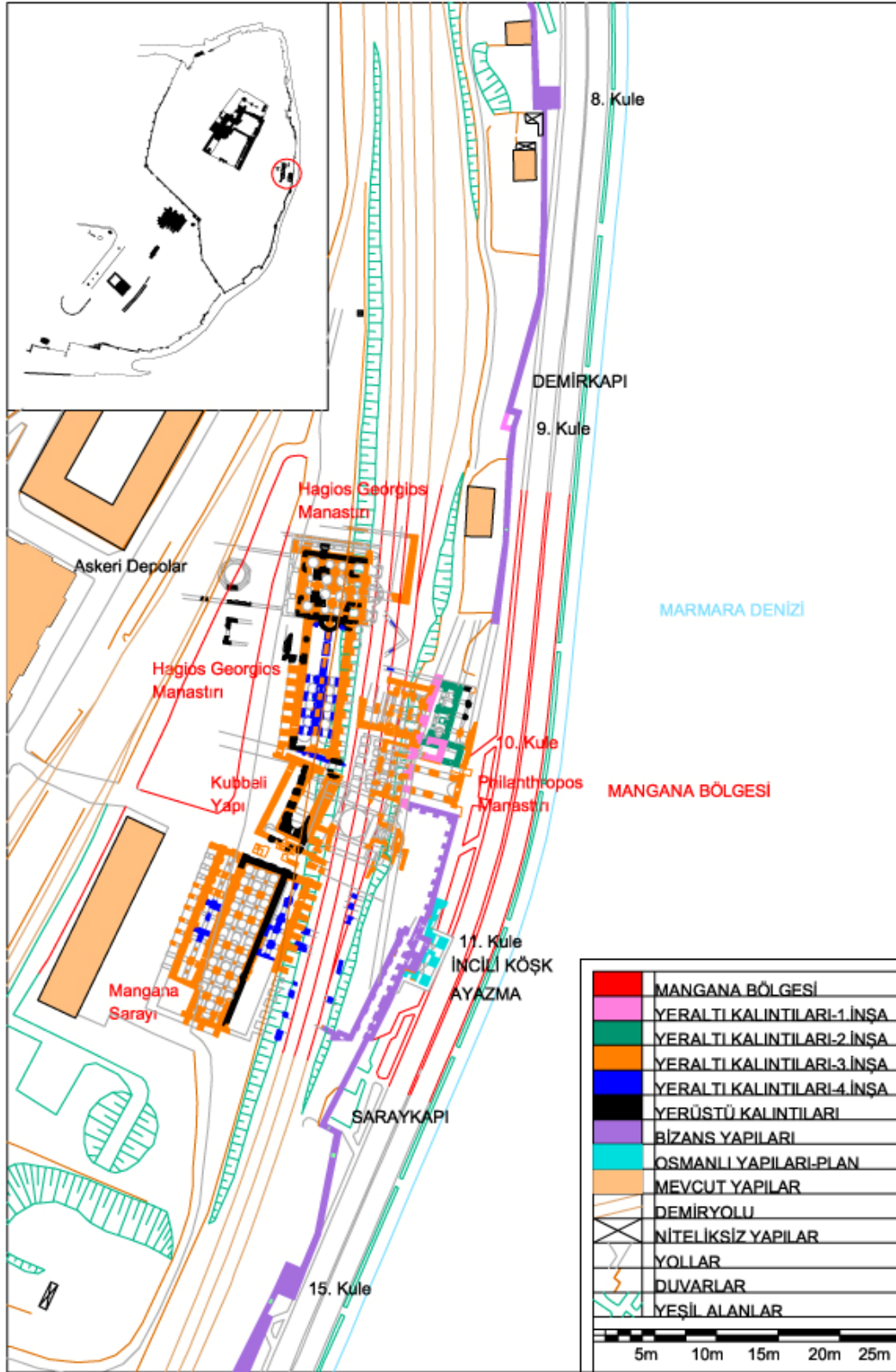
B. Mangana Sarayı

Mangana bölgesi yapıları 9. ve 11. kuleler arasındadır. (Bkz. Plan 4.3.) Mangana Sarayı'nın çevresinde ona hizmet eden çok sayıda yapı bulunmaktaydı. Bölgedeki yapılar, arazinin eğiminden dolayı deniz surlarına paralel inşa edilmiş ve geniş bir alana yayılmışlardır. Bölge, çevresindeki surların şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır.

Bizans döneminde inşa edilen Mangana bölgesi yapıları, Mangana Sarayı, Georgius Manastırı, St. Sauveur Philanthropos Manastırı ve Hodegetria Manastırı'dır.

Resim 4.21. Mangana bölgesinde 1982–1983 yıllarında yapılan kazılarda bulunan nişli duvar ve duvarın güneyindeki ufak bölmeli mekanlar
N. Asgari, "İstanbul Temel Kazılarında haberler", *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1985, 53

Plan 4.3. Mangana bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; Özgün çizim M. Özçakı

Mangana Sarayı, I. Basilios (867–886) tarafından beş katlı olarak inşa edilmiştir. Komnenos devrinde, imparatorluk saraylarının Blachernea'ye taşınmasından sonra bakımsız kalmıştır. İmparator A. Komnenos ile İ. Angelos yaptırdıkları inşaatlarda sarayın malzemelerini kullanmışlardır. Yapının toprak altında kalan kısmı ise demiryolu inşası sırasında tahrip edilmiştir.¹⁶⁴ (Bkz Resim 4.21.-4.22)

Resim 4.22. Mangana Sarayı'ndan günümüze ulaşan duvar parçası ve alanı ikiye ayıran demiryolu
M. Özçakı

Mangana Georgios Manastırı, Clavijo'ya göre büyük bir bahçenin ortasında yerliyordu. Manastırın inşaatı, İmparator Konstantinos Manomachos zamanında (1054–1042) başlamış, muhtemelen II. Basilios zamanında bitmiştir. İmparatorlar ve prensler buraya çekilerek dünya dertlerinde uzak kalıyorlardı. Manastırın bir de hastanesi vardı. Manastırdan dolayı boğaza, St. Georgius Boğazı denmekteydi.¹⁶⁵

Hodegetria Kilise ve Manastırı, İmparator Pulcheiria (450) tarafından yaptırılmıştır. Zamanla harap olan yapı, İmparator III. Mikhael (842–867) tarafından yeniden inşa edilmiştir. Kilisenin yanında bir ayazma¹⁶⁶ vardı. 1921'de yapılan kazılarda kilisenin bazı kısımları ve ayazması bulunmuştur.¹⁶⁷

St. Sauveur Philanthaoros Manastırı, Nikephoros Khomnoos'un kızı Eirene tarafından yaptırılmıştır. Sur duvarına bitişik inşa edilmiştir. Kilisenin, İncili Köşk'ün altında bulunan ayazması çok meşhurdu. Ayazmanın suyunda yıkanan ve

¹⁶⁴ F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, 21

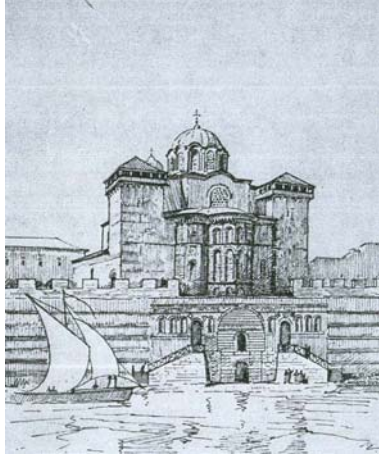
¹⁶⁵ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 18,19

¹⁶⁶ Ayazma: 1. Rumların kutsal saydıkları pınar veya çeşme, 2. Bizanslılarda, kuşatma sırasında kentlerin su sıkıntısı çekmemesi için yapılan, yeraltı kaynaklarına künklerle bağlanmış su depolarına verilen ad.

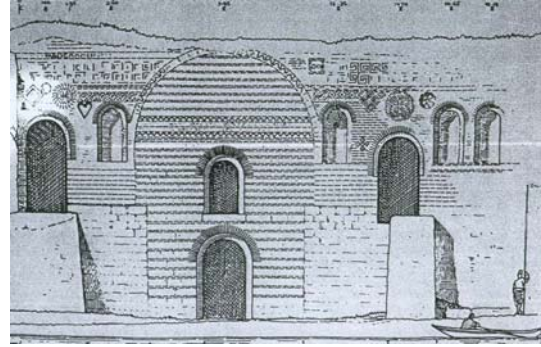
D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 1998, 60, 61

¹⁶⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953 , 22

kumlarda güneşlenen hastaların şifa bulduğuna inanılırdı. Günümüze zemin katı ulaşan yapı, demiryolu inşaatında zarar görmüştür.¹⁶⁸ (Bkz. Resim 4.23.-4.24.)

Resim 4.23. Philanthropos Manastırı'nın tahmini restitüsyonu
H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989, 102

Resim 4.24. Philanthropos Manastırı'nın deniz cephesinin sahil yolu geçmeden önceki görünüşü
H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989, 98

Bölgede sarnıçlar ve mahzenler de bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar (1921–1923) Mangana bölgesindeki mahzen ve sarnıçların içlerindeki toprak ve molozları temizlemiş, toprak altındaki bütün katların planlarını çizmişlerdir. Mangana Sarayı'nın altyapısına ait olduğu düşünülen mahzen, batıdaki ikinci askeri depodan, İncili Köşk'e (11. kuleye) kadar uzanmaktadır. Mahzen 65m'ye 40m (derinliği belirtilmemiş) ebatlarındadır. Kıyıya paralel bir şekilde uzanmaktadır.¹⁶⁹

B.a.Philanthropos Manastırı

Philanthropos Manastırı sur duvarına bitişik olarak, 9. ve 11. kuleler arasında inşa edilmiştir. Alandaki sur, denize yaklaşmak suretiyle yeniden inşa edilen üçüncü surdur.

İlk inşa edilen sur, 9. kuleden başlayarak şimdi mevcut surların gerisinden güneye doğru ilerliyordu. St. Georgios Kapısı hizalarında, şimdiki surların 7,50m; St.

¹⁶⁸ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 19

¹⁶⁹ "Mangana Sarayı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 1994

Sauveur Kilisesi hizalarında, 17,50m kadar gerisinde kalıyor ve İncili Köşk'ün 17m kadar güneyinde şimdiki surlarla birleşiyordu. İkinci inşa edilen sur, Isaurialı Leon devrinde (717–742), eski surların 8m daha doğusuna inşa edilmiştir. İmparator Theophilos, deniz surlarını tamir ettirdiğinde eski Roma kulesinin tam önüne 10. kuleyi yaptırmış ve üzerine kitabe koydurmuştur. Surları deniz kenarına sürmek ve kiliseye yer kazanmak için İmparator Aleksios Komnenos zamanında surlar yeniden 8,75m doğuya alınmıştır.¹⁷⁰ Günümüzde ayakta olan surlar da Komnenos döneminde inşa edilenlerdir. (Bkz. Resim 4.25.-4.26.)

Surun mimari elemanları, 10. kule, Philanthropos Manastırı'nın yer aldığı duvar ve iki Bizans kapısı'dır.

Resim 4.25. Philanthropos Manastırı'nın ve İncili Köşk'ün görünüşü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 21–22

Resim 4.26. Philanthropos Manastırı'nın günümüzdeki görüntüsü
M. Özçakı

10. kule St. Sauveur Philanthropos Kilisesi'nin kuzey batı köşesine denk gelmekteydi. Kule, kilisenin inşaatı sırasında yıkılmıştır. Kilisenin sur duvarı üzerinde yer alan deniz cephesinin bir bölümü günümüze ulaşmıştır.

Sur üzerinde St. Georgius ve Philanthropos Manastırı'na ait olan iki kapı yer almaktaydı. St. Georgius (George) kapısını civarında İmparator Theophilos'a ait bir kitabe bulunmaktaydı. Kapının bulunduğu sur yıkılmıştır. St. Sauveur Philanthropos

¹⁷⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 19-20

Kilisesi'nin büyük kapısı, Türkler Bizans'ı tehdit edecek duruma gelince küçültülmüştür. Üstündeki kitabe tam olarak okunamamaktadır.¹⁷¹

Sahil yolu surun oldukça yakınından geçmektedir. Yol ile sur arasında oldukça dar bir yeşil alan vardır. St. Sauveur Philanthropos Kilisesi'nin ve Mangana bölgesindeki bazı yapıların üzerinden demiryolu geçmektedir. Kalıntıların çevresinde dolaşmak demiryolundan dolayı güvenli değildir.

4.2.2. Sur Duvarına Bitişik Yapılaşmalar

Sur duvarına bitişik yapılaşmaların varlığı, sur duvarındaki pencere izlerinden anlaşılmaktadır. Duvara bitişik olarak yapılan yapıların adı ve hangi amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Bizans saraylarının yakın çevrelerinde olduklarından, onların hizmet binaları olduğu düşünülmektedir.

Sultanahmet bölgesindeki sura bitişik yapılaşmalar, Değirmenkapı ve Saraykapı bölgelerinde görülmektedir. Değirmenkapı ve Saraykapı bölgeleri Mangana bölgesinin iki yanında yer almaktadır. Sur duvarları üzerinde pencereler ve insan geçişine olanak verecek büyüklükte, çok sayıda kapı bulunmaktadır. Surun yanındaki sarnıçlar ve sur duvarındaki hafifletme kemerleri, yıkılan yapıların yerlerini belli etmektedir.

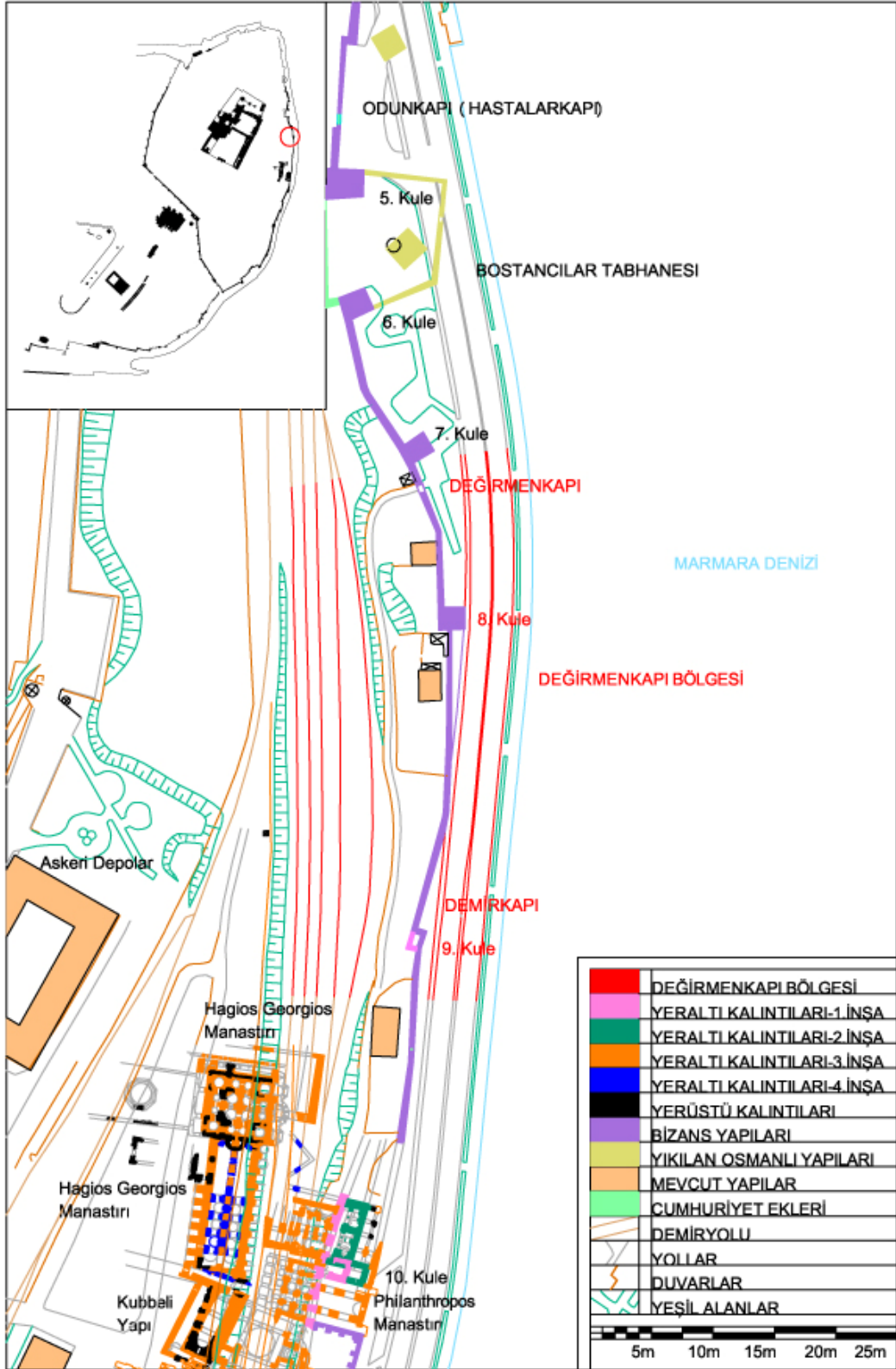
A. Değirmenkapı Bölgesi

Değirmenkapı bölgesi, Philanthropos Manastırı'nın kuzeyinde 7. ve 9. kuleler arasında yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.4.) Sur duvarında hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen, pencereler ve bir payanda bulunmaktadır. 8. kule Mangana Kulesi olarak adlandırıldığından, Değirmenkapı bölgesi, Mangana Sarayı'yla ilişkili olabilir.¹⁷²

Surun mimari elemanları, 8. ve 9. kuleler; 7.-8. ve 8.-9. kuleler arasındaki duvarlar. Değirmenkapı ve Demirkapı'dır.

¹⁷¹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 19, 20

¹⁷² C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35

Plan 4.4. Değirmenkapi bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; Özgün çizim M. Özçakı

8. kulenin üzerinde kitabe bulunmaz. Bizans temelleri üzerine yapılmış bir Türk kulesidir. Kulenin duvar kalınlığı 2,5m, yüksekliği 7,15m'dir. Kule, Bizans döneminde Kız Kulesi ile Mangana bölgesi arasında, ağaç kütükler üzerine gerilmiş olan zincirin bağlandığı, Mangana Kulesi olarak kabul edilmektedir. Kulenin kuzey cephesinde Osmanlı devrinde örülmüş bir Bizans kapısı bulunmaktadır.¹⁷³ 9. kulenin üst kısmı yıkılmıştır. Üst kısmı üçgen görünümündedir.

7.-8. kuleler arasındaki duvar bir kavis yapar. Kırılma noktasında, surun dışında bir payanda bulunmaktadır. Payandanın yanındaki iki pencere ve payandadan dışarı taşan mermer parçası, sura bitişik bir yapının kalıntıları olabilir. 8.-9. kuleler arasındaki duvar, dışarı doğru bir kavis yapar ve güneye doğru 110m dümdüz ilerler. 9. kulenin kuzeyinde 7 tane örülmüş pencere bulunmaktadır. Pencere burda mevcut olan bir binaya ait olmalıdır. Feridun Dirimtekin, 8. kulenin gerisinde 30m kadar kısmı gezilebilen bir yeraltı sarnıcı olduğunu ve sarnıcın önemli bir binaya ait olabileceğini söyler.¹⁷⁴

Resim 4.27. Değirmenkapı'nın çevresinin Osmanlı dönemindeki görünümü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 19-20

6.,7. ve 8. kuleler, Değirmenkapı ve yıkılan mescit görülüyor.

Değirmenkapı yıkılan bir Bizans kapısının yerine Osmanlı döneminde açılmıştır. Osmanlı döneminde surun arkasındaki saray fırınlarına hizmet ettiğinden Değirmenkapı adını almıştır. Kapı günümüzde de açıktır. Demirkapı, 9 numaralı surun hemen kuzeyinde yer almaktadır. Bir Bizans kapısının yerine Osmanlı döneminde açılmış olmalıdır.¹⁷⁵ Kapı günümüzde kapalıdır. (Bkz. Resim 4.27.)

Değirmenkapı'nın önünde daralmaya başlayan yeşil alan Demirkapı civarında yaklaşık 0.50m'ye düşer. Surun iç kısmına Değirmenkapı vasıtasıyla

¹⁷³ F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, 17

¹⁷⁴ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 18

¹⁷⁵ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 8

geçilebilmektedir. Surun iç bölümü toprakla doldurulmuştur ve sura bitişik olarak barakalar inşa edilmiştir. (Bkz. Resim 4.28.-4.29.)

Resim 4.28. Değirmenkapı, 7.-8. kuleler ve surun kavis yaptığı noktadaki payanda
M. Özçakı

Resim 4.29. 9 numaralı kule ve düz duvarın görüntüsü
M. Özçakı

B. Saraykapı Bölgesi

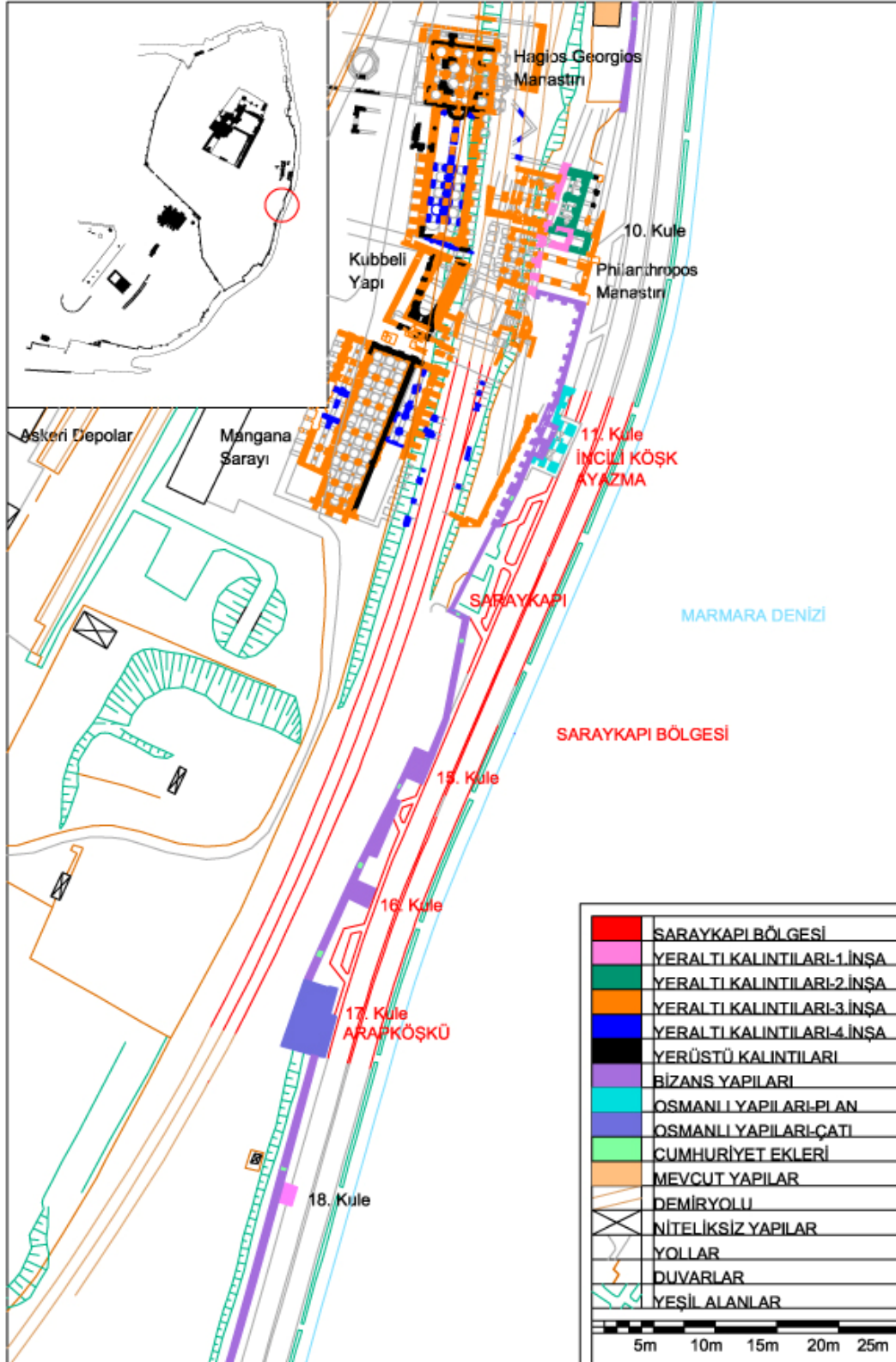
Saraykapı bölgesi, Mangana bölgesinin güneyinde yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.5.) Mangana bölgesindeki yapıların deniz ile bağlantılarını sağlamak amacıyla surda çok sayıda kapı açılmıştır. Sur kapılarını korumak için normal aralıklarından iki kat sıklıkla kuleler inşa edilmiştir.

Surun mimari elemanları, 11.'den 17.'ye kadarki kuleler; 11. kule Saraykapı arasındaki, Saraykapı 15. kule arasındaki ve 15.-17. kuleler arasındaki duvarlar ve altı tane Bizans kapısıdır.

İncili Köşk, 11 numaralı Bizans kulesinin üzerine yapılmıştır. Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılarak III. Murad'a (1574–1595) sunulmuştur. Yapının mimarı Davud Ağa'dır. Davut Ağa Bizans (St. Savuveur) ayazmasının üstüne, küçük ve zarif bir çeşme yapmıştır. Ortodoks halkı, Yunan ayaklanmasına kadar, yortu günlerinde çeşmenin civarında toplanıyordu. Köşkün arkasındaki meydanda cirit oynanıyordu. Yapı, demiryolu'nun geçmesiyle yıkılmıştır. Yapının arka tarafında bir revağın olduğu tahmin edilmektedir.¹⁷⁶ Köşke, Bostancıbaşı Köşkü ve Sinan Paşa Köşkü de denmektedir. Kubbesine asılan bir demet inciden dolayı İncili Köşk adını almıştır.¹⁷⁷ (Bkz. Resim 4.30.-4.31.)

¹⁷⁶ S. Eyice, "İncili Köşk", **İstanbul Bülteni**, Sayı 179, Mayıs 2004, 16,17

¹⁷⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 20

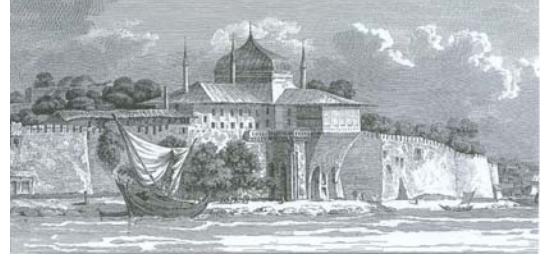

Plan 4.5. Saraykapı bölgesi
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497, 137; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35-36; Özgün çizim M. Özçakı

Resim 4.30. İncili Köşk'ün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 220

Yapının kubbesi yuvarlak ve çatısından çıkan kuleleri uzundur.

Resim 4.31. İncili Köşk'ün gravürü
Gravürlerle Türkiye; İstanbul, cilt 2, 2002, 221

Yapının kubbesi köşeli ve çatısından çıkan kuleleri daha kısadır.

İncili Köşk'ün güneyindeki 12,13 ve 14 numaralı kuleler yıkılmıştır ve yerleri bilinmemektedir.¹⁷⁸

15. kule, İmparator Theophilos zamanında (829–842) yapılmıştır. 16. kule de Theophilos tarafından inşa ettirilmiş ve üzerine bir kitabe konmuştur. İmparator Leon ve Aleksandros (886–912) 16. kuleyi 3m kadar yükseltilmiş ve ikinci bir kitabe koydurmuşlardır. İki kitabesinden dolayı, Çift Kitabeli Kule adını almıştır. Yüksekliği 16,30m'dir ve güney cephesinde rıhtıma açılan bir kapısı vardı.¹⁷⁹

Arap Köşkü, 17. Bizans kulesinin üzerine Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Kulenin önüne köşke yer kazanmak için ayaklar yapılmıştır. Köşkün güneyinde (muhtemelen köşke ait olan) bir kapı mevcuttur. Kapının önünde Osmanlı devrinde kullanılmış bir liman bulunmaktaydı. Köşk, çeşitli kaynaklarda Arap ya da Harap Köşk olarak geçmektedir ancak asıl adı Ağalar Dairesi olmalıdır.¹⁸⁰ Arap Köşkü'nün içinde günümüzde bir aile yaşamaktadır. (Bkz. Resim 4.33.)

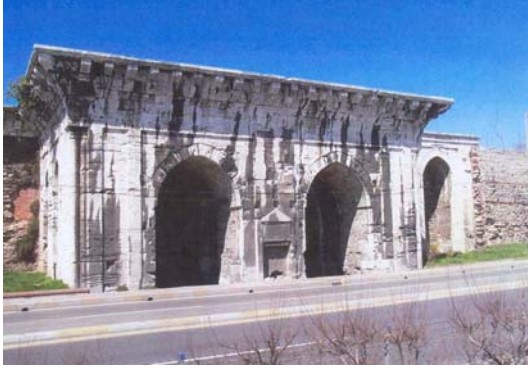
11. kule ile Saraykapı arasındaki duvar IX. yy.da yapılmıştır. Uzunluğu 28m, yüksekliği ise 11m'dir. Surun iç tarafında nöbetçi yolu bulunmaktaydı.¹⁸¹ 15. ile 16. kulelerin arasındaki sur duvarı orta kısımda denize doğru çıkma yapmaktadır. Çıkmanın iç tarafında hafifletme kemerleri bulunmaktadır.

¹⁷⁸ W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497

¹⁷⁹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 22

¹⁸⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 23

¹⁸¹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 21

Resim 4.32. İncili Köşk'ün günümüzdeki görüntüsü
M. Özçakı

Resim 4.33. Arap Köşkü'nün günümüzdeki görüntüsü
M. Özçakı

Feridun Dirimtekin, Saraykapı bölgesinde altı tane Bizans kapısı olduğunu söylemektedir. Kapılar bir insanın geçebileceği boyuttadır ve Mangana bölgesindeki yapılarla ilişkili oldukları düşünülmektedir. Türklerin İstanbul'u almak için yaptığı baskıların artması nedeniyle alandaki kapıların tümü kapatılmış ve tekrar açılmamıştır.

Birinci kapı, İncili Köşk'ün 10m güneyinde yer alır. Mangana Sarayı'na gitmek için kullanılmış olması muhtemeldir. İkinci kapı, Mangana Sarayı'na aittir ve adı Saraykapı'dır. İncili Köşk'ün 45m kadar güneyinde, kuzeye doğru açılan bir kapıdır. Yan söveleri ve lentosu mermerdendir. Kapı, buradaki ufak bir limana gitmek için kullanılmıştır. Üçüncü kapı, Saraykapı'nın 22,5m kadar güneyindedir. Yanında örülmüş bir pencere bulunmaktadır. Dördüncü kapı 15. kulenin güneyindedir. Beşinci kapı, 16. kulenin 30m kadar kuzeyindedir. Kapının, 170m kadar batısında olduğu kabul edilen Hodegetria Manastırı'na ait olduğu düşünülmektedir. Örülü Hodegetria Manastırı Kapısı'nın söveleri vardır. Surun iç tarafında kitabesi vardı. Alandaki altıncı ve son kapı, 16. ve 17. kuleler arasındadır. Beyaz taştan lento ve söveleri vardır.¹⁸² (Bkz. Resim 4.35.)

Feridun Dirimtekin, kapıların önünde deniz araçlarının yanaşması için, liman, rıhtım, dalgakıranların bulunduğunu söylemiştir. Saraykapı'nın önünde sepetkulpu şeklinde bir rıhtım¹⁸³ vardı. Saraykapı ile güneyindeki kapı arasında, 6m kadar doğuya doğru uzandıktan sonra kuzeye dönerek 12m kadar uzanan bir

¹⁸² F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 9-10, 21- 22

¹⁸³ Rıhtım: Deniz kıyısında gemilerin yanaşması için yapılan set
D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 1998, 381

dalgakıran¹⁸⁴ bulunmaktaydı. İzler Mangana Sarayı'nın önünde, küçük deniz araçlarının yanaşması için yapılan bir liman olduğunu düşündürmektedir. 16. kule ile Arap Köşk'ü arasında 7m genişliğinde bir rıhtım bulunmaktaydı. Arap Köşk'ün önünde ise Osmanlı devrinde kullanılmış bir liman bulunmaktaydı.¹⁸⁵

Resim 4.34. 16 numaralı kule ile İncili Köşk arasındaki surlar
M. Özçakı

Resim 4.35. 16. ve 17. kuleler arasındaki kapı ve çeşme
M. Özçakı

Sultan III. Mehmet tarafından XVI. yy.da, 16. ve 17. kuleler arasına bir çeşme yaptırılmıştır.¹⁸⁶ Çeşmenin yarısı günümüzde toprak altındadır. (Bkz. Resim 4.35.)

Kulelerin arasında kalan boşluklarda dar yeşil alanlar oluşmuştur. (Bkz. Resim 4.35.) Surun iç tarafı toprakla dolduğundan, sadece surun üst bölümleri, bazı noktalarda sadece mazgalları görülebilmektedir. Demiryolu surun çok yakınından geçmektedir. (Bkz. Resim 4.34.)

4.2.3. Düz Duvarlar

Düz duvarlar, alana doğrusal olarak yerleşmişlerdir ve kulelerinin aralıkları belli bir mesafededir. Duvarların bazı noktalarında hafifletme kemerleri bulunur. Düz duvarların iç kısmında demiryolunun uzaktan geçmesi sonucu geniş alanlar meydana gelmiştir. Duvarların dış kısmında ise sahil yolu, surun çok yakınından geçmektedir.

¹⁸⁴ Dalgakıran: Limanda bulunan gemi veya tekneleri dalgaların etkisinden korumak için denizde yapılan set

D. Hasol, a.g.k., 1998, 132

¹⁸⁵ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 21, 23

¹⁸⁶ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 22

Sultanahmet bölgesi deniz surlarının düz duvarları, Ahırkapı Feneri'nin kuzeyi ve Balıkhane Kapısı'nın güneyi olarak iki başlık altında incelenecektir. Duvarlar çok tamirat geçirdiklerinden özgünlüklerini yitirmişlerdir.

A. Ahırkapı Feneri'nin Kuzeyi

Ahırkapı Feneri'nin kuzeyi, 17. kule (Arap Köşkü) ile 20. kule (Ahırkapı Feneri) arasındadır. (Bkz. Plan 4.6.) Surun mimari elemanları, 18. ve 19. kuleler, 17. ve 20. kuleler arasındaki duvar ve iki kapıdır.

Yıkılmış olan 18. kule Arap Köşkü'nün yaklaşık 70m güneyindeydi. 19. kule İmparator Theophilos tarafından (829–842) inşa ettirilmiş ve çok tamir görmüştür. Üzerinde imparatora ait bir kitabe taşımaktadır.¹⁸⁷ Kulenin batı duvarı yıkılmıştır. Surun iç kısmından bakıldığında, kulenin içindeki hafifletme kemerleri görülmektedir.

Arap Köşkü'nden (17. kuleden) sonra duvar yön değiştirmeden 130m devam eder. Örülü Bizans kapısıyla karşılaştıktan sonra biraz batıya dönerek Ahırkapı Feneri'ne kadar aynı doğrultuda devam eder. Duvarlar, Bizans temellerinin üzerine yeniden inşa edilmiştir. (Bkz. Resim 4.36.) Surun iç kısmında, yön değiştirdiği nokta ile 19. kule arasında, hafifletme kemerleri bulunmaktadır. (Bkz. Resim 4.38.) Osmanlı döneminde surların önünde rıhtım bulunmaktaydı.

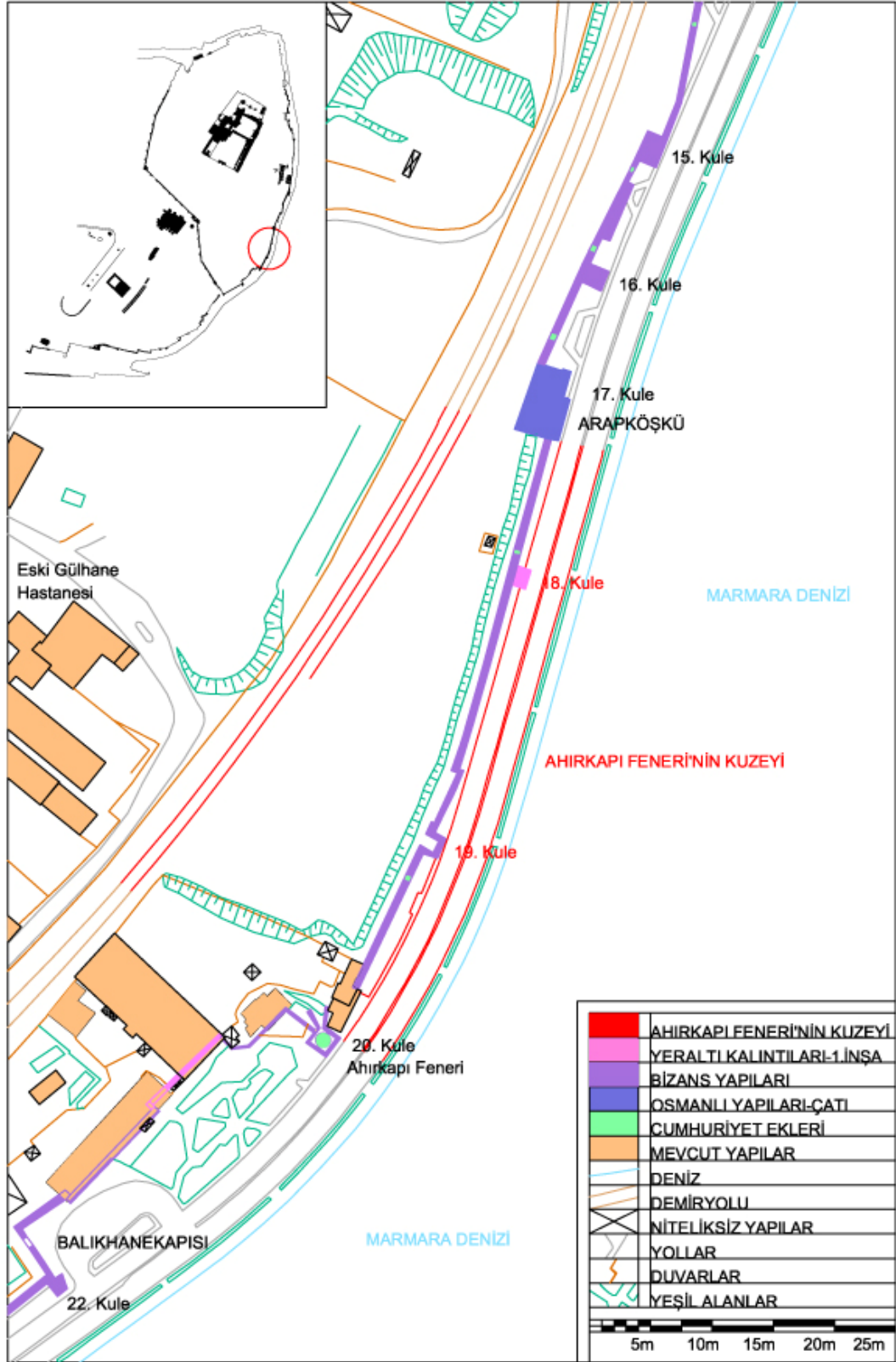

Resim 4.36. 19. kule ve Arap Köşkü
M. Özçakı

Resim 4.37. 19. kule ve St. Lazarus Kapısı
M. Özçakı

¹⁸⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 23

Plan 4.6. Ahırkapı Feneri'nin kuzeyi
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 1-2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; Özgün çizim M. Özçakı

Alanda bulunan iki Bizans kapısı, günümüzde kapatılmıştır. Birinci kapı, Arap Köşkünün 60m güneyinde, yıkılan 18. kulenin kuzeyindedir. Adı bilinmemektedir. İkinci kapı, 19. kulenin güneyindedir. Kapıya, St. Lazarus Kilisesi'ne hizmet ettiği düşünüldüğünden, St. Lazarus Kapısı denmektedir.¹⁸⁸ (Bkz. Resim 4.37.)

Resim 4.38. Sur duvarının iç bölümünde yer alan hafifletme kemerleri M. Özçakı

Karayolu surun çok yakınından geçmektedir. Demiryolu ile sur arasındaki mesafe çok geniştir. Surun iç kısmı, eski Gülhane Hastanesi'nin kotundan görülebilmektedir.

B. Balıkhane Kapısı'nın Güneyi

Sur, Balıkhane Kapısı'ndan Cankurtaran Kapısı'na kadar uzanmaktadır. 22. ve 23. kuleler suru sınırlandırmaktadır. (Bkz. Plan 4.7.) Antik Bizantion Kentine ait olduğu sanılan surun bir parçası 22.ve 23. kuleler arasındadır.¹⁸⁹ Antik surun üzeri, günümüzde toprakla örtülmüştür.

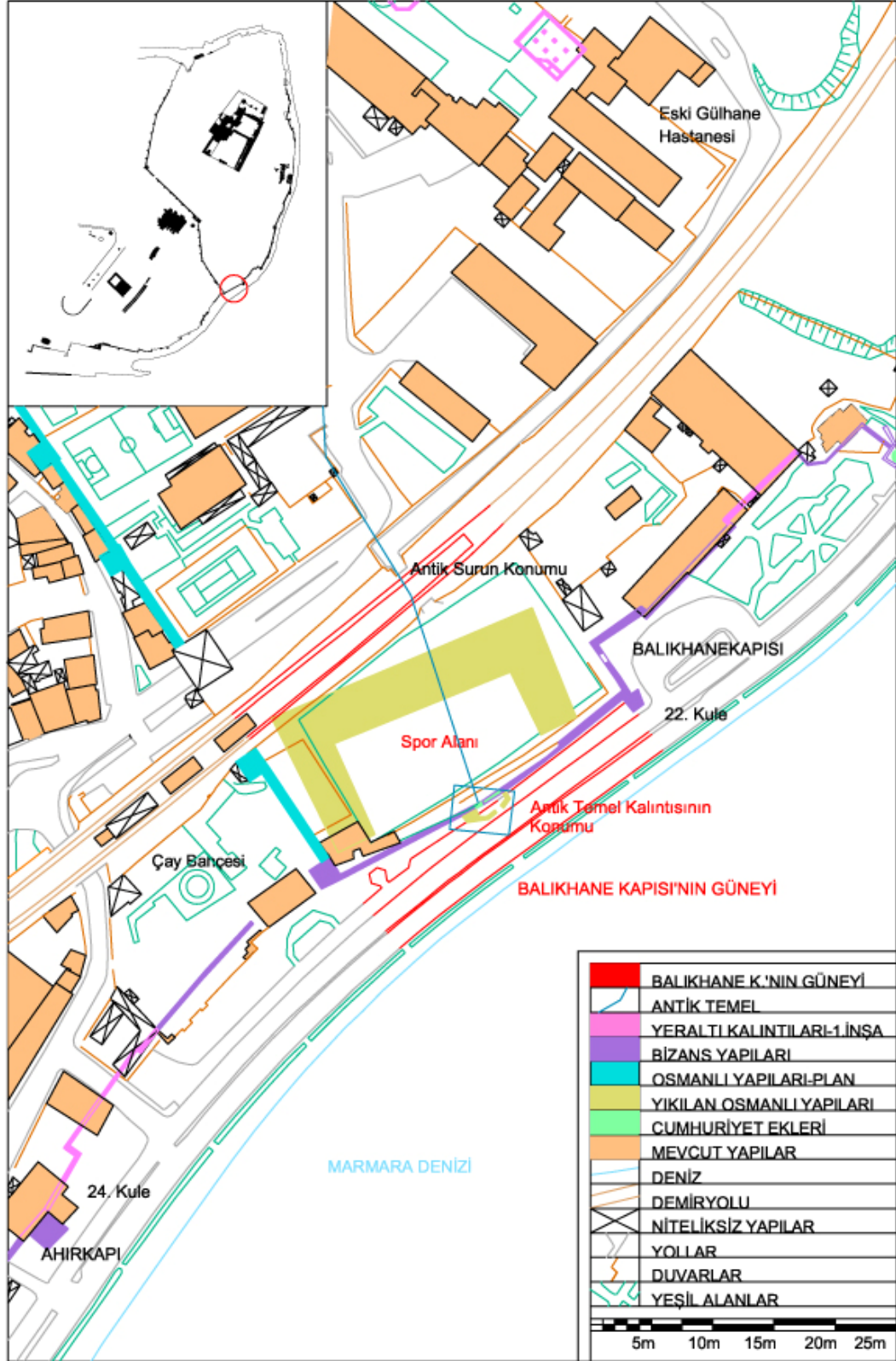
Surun mimari elemanları, 23. kule ve 22.-23. kuleler arasında kalan sur duvarıdır. (Bkz. Resim 4.39.) 23. kule, Sur-i Sultani'nin deniz surlarıyla birleştiği noktada yer almaktadır. Bizans temellerinin üzerine tekrardan inşa edilmiştir.¹⁹⁰ Sur duvarının iç tarafında hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Biri örülmüş olan

¹⁸⁸ St. Lazarus Kilisesi İmparator I. Basilios (867–886) tarafından inşa edilmiş ve oğlu VI. Leon tarafından büyütülmüştür.

F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 23

¹⁸⁹ H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989, 38

¹⁹⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 25

Plan 4.7. Balikhane Kapısı'nın güneyi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

kemerlerin içinde küçük pencereler vardır. (Bkz. Resim 4.41.) Osmanlı döneminde surun iç tarafında Sanayi İdaresi yer alıyordu.¹⁹¹ Yapı günümüzde yıkılmıştır.

Resim 4.39. Balıkhane Kapısı bölgesi ve 22-23. kuleler
F. Dirimtekin, **Fetihden Önce Marmara Surları**, 1953, resim 32-33

Karayolu surun çok yakınından geçmektedir. Surun önünde oluşan dar alan yeşillendirilmiştir. (Bkz. Resim 4.40.) Demir yolu ile sur arasındaki boşluk, spor alanı ve tüp gaz kamyonlarının parkı olarak kullanılmaktadır. Surun iç kısmına, Balıkhane Kapısı'ndan ve Topkapı Sarayı'nın bahçesinden girilmektedir.

Resim 4.40. Balıkhane Kapısı'nın güneyindeki sur
M. Özçakı

Resim 4.41. Balıkhane Kapısı'nın güneyindeki surun içindeki hafifletme kemerleri
M. Özçakı

4.2.4. Hareketli Duvarlar

Surlarda görülen hareket, kısa aralıklarla oluşan ve yönü değişkenlik gösteren bir şekillenmedir. Sur çevresindeki imar faaliyetlerinin yoğunluğuyla oluşmuşlardır. Sultanahmet bölgesindeki tek hareketli duvar Yeni Köşk'ün güneyinde yer almaktadır. Bizans döneminde inşa edilen duvara, Osmanlı döneminde

¹⁹¹ C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36

yeni kuleler eklenmiştir. Kuleler yıkılıp sadece belli bölümleri ayakta kalınca, surda hareketlilik meydana gelmiştir.

A. Yeni Köşk'ün Güneyi

İncelenen sur, ayakta kalan surların en kuzeyde olanıdır. (Bkz. Plan 4.8.) Sur, Osmanlı döneminde çok değişime uğramıştır. Yeni yapılan eklerin zamanla yıkılması sonucunda surun biçimlenmesinde ani değişim ve hareketlilik meydana gelmiştir. Surun mimari elemanları iki kule, sur duvarları ve bir kapıdır.

Surlarda bulunan iki kule Osmanlı zamanında inşa edilmiştir. Günümüzde batı duvarları yıkılmış olan kuleler, sur duvarı gibi algılanmaktadır. Surlara ait kaynaklar Bizans dönemi kulelerine numara verdiği için, Osmanlı kuleleri numaralı değildir.

Günümüzdeki surların başladığı noktada bir Türk kulesi bulunmaktadır. Bizans suru 15m kadar güneye uzandıktan sonra önce doğuya, sonra güney doğuya ve tekrar güneye dönerek bir köşe oluşturur. Sur 15m devam ettikten sonra bir Türk kulesi ile birleşir.¹⁹² Surun kavisli köşe oluşturduğu noktada duvarı iç tarafında hafifletme kemerleri vardı. Kemerlerin altında yer alan Osmanlı kapısı, kuzey-güney aksında çalışmaktaydı. Adı bilinmeyen kapı, günümüzde kapalıdır. (Bkz. Resim 4.42-4.43.)

Resim 4.42. Sultanahmet bölgesinin en kuzeydeki surları
M. Özçakı

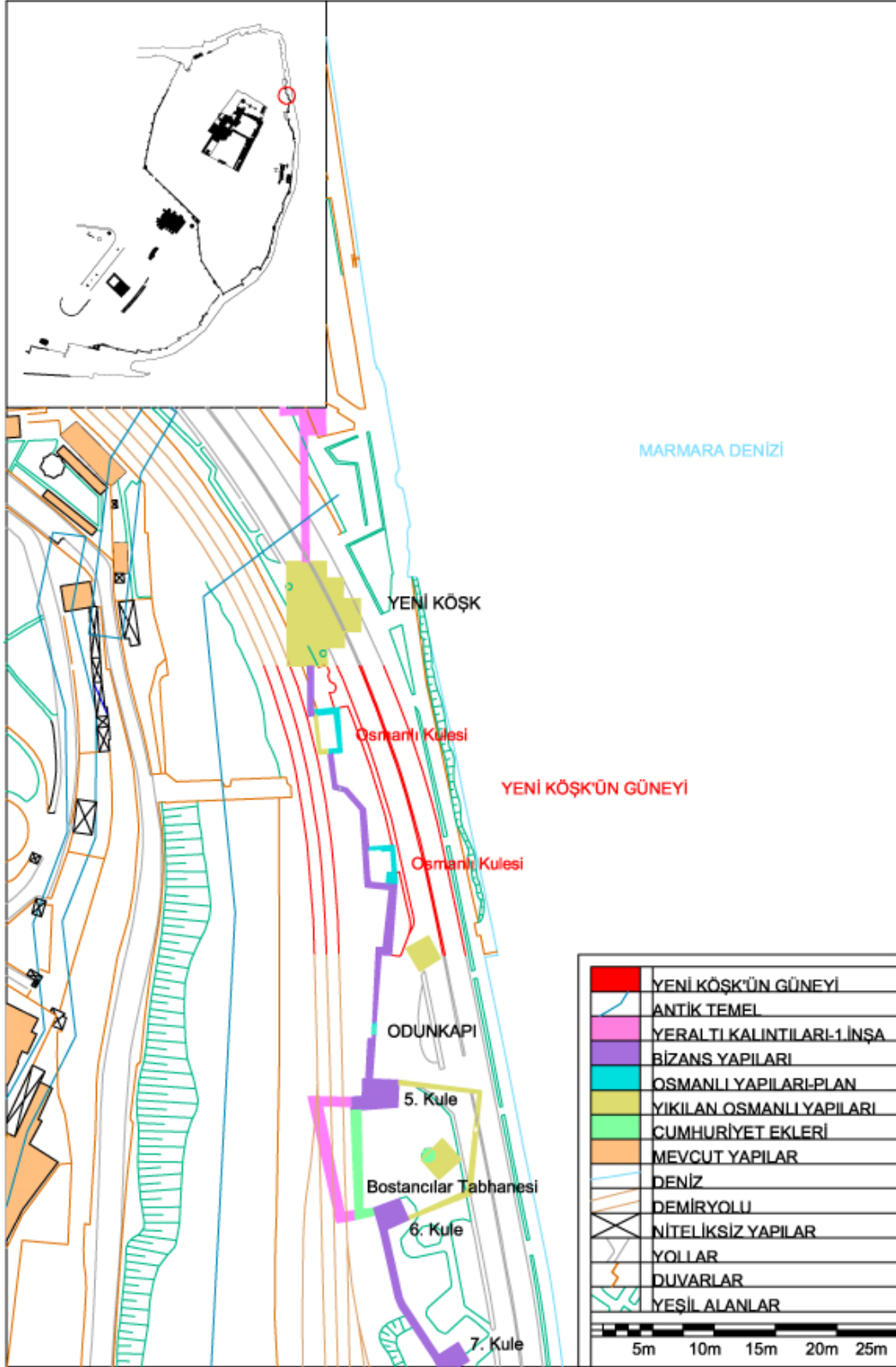
Resmin en sağında ve en solunda Osmanlı kuleleri görülüyor. Yapılar, Bizans surlarından ancak çok dikkatli bakılınca ayrılabilir.

Resim 4.43. Surun kavis yaptığı köşedeki hafifletme kemerleri
M. Özçakı

Resimde yer alan iki hafifletme kemerinin altında, Osmanlı döneminde açılan kapı yer alıyor. Alanın toprakla dolmasından dolayı kapı görülemiyor.

¹⁹² F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, 16

Plan 4.8. Yeni Köşk'ün güneyi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

Surun, içeri çekildiği noktalarda geniş yeşil alanlar oluşurken, dışarı çıktığı noktalarda sur karayoluna oldukça yaklaşır. İç kısımda demiryolu surun yanından geçmektedir.

4.2.5. Korunaklı Mekanlar

Korunaklı mekanlar surların içeri çekilmesi ile meydana gelen ve park olarak kullanılan alanlardır. Sultanahmet bölgesi deniz surları üzerindeki korunaklı mekanlar, Odunkapı bölgesi, Balıkhane Kapısı bölgesi ve Küçük Ayasofya Cami'nin güneyidir.

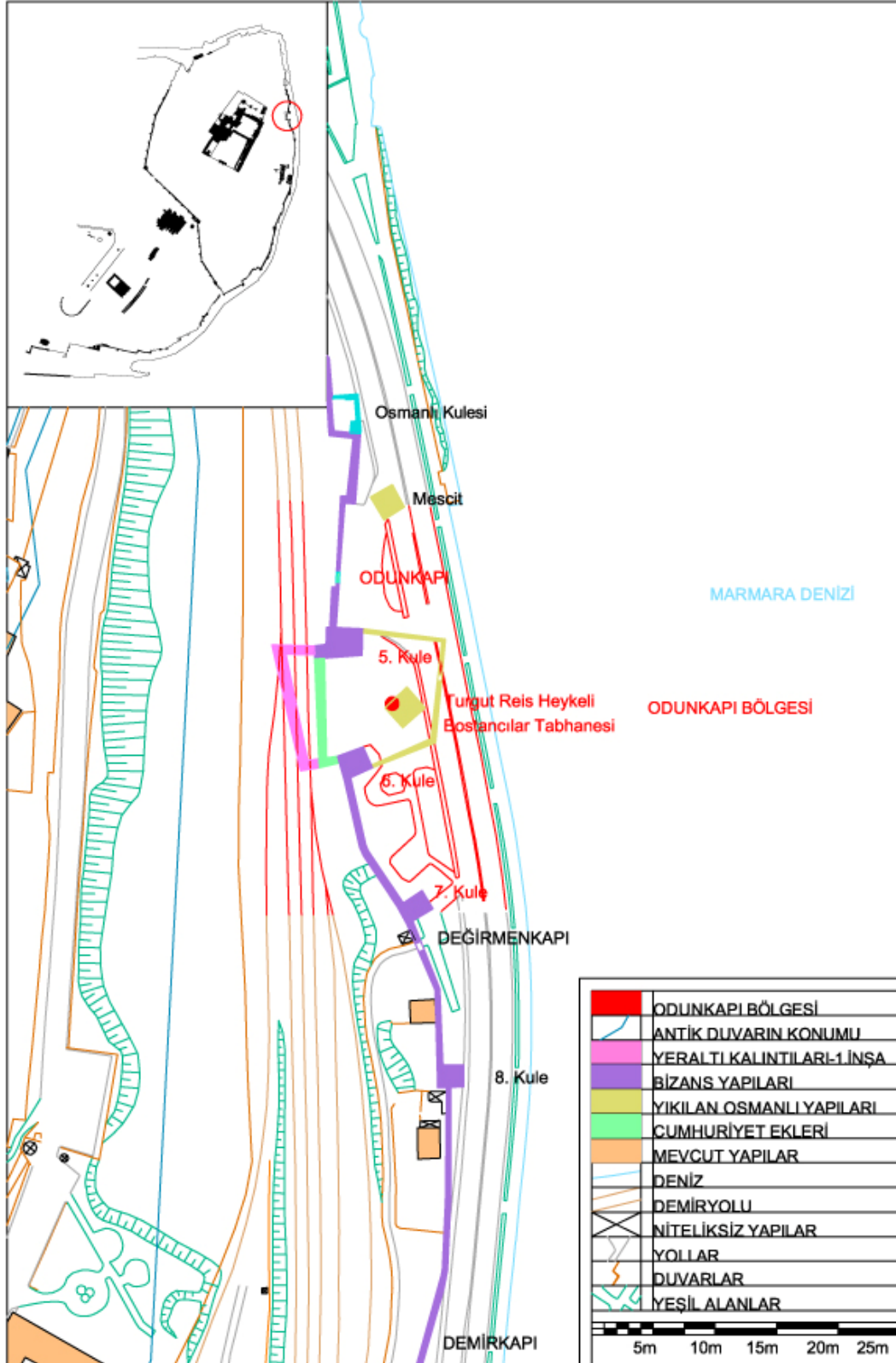
Odunkapı bölgesinde bulunan kuleler sabit kalmak üzere duvarlarında Osmanlı döneminde büyük değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde alan Turgut Reis heykelinin sergilendiği bir park olarak kullanılmaktadır. Balıkhane Kapısı çevresinde yeni yapılar inşa edilmiştir. Alan yoğun şekilde ağaçlandırılmış ve park olarak kullanılmaktadır. Küçük Ayasofya Cami'nin güneyi çocuk oyun alanı ve park olarak kullanılmaktadır. Sur duvarına bitişik Bizans yapıları, demiryolunun altında kalmıştır.

A. Odunkapı Bölgesi

Odunkapı bölgesi, Odunkapı'nın kuzeyinden başlayıp 7. kule ile sonlanan surdur. (Bkz. Plan 4.9.) Bizans döneminde Mangana bölgesinde saray, manastır gibi önemli yapılar yer alıyordu. 5. ve 6. kuleler arası Mangana silahhanesinin limanı olarak kullanılmıştır. Osmanlılar döneminde ise Sarayburnu'na yazlık köşkler inşa edilmiştir. Alan bu dönemde de köşklere hizmet etmiştir. Surun kuleleri sabit tutulurken, duvarlarının yerleri değiştirilmiştir. Surun yakın çevresine hastane, fırın, bostancılara ait binalar ve mescit yapılmıştır ¹⁹³ Osmanlı dönemi eklerinin yıkılması ile sur günümüzdeki halini almıştır. (Bkz. Resim 4.44.)

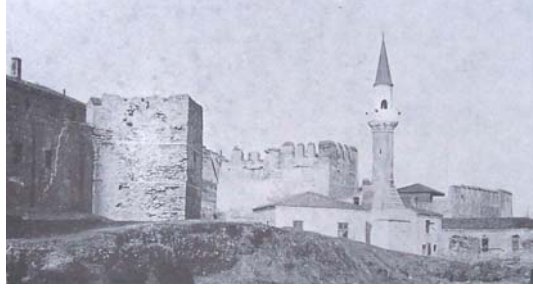
Surun mimari elemanları 5.,6. ve 7. kuleler; Odunkapı 5. kule arasındaki, 5.-6. kuleler arasındaki, 6.-7. kuleler arasındaki duvarlar ve Odunkapı'dır.

¹⁹³ C. Kayra, **İstanbul Mekanlar Ve Zamanlar**,1990, 36

Plan 4.9 Odunkapı bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 1; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 35; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

Resim 4.44. Sur duvarının önüne Osmanlı döneminde inşa edilen mescit
R. Demangel, E. Mamboury, *Le Quartier Des Manges*, 1939, 10

5.,6. ve 7. kuleler İmparator Teophilos zamanında (829-842) inşa edilmiştir. Genişlikleri 7,05m veya 7,95m; yükseklikleri 14,90m veya 12,27m.dir. Duvar kalınlığı kuzeyde cephelerinde 2,40m'dir.¹⁹⁴ Yapım tarihleri ve yaptıran İmparator hakkındaki bilgiler üzerlerindeki kitabelerde bulunmaktadır.

Odunkapı ile 5. kule arasına Osmanlı döneminde sura bitişik karakol yapılmıştır. Surun deniz tarafında mescit yer almaktaydı. Günümüzde iki bina da yıkılmıştır.

5. ve 6. kuleler arasında, Bizans döneminde, Mangana Silahhanesi'nin limanı bulunuyordu. Surların içeri çekilmesi ile korunaklı bir liman yaratılmıştır. Liman, silahların ufak gemilerle nakli için kullanılmaktaydı. Alanın güneyine rastlayan duvarda iki kapısı vardı. Kapıların boyutlarından, birinin mal, diğerinin insan geçişi için kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁵ Osmanlı döneminde kuleler sabit tutulmuş, limanın batı duvarı denize doğru ötelenmiştir. Yaratılan alanda bostancılara ait bir bina yapılmıştı. Yeni yapılan duvarın üzerinde bir kapı yer almaktaydı.¹⁹⁶ Günümüzde Osmanlı dönemine ait yapılar yıkılmıştır. Sur tekrar Bizans limanını hatırlatacak biçimiyle inşa edilmiştir. Demiryolu yüzünden denize paralel olan batı duvar, ilkinden 12.5m daha doğuda inşa edilmiştir. Duvarlar normal boyutundan daha alçaktır ve mazgalları yoktur. (Bkz. Resim 4.45.-4.46.)

6. ve 7. kuleler arasındaki duvar ortasına geldiğinde içeri doğru bir kavis yapar. Osmanlı döneminde surun iç kısmında duvara bitişik fırın yapılmıştı. Fırın günümüzde yıkılmıştır.

¹⁹⁴ F. Dirimtekin, *Fetihten Önce Marmara Surları*, 1953, 17

¹⁹⁵ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 17

¹⁹⁶ W. W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 497

Resim 4.45. Turgut Reis heykeli ve Topkapı Sarayı
M. Özçakı

Resim 4.46. Turgut Reis heykeli ve 5. ve 6. kuleler ve park alanı
M. Özçakı

Surda bulunan tek kapı Osmanlı döneminde açılan, Odunkapı'dır. 5. kulenin doğusunda bulunmaktadır.¹⁹⁷ Kapı, Osmanlı döneminde surun içindeki saray hastanesinin denizle olan bağlantısını sağlıyordu. Hastalar Kapısı olarak da bilinen kapı günümüzde kapalıdır.

Surun içinde demiryolu nerdeyse yeni yapılan duvara sürtecek kadar yakınından geçmektedir. Surun dışında geniş bir alan oluşmuştur. Alanda Turgut Reis'in heykeli sergilenmektedir. Sur ile arkasındaki Topkapı Sarayı bir bütünlük içindedir.

B. Balıkhane Kapısı Bölgesi

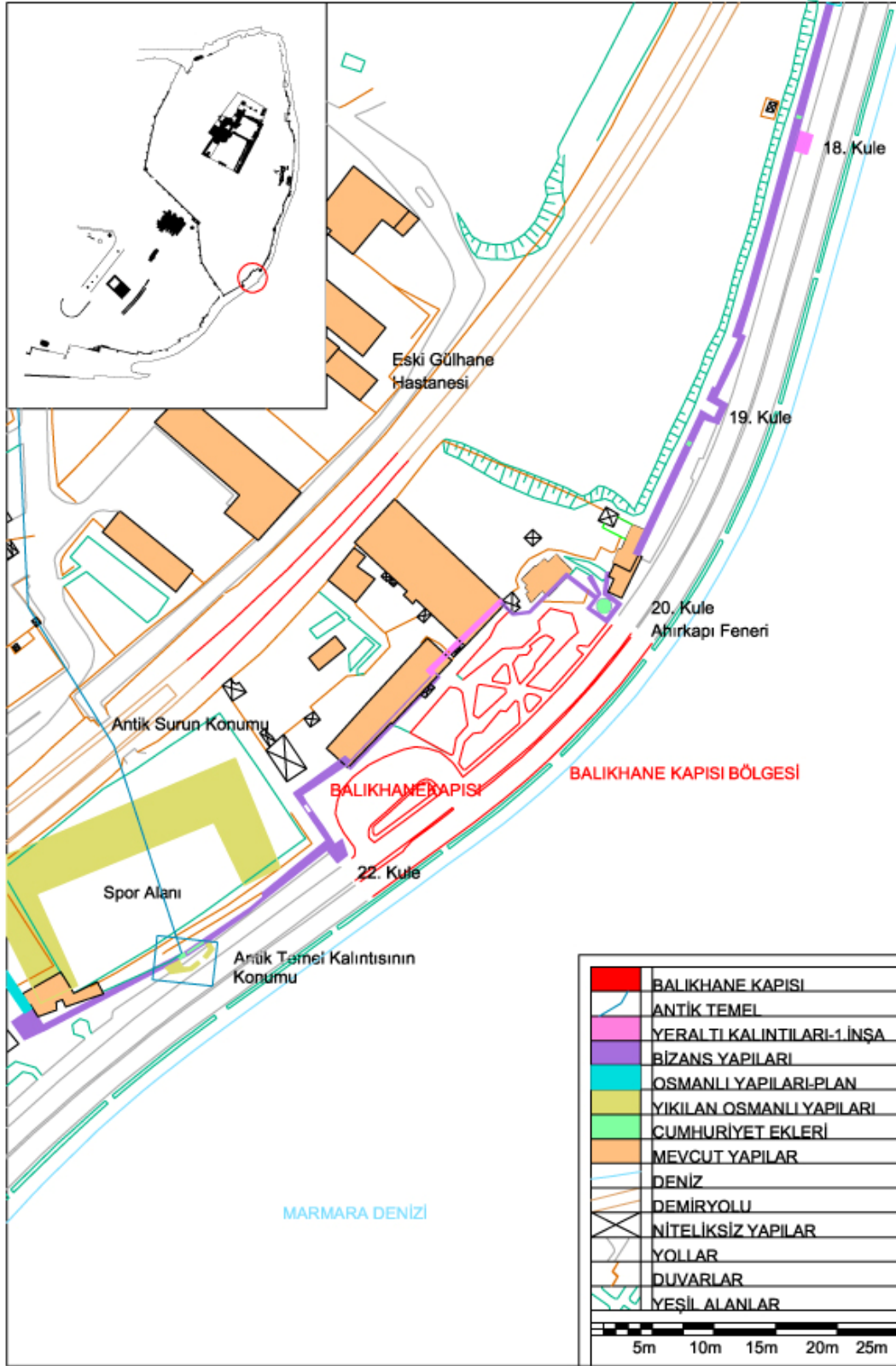
Balıkhane Kapısı bölgesi, 20. ve 22. kuleler arasındadır. (Bkz. Plan 4.10.) Sur içeri çekilerek korunaklı bir mekan yaratmıştır. Mimari elemanları 20., 21. ve 22. kuleler, kuleler arasındaki duvarlar ve iki kapıdır.

20. kuleye Ahırkapı Feneri denmektedir. Eski fenerin yerine Cumhuriyet döneminde yenisi inşa edilmiştir. 22. kule çok tamir görmüş bir Bizans kulesidir. Ahırkapı Feneri'nin batısında, limanın köşe teşkil ettiği noktada bulunan 21. kule günümüzde yıkılmıştır.¹⁹⁸

21. ile 22. kulelerin arasındaki denize paralel uzanan duvarın, 1.50m'lik bölümü ayakta. Sur duvarının üzerine hastane inşa edilmiştir.

¹⁹⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 8

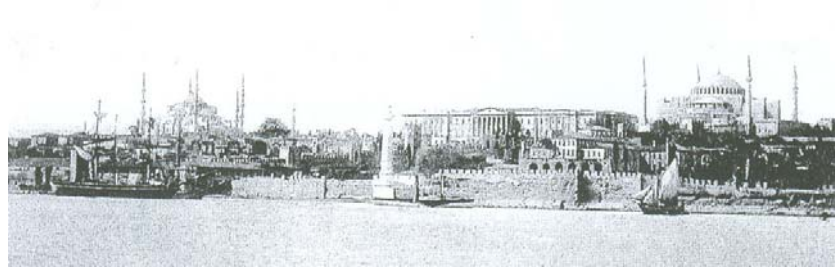
¹⁹⁸ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 25

Plan 4.10. Balikhane Kapısı bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 497; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

Balıkhane Kapısı eski bir Bizans kapısıdır. Bizanslılar zamanındaki ismi bilinmemektedir. Mikhael Protovestiarios tarafından açılmış olabilir. Osmanlı döneminde XIX. yy. ortalarına kadar idam edilecek devlet görevlileri kapıya gönderilir, burada haklarındaki kararı beklerlerdi. Evliye Çelebi kapıyı, balıkçıbaşının saraya girmek için kullandığını söylemiştir.¹⁹⁹ (Bkz. Resim 4.47.) İkinci kapı, 21. kulenin yanında bulunan bir Bizans kapısıydı.²⁰⁰ Kapının bulunduğu alanda yeni binalar yapıldığından günümüze ulaşmamıştır.

Resim 4.47. Ahırkapı Feneri ve çevresinin deniz doldurulmadan önceki durumu
P Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 37

Sahil yolunun geçmesi ile sur dışında geniş bir park oluşmuştur. Alanın içinde pek çok yıllanmış ağaç da bulunmaktadır. (Bkz. Resim 4.48.) Surun iç kısmında yeni binalar yapılmıştır. Bunlardan en büyüğü Deri ve Tenasül Hastalıkları Hastanesi'dir. Hastane sur duvarının bir bölümünü temeli olarak kullanmaktadır. Hastanenin sarı rengi daha çok göze batmasına neden olmaktadır.

Resim 4.48. Balıkhane Kapısı bölgesinin park olarak kullanımı
M. Özçakı

¹⁹⁹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 10, 11

²⁰⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 25

C. Küçük Ayasofya Cami'nin Güneyi

Bölge, 35. kulenin batısında yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.11.) Sahil yolunun yapımıyla sur dışında geniş bir yeşil alan oluşmuştur. Surun mimari elemanları 36. kule, 35. ve 37. kuleler arasında kalan duvar ve iki Bizans kapısıdır.

36. kulenin üst kısmı yıkılmıştır. Kulenin doğu köşesinde, duvarın üzerindeki nöbetçi yoluna çıkmak için, bir merdiven bulunuyordu.²⁰¹ Merdiven de günümüze ulaşmamıştır. (Bkz. Resim 4.49.-4.50.)

Resim 4.49. Küçük Ayasofya Cami ve önündeki surun, alan doldurulmadan önceki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 49

Resim 4.50. 1980'lerde Küçük Ayasofya Cami, deniz suru ve Belisarios Kulesi
W. W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 312

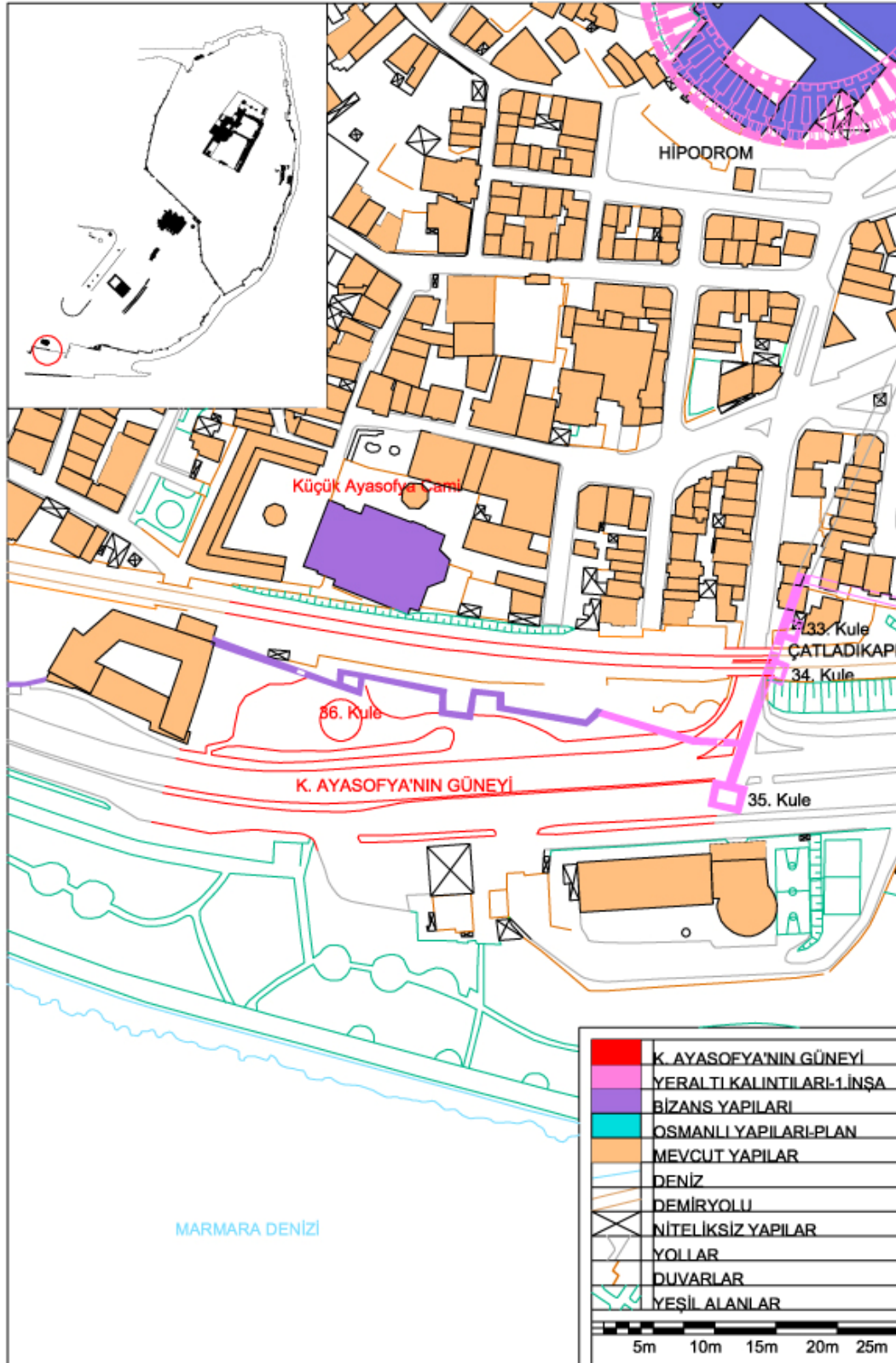
Alandaki surlar, yıkılan Belisarios Kulesi'nin 10m batısından başlar. Surlar 36. kule ile birleşene kadar pek çok defa yön değiştirir. Ferudun Dirimtekin, surların bazı noktalarında çok sayıda pencere olduğundan bahseder. Üst kısımları yıkılmış olan surlardaki pencereler günümüze ulaşmamıştır. Surlar çift sur hissini verecek şekilde yapılmıştır. Özellikle Küçük Ayasofya Cami'nin tam önünde sivil mimariye ait bir inşaat olabilir. Kalıntıların, Küçük Ayasofya'ya bitişik ve atriumları²⁰² ortak olan S. S. Petros ve Pavlos Kiliseleri'ne ait olma ihtimali vardır. Surların iç kısmı tamamıyla hafifletme kemerlidir.²⁰³

²⁰¹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 31-32

²⁰² Atriyum: İlk Hıristiyan ve Ortaçağ mimarilerinde bir kilisenin cephesi önünde yer alan, revaklarla çevrili avlu

D. Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 1998, 59-60

²⁰³ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 32

Plan 4.11. Küçük Ayasofya Cami'nin güneyi
Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı

Sur üzerinde 2 kapının kesin olarak bulunduğu, 2 kapının da var olabileceği düşünülmektedir. Birinci kapı, surların başlangıç noktasının 10m batısındadır. Birincinin yaklaşık 110m batısında ikinci bir kapı olduğu düşünülmektedir. Kapının Küçük Ayasofya'ya hizmet ettiği sanılmaktadır. Pencerelelerin yoğun olarak bulunduğu sur üzerinde emin olunmamakla beraber bir kapı daha olduğu düşünülmektedir. Alandaki son kapı 36. kulenin batısında yer almaktadır. Küçük Ayasofya Kilisesi'ne hizmet ettiği sanılmaktadır.²⁰⁴ (Bkz. Resim 4.51.)

Resim 4.51. Küçük Ayasofya Cami ve önündeki sur
M. Özçakı

Restore edilen Küçük Ayasofya Cami'nin çatısının üstünü, geçici olarak çelikten başka bir çatı yapılmıştır. Resmin sağında büyük bölümü toprak altında kalmış olan, 36. kulenin batısındaki kapı görülüyor. Kapının iki yanında süslü mermer sütunlar yer alıyor.

Resim 4.52. Küçük Ayasofya Cami'nin önündeki park ve sur kalıntıları
M. Özçakı

Resimde surun hareketlenme gösterdiği, 36. kulenin doğusu görülüyor. Surun üst bölümünde eskiden pencerelerin bulunduğu sanılmaktadır.

Surun iç tarafında Küçük Ayasofya Cami yer almaktadır. Kilise olan bina sonradan camiye çevrilmiştir. Alanda eskiden St. Petros ve Pavlos Kiliseleri yer almaktaydı. Ancak günümüzde yıkılmışlardır. Demiryolu, Küçük Ayasofya Cami ile surun oldukça yakınından geçmektedir. Surun dış tarafı ise çocuk oyun alanı ve park olarak kullanılmaktadır. Ancak, alanın konutlardan uzak olması, çocukların yalnız alana gelememeleri ve deniz tarafındaki çay bahçelerinin yanında da çocuk parkı olması nedeniyle, alan rağbet görmemektedir. (Bkz. Resim 4.52.)

²⁰⁴ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 31-32

4.2.6. Bağlantı Noktaları

Sur üzerindeki bağlantı noktaları, Ahırkapı ve Çatladıkapı'dır. Kapılar Bizans döneminde açılmışlardır. Mal geçişi için kullanıldıklarından büyük boyutludurlar ve kulelerle koruma önlemleri arttırılmıştır. Osmanlı döneminde de kullanılan kapılar, günümüzde araç trafiğine açılmıştır. Sahil ile Sultanahmet bölgesi arasındaki bağlantıyı sağlamaktadırlar.

A. Ahırkapı

Ahırkapı, Sur-i Sultani'nin güneyinde yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.12.) Surun mimari elemanları, 24. ve 25. kuleler, duvar ve Ahırkapı'dır.

Kapının güvenliğini sağlamak için iki yanına 24. ve 25. kuleler inşa edilmiştir. 24. kulenin üst kısımları yıkılmış, 25. kule ise tamamıyla yıkılmıştır. (Bkz. Resim 4.53.-4.54.)

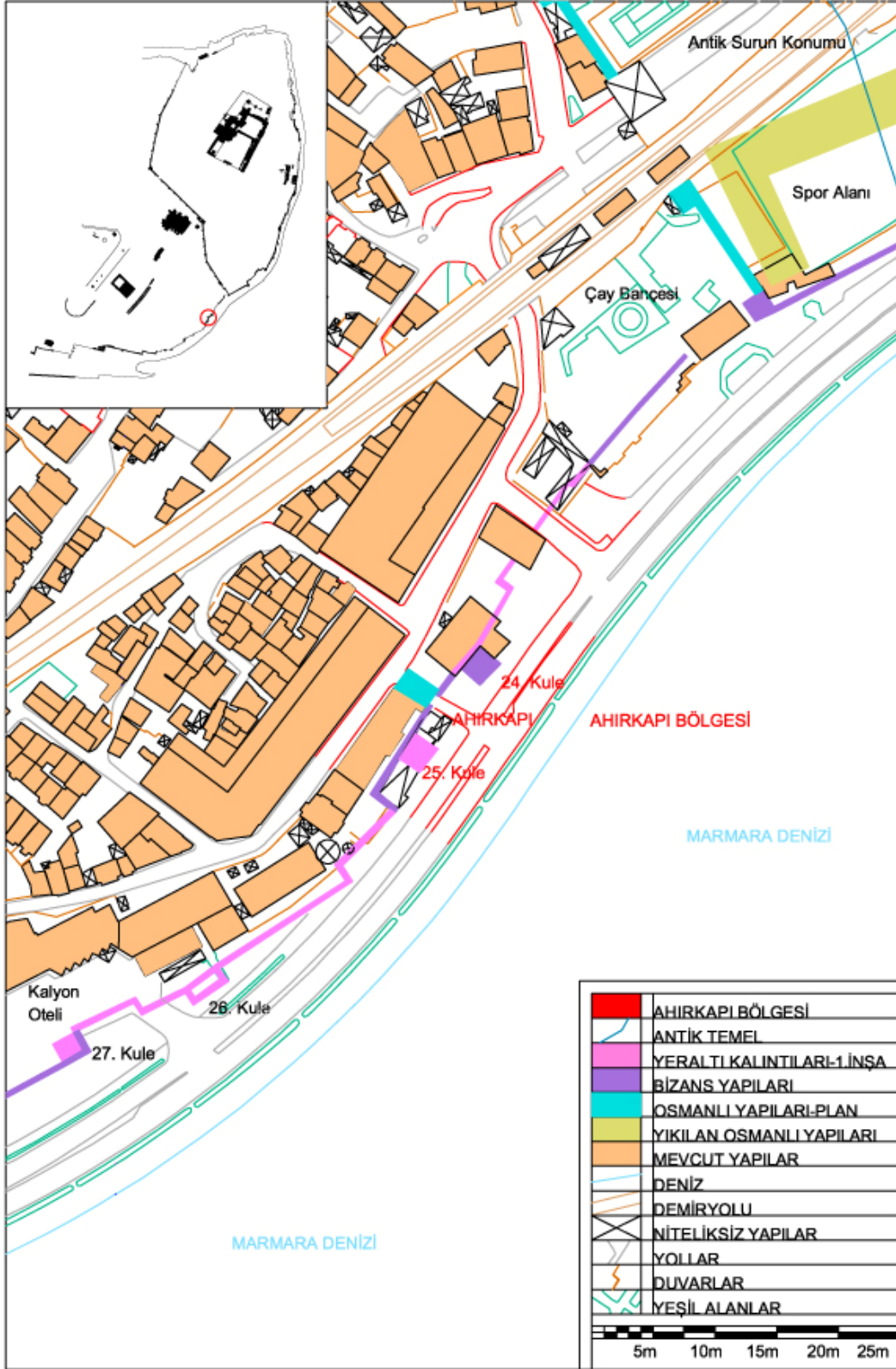

Resim 4.53. Ahırkapı'nın sahil yolu yapılmadan önceki görüntüsü
P. Sarıöz, **Bir Zamanlar İstanbul**, 1996, 36

Resim 4.54. Ahırkapı'nın yakın çevresinin lokanta olarak kullanımı
M. Özçakı

Kapının kuzeyindeki Bizans duvarının kalınlığı 2m'dir. Günümüzde üst bölümleri yıkılmıştır. 24. kulenin yanına, ona bitişik bir okul inşa edilmiştir. Eski

Plan 4.12. Ahırkapi bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; 1989; Özgün çizim M. Özçakı

okul şimdi öğretmenevi olarak kullanılmaktadır. Kapının güneyindeki duvar ise geçirdiği tamirlere rağmen asıl şeklini korumuştur. Duvarlardaki mazgal dişlerinin altında yuvarlak süsler vardır. Duvarın kırılma yapıp denize yöneldiği noktada hafifletme kemerleri bulunmaktadır.

Ahırkapı eski bir Bizans kapısıdır. Sonradan küçültülmüştür. Saray binalarının büyük kısmı Ayasofya'nın civarındayken kapı, sarayın sahil kapılarından biriydi. Sonraları, saray batıya doğru büyüdüğünde, saraya giriş Bukoleon Sarayı'nın önündeki İmparatorluk İskelesi'nden sağlandı. Ahırkapısı ikinci derecede önemli olup saray polo sahasının (Tzykanesterion'un) kapısı oldu. İmparator III. Mikhail burada gayet lüks ahırlar yaptırdı. Bizans ahırlarının bulunduğu yerde, Osmanlı ahırları inşa edilmiştir. Kapının üzerinde Damad İbrahim Paşa tarafından (hicri takvime göre 1135) yapıldığını gösteren bir kitabe mevcuttur. Kapı kemeri de Osmanlı devrine aittir Kapı iç kısma tonozlu bir geçitle uzanır.²⁰⁵

Akıntı sahilden uzak olarak geçtiği için Ahırkapı alana inşa edilmiştir. Denize doğru uzanan iki dalgakıran kapıya yanaşacak birkaç gemiyi muhafaza etmek için kullanılmıştır.²⁰⁶

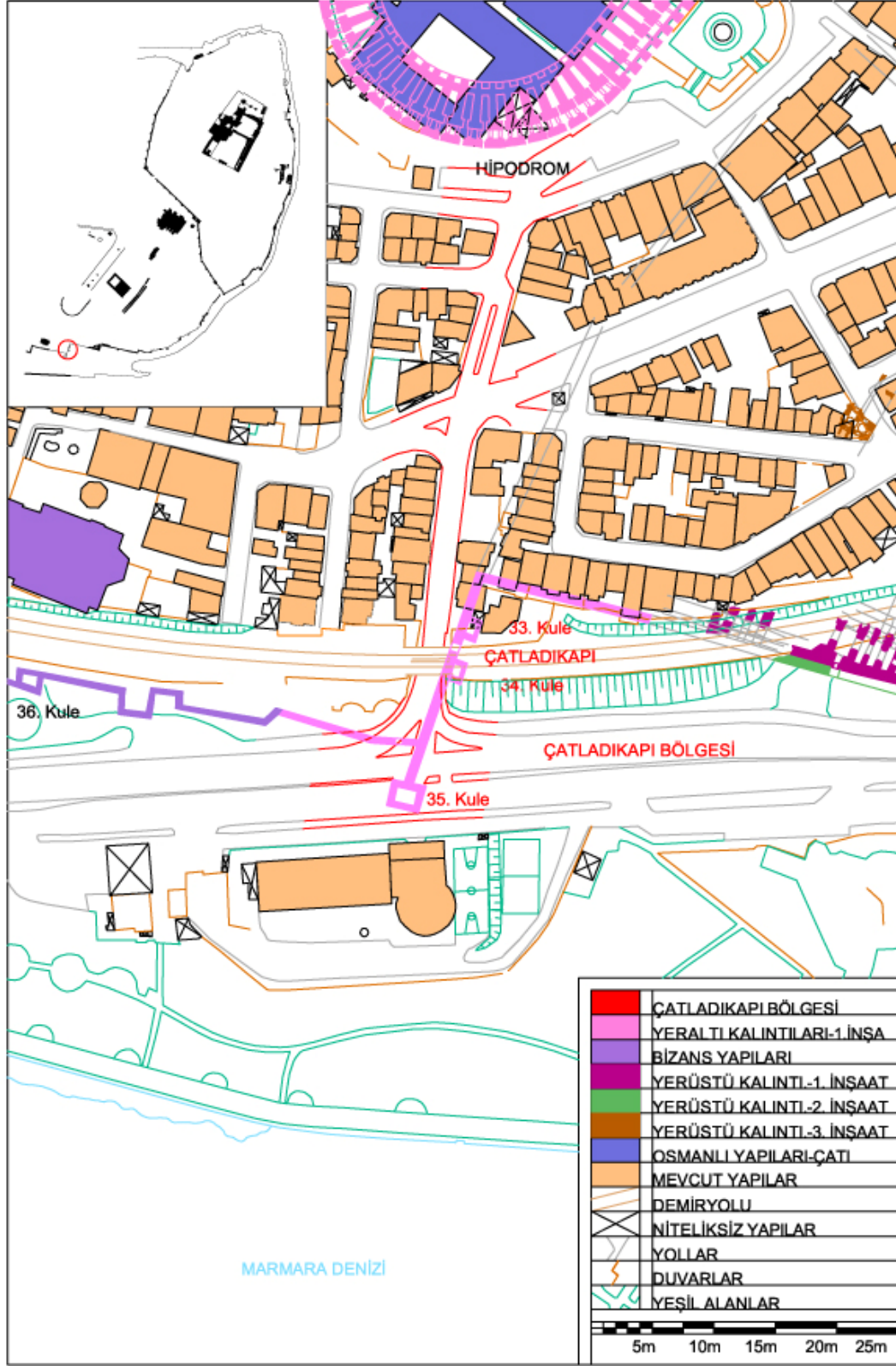
Küçük boyutlu olan kapı günümüzde taşıt trafiğine açılmıştır. Kapıdan içinden geçen araçlar adeta kapıya sürmektedir. Kapının kuzeyine yeni açılan Cankurtaran Kapısı, Ahırkapı'nın trafik yükünü hafifletmektedir. Surun dışı lokanta olarak kullanılmaktadır. Lokantanın saçağı sur görüntüsünde kesinti yaratmaktadır. Alana biri iki, diğeri bir katlı olan betonarme binalar yapılmıştır. Surun iç bölümüne inşa edilen yapılardan dolayı sur duvarı görülememektedir.

B. Çatladıkapı

Çatladıkapı, Bukoleon Sarayı'nın batısında yer almaktaydı. Kapı, surun köşe oluşturduğu noktada, 33. ve 34. kulelerin arasındaydı. (Bkz. Plan 4.13.) Surun mimari elemanları, kapıyı koruyan 33.,34., 35. kuleler ve Çatladıkapı'dır.

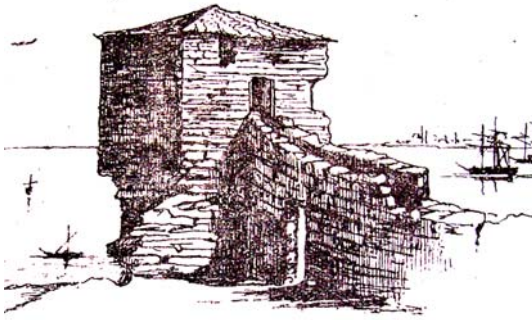
²⁰⁵ F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, 11

²⁰⁶ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 52

Plan 4.13. Çatladıkapı bölgesi
 Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 78; Özgün çizim M. Özçakı

Çatladıkapı'nın iki yanında 33. ve 34. kuleler bulunmaktaydı. Surların kalınlığı 3,20m'ydi. Üst kısmında, iki tarafı koruma duvarlı bir yol mevcuttu.²⁰⁷ 35. kule, Belisarios kulesi olarak adlandırılıyordu. Güneye yönelmiş olan duvarın tekrar batıya yönlendiği köşe üzerinde yer almaktaydı. Kule dışı çıkıntılı yapısı ile daha geniş bir perspektif sunmaktaydı. Sur üzerindeki tüm kuleler günümüzde yıkılmıştır. (Bkz. Resim 4.55.-4.56.)

Resim 4.55. Belisarios Kulesi ve Çatladıkapı'nın gravürü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 48

Resim 4.56. Belisarios Kulesi'nin görünüşü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 50

Çatladıkapı'ya Bizans döneminde Sidera Porta veya Porta Leonis deniyordu. P. Gylius kapının önündeki aslan heykellerinden dolayı Aslanlar Kapısı isminin verildiğini, Anon Vidal'da heykellerin ayıya benzetilmesi dolayısıyla Oi Arkodes ismi verildiğini kaydeder. Kapı saray rıhtımına açılıyordu. Osmanlı dönemindeki 1509 yılındaki depremde kapının yanındaki kulelerden birinin çatlamasından sonra Çatladıkapı adını almıştır.²⁰⁸ Çatladıkapı'nın duvarı, denize doğru yönelen bütün duvarlardan daha uzundur. Liman yapılabilmesi için gerekli alanı sağlaması amacıyla uzun tutulmuştur. Sur demir yolunun inşaatı sırasında yıkılmıştır.

Yıkılan Çatladıkapının yerini zeminden yükseltilmiş demiryolu belirtmektedir. Çatladıkapı'dan Hipodrom'a ve Sultanahmet Arastası'na direk bağlantı bulunmaktadır. Kapı günümüzde taşıt trafiğine açılmıştır. Kapının batısında ait oldukları bina belirtilmeden, mermer sütunlar sergilenmektedir. (Bkz. Resim 4.57.-4.58.)

²⁰⁷ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 31

²⁰⁸ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 12

Resim 4.57. Çatladıkapı'nın günümüzdeki kullanımı
M. Özçakı

Kapının arkasında Hipodrom Sphendone'nu ve üzerindeki Osmanlı dönemi yapıları görülmüyor.

Resim 4.58. Çatladıkapı'nın yanında sergilenen sütun kalıntıları
M. Özçakı

Sergileme platformu, yaya yolundan daha yüksektedir. Elemanlar toprak üzerinde sergilenirken çevrelerindeki platform taş kaplamadır.

4.2.7. Yakın Çevresiyle Özgünlüklerini Kaybetmiş Duvarlar

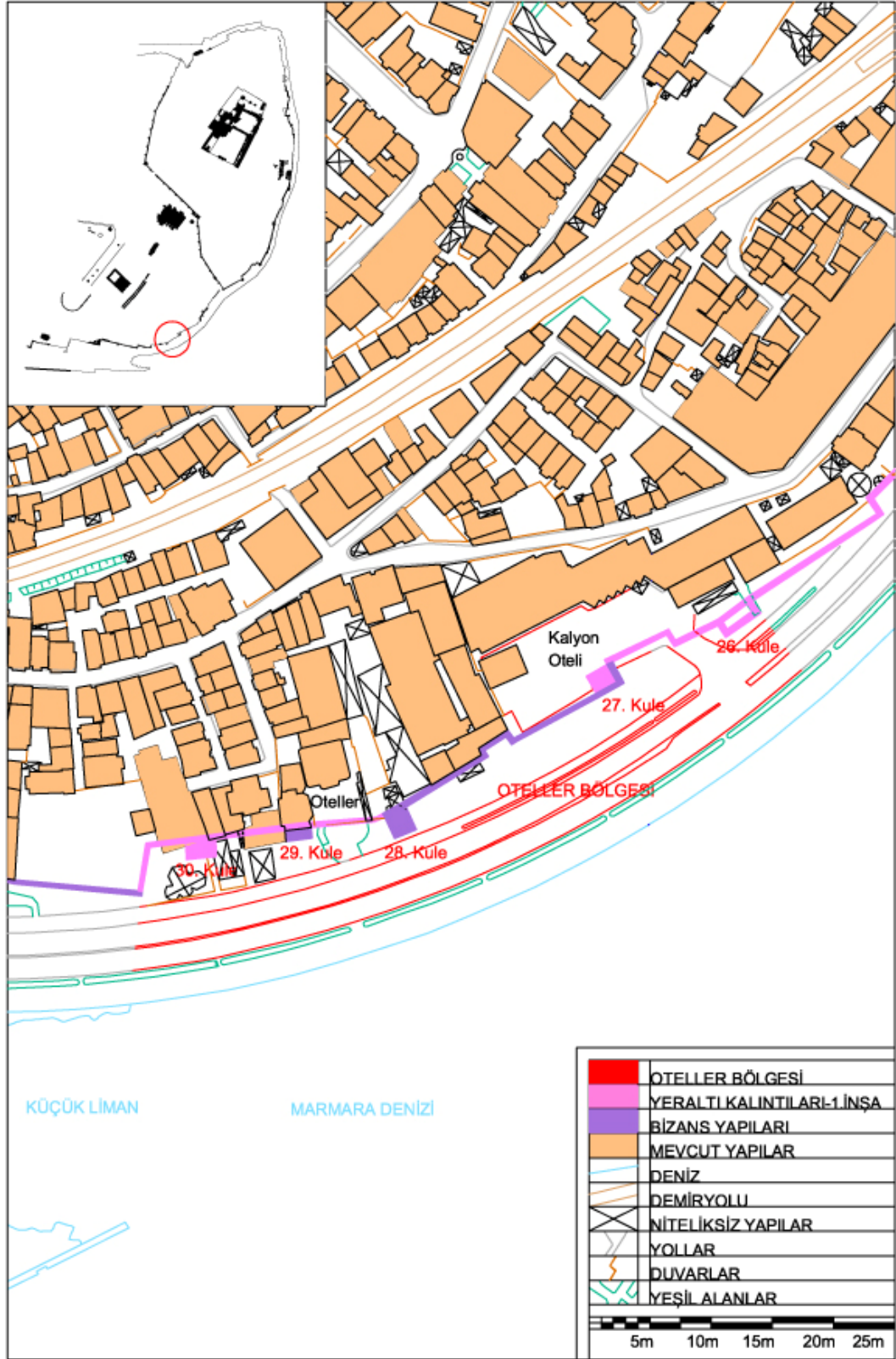
Osmanlı döneminde sur savunmasına önem verilmediğinden surların yanına yeni yapılar yapılmıştır. Bu gelenek cumhuriyet döneminde de sürmüştür ve betonarme yapılar inşa edilmiştir. Özgünlüklerini kaybetmiş duvarların yakın çevreleri, pansiyon, lokanta veya çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Osmanlı dönemi yapıları da restore edilerek turistik amaçlı kullanılmaktadır. Yakın çevresiyle özgünlüklerini kaybetmiş duvarlar, Oteller Bölgesi ve Bukoleon Sarayı'nın doğusundaki surlar olarak iki başlık altında incelenecektir.

A. Oteller Bölgesi

Oteller bölgesi, Ahırkapı'nın güneyinde yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.14.) Surun mimari elemanları, 26. ile 30. kulelerin arasındaki kuleler; 27. kulenin çevresindeki ve 28.-30. kuleler arasındaki duvarlardır. (Bkz. Resim 4.59.-4.60.)

26. kule şevli olarak yapılmış, alt kısımlarında mermer bloklar kullanılmıştır. 26. kulenin güney cephesinde gözetlemeye ve ok atmaya yarayan dar pencereler bulunmaktaydı.²⁰⁹ Kule günümüzde yıkılmıştır. 27. kulenin kuzey ve

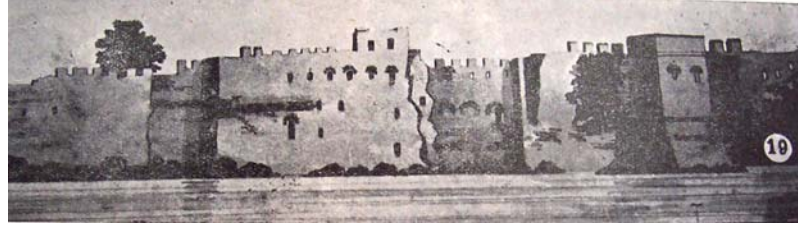
²⁰⁹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 26, 27

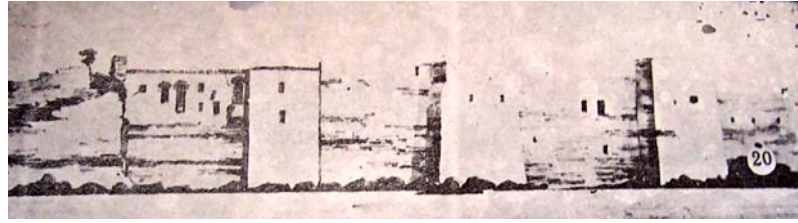
Plan 4.14. Oteller bölgesi

Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36; Özgün çizim M. Özçakı

doğu cephesi ayaktadır. İç kısmı yıkılmıştır. Kuzeye bakan tarafında ikisi üste, ikisi altta olmak üzere dört pencere bulunmaktadır. Kule tahminen 10,70m'ye 9,75m ebatlarındaydı.²¹⁰ 28. ve 29. kuleler günümüzde ayaktadır. 30. kule ise yıkılmıştır.

Resim 4.59. 27. kule ve sura bitişik yapılaşmanın 1875 yılındaki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 34

Resim 4.60. 28–29–30 numaralı kulelerin 1875 yılındaki görüntüsü
F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, resim 31

27. kulenin güneyinde 10 tane pencere ve pencerelerin altında hafifletme kemerli bir duvar bulunmaktadır. Örülen kemerlerin yerleri algılanabilmektedir. Kalıntıların hangi yapıya ait oldukları bilinmemektedir. (Bkz. Resim 4.61.) 28. ve 30. kulelerin arasında bulunan sur duvarı günümüzde yıkılmıştır.

Resim 4.61. Otelin bahçesinden surlara bakış
M. Özçakı

²¹⁰ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 27

Alanda kapı bulunduğuna dair kesin bir bilgi olmamasına karşın iki yerde kapı olduğu düşünülmektedir. Wiegand, 29. ve 30. kuleler arasında bir kapının mevcut olduğunu kabul etmiştir. Onun kapı olarak kabul ettiği, 2m yüksekliğindeki açıklık, bir kule kalıntısı da olabilir. 30. ve 31. kulelerin arasında ise örülmüş kapı hissini veren bir lento bulunuyordu.²¹¹ Kapıların yer aldığı duvarlar günümüzde yıkılmıştır.

27. kulenin iç tarafında bir otel yer almaktadır. Surun çok yakınında olmasına rağmen biçimi ve rengi ile surlarla uyum içindedir. Otelin ön kısmı otopark olarak kullanılmaktadır. Bir bölümü yıkılan 27. kulenin yerine, sur duvarına bitişik estetik olmayan, metal malzemenen bir bina; 28. ve 29. kulelere bitişik ahşap görünümlü yapılar yapılmıştır. (Bkz. Resim 4.62.-4.63.)

Resim 4.62. 28. ve 29. kulelere bitişik yapılar
M. Özçakı

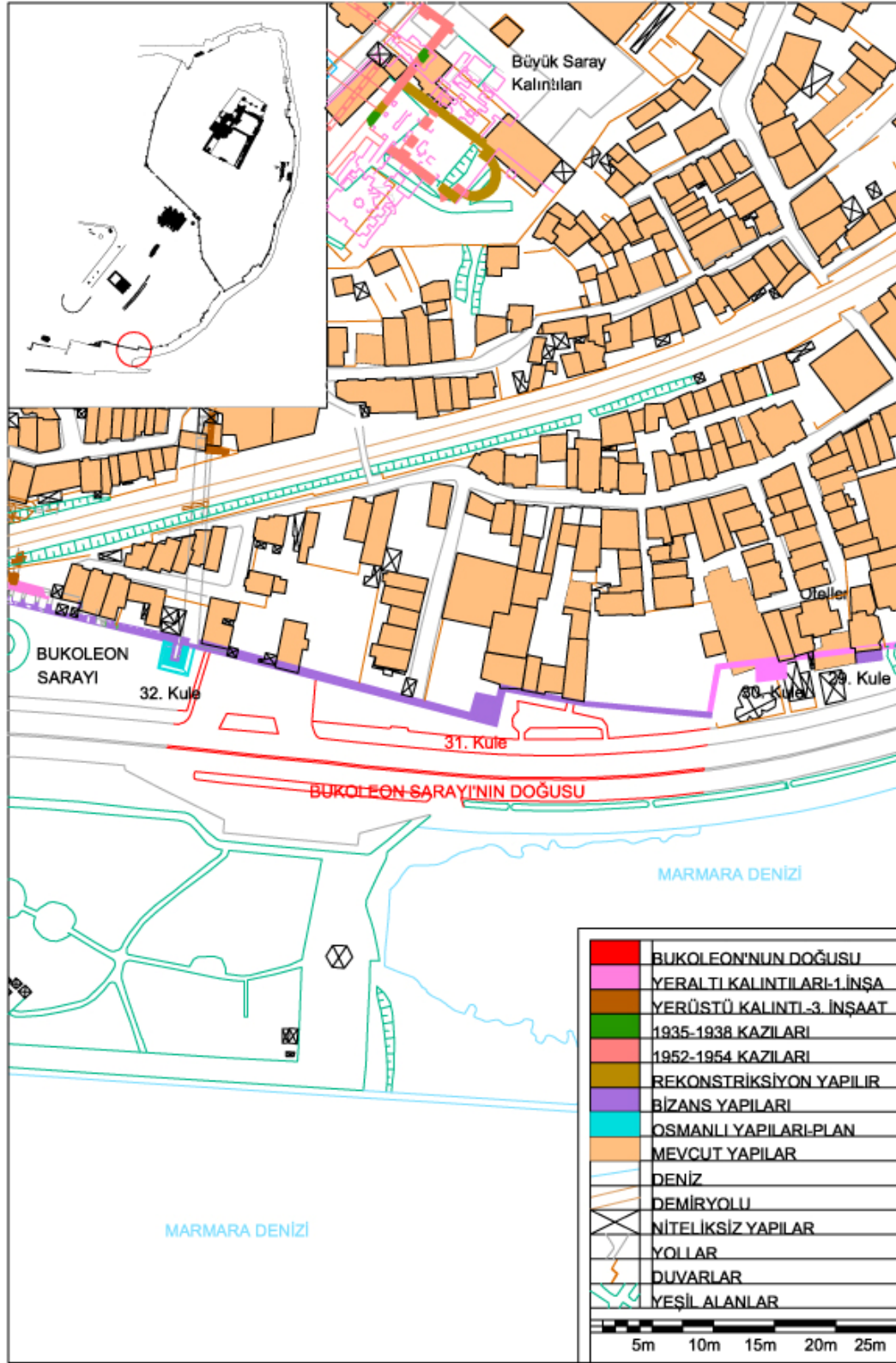
Resim 4.63. 28. kuleye bitişik yapı
M. Özçakı

B. Bukoleon Sarayı'nın Doğusu

Bukoleon Sarayı'nın doğusundaki sur, 30. ve 32. kulelerin arasında yer almaktadır. (Bkz. Plan 4.15.) Çok tamirat görmüş ve özgün halini büyük ölçüde yitirmiştir. Mimari elemanları, 31. kule, 30.-31. ve 31.-32. kuleler arasındaki duvarlardır.

Duvarların köşe oluşturduğu noktada, 31. kule bulunmaktadır. Kulenin deniz seviyesindeki kısımları büyük taş bloklar ve kırılmış mermer bloklarla inşa edilerek denizin aşındırıcı etkisi önlenmiştir. Kulenin içi 6,80m'ye 6,30m

²¹¹ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 27-28

Plan 4.15. Bukoleon Sarayı'nın doğusu
 Belediye Haritası; W.W. Müller, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, 2002, 313; F. Dirimtekin, **Fetihten Önce Marmara Surları**, 1953, kroki 2-3; C. Kayra, **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, 1990, 36, 78; Özgün çizim M. Özçakı

ebatlarındadır. Üst katı lastik imalathanesi olarak kullanıldığı zaman, kulenin üzeri tonoz örtüydü.²¹² Üst bölümleri yıkılan kule, yüksekliği ile kendini alanda belli etmektedir.

30. ve 31. kuleler arasındaki duvar mevcut temellerin üzerine tekrar yapılmıştır. (Bkz. Resim 4.64.) Duvar, deniz dalgalarını engellemek için şevli olarak inşa edilmiştir. 31. ile 32. kuleler arasındaki duvarın temelinde taş bloklarla ve eski yapılara ait sütunlar kullanılmıştır.²¹³ (Bkz. Resim 4.65.-4.66.)

Resim 4.64. 30. ve 31. kuleler arasına yeni inşa edilen surlar
M. Özçakı

Resim 4.65. 31. ve 32. kuleler arasındaki duvar
M. Özçakı

Surun iç tarafına, ona çok yakın betonarme apartmanlar yapılmıştır. Surun dış tarafında geniş bir alan oluşmuştur. Surun doğu bölümü yeşillendirilmiş ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. Batı bölümünde surun dış tarafına geçici nitelikte prefabrik malzemeden bir dükkan yapılmıştır.

Resim 4.66. 31. ve 32. kuleler arasındaki duvardan detay
M. Özçakı

Resimde duvarı, başka yapılardan getirilerek duvar yapımında kullanılan sütunlar ve cumhuriyet döneminde onarımlar görülüyor.

²¹² F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 28

²¹³ F. Dirimtekin, a.g.k., 1953, 26

4.2.8. Sur İçi Mekanları

Günümüzde surların çok yakınında yapılar bulunmaktadır. Sultanahmet bölgesinde surun içinde halkın kullanabildiği tek mekan Sur-i Sultani'nin güneyindeki surdur. Alanın çevresi bir duvarla çevrelenmiş ve belediye tarafından işletilen bir tesis haline gelmiştir.

A. Sur-i Sultani'nin Güneyi

Sur, 23. ve 24. kulelerin arasındadır. Sur-i Sultani'nin hemen güneyinden başlayıp Ahırkapı'ya kadar uzanır. (Bkz. Plan 4.16.) Sur duvarı üzerinde büyük pencereler yer almaktadır. Pencereler iç ve dış mekan arasındaki görsel bağlantıyı sağlamaktadır.

Surun iç tarafında, deniz suru, Sur-i Sultani, demiryolu ve karayolu ile çevrelenen alan, çay bahçesi ve lokanta olarak kullanılmaktadır. Tesisin hizmet binalarından biri surun üzerine inşa edilmiştir. Surun deniz tarafına da bir balkon eklenmiştir. Deniz tarafında kuleyi andıran, üst kısmı yıkılmış bir yapı vardır. Ancak kaynaklarda sur üzerinde kule olduğundan bahsedilmemektedir. Surun deniz tarafı otopark olarak kullanılmaktadır. Alana özellikle kamyonlar park etmektedir. Cankurtaran Kapısı'ndan da mekana ulaşılmaktadır. (Bkz. Resim 4.67.-4.68.)

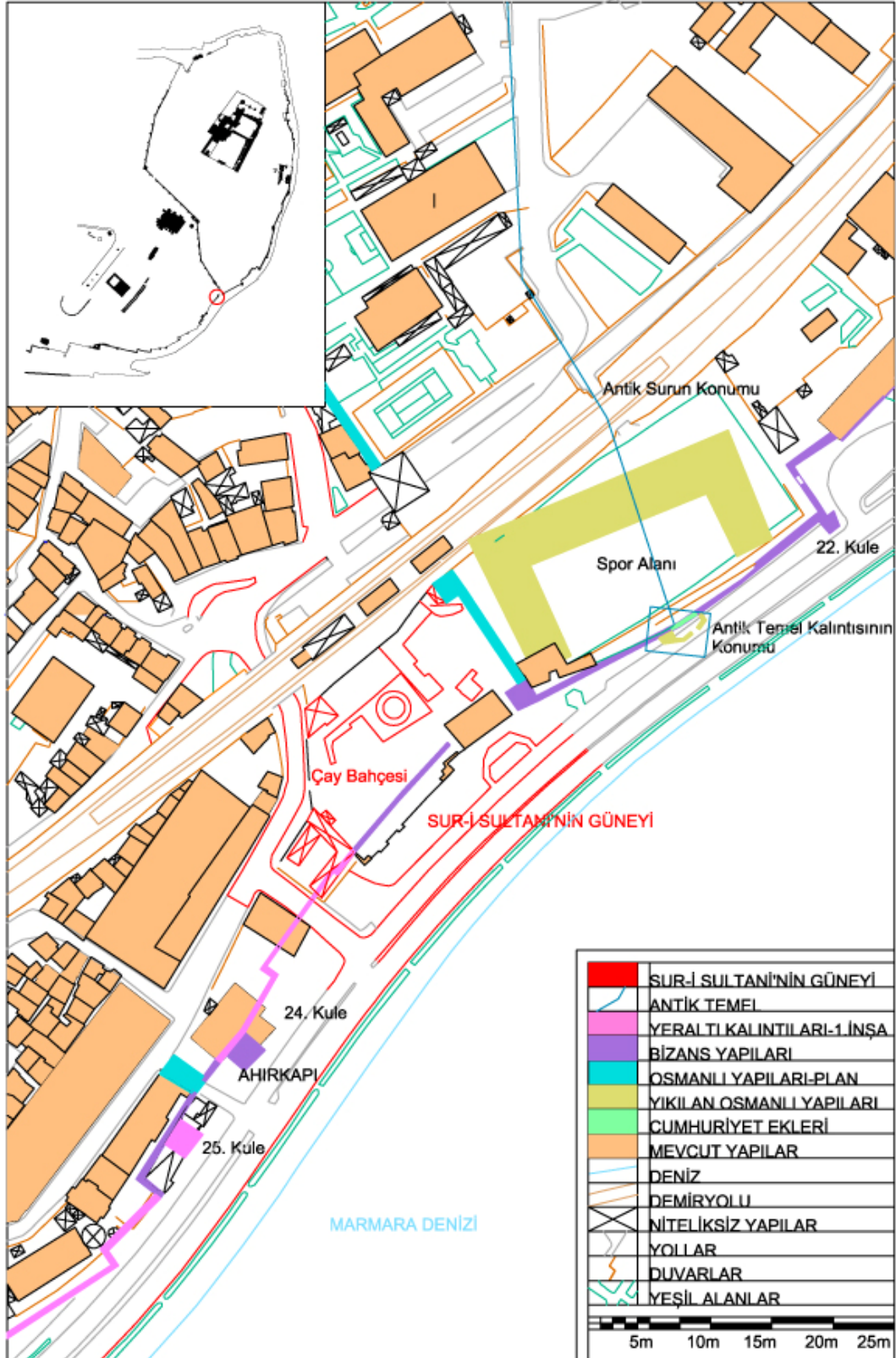

Resim 4.67. Surun üzerine inşa edilen sosyal tesis ve Sultanahmet Cami
M. Özçakı

Resim 4.68. Çay bahçesi olarak kullanılan alanın görüntüsü
M. Özçakı

Kulenin sağındaki sur, Osmanlı yapısı olan Sur-i Sultani'dir. Kulenin solundaki duvar, alanı sınırlamak için cumhuriyet döneminde yapılmıştır.

Plan 4.16 Sur-i Sultanî'nin güneyi

Belediye Haritası; W.W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 313; F. Dirimtekin, *Fetihten Önce Marmara Surları*, kroki 2; C. Kayra, *İstanbul Mekanlar ve Zamanlar*, 1990, 36; H. Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, 1989; Özgün çizim M. Özçakı

SONUÇ

Prost planından beri, Topkapı Sarayı'ndan başlayarak Ayasofya-Sultanahmet hattı ile eski saray kalıntılarının bulunduğu, surlar ve Hipodrom arasında kalan alan, arkeolojik park olarak kabul edilmiştir.

Prof. Doğan Kuban'nın da değindiği gibi, günümüzde İstanbul'un Türkler tarafından biçimlendirilmiş o kadar güçlü bir yapısı vardır ki, arkeolojik kalıntıların bulunması ile zayıflayacağı veya bir iki Bizans eserinin korunması ile değişeceğini sanmak, İstanbul'da tüm tarihi boyunca yaratılmış değerleri hiçe saymak demektir. Binlerce yıllık tarihi kent, Ayasofya, Sultanahmet Cami, Topkapı Sarayı, surlar ve Hipodrom ile bir bütündür.²¹⁴

İstanbul öncelikle ve özellikle bir dünya mirasıdır. Tarihi Yarımada'daki tarihsel derinlik canlandırılmalıdır. Roma-Bizans-Osmanlı kimlik öğelerini öne çıkaracak yeni bir anlayış gereklidir. Arkeolojik miras dahil tüm tarihsel dokunun bakımı, yaşatılması ve kurtarılması öncelikli amaç olmalıdır. Tarihi Yarımada genelde bir kültür, eğitim, eğlence, turizm, geleneksel ticaret ve iskan bölgesi olmalıdır.

Konuyla ilgili çalışmaları düzenleyen, meslek adamlarından oluşturulmuş grupları denetleyen, hedefleri belirleyen bir kurumun çalışmaları yürütmesi gerekmektedir. Çalışmalar, alanın tarihsel ve kültürel özelliklerini bozan yapıların kamulaştırılması veya özel mülkiyetteki tarihi yapıların sıfır faizli banka kredisi ile mal sahiplerinin kontrollü uygulama yapması şeklinde yürütülebilir. Tarihi Yarımada'daki yoğunluk kontrol altına alınmalıdır. Öncelikle uygulama tarihi dokunun yoğunlaştığı bölgelerden başlanarak yayılmalıdır. Bölgede pansiyonculuk ve otantik el sanatlarına yönelik yerel üretim desteklenmelidir. Yapıların, zemin katları turistik amaçlı, el zanaatlarının sürdürüldüğü dükkanlar; üst katları konut olarak kullanılabilir.

Tarihi Yarımada transit geçişe kapatılmalıdır. Transit geçiş olarak yoğun biçimde kullanılan 5 arterin ki, bunlardan biri sahil yoludur, kapasitesi azaltılmalıdır. Tarihi Yarımada'nın uzun vadede motorlu araçlardan arındırılması gerekmektedir.

²¹⁴ D. Kuban, **Türkiye'de Kentsel Koruma**, 2001

Geçiş döneminde açık otoparklar yapılmalı, kesinlikle katlı otopark yapılmamalıdır. Gerektiğinde en fazla 1–2 katlı hafif prefabrik sezonluk otoparklar yapılabilir. Ulaşımında, tramvay, elektrikli otobüs (trolleybüs) gibi hafif sistemler tercih edilebilir.

Sokak dokusunun daraldığı alanlarda, anıtsal yapıların yakın çevrelerinde, kazı alanlarında taşıt trafiğinin yerini kesinlikle yaya trafiği almalıdır. İstanbul'un tarihsel ulaşımının bir özelliği de yayaya göre boyutlandırılmasıdır. Bu özellik yok olmak üzeredir. Eski kentin herhangi bir noktasında, yol dokusunun korunması ön görüldüğü zaman, bunun yaya trafiğinden başka bir trafik kabul etmeyeceğini bir ilke olarak kabul etmek gerekir. Mal nakli için küçük motorlu araçların alana girişinin, sabah erken veya akşamları geç saatlerde olmasına izin verilebilir.

Sultanahmet bölgesinin sıhhileştirilmesiyle ilgili günümüzde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Çalışmalardan biri Turizm Bankası İstanbul Planlama Bürosu'nun 1978 yılında Sultanahmet bölgesinin düzenlenmesi için hazırladığı projedir. Proje "Sultanahmet ve Çevresi Yayalaştırma Projesi" olarak saptanmış, sonra "Sultanahmet ve Çevresi Turizm Geliştirme Projesi" olarak değiştirilmiştir. Sultanahmet ve çevresindeki tüm alanlar, turizm hizmeti adı altında, otopark olarak kullanılıyordu. Özellikle 1950 yılları itibariyle birçok tarihi yapı tahrip edilerek yeniden inşa edilen yapılar, çevreyi olumsuz yönde etkileyen kullanımlar, yoğun araç trafiğinin önlenemez tahribi, enkaz halinde terk edilmiş tarihi yapılar, alanın belirgin özelliği oldu. 70'li yıllardan başlayarak belediyenin yoğun tavizleri ile günümüze kadar doku bozulması artarak sürmüştür.

Amaç, müzelerin ziyaret saatleri dışında tüm hayatıyetini kaybeden alanın kültürel ve turistik faaliyetlerle canlandırılması için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Mevcut tarihi yapılara yeni ve alanın niteliklerine uygun işlevler vermek, fiziksel tahribata uğramış tarihi yapı ve mekanların eski konumuna dönüşmesini sağlamak gerekir. Temel amaç uygulanmayacak çok iyi bir proje hazırlamak değil, uygulanabilir bir projeyi gündeme getirmektir. Tarihle çelişki yaratacak hiçbir şey yapılmamalı, yeni yapılaşma söz konusu olmamalıdır. Sadece mevcutların hayata geçirilmesi gerekir. Böylesi bir yaklaşımın işlerlik kazanması için

alan küçük parçalara ayrılmalıdır. Çelik Gülersoy'un belirttiği gibi Adliye Binası kütlesi ve yeri itibariyle yanlış konumlanmış binaları bölgeden arındırmak gerekir.²¹⁵

Dünyanın en ünlü askeri yapılarından olan surlar yakın çevreleriyle açık hava müzesi olarak kabul edilmektedir. Şimdiye kadar yapılan imar planlarında ve yabancı uzmanların önerilerinde, surların hep bir yeşil alan içinde korunması gerektiği belirtilmiştir. Prof. Zeynep Ahunbay, sur boyunun estetik görünümünün korunması ve çevrenin oluşması için planlama yapılması önemini “içi yer yer sergi ve dinlenme köşeleri olarak düzenlenen kuleler kültür yaşamına büyük katkılar sağlayabilir” şeklinde ifade etmektedir. Canlanan çevrenin yaşayan insanlara kültürel gelişme ve rekreasyon hizmeti sunması olasılığı üzerinde düşünülmelidir.²¹⁶

Öncelikle surların korunmasındaki temel yaklaşım arkeolojik varlığının zedelenmemesidir. Minimum müdahale ilkesinden hareket ederek, yalnız ayakta kalan kalıntıların yaşatılması için gerekli sağlamlaştırma işlemi yapılabilir. Surlarda yapılmaması gereken, yeniden inşa etme uygulamasıdır. Yeni yapılan uygulamalar başarılı olmamıştır, genel olarak yabancılaşma duygusuyla ilk bakışta insanları rahatsız etmektedir. Yapılan restorasyon uygulaması ile uzmanlarının onardığı söylenen surların, alelade bir duvardan farkı kalmamıştır.

Su kıyısı kentleri sahil kullanışlarına bağlı olarak birer kimlik edinmişlerdir. Kent arazinin topografyasına göre şekillenir. Arazinin eğimi az ise yapılar bitişik; yollar esintiden yararlanmak için denize dik inşa edilir. Arazinin eğimi fazlaysa yapılar ayrık nizamda ve tümü denizi görecekte şekilde inşa edilir; yollar eğime uygun olarak merdivenli olarak düzenlenir. Deniz kenarında liman gibi sanayi tesisleri de yer alır. Günümüzde kentler, su kıyısının yok edilmesi ile birlikte, geçmişten gelen kıyı kimliklerini ve var oluş nedenlerini kaybetmektedir. İşlevlerini kaybeden, kıyısından soyutlanan kent de yönünü değiştirerek, arkası denize dönük şekilde başka yerlerde varlığını aramaktadır. İşlevini tamamlamış kent kıyısının dönüşümü doğaldır. Önemli olan mekanların yok edilmesi değil, zamanın doğrularına uygun işlevlerle canlandırılması, yaşatılmasıdır.

Surların bulunduğu alan zamanla bir değişim, doğrusu bir kimlik kaybına uğramıştır. Sultanahmet bölgesi deniz surları önünden geçirilen sahil yolu yüzünden

²¹⁵ Ç. Gülersoy, *Nasıl Bir İstanbul ?*, 1990 67, 68

²¹⁶ Z. Ahunbay, *İstanbul*, “Surlar Nasıl Korunmalı?”, Sayı 13, 1995, 76

denizden uzaklaşmış, karayı savunmak amacıyla yapılmış olmalarına rağmen karadan da demiryolu ile koparılmışlardır. Kentin içinde, kentten soyutlanmış olarak durmaktadırlar. Kent halkı onları ancak denizden algılayabilmekte, yanına yaklaşip onlara dokunamamaktadır.

Sultanahmet bölgesindeki deniz surlarının Topkapı Sarayı'nı çevreleyen kısmı son yüzyıla kadar iyi korunmuştur. Yıkılmış olan surlar bazı yerlerde tekrar yapılmıştır. Surların içi kısımlarına güvenlik ve demiryolu nedeniyle girilememektedir. Alana gelen hiç kimse surlara yaklaşmamakta, surları yolun karşısından algılamaktadır.

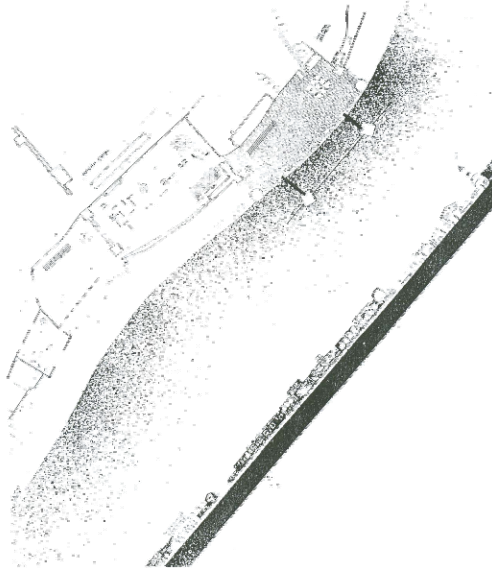
Topkapı Sarayı'nın güneyinden başlayan Küçük Ayasofya'ya kadar uzanan surlar kuzeydekilere göre daha haraptır. Büyük bölümü yıkılmış, aralarda tek tük kalan parçalar, yeni yapılar tarafından çevrelenmiştir. Lokanta, çay bahçesi gibi tesislerin, suru korumak ya da onları sergilemek yerine duvarlarından yararlanarak yapılmış, çoğunlukla kaçak yapılarıdır. Sura bitişik tarihi nitelikli evlerin kaldırılması ise ayrı bir tartışma ve inceleme konusudur. Surların çevresindeki alanların planlanmasında surların görsel etkisini bozmayacak yoğunluk ve gabari verilmesi doğru olacaktır.

Prof. Doğan Kuban da demiryolu ve sahil yolunun alanda bıraktığı olumsuz etki için, Topkapı Sarayı'nın bütünlüğünün ve tarihsel karakterinin, zarar görerek kentin önemli bir özelliğinin ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Deniz-saray arasında var olan ilişkinin bir anlamda tekrar ortaya çıkmasına olanak verecek bir çözüm yolunun aranması gerektiğini belirtmektedir.²¹⁷

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile Aachen Teknik Üniversitesi 1991 yılında Yenikapı'dan Eminönü ve Karaköy Meydanlarına kadar kıyı bandı üzerinde çalışmışlardır. Taşıt trafiğinin azaltılması, yeşil alanların oluşturulması şeklinde rekreasyon ağırlıklı bir sonuca varmışlardır.²¹⁸ (Bkz. Harita 1.-3.)

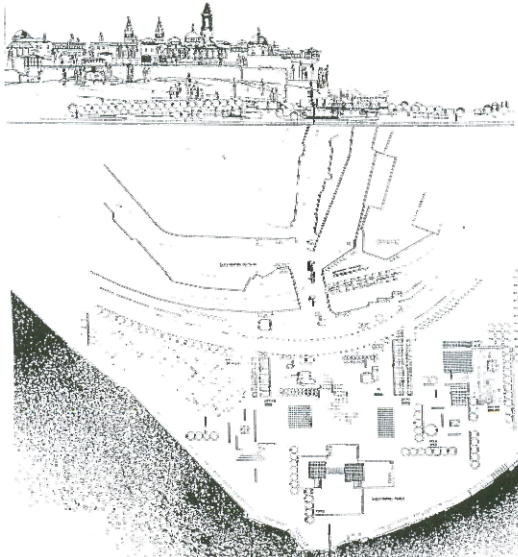
²¹⁷ D. Kuban, **Türkiye'de Kentsel Koruma**, 2001, 23

²¹⁸ T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 59

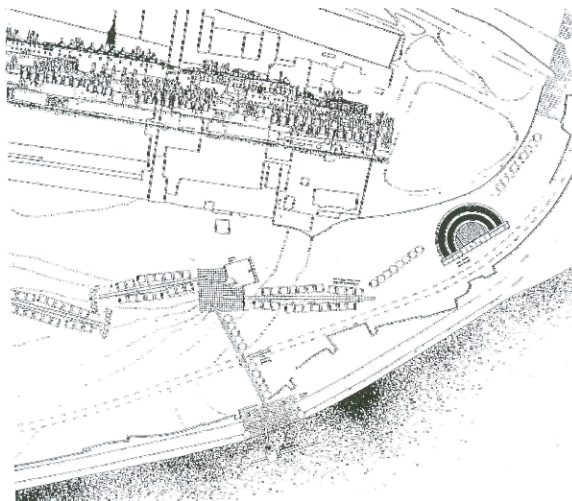
Harita 1. Deniz surlarıyla Sur-i Sultani'nin birleşim noktasında yapılan çalışma
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 62

Sahil yolu kıyı bandı projesinin esasları, kıyı şeridindeki trafiği azaltmak ve surların yakın çevresinde yeşil meydanlar oluşturmaktır. Banliyö tren istasyonları ile bağlantılı olan meydanların sur tarafında çocuk oyun yeri ve park planlanmıştır. Deniz kıyısına kayık ve motorların yanaşacağı iskele yapılacak, deniz üzerinde düzenlenen teraslar oturma alanı olarak düzenlenecektir. Yer kaplaması parke veya taş olarak değiştirilecektir.

Harita 2. Sarayburnu'nun park olarak değerlendirilmesi
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 63

Sarayburnu projesinin esasları, deniz kıyısındaki yeşil alanla, Gülhane Parkı'nın bütünleştirilmesidir. Sarayburnu'nda yaşlı, genç ve çocuk olmak üzere üç grubun gereksinmelerine yanıt verebilecek ve grupların arasındaki ilişkiyi destekleyecek oturma, forum ve oyun üniteleri tasarlanmıştır.

Harita 3. Topkapı Sarayı'nın dış bahçesi için planlanan kültür merkezi
T. Çakmaklı, "Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı", **Yapı**, Sayı 117, Ağustos 1991, 65

Topkapı Sarayı çevresi projesinin esasları sarayı'nın güney yamacının kültür alanı olarak değerlendirilmesidir. Alanda müzik, tiyatro, sinema, sergi yapıları ile konuk sanatçıları ağırlayacak konutlar önerilmiştir. Sirkeci Garı'nın Yenikapı'ya alınması ile alanda müzeler merkezi planlanmıştır. Müzeler bilim müzesi, gökevi, botanik bahçesi ve deniz müzesinden oluşmaktadır.

Tarihi, kültürel ve doğal varlıkların sergileme açısından değerlendirilmesi tezinin amacı, hedefi ve yöntemi doğrultusunda Sultanahmet bölgesi deniz surları içinden Bukoleon Sarayı değerlendirilmiştir. (Bkz. Plan 1.)

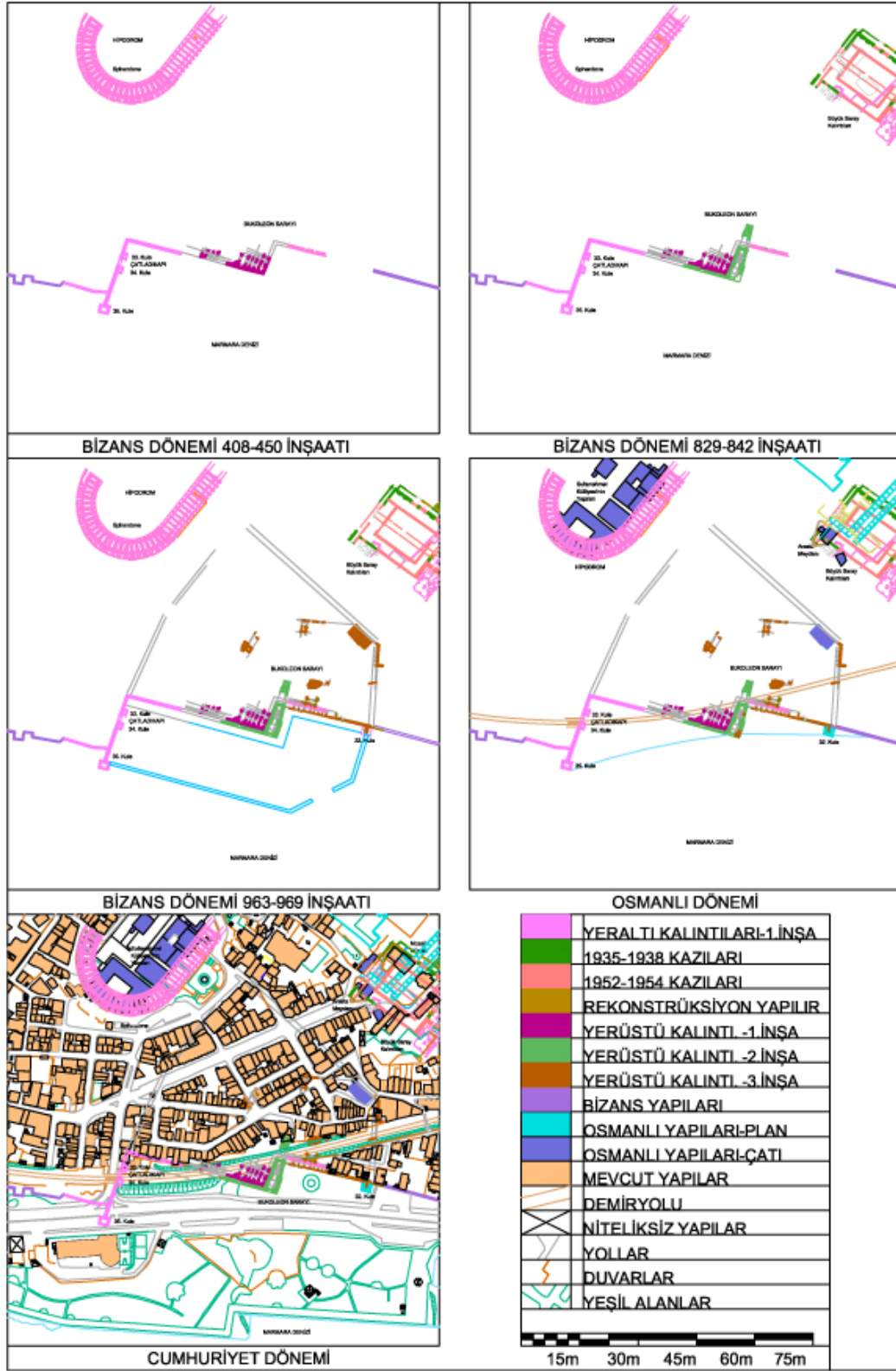

Resim 1. Bukoleon Sarayı ile denizin ilişkisi
E. Mamborury, T. Wiegand,
Kaiserpalaste von Konstantinopel, 1934,
Tafel XXXV

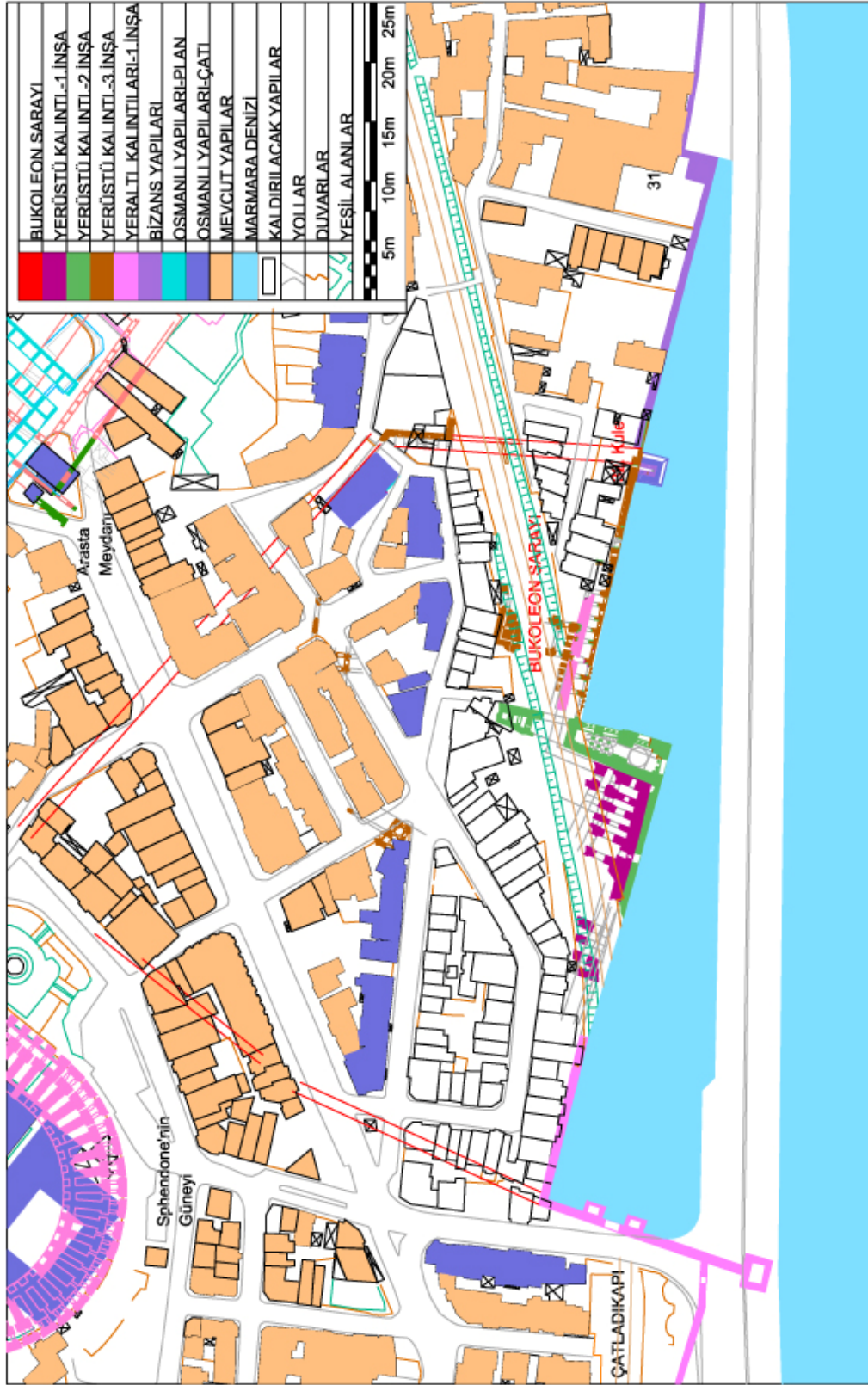
Sahil yolunun geçmesiyle Bukoleon Sarayı, denizden kopmuştur. Saray ile yol arasındaki alan, toprak doldurularak bir park haline getirilmiştir. Öncelikle sahil yolu, sarayın önünde kazıklı yola dönüştürülüp dolgu toprak kaldırılarak deniz ile saray tekrar birbirine kavuşturulmalıdır. Böylece Sultanahmet bölgesi hatta tüm Marmara deniz surları boyunca sur-deniz ilişkisi, tek bir noktada bile olsa, doğru olarak algılanacaktır. (Bkz. Plan 2.)

Günümüzde Sirkeci Garı'nın kültür merkezine dönüştürülmesi düşünülmektedir. Alandaki tren yolu da böylece kaldırılmış olacak ve konutlar ile arkeolojik kalıntılara titreşiminin verdiği zararın önüne geçilecektir.

Bukoleon Sarayı'nın üzerindeki yapıların bir bölümü ayıklanarak, toprak altındaki saray kalıntıları kısmen de olsa gün ışığına çıkarılabilir. Alanda bulunan betonarme yapılar istimlak edilip temizlenerek, özgünlüklerini koruyan ahşap yapılar ve çevreyi sınırlayacak uygun modül ve gabaride yapılacak yeni yapılar ile sınırları belirlenmiş arkeolojik bir alan yaratılacaktır. Kazı işlemi sürdürülürken alan turizme açılarak çevredeki yapıların alt katları yerel üretimin sürdürüldüğü dükkanlar, üst katları ise konut veya pansiyon olarak kullanılacaktır. Böylece arkeolojik alan canlandırılmış, turistler için cazip bir merkez haline getirilmiş olacaktır. Elde edilecek gelir, uygulamanın başka yerlerde de tekrarlanmasına katkıda bulunacaktır.

Plan 1. Bukoleon Sarayı ve yakın çevresinin zaman içindeki değişimi
Belediye Haritası - W.W. Müller, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 2002, 67, 226, 231, 313
Özgün çizim M. Özçakı

Plan 2. Bukoleon Sarayı ve çevresi için önerilen proje

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Z. (1995), “Surlar Nasıl Korunmalı?”, *İstanbul*, Tarih Vakfı,(13) 73–77
- AHUNBAY, Z. (1999), **Tarihi Çevre ve Restorasyon**, YEM Yayın, İstanbul
- AICHELBURG, W. (1992), **Wierner Künstler Haus 1961–1986**, Kunstverlag Wolfrum, Almanya
- AKOZAN, F. (1976), “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek”, *Kültür ve Sanat*, Türkiye İş Bankası, (4) 53–59
- ALSAC, Ü. (1992), **Türkiye’de Restorasyon**, İletişim Yayınevi, İstanbul
- ALTINOLUK, Ü. (1998), **Binaların Yeniden Kullanımı**, YEM Yayın, İstanbul
- ANONİM (1984), **Yurt Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, İstanbul
- ANONİM (1989), **Ana Britannica**, Ana Yayıncılık A.Ş.
- ANONİM (1994), **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul
- ANONİM (2002), **Gravürlerle Türkiye; İstanbul**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara
- ARSEVEN, C. E. (1989), **Eski İstanbul**, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul
- ASGARİ, N. (1985), “İstanbul Temel Kazılarında haberler”, *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 16–20 Nisan 1984, İzmir, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 45–53
- ASLAN, R. (1989), “Bilinç, Kültür ve Koruma”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (235) Mart, 61–62
- ATACAN, F. ve PEKDEMİR, A., (1984), “Tarihi Çevre Korumasında İlk Aşama: Saptama-Belgeleme”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (201) Mart-Nisan, 16–17
- ATAGÖK, T. (1992), “Müze Tipolojisinin Gelişimi”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 116–121
- ATASOY, S. (1992), “Türkiye’de Müzecilik”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 114,115
- ATASOY, S. (1999), “Müzelerde Sergileme”, *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, derl. T. ATAGÖK, YTÜ. Basın Yayın Merkezi, İstanbul, 175–179
- AYDIN, Ş. (1993), **Müzeler İçin Düş Bilançosu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BADEMLİ, R. R. (1997), **Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunması**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara
- BEKTAŞ, C. (2001), **Koruma Onarım**, Literatür Yayınları, İstanbul
- BELGE, M.; FREELY, J.; KIVANÇ, Ü. (2000), **Bir varmış bir yokmuş: İmparator’luktan Cumhuriyete İstanbul**, Türkiye İş Bankası, İstanbul
- BELGE, M. (2003), **İstanbul Gezi Rehberi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- BİNAN, C. (1999), **Mimari Koruma Alanlarında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişiminin Uluslar Arası Evrim Süreci**, YTÜ. Basın Yayın Merkezi, İstanbul
- BOLOGNESI, E. (2003), “Sultan Ahmet’te Arkeoloji; Bizans İmparatorları Büyük Sarayı”, Çev. S. KURÇ, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (46)Temmuz, 67–69
- BOYNUDELİK, Z. İ. (.....), “Aya İriini: Düzenlemelerin Mekan İle Kurdukları İlişki Üzerine Analitik Bir Çalışma”, *Güncel Sanat Seçkisi -3*, 68–92
- BUREN, D. (2000), “Kente Yerleşmek”, *Sanat Dünyamız*, (78) Kış, 132–147
- BÜYÜKDIĞAN, İ. (.....), **Yayınlanmamış Restorasyon Dersi Notları**

- CAN, F. (1999), “Bozulma nedenleri ve Önlemler”, *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, YTÜ. Basın Yayın Merkezi, İstanbul, 101–112
- CANSEVER, T. (1992), “Karatepe Açık Hava Müzesi”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 52–61
- CEYSON, B. (1996), *Sculpture, 19th. Century and 20th. Century*, Benedikt Taschen, Köln
- CHIARA, J. and CALLENDER, J. (1990), *The Time Standards for Building Types*, Small Museums, USA
- CÜCELOĞLU, D. (1991), *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- ÇAKMAKLI, T. (1991), “Tarihi Yarımada Kıyı Şeridi ve Bölge Tasarımı”, *Yapı*, YEM Yayın, (117) Ağustos, 59–70
- ÇAYIRLI, Z. (1996), *Müze Tasarımı ve Sergi Mekanları Üzerine Bir İnceleme ve Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ., İstanbul
- ÇEÇENER, B. (1995), *İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları*, Mimarlar Odası, İstanbul Büyük Kent Şubesi, İstanbul
- ÇİÇEKOĞLU, F. (1998), “Müze Kent İstanbul”, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (26) 97–105
- DARK, K. (2004), *Specular Buildings and the Archaeology of Everyday Life in the Byzantine Empire*, Oxbox Boks, Oxford
- DEAN, D. (1996), *Museum Exhibition; Teory and Practice*, Routledge, New York
- DEMANGEL, R. Et MAMBOURY, E. (1939), *Le Quartier Des Manges*, E. De Boccard, Paris
- DİRİMTEKİN, F. (1953), *Fetihten Önce Marmara Surları*, İstanbul Fethi Derneği Yayınları, İstanbul
- EKE, F. ve ÖZCAN, Ü., “Tarihi Dokunun Korunmasında Uluslar Arası Deneyimler”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (228) Şubat, 34–36
- EKİNCİ, O. (1995), “Metropolitan Ölçekte Bir Sit”, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (13) 61–63
- ERBAY, M. (1999), “Yurtdışı Müzelerinde Gösterim Teknolojisindeki Değişimler”, *4. Müzecilik Semineri*, Askeri Müze Yayını, İstanbul
- ERDER, C. (1971), *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara
- ERKÜN, Z. (1994), *Müze Sergilemesinde Görsel Kimlik ve Mekan-Yapıt-Grafik İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ., İstanbul
- ERSOY, F. N. (2002), “Pamukkale Örenyeri Koruma Yaklaşımları”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, Nisan, 303–304
- EYİCE, S. (2002), “İstanbul’un İmar Planı Raporları”, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (42) Temmuz, 20–24
- EYİCE, S. (2004), “İncili Köşk”, *İstanbul Bülteni*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, (179) Mayıs, 16–17
- FRANCESCHINI, E. B. R. (2003), “The Eleventh Survey of the Great Palace: The Crossing of the Itineraries”, *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı cilt 1*, DÖSİMM Basımevi, Ankara, 113–126
- GOODLING, M. (1998), *Public: Art: Space*, Merrell Holberton, Londra
- GÖKHAN, A. E. (1992), “Müze ve Müze Mimarisi Üzerine”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 108–113
- GURLITT, C., (1907), *Die Baukunst Konstinopels*, Ernest Wasmuth, Berlin
- GÜÇ, V. (1992), *Ören Yerlerinde Kazı Sonrası Bakım, Onarım ve Sergileme*

Sorunlarının Karşılaştırmalı Örnekler Üzerinde İncelenmesi,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul

GÜL, A. ve KILIÇ, A. (1993), “Şık Kıyılar Ayıp Örtür mi?”, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (7) 109–112

GÜLERSOY, Ç. (1987), **İstanbul Şarkısı**, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul

GÜLERSOY, Ç. (1990), **Nasıl Bir İstanbul?**, İstanbul Kitaplığı Yayınları, İstanbul

GÜRSEL, E. (1993), “Sultanahmet Düzenlemesi”, *İstanbul*, Tarih Vakfı, (6) 50–53

HACIHASANOĞLU, I. ve HACIHASANOĞLU, O. (1995), “Mimari ve Kentsel Kimlik: Venedik Örneği”, *Yapı*, YEM Yayın, (158) Ocak, 46–50

HASOL, D. (1998), **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, YEM Yayın, İstanbul

İLERİ, C. (2000), “Kent: Hazır-Yapıt”, *Sanat Dünyamız*, Yapı Kredi Yayınları, (78) Kış, 118–131

KALFAGİL S. (2002), **Türkiye’nin Üzerindeki Işık**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara

KAYMAK, N. (1988), “Efes’te Restorasyon Çalışmaları”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (228) Şubat, 65–67

KAYRA, C. (1990), **Eski İstanbul’un Eski Haritaları**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

KAYRA, C. (1990), **İstanbul Mekanlar ve Zamanlar**, Ak Yayınları, İstanbul

KLEIN, L. (1986), **Exhibits Planning and Design**, Madison Square Press, New York

KÖKSAL, A. (1992), “İstanbul Surları Nasıl Korunacak?”, *Yapı*, YEM Yayın, (123) Şubat, 27

KÖKSAL, A. (2001), **Carlo Scarpa**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul

KÖKTEN, U. (2001), “Zamana Açılan Kapılar”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (37) Nisan, 80–83

KUBAN, D. (1969), “Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar”, *Vakıflar* (8), 341–356

KUBAN, D. (1973), “İstanbul’da Eski ve Yeni: Koruma Olasılıkları”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (118), Ağustos, 11–12

KUBAN, D. (1992), “Türkiye’de Restorasyon Sorunsalı”, *Yapı*, YEM Yayın, (124) 37–38

KUBAN, D. (1996), **İstanbul Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, Tarih Vakfı, İstanbul

KUBAN, D. (2000), **Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, YEM Yayın, İstanbul

KUBAN, D. (2001), **Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri**, Tarih Vakfı, İstanbul

KÜÇÜKERMEN, Ö. (1992), “Lejre, Tarih-Arkeoloji Araştırma Merkezi”, *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 92–95

LEVİS, B. N.- TOUT, A. F. (1998), **The Desing of Educational Exhibits**, British Museum, London

MADRAN, B. (1999), “Müze Türleri”, *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, derl. T. ATAGÖK, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul, 3–19

MADRAN, E. (2001), “Kent Belleğinin Oluşumunda Mimarlık Yapıtları”, *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (298) Nisan, 47–49

MADRAN, E. ve ÖZGÖNÜL, N. (2005), **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, Mimarlar Odası, Ankara

- MAMBOURY, E. und WIEGAND, T. (1934), **Kaiserpalaste Von Konstantinopel**, Walter De Gruyter, Berlin
- MANGO, C. (1997), "The Palace of the Buokoleon", *Cahiers Archeologiques* (45), 41–50
- MILES, M. (1999), **Art, Space and The City**, Routledge, New York
- MILLIGEN, A. V. (1899), **Byzantine Constantinople**, John Murray, London
- MOCAN, İ. A. (1982), Onarım Belirtme Teknikleri, *Röleve ve Restorasyon*(3), 5–18
- MONTANER, J. (1990), **New Museums**, 1990, Architecture Design and Technology Press, London
- MÜLLER, W.W. (2002), **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, çev. Ü. SAYIN, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- ÖNAL, Ş (1995), "Tarihi Kent Mekanları ve Koruma", *İstanbul*, Tarih Vakfı, (13) 84–86
- ÖZER, B. (1976), "Mimari Mirasın Korunmanın Anlamı, Kapsamı ve Sınırları Üzerine", *Yapı*, YEM Yayın, (17) Mart-Nisan, 33–40
- ÖZER, B. (2000), **Kültür, Sanat, Mimarlık**, YEM Yayın, İstanbul
- ÖZGÜNEL, C. (1984), "Arkeolojik Alanlarda Onarım", *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (201) Mart-Nisan, 21
- RİCE, T. D. (1958), **The Great Palace of the Byzantine Emperors**, The Walker Trust, Edinburg
- SARIOZ, P. (1996), **Bir Zamanlar İstanbul**, İdea Yayıncılık, İstanbul
- SCHNEIDER, A. M. (1967), **Byzans**, Verlag Adolf Hakkert, Amsterdam
- SEZGİN, H. (1994), "Restorasyonda Özgünlüğün Sınırı", *Yapı*, YEM Yayın, (153) Ağustos, 71–80
- SİREL, H. (1999), "Müze Eşyasının Korunması ve Sergilenmesi ile Aydınlatma İlişkisi", *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, derl. T. ATAGÖK, Yıldız Teknik Üniversitesi Basın Yayın Merkezi, İstanbul, 113–122
- SİREL, Ş. (1992), "Müzelerde Aydınlatma", *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (30) Aralık, 122–123
- SÖZEN, M. (1993), "Tarihsel İstanbul İçin Turizm Stratejileri", *İstanbul*, Tarih Vakfı, (6) 36–41
- ŞEN, Z. (1997), **Tarihi Yarımada Kentsel Değerlerinin Aydınlatma Yönünden İncelenmesi ve Öneriler**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, YTÜ, İstanbul
- TANERİ, E.(1979), "Koruma ve Sorunları", *Çevre*, Reyo Koll. Şti., (3) Mayıs-Haziran, 13
- TALAY, Z.(2004), "Yedikule'de Cinayet", *İstanbul*, Tarih Vakfı, (50) Temmuz, 50–54
- TEKELİ, İ. (1988), "Kentsel Korumada değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler", *Mimarlık*, Mimarlar Odası, (228), Şubat, 57–58
- TEZCAN, H. (1989), **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul
- TUNA, İ. E. (1996), "Sultan Ahmet Bölgesi'nde Tarihi Yapı, Meydan ve Yolların Aydınlatma Durumları", *Yapı*, YEM Yayın, (172) Mart, 75–80
- URFALIOĞLU, N. (1999), "ABD Milli Parklarında Koruma ve Sergileme", *4. Müzecilik Semineri*, Askeri Müze Yayını, İstanbul, 21–23
- ÜNAL, Ş. (1999), **Müze Kavramının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi**,

- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul
- VALIGI, C. (1996), **Rome and Vatican**, Casa Editrice Plurigraf, Italia
- WALLACH, A. (1998), **Exhibiting Contradiction**, The University of Massachusetts Press, USA
- YILDIZ, M. (2002), **Sultanahmet Meydanı'nın Kronolojik ve Mekansal Oluşum Süreci Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul
- YÜCEL, E. (2004), "Sultanahmet'in Dünü Bugünü", *İstanbul*, Tarih Vakfı, (49) Nisan, 32–36
- (1914), *Archaologische Anzeiger*, Des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts, 100–106
- (1991), **Good Show! A Practical Guide for Temporary Exhibitions**, Smithsonian Institution, USA
- (1990), **İstanbul Haritaları**, Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul
- (1999), **The Pritzker Architecture Prize, Renzo Piano**, Jensen&Walker, Los Angeles
- (1998), "Bizans Sarayı'nın Bir Bölümü Gün Işığında", *Yapı*, YEM Yayın, (202) Eylül, 35
- (2001), "Rahmi M. Koç Müzesi, Hasköy-İstanbul", *Tasarım*, Tasarım Yayın Grubu, (117) Aralık, 49-62
- (2003), **Adım Adım İstanbul, Ahırkapı Feneri'nden Rumeli Hisarı'na 2700 Yıllık Bir Yürüyüş**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul
- (.....), **Eceabat**, Eceabat Belediye Başkanlığı Yayınları

İnternet Adresleri

- A. Erkmen: <http://www.arkitera.com/sanat/2003/10/haberler/ayseerkmen.htm>
<http://www.trd-online.net/ayseerkmen.htm>
- Manyas Kuş Gölü: http://www.sihirlitur.com/belgesel/kus_cennetleri/
- Niagara Şelalesi: <http://www.infoniagara.com/attractions/skyway/index.html>

Kanun ve Yönetmelikler

- (1964), **Venedik Tüzüğü**
- (1983), 2863 sayılı **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**
- (1989), **Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik**
- (1988), **Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları**
- (.....), **Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi**

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Tekirdağ'da tamamladı.

1998–2002 yıllarında Trakya Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde okudu. 2003 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir.